

UCZESTNICZĄC W GRZE

PORADNIK DRUŻYNOWEGO
DRUŻYNY HARCERSKIEJ

UCZESTNICZĄC W GRZE

PORADNIK DRUŻYNOWEGO DRUŻYNY HARCERSKIEJ

UCZESTNICZĄC W GRZE

PORADNIK
DRUŻYNOWEGO
DRUŻYNY HARCERSKIEJ

pod redakcją **Emilii Kulczyk-Prus i Marty Wrzosek**

Uczestnicząc w grze. Poradnik drużynowego drużyny harcerskiej
pod red. E. Kulczyk-Prus i M. Wrzosek

Autorzy:

Grzegorz Cątek, Mateusz Cebula, Paweł Chmielewski, Jakub Cichocki, Ewa Czarkowska,
Jakub Czarkowski, Ewa Daniłowska, Andrzej Grabowski, Agata Grzywacz, Emilia Kulczyk-Prus,
Jolanta Łaba, Marcin Maryl, Beata Matyjaszczyk, Maciej Młynarczyk, Tomasz Nowak, Joanna Nurek,
Alicja Olesiejuk, Sylwia Pokorska, Anna Poraj, Czesław Przybytek, Aleksander Senk,
Anna Wittenberg, Aleksandra Wojewoda, Aleksandra Wołoszyn, Marta Wrzosek

Redakcja wydawnicza i opracowanie graficzne: Agnieszka Kazek
Korekta: Magdalena Barańska

Fotografie:

Krzysztof Budziński, Aleksandra Depczyńska, Emil Górski, Tomasz Jachimiek, Weronika Jędrzejczak,
Anna Kobalczyk, Magdalena Kołodziejaska, Mateusz Kosowicz, Karolina Kubis, Krzysztof Manista,
Miriam Pieszczyńska, Anna Pisarek, Agnieszka Pótorak, Piotr Rodzoch, Agnieszka Rytel,
Aleksandra Rzepczak, Marek Skrzydlewski, Klaudia Stępień, Magdalena Suchan, Monika Suchan,
Aleksandra Szeryńska, Zbigniew Warzyński, Wiktor Wróblewski,
zbiory 23 DHS „Skaut” z Krotoszyna i I Puławskiej Drużyny Harcerskiej „Orły”, archiwum GK ZHP
oraz archiwum wydawcy

Publikacja została sfinansowana ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej
w ramach realizacji projektu
„Wychowanie ku przyszłości. Harcerski wolontariat”.

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

Na zlecenie Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
00–491 Warszawa, ul. M. Konopnickiej 6
tel. 22 33 90 600, e-mail: program@zhp.pl, www.zhp.pl

Marron Edition

90–062 Łódź, ul. Piotrkowska 134, tel. 42 296 58 58, e-mail: studio@marronedition.eu

ISBN 978-83-60405-79-6

Łódź 2011

SPIS TREŚCI

■ WSTĘP.....	7
Część I. Fundamenty harcerskiego wychowania.....	9
■ M. Wrzosek CZYM JEST DRUŻYNA HARCERSKA?.....	10
■ J. Czarkowski ROZWÓJ PSYCHOFIZYCZNY DZIECI I MŁODZIEŻY W WIEKU HARCERSKIM.....	12
■ PODSTAWY WYCHOWAWCZE ZHP.....	15
■ E. Kulczyk-Prus METODA I METODYKA.....	31
■ J. Czarkowski PRAWO HARCERSKIE W PRACY DRUŻYNY.....	36
Część II. Funkcjonowanie drużyny.....	39
■ E. Czarkowska, J. Czarkowski, M. Wrzosek JAK ZAŁOŻYĆ DRUŻYNĘ?.....	40
■ J. Cichocki, J. Czarkowski ZASTĘP I PRACA Z ZASTĘPOWYMI.....	48
■ E. Kulczyk-Prus WYCHOWAWCZA ROLA OBRZĘDOWOŚCI.....	54
■ J. Cichocki BOHATER DRUŻYNY.....	60
Część III. Program drużyny harcerskiej.....	63
■ E. Kulczyk-Prus, A. Senk AKTYWIZUJĄCY I STYMULUJĄCY PROGRAM.....	64
■ J. Czarkowski STOPNIE HARCERSKIE.....	76
■ J. Czarkowski SPRAWNOŚCI HARCERSKIE.....	85
■ J. Czarkowski ZADANIE DRUŻYNY I ZADANIE ZASTĘPU.....	87
■ J. Czarkowski, S. Pokorska ZBIÓRKA HARCERSKA.....	92
■ E. Kulczyk-Prus FORMY PRACY HARCERSKIEJ.....	95
■ M. Cebula BIWAK DRUŻYNY.....	100
■ J. Czarkowski, M. Maryl OBÓZ DRUŻYNY.....	106
■ T. Nowak, Cz. Przybytek SPECJALNOŚCI W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ.....	116
■ J. Łaba WYCHOWANIE DUCHOWE I RELIGIJNE W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ...	118
■ M. Młynarczyk, A. Wołoszyn WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE I OBYWATELSKIE...	121
■ A. Wittenberg SKAUTING W PRACY DRUŻYNY HARCERSKIEJ.....	125
■ E. Kulczyk-Prus PROPOZYCJE PROGRAMOWE.....	130
Część IV. Środowisko działania.....	133
■ A. Grabowski DRUŻYNA HARCERSKA W SZCZEPIE.....	134
■ J. Nurek NAMIESTNICTWO HARCERSKIE W HUFCU.....	136
■ J. Czarkowski REFERAT HARCERSKI CHORAĞWI.....	139
■ A. Olesiejuk, M. Wrzosek WYDZIAŁ HARCERSKI GK ZHP.....	141
■ G. Całek WSPÓŁPRACA DRUŻYNOWEGO Z RODZICAMI.....	142
■ G. Całek WSPÓŁPRACA DRUŻYNOWEGO ZE SZKOŁĄ.....	146
■ B. Matyjaszczyk WSPÓŁPRACA Z WŁADZAMI.....	149

SPIS TREŚCI

Część V. Drużynowy	151
■ E. Kulczyk-Prus HARCERSKI WOLONTARIAT	152
■ J. Cichoński, J. Czarkowski DRUŻYNOWY – LIDER ZESPOŁU	156
■ E. Daniłowska ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA DRUŻYNOWEGO	162
■ B. Matyjaszczyk ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA DRUŻYNOWEGO	167
■ A. Poraj, A. Wojewoda BLISKOŚĆ W PRACY WYCHOWAWCZEJ I JEJ GRANICE ...	170
■ E. Kulczyk-Prus NAGRADZANIE I KARANIE W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ	176
■ A. Olesiejuk MOTYWOWANIE	179
■ A. Grzywacz ROLA DRUŻYNOWEGO W BUDOWANIU WIZERUNKU ZHP	181
■ P. Chmielewski, B. Matyjaszczyk, A. Wittenberg FINANSE DRUŻYNY HARCERSKIEJ ...	183
■ J. Czarkowski POZNAJ STRUKTURĘ GRUPY	186
■ WARTO PRZECZYTAĆ	188
■ AUTORZY	189

WSTĘP

Druhno Drużynowa, Druhu Drużynowy!

Harcerstwo to wielka gra. Słowa hm. Stefana Mirowskiego, niezapomnianego Przewodniczącego ZHP, doskonale oddają ideę działania drużyny harcerskiej. Dzieci przychodzą do harcerstwa, aby zrealizować swoje marzenia o wielkiej przygodzie, wziąć udział w grze, której nie zapomną do końca życia. Twoim zadaniem jest spełnienie tych marzeń. W momencie, kiedy na Twoim ramieniu zawisł granatowy sznur, stałeś się mistrzem harcerskiej gry.

Poradnik drużynowego, który właśnie otrzymałeś, będzie dla Ciebie zbiorem wskazówek, jak dobrze prowadzić drużynę, jak się doskonalić i zwyciężać w harcerskiej grze. Stosowanie harcerskiej metody wychowawczej, troska o rozwój podopiecznych to nie tylko Twój obowiązek, to też Twoja szansa na przeżycie harcerskiej przygody. Nie zapomnij nigdy, że jesteś wzorem, który będą naśladować wszystkie dzieci w drużynie. Osiągniesz sukces – dzieci będą chciały go powtórzyć. Potkniesz się – one także znajdą się w niebezpieczeństwie.

Życzę Ci jak najwięcej sukcesów, mądrych decyzji i wspaniałej przygody, o której zawsze marzyłeś.

hm. Małgorzata Sinica

Naczelnik

Związku Harcerstwa Polskiego

CZĘŚĆ I

FUNDAMENTY HARCERSKIEGO WYCHOWANIA

CZYM JEST DRUŻYNA HARCERSKA?

■ Marta Wrzosek

Jako drużynowy, prędzej czy później, możesz zostać zaskoczony pytaniem: Czym jest drużyna harcerska? Co powinieneś w takiej sytuacji odpowiedzieć?

● **Sceptycznym znajomym odpowiedz:** W ciągu stu lat istnienia ruch harcerski wypracował metodę wychowawczą, w której do każdego wychowanka podchodzi się indywidualnie, zapewniając mu wszechstronny rozwój w bezpiecznej i przyjaznej grupie rówieśniczej, pod opieką doświadczonego lidera, którym jest harcerski instruktor-wychowawca. Nasze drużyny to grupy dzieci, które pod opieką harcerskich wychowawców podejmują rozmaite działania, aby zmienić swoje otoczenie na trochę lepsze. Podczas zbiórek członkowie drużyny harcerskiej uczą się świata przez grę (opartą na współzawodnictwie i zasadach fair play).

● **Rodzicom potencjalnych harcerzy wyjaśnij:** Drużyna harcerska to grupa zorganizowana według jasnych zasad, działająca w zgodzie z ustaloną hierarchią, prowadzona przez świadomego wychowawcę i naturalnych młodych liderów (zastępowych), kształtująca pozytywną postawę młodego człowieka. Funkcjonujące w drużynie zasady i zwyczaje, symbole i obrzędowość, a także samorządność (nadzorowane przez lidera-wychowawcę) sprzyjają budowaniu szczególnej więzi, której istnienie sprzyja skutecznemu wychowaniu.

Drużyna regularnie spotyka się na zbiórkach. Swoje zbiórki mają też zastępy. Ponadto drużyna spotyka się podczas innych, nieregularnych, ale wcześniej zaplanowanych przedsięwzięć, np. imprez organizowanych dla szkoły lub społeczności lokalnej. Niekiedy członkowie drużyny – jak paczka przyjaciół – urządzają wspólne wyjście do kina, a w razie potrzeby spotykają się na zbiórkach alarmowych. Kilkakrotnie w ciągu roku wyjeżdżają na biwaki i rajdy. Drużyna organizuje zimowisko w czasie ferii i obóz podczas wakacji.

Działalność w drużynie oznacza dla dziecka zdobywanie nowych umiejętności i wiedzy poprzez praktyczne działania. W drużynie harcerskiej można nauczyć się odpowiedzialności, zdobyć umiejętność pracy w grupie oraz radzenia sobie w różnych sytuacjach.

Drużyna kształtuje u dzieci postawy obywatelskie, społeczne, patriotyczne i ekologiczne.

● **Z formalnego, statutowego punktu widzenia możesz stwierdzić:** Drużyna harcerska to podstawowa

W ZHP wyróżniamy:

- gromady zuchowe (uczniowie klas 0–III szkoły podstawowej),
- drużyny harcerskie (uczniowie klas IV–V szkoły podstawowej),
- drużyny starszoharcerskie (uczniowie gimnazjum),
- drużyny wędrownicze (młodzież w wieku 16–25 lat),
- drużyny wielopoziomowe (zrzeszają członków z kilku grup metodycznych).

jednostka organizacyjna w strukturze ZHP. Liczy przynajmniej 16 członków, posiada swój numer i nazwę. Mogą funkcjonować zarówno drużyny koedukacyjne, jak i żeńskie lub męskie. Na czele drużyny stoi drużynowy (mianowany przez komendanta hufca), który jest jej reprezentantem, a także odpowiada za bezpieczeństwo członków, opracowanie i realizację programu pracy, prowadzenie dokumentacji działalności oraz koordynowanie współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym. Swoje decyzje dotyczące drużyny (przyjmowanie i zwalnianie członków, dopuszczenie do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego, zmiany w strukturze wewnętrznej, powoływanie funkcyjnych) wydaje w formie pisemnych rozkazów. W przypadku niepełnoletniego drużynowego drużyna musi mieć pełnoletniego opiekuna odpowiadającego za bezpieczeństwo, finanse i gospodarkę w drużynie oraz działania wychowawcze drużynowego.

Drużynowemu pomagają przyboczni. W drużynach koedukacyjnych przynajmniej jeden z przybocznych musi być innej płci niż drużynowy.

Członkowie drużyn harcerskich łączą się w niewielkie grupy, zwane zastępami. Przewodzi im zastępowy, wyróżniający się wiedzą i doświadczeniem spośród innych członków zastępu. Zastępy mają nazwy i godła, które nawiązują do nazwy i tradycji drużyny. Ważną rolę w drużynie odgrywa rada drużyny, którą tworzą drużynowy, przyboczni i zastępowi. Rada drużyny jest organem doradczym drużynowego.

Działalność wychowawcza prowadzona w drużynie musi być zgodna z metodą harcerską oraz metodyką odpowiedniej grupy wiekowej. Działalność ta jest wcześniej zaplanowana w formie rocznego programu pracy drużyny, który musi być przedstawiony właściwej komendzie hufca. Program powinien uwzględniać realizację misji ZHP, wychowanie do wartości, oczekiwania członków drużyny, problemy środowiska oraz bieżące propozycje programowe organizacji.

● **Samemu sobie powinieneś uświadomić, iż:** Drużyna to grupa dzieci, która działa w określonej strukturze, posiada cele działania, hierarchię i składa się z mniejszych grup. Dobra drużyna ma swoją odrębność, swoje zasady i swój styl – jest wspólnotą. Prowadzi ją lider-wychowawca, który jest osobą znaczącą dla jej członków i stara się być autorytetem. Drużynowy dba o indywidualny rozwój każdego wychowanka, planowany według opracowanych wymagań. Inspiruje i planuje realizację programu – systematycznych działań, które przy zachowaniu atrakcyjności mają na celu wszechstronny rozwój młodego człowieka. Strzeże obowiązującego w harcerstwie systemu wartości, samemu dając przykład osobisty.

Dla skutecznej realizacji misji ZHP niezbędne są, występujące łącznie: świadomy instruktor-wychowawca, umiejętnie stosowana harcerska metoda i wartości opisane w Prawie Harcerskim. To właśnie tradycyjne wartości przy nowoczesnym programie wyróżniają harcerstwo spośród innych organizacji i ruchów społecznych.

Prowadzenie drużyny harcerskiej to jedna z najpiękniejszych form służby społecznej.

ROZWÓJ PSYCHOFIZYCZNY DZIECI I MŁODZIEŻY W WIEKU HARCERSKIM

■ Jakub Czarkowski

Wiedza na temat rozwoju 10–13-latków jest drużynowemu bardzo potrzebna. Znajomość procesów zachodzących w organizmach podopiecznych pozwoli zrozumieć ich zachowania oraz zaproponować odpowiednie formy i treści zbiórek.

ROZWÓJ FIZYCZNY

Zrozumienie procesów rozwojowych, jakim podlegają nie tylko harcerze, ale również funkcyjni oraz kadra drużyny, jest bardzo istotnym elementem kompetencji drużynowego.

Na samym początku tego etapu, w okolicach klasy czwartej, zwykle mamy do czynienia ze stabilnym, chociaż niezbyt dużym organizmem. Przyspieszenie rozwoju zaczyna się zazwyczaj od wzrastania szkieletu. Przejawia się to szybkim tempem wzrostu, który u dziewcząt zaczyna się zwykle w okolicach 10–12 roku życia, a u chłopców – około 11–14 roku życia. W tym okresie szczególnie szybki jest rozwój kości długich (ręce, nogi), a tułów rośnie wolniej. Czasami prowadzi to do dość śmiesznych proporcji ciała, co może stać się poważnym problemem nastolatka.

Szybki przyrost wagi u dziewcząt występuje w wieku 13–15 lat, natomiast u chłopców między 15 a 17 rokiem życia. Następuje również rozwój mięśni. Początkowo ciało jest niezgrabne, z czasem jednak mięśnie doganiają rozwój szkieletu, u chłopców stają się twarde i mocne, u dziewcząt są nadal miękkie i nabierają charakterystycznych krągłości. Wzrasta opanowanie ruchów.

Innym przejawem rozwoju organizmu jest to, że znacznie rośnie serce (ponieważ serce i arterie tracą właściwe proporcje, należy w tym wieku w rozsądnej ilości zażywać intensywnych sportów wyczynowych i bardzo forsownych zajęć). Wzmagają się też działania gruczołów dokrewnych: przysadki mózgowej, tarczycy, nadnerczy oraz gruczołów płciowych (jajników u dziewcząt, jąder u chłopców). Wiąże się to m.in. z początkiem dojrzałości płciowej.

Wydzielina gruczołów potowych i łojowych zwiększa wypryski powodujące tzw. trądzik młodzieńczy. Dlatego bardzo ważne w tym okresie jest zachowanie higieny, codzienne mycie i kąpiel (pamiętaj o tym szczególnie na obozach i biwakach).

Zmiany w organizmie, w szczególności hormonalne, powodują, że początkowo słabiej funkcjonuje układ nerwowy. Młodzież w tym okresie jest pobudliwa, impulsywna, występują objawy braku równowagi psychicznej, trudności skupienia się, płacliwość i agresywność, a także apatia. Osobną kwestią jest związany z rozwojem płciowym rozwój seksualny.

Przejawy dojrzałości płciowej u dziewcząt (11–15 lat) to:

- pierwsza miesiączka,
- rozwój piersi,
- pojawienie się owłosienia łonowego,
- zaokrąglenie bioder,
- rozrost miednicy.

Przejawy dojrzałości płciowej u chłopców (12–16 lat) to:

- powiększenie krtani,
- rozrost kości barkowych,
- mutacja głosu,
- pojawienie się owłosienia łonowego i zarostu na twarzy.

📌 ROZWÓJ INTELEKTUALNY

W okresie między 11 a 14 rokiem życia rozwój intelektualny jest również bardzo intensywny. Spostrzeganie staje się dokładniejsze, świadomie ukierunkowane, trwałe i bogatsze w szczegóły, lepsza jest orientacja w przestrzeni i czasie. Jest to ważne np. podczas gier terenowych. Uwaga staje się pojemna, trwała, stała i celowa, co oznacza większe możliwości uczenia się. Pamięć w okresie dojrzewania ulega nie tylko rozwojowi, ale również istotnej przemianie. Obok pamięci mechanicznej, w której istotną rolę odgrywają automatyczne powtórzenia i przypadkowe skojarzenia, rozwija się pamięć logiczna, polegająca na zrozumieniu treści i ustaleniu znaczenia poszczególnych jej elementów i związków między nimi. Pojawia się zapamiętywanie abstrakcyjno-logiczne, które z czasem zajmuje coraz ważniejsze miejsce. Następuje rozwój myślenia logicznego, przyczynowo-skutkowego. Jest ono jednak podporządkowane emocjom (pomyśl o tym w kontekście przedstawiania harcerzom informacji na zbiórkach oraz np. ideałów Pracy Harcerskiego).

Dopiero pod koniec okresu dojrzewania kształtuje się samokontrola w myśleniu. Warto też podkreślić, że jest to czas, gdy istotnie zmienia się sposób uczenia się i nauczania (w programie szkolnym pojawia się podział na przedmioty).

📌 ROZWÓJ EMOCJONALNY

Emocje na początku omawianego okresu cechuje stabilność. Utrzymuje się wykształcona w latach wcześniejszych potrzeba przeżycia przygody czy gry. Z czasem emocje stają się intensywniejsze, cechuje je żywość przeżyć uczuciowych, łatwość oscylacji między nastrojami krańcowymi, chwiejność i duża nietrwałość uczuć. Objawia się to częstymi zmianami nastrojów i ich skrajnością, od euforii do

rozpaczy. Ważną cechą uczuć w okresie dojrzewania jest silna identyfikacja z osobą adorowaną. U progu dojrzewania może się pojawić okresowa dominacja uczuć negatywnych.

ROZWÓJ SPOŁECZNY

Pojawia się kryzys autorytetu rodziców, osłabienie więzi emocjonalnej, konflikty z dorosłymi. Występuje silna identyfikacja z grupą i jej opinią. Rozpoczyna się samorządne tworzenie zespołów koleżeńskich. Dlatego ważną i skuteczną formą działania jest system małych grup: zastęp

to naturalna w tym wieku mała grupa koleżeńska. Istotnym elementem jest tendencja do zawierania głębszych przyjaźni. Niebezpieczeństwem jest tworzenie się podkultury młodzieży, którą cechuje swoisty język, odmienne formy zachowania, specyficzny system wartości. Może to prowadzić nawet do tworzenia się gangów.

Z jednej strony potrzeba akceptacji ze strony grupy powoduje, że pojawia się chęć upodobnienia się do innych jej członków, z drugiej występuje chęć wyemancypowania się na tle zespołu, wykazania wyższości w jakiejś dziedzinie. Dlatego tak ważne w odniesieniu do tej grupy wiekowej są instrumenty metodyczne, ułatwiające i ukierunkowujące rozwój indywidualny oraz pracę nad sobą.

ROZWÓJ MORALNY

Warto zwrócić uwagę na rozwój moralny, będący przejawem kształtowania się sfery duchowej dziewcząt i chłopców. Możemy tu mówić o znaczącej przemianie zachodzącej w omawianym okresie życia.

Początkową fazę cechuje:

- wybieranie i przyjmowanie kryteriów dobra i zła oraz odnoszenie ich do swego postępowania,
- rozdźwięk między oceną własnego postępowania dokonywaną przez siebie i innych oraz między własnym postępowaniem a uznawanymi przez siebie normami,
- zdolność pewnej kontroli własnych zachowań.

Stopniowo (niekiedy już u 12-latków, ale w wielu przypadkach dopiero u 14-latków) pojawia się faza, którą cechuje:

- przywiązanie do norm uznawanych przez grupę,
- silna identyfikacja z grupą, która sprawia, że występuje skłonność do myślenia, działania i reagowania na różne zjawiska kategoriami grupy,
- branie pod uwagę interesu szerszej zbiorowości, zachowanie zgodne z obowiązującymi w niej normami,
- uznanie wartości zespołu za własne, co sprzyja samokontroli, postępowanie zgodnie z przyjętymi zasadami.

PODSTAWY WYCHOWAWCZE ZHP

■ dokument przyjęty przez XXXIII Zjazd ZHP w 2005 r. z poprawkami wprowadzonymi uchwałą XXXVI Zjazdu ZHP w 2009 r.

Podstawy wychowawcze ZHP to jeden z najważniejszych w naszej organizacji dokumentów, zawierający opis istotnych dla nas wartości i postaw kształtowanych w ich duchu. Cała kadra naszej organizacji zobowiązana jest do kierowania się treścią tego dokumentu w codziennej pracy wychowawczej.

Związek Harcerstwa Polskiego jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem, należącym do światowego ruchu skautowego. ZHP jest organizacją otwartą i apolityczną, wychowuje młodych ludzi na prawych, aktywnych i odpowiedzialnych obywateli w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim.

MISJA ZHP

Naszą misją jest wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań.

CZYM JEST ZHP

Związek Harcerstwa Polskiego jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem, swoim zasięgiem obejmujemy całą Polskę i to ona jest obszarem działania ZHP – dobre jakościowo harcerstwo powinno więc być dostępne dla każdego polskiego dziecka i młodego człowieka. Jako stowarzyszenie mamy określone zadania statutowe, pracujemy w konkretnych uwarunkowaniach prawnych, razem z innymi organizacjami tworzymy III sektor. Opieramy się na pracy wolontariuszy.

Jako stowarzyszenie patriotyczne pamiętamy o naszej historii, pielęgnujemy polskie tradycje. Dbamy o narodowy dorobek i szanujemy go. Umożliwiamy młodym ludziom aktywne poszukiwanie własnych dróg do patriotyzmu.

Związek Harcerstwa Polskiego należy do światowego ruchu skautowego. Horyzontem naszego działania pozostaje nie tylko Polska, lecz również światowy skauting. Jako członek rodziny skautowej nasza organizacja jest spadkobiercą jego dorobku i tradycji, ale także współtworzy dzisiejszy światowy skauting i realizuje jego cele. Uczymy się od siebie nawzajem, wspieramy w rozwoju, kształtujemy postawy wspólnej odpowiedzialności za cały ruch skautowy, odpowie-

działności rozumianej także jako wywiązywanie się z obowiązków członkowskich, w tym z płacenia składek.

Ruch skautowy jest pełen życia. Ma w sobie pierwiastek stały, niezmienny – związany z ideałami i wartościami zaczerpniętymi od naszego twórcy gen. Roberta Baden-Powella, jednakże siłą naszego ruchu jest gotowość na zmianę, otwarcie na stały rozwój. To on pozwolił przetrwać mu już ponad 100 lat. Przynależność do ogromnej światowej wspólnoty umożliwia nam kształtowanie postawy otwartości i braterstwa.

Związek Harcerstwa Polskiego jest organizacją otwartą dla wszystkich, którzy chcą podjąć trud związany z kształtowaniem charakteru, ale i przeżyć przygodę, jaką jest harcerstwo. Harcerstwo każdemu daje szansę, nikogo nie skreśla na początku drogi. Rasa, wyznanie czy płeć, pochodzenie społeczne, stan zdrowia, możliwości ruchowe czy intelektualne nie stanowią bariery w powiedzeniu „tak” harcerskiej przygodzie. ZHP jest dla każdego, ale nie jest dla wszystkich – każdy może spróbować, jednak być może nie wszyscy w tej próbie wytrwają.

Związek Harcerstwa Polskiego jest organizacją apolityczną, niezależną od partii i ruchów politycznych. ZHP to stowarzyszenie, które funkcjonuje w określonej rzeczywistości politycznej, jednak nie angażuje się w nią jako strona. Interes dzieci i młodzieży, w perspektywie umożliwiania im rozwoju i kształtowania określonych postaw oraz wpajania wartości, jest naszym jedynym celem.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje – nie jest przedsiębiorstwem. Nie jest spółką, firmą turystyczną, handlową. Nasza organizacja ma na celu wychowanie i to jemu poświęcamy naszą uwagę, nasze siły i środki. Cała działalność ZHP jest podporządkowana temu nadrzędnemu celowi, jakim jest wychowanie – i cała organizacja wspiera jego realizację.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje młodych ludzi – to zuchy, harcerki i harcerze, harcerki i harcerze starsi, wędrowniczki i wędrownicy są podmiotem naszej największej troski. ZHP jest otwarty dla wszystkich, którzy chcą przestrzegać celów, zasad i metod, żyć w zgodzie z jego wartościami, ale to dzieci i młodzież stają się podstawowymi i docelowymi odbiorcami naszych działań. To za rozwój młodych ludzi czujemy się najbardziej odpowiedzialni. Zmieniając, kształtując i wychowując młodych ludzi, przekazujemy im harcerskie wartości, to oni stają się kolejnym skautowym pokoleniem. To z nimi i przez nich zostawiamy świat lepszym, niż go zastaliśmy.

Związek Harcerstwa Polskiego wychowuje prawych, aktywnych i odpowiedzialnych obywa-

teli – aktywnych, czyli takich, którzy kreują swoje życie, wykazują się aktywnością w podejmowaniu odpowiedzialności za siebie i innych, nie boją się wyzwań i trudnych decyzji, od których w obecnej rzeczywistości często się ucieka. Harcerze jako obywatele społeczności i członkowie różnorodnych grup (formalnych i nieformalnych) współtworzą rzeczywistość, starają się zmieniać na lepsze siebie oraz świat, a nie jedynie przyjmować zmiany. Niezgoda na brak zasad etycznych i wartości objawia się osobistym przykładem oraz stałą chęcią kształtowania charakteru, zbliżania się do ideału; obywatelska postawa jest wyrazem współczesnego patriotyzmu.

Związek Harcerstwa Polskiego działa w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim. To one są kompasem postępowania zarówno pojedynczych członków ZHP, jak i całej organizacji. Powinny kształtować w nas tak wyraźne i trwałe postawy, że to po nich każdy rozpozna harcerza. To Prawo Harcerskie (Prawo Zucha, Zobowiązanie Instruktorskie), a nie atrakcje programowe determinują nasze działanie. Praca z Prawem kształtuje człowieka, który całym życiem służy **Bogu, Polsce, innym ludziom.**

To podjęta **służba i braterstwo** wobec innych, zastąpienie własnego „ja” służbą, a nie tylko wiedzą, umiejętności, staż harcerski potwierdzają, że został osiągnięty w pełni nasz wychowawczy cel.

Naszą misją jest wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go

Aby w owym wspieraniu być skutecznym, stale rozwijamy się i uczymy. Skutecznie wspierać może jedynie organizacja rzetelnie do tego przygotowana, taka, która stale pokonuje własne niedoskonałości i ograniczenia, organizacja wyrazista, z kompetentną i ideową kadrą. Kadra, która chce i może stać się dla młodego człowieka autorytetem, przewodnikiem, przyjacielem.

Wspieramy drugiego człowieka, czyli pomagamy mu, wskazujemy, umożliwiamy – jednakże wybór drogi i stylu życia należy do tego, kogo prowadzimy harcerską ścieżką. W ten sposób uczymy samodzielności i zachęcamy młodego człowieka do brania odpowiedzialności za własne decyzje, działania, własny rozwój. Naszymi działaniami nie konkurujemy z rodzicami i rodziną. Rodziców traktujemy jako pierwszych, najważniejszych wychowawców, dlatego naszą pracę wychowawczą prowadzimy w stałej współpracy z nimi.

ZHP istnieje nie po to, by doskonalić strukturę, przepływ informacji oraz proponować coraz ciekawsze i atrakcyjniejsze rozwiązania metodyczne dla nich samych. Wszystko to ma sens tylko wtedy, gdy służy wspieraniu młodego człowieka. Przy wątpliwościach, czym ZHP rzeczywiście powinno się zajmować, należy postawić sobie pytanie, na ile owe działania służą wspieraniu młodego człowieka w rozwoju.

we wszechstronnym rozwoju

Tak budujemy organizację, układamy pracę, tworzymy program czy dzielimy zadania, aby umożliwić wszechstronny – **duchowy, emocjonalny, intelektualny, społeczny i fizyczny** – rozwój. Patrzymy na człowieka jako na pewną całość – i wspieramy go w rozwoju każdego z owych aspektów. Dopiero takie holistyczne podejście do kwestii wychowania umożliwia kształtowanie postaw, naukę oraz doskonalenie umiejętności.

Nie to wyróżnia nas spośród innych organizacji pozarządowych, że zajmujemy się rozwojem duchowym, emocjonalnym, intelektualnym, społecznym czy fizycznym. Wyróżnia nas i jest dla nas cenne to, że te wszystkie sfery rozwoju są dla nas obiektem troski jednocześnie, stale i równoważnie.

i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań

Kształtowanie charakteru wymaga aktywnej postawy wobec siebie samego i otaczającej rzeczywistości. Jesteśmy elementami większej całości – funkcjonujemy wśród innych ludzi, w określonych warunkach, spotykamy się z różnorodnymi postawami wobec życia. Chcemy przygotować młodego człowieka do samodzielnego stawiania sobie coraz wyższej poprzeczki. Do wymagania od siebie i niezgody na bylejakość. Ważne dla nas są umiejętności, wiedza, przeżycia. Ale mają one być narzędziem do kształtowania charakteru, a nie to kształtowanie zastąpić.

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI

Wychowanie w ZHP odwołuje się do wartości, których odzwierciedleniem są Prawo i Obietnica Zucha, Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie oraz Zobowiązanie Instruktorskie.

Obietnica Zucha

Obiecuję być dobrym zuchem, zawsze przestrzegać Prawa Zucha.

Prawo Zucha

1. Zuch kocha Boga i Polskę.
2. Zuch jest dzielny.
3. Zuch mówi prawdę.
4. Zuch pamięta o swoich obowiązkach.
5. Wszystkim jest z zuchem dobrze.
6. Zuch stara się być coraz lepszy.

Przyrzeczenie Harcerskie

Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłuszną/posłusznym Prawu Harcerskiemu.

Prawo Harcerskie

1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy.
3. Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.
4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.
5. Harcerz postępuje po rycersku.
6. Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.
7. Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.
8. Harcerz jest zawsze pogodny.
9. Harcerz jest oszczędny i ofiarny.
10. Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach; nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych.

Zobowiązanie Instruktorskie

Przyjmuję obowiązki instruktorki/instruktora Związku Harcerstwa Polskiego. Jestem świadoma/świadomy odpowiedzialności harcerskiego wychowawcy i opiekuna. Będę dbać o dobre imię harcerstwa, przestrzegać Statutu ZHP, pracować nad sobą, pogłębiać swoją wiedzę i umiejętności. Wychowam swego następcę. Powierzona przez Związek Harcerstwa Polskiego służba nie opuszczę samowolnie.

Zapisy Prawa Harcerskiego są tradycyjne, aktualne, ważne i słuszne. Ich przestrzeganie jest obowiązkiem każdego członka naszego stowarzyszenia. Wierność Prawu szczególnie ważna jest dla każdego instruktora ZHP, bowiem **wychowujemy przez osobisty przykład**. Nasze czyny muszą być zgodne z naszymi słowami i deklaracjami. Nie ma miejsca w ZHP na relatywizm moralny i nieprzywiązywanie wagi do danego słowa. Instruktor nie tylko jest zobowiązany do życia w zgodzie z Prawem Harcerskim, ale także do nieprzyzwalania na zachowania innych członków ZHP będące w sprzeczności z naszymi wartościami i ideami.

Opis postaw instruktorskich zawiera Kodeks Instruktorski przyjęty przez Radę Naczelną ZHP. Pełniejszemu zrozumieniu, o jakich postawach mówi Prawo Harcerskie i na jakie wartości zwraca uwagę, służy **komentarz do Prawa Harcerskiego**. Obowiązuje komentarz harcmistrza Stefana Mirowskiego oraz komentarz do Prawa Harcerskiego przyjęty przez Radę Naczelną ZHP.

ZHP realizuje swoją misję przez **harcerski system wychowawczy** rozumiany jako jedność zasad harcerskiego wychowania i metody, w której istotną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora.

Zasady harcerskiego wychowania

Skuteczne kształtowanie młodego człowieka w duchu Prawa Harcerskiego przynosi efekty w postaci **trwałych postaw**. Człowiek ukształtowany w zgodzie z wartościami przyjętymi w naszym harcerskim ruchu wyróżnia się **braterskim**

stosunkiem do innych, przyjacielską i serdeczną postawą wobec wszystkich ludzi, gotowością i umiejętnością **bezinteresownej służby** innym ludziom, Bogu i Polsce oraz ciągłą **pracą nad sobą**, nieustannym kształtowaniem i doskonaleniem własnej osobowości. Jest gotowy wymagać od siebie, nawet jeżeli inni od niego nie wymagają. Harcerska służba rozumiana jest jako:

- **służba Bogu** – wynikająca z osobistego stosunku do duchowych wartości życia, takich jak: miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń, braterstwo, nadzieja,
- **służba Polsce** – wynikająca z poczucia przynależności do wspólnoty narodowej i kulturowej, miłości Ojczyzny, godności narodowej, szacunku dla państwa i jego historii,
- **służba sobie i innym** – wynikająca z osobistej odpowiedzialności za indywidualny rozwój i z osobistego stosunku do społeczeństwa, poczucia odpowiedzialności za rodzinę, lokalną społeczność, kraj i cały świat, a także z szacunku dla innych i do świata przyrody.

Idee braterstwa, służby i pracy nad sobą przyswiecają harcerskim działaniom na co dzień.

👉 JAKI MA BYĆ CZŁOWIEK, KTÓREGO KSZTAŁTUJE DZISIEJSZE HARCERSTWO?

● Powinien być **patriotą** – znać swoje korzenie i historię swojego kraju, szanować je i umiejętnie z nich czerpać. Powinien mieć świadomość tego, co jest jego ojczyzną, bo żeby kogoś kochać – trzeba go znać. Powinien wiedzieć, z jakich polskich osiągnięć, wydarzeń, rodaków może być dumny. Patrzeć w przyszłość z odwagą. Nie zapominać o tym, co było, ale nie żyć przeszłością. Na co dzień swój patriotyzm powinien realizować przede wszystkim przez odpowiedzialną postawę obywatela.

● Powinien być **świadomym obywatelem**, czyli aktywnym uczestnikiem społeczności, do której należy. Umieć pracować w zespole, podejmować wyzwania,

inicjować działania, realizować cele, wykazywać się chęcią działania. Znać swoje prawa i obowiązki wobec kraju i świadomie z nich korzystać, szanując demokrację, w tym demokratycznie wybrane władze.

● Powinien być **człowiekiem odpowiedzialnym** – za siebie, za rzetelne wykonywanie obowiązków, za własne decyzje, które podejmuje w sposób świadomy. Powinien brać odpowiedzialność za każde dane słowo. W sposób odpowiedzialny podchodzić do życia i współtworzyć wspólnoty.

● Powinien być **aktywnym członkiem wspólnot** – lokalnej, rodzinnej, uczelnianej, szkolnej, zawodowej itd., umiejętnie godzić i równoważyć obowiązki wynikające z pełnienia różnych ról społecznych. Nie zaniedbywać żadnej dziedziny życia. Ustalać właściwe priorytety, mieć świadomość swoich możliwości i przekładać je na pełnienie różnych ról. Powinien wcielać w czyn ideę służby.

● Powinien być **prawy i uczciwy** oraz żyć w zgodzie z zasadami (wynikającymi z wartości uniwersalnych, społecznych, Prawa i Przrzeczenia Harcerskiego, wyznawanej religii), czyli być człowiekiem o ukształtowanym, uporządkowanym i stabilnym systemie wartości. Umieć odróżniać dobro od zła. Powinien mieć mocny charakter, konsekwentnie postępować zgodnie z przyjętymi zasadami, umieć poradzić sobie w trudnych sytuacjach życiowych, nie przekraczając norm moralnych. Powinien poszukiwać autorytetów i sam stawać się autorytetem, cechować się wysoką kulturą osobistą, dbać o jakość życia.

● Powinien być człowiekiem **otwartym i radosnym**, pozytywnie podchodzącym do siebie, do drugiego człowieka, do świata, człowiekiem, który nie wznosi barier, tylko buduje mosty. Ma zaufanie do ludzi. Umie słuchać, jest wrażliwy na piękno i na drugiego człowieka, umie i chce uczyć się od innych. Powinien być otwarty na różne problemy, zagadnienia. Wprowadzać w czyn ideę braterstwa. Być obywatelem świata – mieć horyzonty szersze niż granice kraju czy kultur, szanować innych ludzi i ich odmiennosc.

● Powinien być człowiekiem **uczącym się, czyli gotowym na zmiany** – stale poszukiwać rozwiązań i zadań, uczyć się (nie tylko na błędach), być ciekawym świata, poszukiwać i selekcjonować informacje, odnajdywać siebie w procesie zmian oraz chętnie zdobywać wiedzę i wykształcenie oraz doświadczenia. Powinien pracować nad sobą całe życie – planować swój rozwój, starać się być wszechstronnym, mieć pasję, odważnie podejmować wyzwania i konsekwentnie realizować cele. Powinien chcieć wiedzieć więcej niż wie i umieć więcej niż umie.

● Powinien być **dzielny i zaradny**, umieć radzić sobie w każdej sytuacji, być kreatywnym, umieć znaleźć pomoc w sytuacjach trudnych, dobrze gospodarować czasem, pieniędzmi, sprzętem. Być przedsiębiorczym, chcieć pozostawić świat lepszym niż go zastał.

● Powinien **dbać o zdrowie ciała i ducha**, czyli być odpowiedzialnym za swoje zdrowie, znaleźć dla siebie zdrowe drogi życia i aktywne formy spędzania wolnego czasu. Nie ulegać żadnym nałogom, mieć silną wolę.

METODA HARCERSKA

W kształtowaniu charakteru młodych ludzi oraz wspieraniu ich we wszechstronnym rozwoju dużą rolę odgrywa umiejętne stosowanie przez instruktora metody harcerskiej. Głównymi elementami tej metody są:

Prawo i Przrzeczenie

Prawo i Przrzeczenie to tradycyjny, prawie stuletni zapis naszego kodeksu postępowania. To dzięki nim każdy, kto zetknie się z harcerstwem, nawet na krótko, ma okazję do pracy nad własnym charakterem, nad własną osobowością. Praca z Prawem to nieustanne obserwowanie siebie samego i praca nad sobą, która w konsekwencji prowadzi do świadomego przyjęcia określonego stylu życia. Prawo i Przrzeczenie są dla każdego wskazówką do uzyskania odpowiedzi na pytania: Jak postępować? Jak żyć?

Uczenie przez działanie

Doświadczając, próbując, przeżywając, aktywnie uczestnicząc – młody człowiek przygotowuje się do dorosłości. Istotne jest stwarzanie takich sytuacji w działalności gromady lub drużyny, aby każdy miał możliwość działania indywidualnie, a także w grupie. Działanie to powinno mieć bezpośredni związek z życiem społeczeństwa i w społeczeństwie.

Zuchy, harcerze, harcerze starsi i wędrownicy działają – podczas zdobywania gwiazdek, stopni, sprawności, realizacji zadań, ćwiczenia technik harcerskich, podczas zbiórki, obozu czy kolonii, rajdu, ale także w codziennym życiu – podczas wypełniania swoich obowiązków wobec domu rodzinnego czy szkoły. Daje im to szansę na przeżycie przygody. W każdej grupie wiekowej działanie odbywa się w inny sposób: zuch – przez zabawę w coś lub kogoś, harcerz – przez grę, harcerz starszy – przez poszukiwanie, wędrownik – służbę i wyczyn.

Stale doskonalony i stymulujący program

Program powinien być wszechstronny, jak wszechstronny powinien być rozwój. Tak, aby każdy mógł w nim znaleźć coś dla siebie. Celem jest rozbudzanie zainteresowań, zaciekawienie, zachęcenie do zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, poszukiwania dróg indywidualnego rozwoju. To wszystko musi się złożyć na **program** zastępu i drużyny **oraz na działania** hufca, chorągwi, ZHP. Dzięki dobremu zaplanowaniu i podjęciu działań indywidualnych i zbiorowych (zbiórka, obóz harcerski, kolonia zuchowa, rajd, festiwal...) program będzie stymulował rozwój każdego, a tym samym całej naszej organizacji. Ważne jest wykorzystywanie w harcerskiej pracy instrumentów metodycznych (stopnie, gwiazdki, sprawności, znaki służb...), różnych form pracy, propozycji i inspiracji zucha, harcerza, harcerza starszego, wędrownika i instruktora, a także uwzględnianie pomysłów różnych zespołów i grup oraz pobudzanie do samodoskonalenia i aktywnego udziału w życiu harcerskim. Program musi być pożyteczny i potrzebny każdemu, kto w nim uczestniczy, trzeba go wciąż aktualizować i tworzyć w perspektywie otaczającej rzeczywistości. Realizacja

programu powinna być silnym, gorącym, intensywnym, pełnym napięcia, ale zawsze pozytywnym przeżyciem, na które czeka się z przyspieszonym biciem serca i które wzbudza chęć dalszego działania.

System małych grup

Zastęp to grupa przyjaciół, która pozwala na znalezienie swojego miejsca i sprawdzenie się w samodzielnym działaniu. Praca w małych grupach przynosi wymierne efekty wychowawcze, ponieważ łatwiej jest dotrzeć do każdego, dostrzec jego wartość, pomóc mu pokonać słabości, porozmawiać z nim, poznać go. W harcerstwie takie grupy stanowią szóstki, zastępy, patrole, zespoły zadaniowe. Na ich czele stoją zwykle rówieśnicy mający trochę większe doświadczenie czy też wyrobienie harcerskie, ciesząc się zaufaniem. We współzawodnictwie konkurowanie ze sobą zespołów wzmacnia emocje, zwiększa motywację do działania.

Metoda harcerska to sposób działania charakteryzujący się:

● **dobrowolnością**

Harcerskie działania opiera się na dobrej woli młodego człowieka. Każdy ma prawo do podejmowania decyzji związanych z własnym rozwojem i aktywnym uczestnictwem w życiu naszej organizacji. Dobrowolne dokonywanie wyborów sprawia, że jesteśmy dojrzałsi i umiemy więcej. Ważnym momentem wyrażenia własnej woli jest moment składania Obietnicy Zucha, Przyrzeczenia Harcerskiego i Zobowiązania Instruktorskiego.

● **pozytywnością**

W harcerstwie podejmujemy zadania o wymiarze pozytywnym, które mają bezpośredni wpływ na kształtowanie postawy i charakteru młodego człowieka. W każdym rozbudzamy poczucie piękna i dobra, pomagamy rozwijać zdolności oraz pielęgnować wartości. Istotna jest wiara we własne siły i możliwości, która pozwala rozwijać się i piąć wwyż.

● **pośredniością**

Wychowanie w harcerstwie następuje nie wprost, ale przez podejmowanie działań, zdobywanie coraz wyższych stopni i nowych sprawności, uczestnictwo w atrakcyjnym programie. Celem jest podejmowanie przez każdego wysiłku, a nie proponowanie gotowych rozwiązań. Postępując zgodnie z Prawem i Przyrzeczeniem, działając i współpracując z innymi, uczymy się życia.

● **wzajemnością oddziaływań**

W harcerstwie jedni uczą się od drugich przez wzorowe postępowanie, przykład osobisty i baczna obserwacja innych. Istotną rolę odgrywa współzawodnictwo, którego celem jest zawsze wszechstronny rozwój. W grupie rówieśników każdy nie tylko może pokazać, co wie, co umie, czego może nauczyć innych, ale też może uczyć się od innych.

● **świadomością celów**

Uświadomienie sobie potrzeby własnego rozwoju lub też wykonania jakiegoś zadania ułatwia realizację zamierzenia. W naszej organizacji jesteśmy świadomi

naszych potrzeb i naszych możliwości. Wiemy też, po co w harcerstwie jesteśmy, wiemy, że staramy się o swój wszechstronny rozwój. Wszystko, co dzieje się w ZHP, ma swój cel.

● **indywidualnością**

W harcerstwie najważniejszy jest człowiek i jego wszechstronny rozwój. Stwarzamy takie warunki, aby każdy indywidualnie, niezależnie od wieku, płci, doświadczenia, zainteresowań mógł znaleźć swoje miejsce w ZHP. Dbamy o wszechstronny rozwój jednostki.

● **naturalnością**

W harcerstwie wszystko jest zwyczajne i dostosowane do warunków, w których żyjemy. Wszystko ma „sвій czas”, dlatego zuchy bawią się, harcerze uczestniczą w grze, harcerze starsi poszukują, a wędrownicy podejmują służbę. Robimy tak po to, by każdy miał możliwość rozwoju zgodnie ze swoimi możliwościami i potrzebami. Przestrzeganie norm zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ma źródła w harcerskiej naturze.

Istnieje ścisłe powiązanie między wymienionymi cechami, a umiejętne wykorzystywanie ich wszystkich przynosi najlepsze rezultaty.

Rola drużynowego

Główny cel ZHP – wspieranie młodego człowieka w rozwoju i kształtowanie charakteru – realizowany jest przede wszystkim w codziennej pracy każdej gromady i drużyny. **Najważniejszym harcerskim wychowawcą jest drużynowy.** Dla realizacji celu naszej organizacji buduje on w drużynie **program wychowawczy**, indywidualnie odpowiadający na potrzeby członków drużyny, ale oparty na takich samych dla całej organizacji podstawach wychowawczych. Przez program rozumiemy całość działań celowo podejmowanych przez instruktora i gromadę lub drużynę oraz stawianie wyzwań dla wspierania rozwoju młodego człowieka i kształtowania jego charakteru. Składają się na niego zadania stopni, gwiazdek zuchowych i sprawności, zadania zespołowe, znaki służb, projekty, obóz, kolonia zuchowa itd. Program jest realizowany na szczeblu gromady i drużyny, a oparty na tych samych dla całej organizacji wartościach.

Dla wspierania drużynowego harcerskie komendy tworzą **propozycje** wzmacniające realizację programu gromad i drużyn.

Osobisty przykład, stosowanie metody harcerskiej, wierność harcerskim ideałom w codziennym życiu czyni drużynowego świadomym swej roli wychowawcą. Zadaniem poszczególnych szczebli organizacji i poszczególnych zespołów instruktorskich jest wspomaganie pracy drużynowego,

umacnianie jego roli i pozycji w środowisku harcerskim i lokalnym. Jakość pracy drużynowego powinna być troską całej wspólnoty instruktorskiej.

Dla skutecznej realizacji misji organizacji niezbędne są, łącznie:

- świadomy instruktor-wychowawca, którego postawa odzwierciedla nasze wartości,
- umiejętnie stosowana harcerska metoda,
- wartości opisane w Prawie Harcerskim.

PRYZRZECZENIE HARCERSKIE

Mam szczerą wolę to znaczy dobrowolnie, bez niczyjego nakazu, bez żadnego przymusu, **całym życiem**, ze wszystkich sił mego ducha, z całego serca, wykorzystując wszystkie dane mi możliwości **pełnić służbę Bogu**, który stanowi uosobienie najwyższych ideałów, takich jak miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń i braterstwo, wiara, nadzieja. Ideały te łączą wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od pochodzenia, narodowości, wyznania, wywodzą się z norm moralnych opartych na uniwersalnych, etycznych i kulturowych tradycjach chrześcijaństwa. Wyznawany przeze mnie system wartości kształtuję samodzielnie, podążając w kierunku wskazanym przez Prawo Harcerskie.

Pragnę służyć **Polsce**, ojczyźnie moich przodków, o której honor, niepodległy byt, tradycje i kulturę walczyli czynem i słowem, którą otrzymałem w spadku jako bezcenną wartość mego pokolenia, którą z całym jej bogactwem duchowym i materialnym mam przekazać moim następcom. Stale poszerzam świat mych myśli i uczuć, wierny zasadzie, że więcej wiedzieć to głębiej pokochać. Szanuję prawa innych państw i narodów.

Chcę **nieść chętną pomoc bliźnim** nie tylko wtedy, gdy o pomoc proszą, ale zawsze wtedy, gdy czujnym okiem dostrzegę, że na drodze mego życia stanął ktoś, kto potrzebuje pomocy, opieki, wsparcia, pocieszenia.

Mam **być posłusznym prawu harcerskiemu**, chcę, by ono było zawsze wskazówką mego postępowania, by ono decydowało zawsze o zgodności moich myśli, słów i uczynków.

Moje Przymierzenie nie jest przysięgą ani ślubowaniem. Przestrzeganie Prawa Harcerskiego jest sprawą mego honoru i źródłem

radości, „wędrowką ku szczęściu”. Za wypełnienie Przyrzeczenia odpowiadam przed własnym sumieniem.

PRAWO HARCERSKIE

1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego, wrażliwym okiem spogląda na otaczający go świat, na potrzeby ludzi, na potrzeby środowiska, w którym żyje. Jest dobrym uczniem i pracuje rzetelnie. Jest gotów zawsze pełnić służbę innym, dawać z siebie wszystko, co dobre, nie żądając w zamian nic, za jedyną nagrodę uważa radość płynącą z dobrze spełnionych obowiązków. Obcy mu jest egoizm, postawa konsumpcyjna, wyznaje prymat wartości duchowych nad materialnymi.

2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy – to nakaz prawdomówności, wierności, zgodności słów i czynów z nakazami własnego sumienia. Swym słowem i czynem harcerz zasługuje na zaufanie, dotrzymuje słowa, przywraca wiarę w solidność, rzetelność, spolegliwość, mówi, co myśli, robi, co mówi. Postawą i zachowaniem daje świadectwo o wartościach, jakie wnosi harcerstwo w życie młodzieży i całego społeczeństwa. Harcerz jest punktualny.

3. Harcerz jest pożyteczny, jego czyny zawsze służą społeczności, w której żyje. Naukę traktuje jako podstawę przyszłej służby Ojczyźnie i ludzkości. Praca zawodowa jest nie tylko źródłem jego utrzymania, ale przede wszystkim formą realizacji służby społecznej. Harcerz **niesie pomoc bliźnim** chętnie i ofiarnie, nie czeka aż go ktoś o pomoc i opiekę poprosi, lecz sam szuka okazji, by być pomocnym każdemu człowiekowi i każdej społeczności, którą spotyka na swej drodze.

4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, każdemu służy pracą, pomocą, ujmuje się za każdym pokrzywdzonym, obca mu jest znieczulica i oziębłość w stosunkach między ludźmi. Przewycięża urazy i waśnie między ludźmi i między narodami, swą postawą daje wyraz uznania naturalnych praw człowieka. Sprzeciwia się przejawom nienawiści, nie poniża nikogo. Harcerz **za brata uważa każdego innego harcerza**, każdego skauta na całym świecie, każdego wiernego tym samym ideałom. Takie widzenie świata i ludzi prowadzi do poszanowania cudzych przekonań, do demokracji i tolerancji.

5. Harcerz postępuje po rycersku, traktuje życie jak wielką grę, w której ważna jest nie tylko wygrana, ale ważne jest przede wszystkim to, jak się gra. Harcerstwo to czysta gra. Harcerz mimo negatywnych doświadczeń wierzy, że inni też grają czysto. Czysta, uczciwa, rycerska gra obowiązuje przede wszystkim wobec przeciwników. Harcerz wyciąga rękę do zgody. Harcerz jest dzielny, walczy z chamstwem, nietolerancją, przejawami brutalności. Jest uprzejmy i kulturalny, potrafi się odpowiednio zachować w każdej sytuacji. Harcerz dba o swój wygląd.

6. Harcerz miłuje przyrodę, nie niszczy jej, przeciwdziała jej dewastacji i **stara się ją poznać**, uczy się czytać „świętą księgę przyrody”, odczuwa silną więź z całą przyrodą. Ma świadomość, że jest jej częścią, zgłębia jej tajemnice, w niej szuka i odnajduje równowagę ducha. Przeciwdziała zagrożeniom środowiska, których

źródłem jest nie tylko cywilizacja przemysłowa, ale także bezmyślność, lenistwo, brak wyobraźni, nieświadomość skutków naszych działań i zaniedbań. Dbą o bogactwa naturalne, o piękno krajobrazu.

7. Harcerz jest karny, karnością opartą na rozumnym posłuszeństwie, wynikającą z dobrowolnego wyboru drogi i celu, wyboru dającego poczucie wolności. Harcerz jest **posłuszny rodzicom**, wierny rodzinnej tradycji, która współtworzy tradycję Ojczyzny. Jest posłuszny **wszystkim swoim przełożonym**, którzy prowadzą go do wspólnie realizowanego celu – przez służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Karność staje się źródłem poszukiwania i uznawania autorytetów w życiu społecznym.

8. Harcerz jest zawsze pogodny, idzie między ludzi z otwartym spojrzeniem płynącym z pogody ducha. Harcerz panuje nad swoimi emocjami i nerwami. Jest optymistą, ma poczucie humoru. Pomaga innym przezwyciężyć apatię, smutek, zniechęcenie, obojętność. Cieszy się radością innych.

9. Harcerz jest oszczędny, nie skąpy, ale gospodarny, nie marnuje czasu, nie marnuje życia, pracuje skutecznie. Harcerz jest **ofiarny** w niesieniu pomocy innym, hojny w uczynności. Przywiązuje szczególne znaczenie do bezinteresownej działalności społecznej. Przewycięża marnotrawstwo materiałów i darów przyrody, pieniędzy i pracy.

10. Harcerz jest czysty w myśli, mowie i uczynkach, najpierw myśli, potem mówi, dba o czystość i piękno języka. Sprawy płci traktuje poważnie i odpowiedzialnie. Harcerz dba o zdrowie, **nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych**, nie ulega żadnym nałogom, nie próbuje używania narkotyków, pomaga innym w zwalczaniu nałogów. Abstynencję traktuje jako ważny element troski o zdrowie, o hart ducha, o opanowanie słabości własnego charakteru.

hm. Stefan Mirowski
styczeń 1996 r.

KOMENTARZ DO PRAWA HARCERSKIEGO

załącznik do Uchwały nr 25/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 15 listopada 2008 r.

Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego.

Całym życiem, nie tylko na zbiórce, rajdzie i obozie, harcerz stara się przestrzegać Prawa Harcerskiego. Wszystkie swoje obowiązki wykonuje najlepiej jak potrafi. Jest dobrym Polakiem – pilnym uczniem, aktywnym młodym obywatelem. Jest także dobrym synem lub córką, dobrym kolegą i przyjacielem. Inni zawsze mogą na niego liczyć. Wie, jak zgodnie ze swoją religią może służyć Bogu. Jest harcerzem, aby się rozwijać i być coraz lepszym człowiekiem.

Na słowie harcerza polegać jak na Zawiszy.

To znaczy, że jeśli harcerz coś obieca, to na pewno spełni swoją obietnicę, jeśli mówi o czymś, to można mu wierzyć.

Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.

Harcerz poproszony o pomoc – na pewno nie odmówi, bo na harcerza zawsze

można liczyć. Ale harcerz nie czeka, aż ktoś zwróci się do niego o pomoc – sam dostrzega ludzi, którzy potrzebują jego pomocy, miejsca, gdzie może być przydatny.

● **Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.**

Dla harcerza każdy człowiek jest ważny. Harcerz nie przechodzi obojętnie obok tych, którym dzieje się krzywda, jest wrażliwy na problemy innych. W kontaktach międzyludzkich jest otwarty i tolerancyjny, stara się zrozumieć każdego człowieka, odnaleźć w nim to, co wartościowe. Potrafi zdobyć prawdziwych przyjaciół. Do harcerza, jak do kogoś z najbliższej rodziny, w każdej sprawie może zwrócić się każdy inny harcerz i każdy skaut, wiedząc, że znajdzie w nim niezawodnego przyjaciela, któremu zawsze można zaufać.

● **Harcerz postępuje po rycersku.**

Harcerz ma poczucie własnej godności i szanuje godność innych ludzi. Ma zasady życiowe, którymi się kieruje, dąży do celu, zawsze przestrzegając obowiązujących reguł. Nie boi się przeciwstawiać nieuczciwości, nietolerancji i przemocy. Swym postępowaniem dowodzi, że warto być człowiekiem uczciwym, kulturalnym i honorowym.

● **Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.**

Harcerz żyje blisko natury, dlatego chce ją jak najlepiej poznać i dobrze zrozumieć. Żyje w zgodzie z przyrodą, w sposób jak najbardziej dla niej przyjazny. Jest dla kolegów i rodziny wzorem, jak w codziennym życiu chronić środowisko naturalne – oszczędza wodę i energię elektryczną, segreguje odpady.

● **Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.**

Harcerz ma zaufanie do swoich rodziców i przełożonych, wie, że chcą dla niego jak najlepiej, dlatego sumiennie wykonuje powierzone przez nich obowiązki. Szanuje ich, dlatego jest z nimi szczery – potrafi wyrazić swoją opinię, gdy myśli inaczej.

● **Harcerz jest zawsze pogodny.**

Harcerza można poznać po tym, że to, co robi, sprawia mu radość. Jest pozytywnie nastawiony do ludzi. Swoją radością i poczuciem humoru potrafi pomóc innym. Nawet w trudnych sytuacjach umie zachować optymizm, aby łatwiej poradzić sobie z problemami.

● **Harcerz jest oszczędny i ofiarny.**

Harcerz potrafi mądrze gospodarować pieniędzmi i wszystkim, co posiada. Szanuje pracę innych ludzi. Odpowiedzialnie korzysta z tego, co jest wspólne w domu, szkole i drużynie. Potrafi dzielić się z innymi tym, co ma – nie tylko przedmiotami, ale również swoim czasem, umiejętnościami.

● **Harcerz jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach; nie pali tytoniu i nie pije napojów alkoholowych.**

Harcerz myśli, mówi i postępuje tak, aby zasłużyć na miano kulturalnego człowieka, dobrego ucznia i kolegi. Nie życzy innym źle, nie mówi o innych źle, jest wobec

innych uczciwy. Harcerz chce być silny i zdrowy, dlatego dba o higienę, właściwie się odżywia, wie, jak szkodliwe dla zdrowia jest picie alkoholu, palenie papierosów próbowanie narkotyków. Chce być sprawny, dlatego potrafi mądrze dzielić czas na korzystanie z telewizji i komputera oraz ruch na świeżym powietrzu.

KODEKS INSTRUKTORSKI

załącznik do Uchwały nr 33/XXXV Rady Naczelnej ZHP z dnia 7 marca 2009 r.

Misją Związku Harcerstwa Polskiego jest wychowywanie młodych ludzi. Misja ta może być właściwie realizowana jedynie przez instruktorów:

- dobrze przygotowanych do pracy wychowawczej,
- rozumiejących spoczywającą na nich odpowiedzialność, wynikającą z idei i 100-letniego dorobku harcerstwa,
- świadomych odpowiedzialności za powierzone im opiece dzieci i młodzież.

Dlatego instruktor Związku Harcerstwa Polskiego musi spełniać wysokie wymagania wynikające ze Zobowiązania Instruktorskiego.

Instruktor wobec siebie

Jestem instruktorem ZHP. W pracy instruktorskiej staram się skutecznie dążyć do osiągnięcia harcerskich ideałów. Zastanawiam się nad moją działalnością instruktorską. Potrafię w mądry sposób łączyć ją z innymi rolami społecznymi.

1. W życiu postępuję odpowiedzialnie. Podejmując działania, przewidyuję ich skutki. Planuję drogę do osiągnięcia celu, mając świadomość swoich możliwości i ograniczeń. Potrafię rzetelnie oceniać swoje działania, wyciągać krytyczne wnioski. Odnajduję satysfakcję w tym, co robię.
2. Potrafię określić priorytety w swoim życiu i konsekwentnie przestrzegam ich realizacji. Wyznaczając priorytety, kieruję się tak swoim dobrem, jak i dobrem innych ludzi.
3. Wierzę w harcerskie ideały, dostrzegam ich uniwersalność. Wcielam je w życie. W każdym swoim działaniu kieruję się zasadami braterstwa i służby.
4. Dbam o swój rozwój we wszystkich dziedzinach życia.
5. Staram się być osobą wrażliwą. Potrafię przekazywać swoje oczekiwania, potrafię słuchać i rozumieć potrzeby innych. Panuję nad emocjami.
6. Jestem otwarty na świat, ludzi i ich poglądy.
7. Jestem aktywny. W swoim życiu wyróżniam się twórczą i odważną postawą.
8. Jestem ambitny. Podejmuję wyzwania.

Instruktor wobec wychowanków

Jestem instruktorem ZHP – harcerskim wychowawcą. W moich działaniach kieruję się misją ZHP. Znam Podstawy wychowawcze ZHP. Wiem, kto jest adresatem moich działań, znam swoją rolę w wychowaniu metodą harcerską. Wiem, na czym polega przykład osobisty w wychowaniu.

1. Jestem cierpliwy i wyrozumiały wobec moich wychowanków, poznaję ich problemy, pomagam je rozwiązywać.

2. Dbam o godność wychowanków. Szanuję ich i uczę szacunku do innych. Liczę się z ich zdaniem. Jestem wobec nich lojalny.
3. Jestem uczciwy wobec wychowanków. Uzasadniam swoje decyzje tak, by rozumieli cele podejmowanych działań.
4. Moim wychowankom stwarzam warunki do indywidualnego rozwoju. Stawiam przed nimi wyzwania na ich miarę.
5. Mam świadomość, że w każdej sytuacji jestem dla moich wychowanków wzorem.
6. Sprawiedliwie oceniam wychowanków, nagradzam ich za osiągnięcia, zwracam uwagę na popełniane błędy.

Instruktor wobec organizacji

Jestem instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego – członkiem harcerskiej organizacji, ale także uczestnikiem światowego ruchu skautowego. W ZHP – mojej organizacji – przeżyłem wiele przygód, zdobyłem różne umiejętności. Miała ona wpływ na mój charakter. Dziś chcę, żeby była lepsza – staram się ją udoskonalić. Jestem gotowy, by ją współkształtować.

1. Znam swoje prawa w organizacji i uczciwie z nich korzystam.
2. Utożsamiam się z ZHP, dbam o jego wizerunek.
3. Znam swoje obowiązki wobec ZHP. Jestem lojalny wobec organizacji, dlatego staram się z nich wywiązywać.
4. Znam swoje możliwości. Odpowiedzialnie podejmuję się zadań. Ambitnie, ale realistycznie poszukuję nowych wyzwań. Powierzone funkcje pełnię rzetelnie.
5. Wiem, że dla rozwoju organizacji konieczne są zmiany na funkcjach. Dbam o przygotowanie moich następców. Dzielę się swoim doświadczeniem i umiejętnościami.
6. Orientuję się w sytuacji ZHP, świadomie uczestniczę w rozwiązywaniu problemów Związku.
7. Przestrzegam zasad obowiązujących w ZHP.

Instruktor na zewnątrz organizacji

Jestem instruktorem ZHP – wizytówką organizacji. Mam świadomość, że swoim postępowaniem buduję wizerunek instruktora harcerskiego i harcerstwa. Dbam o dobre relacje ZHP z otoczeniem. Jestem rzecznikiem spraw ZHP i naszych wychowanków na zewnątrz organizacji.

1. Utrzymuję stały kontakt z rodzicami moich wychowanków oraz ich nauczycielami.
2. W kontaktach zewnętrznych, szczególnie wśród rodziców oraz instytucji publicznych, zawsze dbam o wizerunek harcerstwa, działam rzetelnie i profesjonalnie.
3. We współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi dbam o wizerunek i wzmocnienie pozycji ZHP w trzecim sektorze.
4. Swoim działaniem, zachowaniem i wyglądem staram się budować prestiż instruktora ZHP.
5. Przestrzegam przepisów prawa.

METODA I METODYKA

■ Emilia Kulczyk-Prus

Metoda harcerska została przedstawiona w Podstawach wychowawczych ZHP. Opisano tam jej elementy (Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie, uczenie przez działanie, stale doskonalony i stymulujący program, system małych grup) oraz cechy (dobrowolność, pozytywność, pośredniość, wzajemność oddziaływań, świadomość celów, indywidualność, naturalność). Pora wyjaśnić, czym jest metodyka.

Niesłuchanie łatwo jest fałszować harcerstwo. Wystarczy posługiwać się metodą harcerską bez jej zrozumienia, powierzchownie, jednostronnie, pomijając stawiane przez nią wymagania. Wystarczy odrzucić system zastępowy. Wystarczy ilość postawić nad jakością. Wystarczy środki uznać za cele. Stworzy się wtedy dziwoląg noszący miano harcerstwa, nawet w mundur harcerski ubrany, ale na pewno niebędący harcerstwem.

Wystarczy uznać harcerstwo nie za ruch i realizującą zasady tego ruchu organizację, ale za jedno z wielu stowarzyszeń, np. wyłącznie wychowania fizycznego czy przysposobienia wojskowego; podporządkowuje się wtedy harcerstwo przepisom regulującym pracę tamtych organizacji i błędzi się w ślepych kanałach.

📌 METODYKI GRUP WIEKOWYCH W ZHP

Metodyka to zestaw instrumentów metodycznych służących do realizacji harcerskiego systemu wychowawczego, dostosowujących elementy metody do odpowiedniego poziomu wychowanków.

● **Zuchy, 6–10 lat.** Charakterystyczną formą aktywności zuchów jest **zabawa** w kogoś lub w coś – realizowana zespołowo przez zdobywane sprawności oraz podczas zbiórek pojedynczych gromady. Animatorem zabawy jest wódz zuchowy – drużynowa/drużynowy.

● **Harcerki i harcerze, 10–13 lat.** Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy jest **gra**, rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo. Program działania drużyny jest tworzony i realizowany przez drużynowego przy współudziale rady drużyny.

E. Grodecka

● **Harcerki starsze i harcerze starsi, 13–16 lat.** Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy starszych jest **poszukiwanie** autorytetów, obszarów zainteresowań oraz własnego uzasadnienia dla istniejącego porządku rzeczy. O programie działania drużyny decyduje rada drużyny.

● **Wędrowniczki i wędrownicy, 16–25 lat.** Charakterystyczną formą aktywności wędrowniczek i wędrowników jest **służba** realizowana wewnątrz organizacji i poza nią. Zadania realizowane indywidualnie lub zespołowo mają charakter **wyczynu**. W działalności wędrowniczej ważne miejsce zajmują specjalności i specjalizacje pozwalające na rozwijanie indywidualnych zainteresowań. O programie pracy drużyny i podejmowanych zadaniach decyduje cała drużyna.

W kolejnych tabelach znajduje się porównanie:

- stosowania elementów metody harcerskiej w poszczególnych grupach wiekowych,
- stosowania instrumentów metodycznych,
- zasad działania gromady/drużyny.

Stosowanie elementów metody harcerskiej w poszczególnych grupach wiekowych

	Prawo i Przyrzeczenie	Uczenie w działaniu	System małych grup	Twórczy i stale doskonalony program
Zuchy	Prawo i Obietnica Zucha	Zabawa	Szóstki	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ ciekawość świata, ■ potrzeby zuchów, ■ programy sprawności, ■ zadania gwiazdek.
Harcerki i harcerze	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie	Gra	Zastępy	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ idee i techniki harcerskie, ■ próby na stopnie, ■ wymagania sprawności.
Harcerki starsze i harcerze starsi	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie	Poszukiwanie	Zastępy, grupy zadaniowe	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ potrzebę poszukiwania (wartości, form i treści działania), ■ zainteresowania, ■ próby na stopnie.
Wędrowniczki i wędrownicy	Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie, Kodeks Wędrowniczy	Służba i wyczyn	Zastępy wędrownicze, patrole zadaniowe	Uwzględnia: <ul style="list-style-type: none"> ■ potrzeby wędrowników i społeczności, ■ wyczyn, ■ specjalności i specjalizacje.

CZĘŚĆ I. FUNDAMENTY HARCERSKIEGO WYCHOWANIA

Stosowanie instrumentów metodycznych w poszczególnych grupach wiekowych

		Instrumenty metodyczne			
Zuchy		Gwiazdki zachowe: <ul style="list-style-type: none"> ■ zuch ochoczy, ■ zuch sprawny, ■ zuch gospodarny. 	Sprawności indywidualne	Sprawności zespołowe	
Harcerki i harcerze	Próba harcerki/harcerza	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ ochotniczka/młodzik, ■ tropicielka/wywiadowca. 	Sprawności: <ul style="list-style-type: none"> ■ z jedną gwiazdką, ■ z dwiema gwiazdkami. 		Zadania zespołowe
Harcerki starsze i harcerze starsi	Próba harcerki/harcerza	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ pionierka/odkrywca, ■ samarytanka/ćwik. 	Sprawności: <ul style="list-style-type: none"> ■ z dwiema gwiazdkami, ■ z trzema gwiazdkami. 		Projekt
Wędrowniczki i wędrownicy	Próba wędrownicza (lub próba wędrownicza z próbą harcerki/harcerza)	Stopnie harcerskie: <ul style="list-style-type: none"> ■ harcerka orla/harcerz orli, ■ harcerka Rzeczypospolitej/harcerz Rzeczypospolitej, Stopnie instruktorskie.	Sprawności mistrzowskie. Uprawnienia. Odznaki.		Znaki służb

Zasady działania gromady/drużyny

	Zorganizowanie do działania	Rola drużynowego		Charakterystyczne formy pracy	Letnia działalność
Zuchy (gromada)	Zbiórki gromady, podział na szóstki podczas zbiórek, krąg rady	Wódz		Zabawa tematyczna, zwiad zachowy, płas, piosenka, zachowe zwyczaje, obrzędy i tajemnice, majsterka, gry i ćwiczenia	Kolonia zuchowa
Harcerki i harcerze (drużyna)	Zbiórki drużyny i zbiórki zastępów, rada drużyny	Przywódca i autorytet		Gra terenowa, gra w harcówce, biwak, zwiad, ognisko, zbiórka tematyczna, bieg harcerski	Obóz podsumowujący pracę roczną
Harcerki starsze i harcerze starsi (drużyna)	Zbiórki drużyny i zbiórki zastępów, grupy zadaniowe, rada drużyny	Przewodnik w poszukiwaniach		Wycieczka, zwiad, formy dyskusyjne, zbiórka tematyczna, zajęcia specjalnościowe	Obóz podsumowujący pracę roczną, tematyczny, zagraniczny
Wędrowniczki i wędrownicy (drużyna)	Patrole i zastępy wędrownicze, zbiórki drużyny, konstytucja drużyny, organy demokracji	Lider i koordynator działań, wybierany na funkcję	Rola grupy rówieśniczej – poczucie tożsamości	Formy dyskusyjne (kuźnice, sesje, sejmiki, sądy), formy doskonalące (warsztaty, kursy), gry strategiczne itp.	Samodzielny obóz, organizowany przez całą drużynę, ambitny, wyczynowy

Warunkiem skuteczności metody harcerskiej jest osobisty przykład instruktora. Swoją postawą instruktor powinien dawać przykład osiągania wartości, którym służy harcerstwo, pokazywać, że życie według Prawa Harcerskiego może być źródłem radości i satysfakcji. Instruktor nie jest dowódcą ani nauczycielem. Jest starszym bratem, który swoim podopiecznym stwarza warunki do kształtowania charakteru.

Metoda harcerska jest systemem stale doskonalonego samowychowania. Wszystkie elementy metody (Przyrzeczenie i Prawo, uczenie w działaniu, system małych grup, ciągle doskonalony i pobudzający do rozwoju program) są współzależne i stanowią spójną całość. Metoda harcerska będzie w pełni skuteczna, jeżeli w pracy wychowawczej zastosujesz wszystkie jej elementy.

UCHWAŁA NR 19/XXXIII RADY NACZELNEJ ZHP

w sprawie systemu metodycznego ZHP (część dotycząca metodyki harcerskiej)

Metodyka harcerska

Charakterystyczną formą aktywności harcerek i harcerzy jest **gra**, rozumiana jako działanie zespołowe w zastępach i towarzyszące temu współzawodnictwo. Program działania drużyny jest tworzony i realizowany przez drużynowego przy współudziale rady drużyny.

Funkcjonowanie elementów metody harcerskiej

● Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie

Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie to fundamenty pracy wychowawczej z harcerką i harcerzem, z nich wynikają cele wychowawcze. Prawo i Przyrzeczenie są przyjmowane jako niekwestionowany **system wartości**, którego zapisy są **przyjmowane wprost**.

● System małych grup

W drużynie system małych grup jest realizowany przez pracę w zastępach. Dziewczeta i chłopcy są zorganizowani w odrębnych zastępach. **Zastępowy** ma zdolności przywódcze i większe doświadczenie harcerskie od pozostałych członków zastępu, on **planuje i inicjuje pracę zastępu**. Zastępowego wybiera drużynowy w porozumieniu z radą drużyny. Stopniowo zwiększa się stopień zaangażowania członków zastępu w podejmowanie odpowiedzialności za realizowane zadania. Zbiórki zastępu odbywają się w regularnie, np. w tygodniowym rytmie.

● Uczenie w działaniu

W drużynie harcerskiej charakterystyczną formą aktywności jest **gra**. Gra jest harcerską formą uczenia życia przez działanie. W grze istotne jest współzawodnictwo. Uczestnicząc w grze, harcerki i harcerze poznają swoje możliwości, zdobywają nowe umiejętności, kształtują charakter, uczą się współdziałać z innymi.

● Stale doskonalony i pobudzający do rozwoju program

Program powinien uwzględniać potrzebę przeżycia przygody – harcowania. **Umożliwia on poznanie idei harcerstwa**. Szczególną rolę odgrywają **techniki harcerskie**. Podstawą programu pracy drużyny są:

- zadania prób na stopnie harcerskie,
- wymagania sprawności.

Program jest tworzony przez drużynowego przy udziale rady drużyny. Tożsamość zastępu, drużyny budowana jest w dużej mierze na obrzędowości.

Instrumenty metodyczne

● Próba harcerki/harcera

Po wstąpieniu do drużyny harcerskiej każdy realizuje próbę harcerki/harcera. Jej zakończenie wiąże się z dopuszczeniem do Przyrzeczenia Harcerskiego i pozwala na otwarcie próby na stopień harcerski właściwy dla wieku harcerki/harcera. Próba harcerki/harcera trwa do 6 miesięcy. Próba harcerza/harcerki dla zuchów trzeciej gwiazdki jest krótsza, gdyż uwzględnia znajomość organizacji.

● Stopnie harcerskie

Harcerze realizują zadania wynikające z wymagań na stopnie głównie przez aktywny udział w życiu drużyny. Stopnie zdobywane przez harcerki i harcerzy w tym wieku opierają się na woli i potrzebie poznania:

- stopień I – ochotniczka/młodzik,
- stopień II – tropicielka/wywiadowca.

● Sprawności harcerskie

Sprawności umożliwiają przyswajanie wiedzy i takich umiejętności, które uczą przede wszystkim zaradności i samodzielności. Do pobudzania zainteresowań i poznawania technik harcerskich w tym wieku dostosowane są sprawności jedno- i dwugwiazdkowe.

● Zadania zespołowe

Zadanie zespołowe uczy współdziałania w zespole. Członkowie zespołu odpowiadają za poszczególne elementy jego realizacji.

Działanie drużyny

● Zorganizowanie do działania

Śródroczna działalność drużyny prowadzona jest na zbiórkach drużyny i zbiórkach zastępów. Zbiórki odbywają się regularnie. Zbiórka drużyny stwarza możliwość do współpracy i współzawodnictwa między zastępami. Na zbiórce rozpoczyna się realizację i podsumowuje zadania wynikające z programu pracy drużyny.

Drużyna pracuje zastępami stopniowo osiągającymi samodzielność w zakresie planowania i organizowania swojej pracy. Działa w niej rada drużyny i często zastęp zastępowych. Decyzje w drużynie podejmuje drużynowy przy współdziałaniu rady drużyny. Działania drużyny organizuje drużynowy wspólnie z radą drużyny.

● Rola drużynowego

Drużynowy jest **przywódcą i autorytetem**. Inicjuje przedsięwzięcia realizowane w drużynie. Kieruje zastępem zastępowych.

Drużynowy dba o rozwój przybocznych i wychowuje następcę.

● Charakterystyczne formy pracy

Dla zapewnienia jak najlepszych efektów wychowawczych należy stosować przemienność form, zwłaszcza takich, które stwarzają możliwość stałej aktywności i sprawdzania się. W szczególności są to: gra terenowa, gra w harcówce, biwak, zwiad, ognisko, zbiórka tematyczna, bieg harcerski.

Drużyna organizuje samodzielny programowo obóz letni, podsumowujący całoroczną pracę wychowawczą.

PRAWO HARCERSKIE W PRACY DRUŻYNY

■ Jakub Czarkowski

W życiu każdego harcerza jest chwila szczególna, w której wypowiada słowa: *Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłuszną/posłusznym Prawu Harcerskiemu.* Kiedy o wschodzie słońca lub w blasku harcerskiego ogniska, wśród lasów, nad jeziorem lub u podnóża górskiego szczytu wygłasza rotę Przyrzeczenia, musi mieć świadomość, do czego się zobowiązuje, jakich wartości i zasad chce przestrzegać. Dlatego trzeba go dobrze przygotować do tego uroczystego momentu.

👉 PRAWO HARCERSKIE W NASZYM SYSTEMIE WYCHOWAWCZYM

Na bezdrożach współczesnego życia jesteśmy uprzywilejowani. Mamy wspaniały drogowskaz, którym jest Prawo Harcerskie, dające odpowiedź na każde pytanie, jakie codzienność i przyszłość ze sobą niesie.

S. Mirowski

Twoim zadaniem jest pokazać harcerzom ten drogowskaz i nauczyć ich z niego korzystać. Jak to zrobić? Jak nauczyć „bycia harcerzem”? Jak przekonać do harcerskich wartości? Nie wystarczy przecież powiedzieć: Masz być ofiarny, pogodny, sumienny. Trzeba tego nauczyć, pomóc zrozumieć i jeszcze zaświadczyć własną postawą. Przecież ty – drużynowy – wiesz już, do czego dążymy, jakie wartości są dla nas ważne. Rozumiesz je i w pełni akceptujesz.

Prawo Harcerskie w naszym systemie wychowawczym pełni wiele funkcji. Jest wzorcem postępowania i wyznacznikiem standardów zachowań harcerskich. Stanowi kodeks, który harcerz uznaje za własny i potwierdza to w chwili Przyrzeczenia Harcerskiego, zobowiązując się przestrzegać go całym życiem. Ponadto Prawo Harcerskie musi stać się podstawą wzorców zachowań i norm grupowych, do których odnoszone są wszystkie podejmowane w drużynie działania.

Rolą drużynowego jest wspieranie harcerek i harcerzy w dotrzymaniu złożonego Przyrzeczenia, przygotowywanie ich do samodzielnego stawiania sobie coraz wyższej poprzeczki.

Aby Prawo Harcerskie działało i stanowiło normę grupową, bezwzględnie musi również dotyczyć instruktorów, którzy swoim przykładem wskazują, jak go przestrzegać.

👉 PRAWO HARCERSKIE W DRUŻYNIE

Prawo Harcerskie musi być obecne w codziennym życiu drużyny. Powinieneś często się do niego odwoływać, także w indywidualnych rozmowach.

Przy różnych okazjach warto skłaniać harcerzy do przemyślenia i oceny swojego postępowania. Warto co jakiś czas pytać:

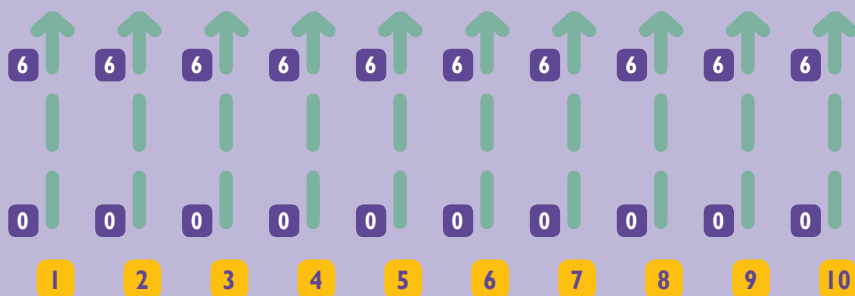
- Co w danej sytuacji radzi nam Prawo Harcerskie?
- Czy wskazane postępowanie jest zgodne z Prawem?
- Jak należy postąpić w określonej sytuacji, by nie złamać Prawa Harcerskiego?

Jeżeli rozmowy na ten temat będą miały miejsce np. na zbiórkach zastępu zastępowych czy rady drużyny, najprawdopodobniej z czasem przeniosą się na teren pozostałych zastępów. Harcerze będą o Prawie rozmawiać, będzie ono w ich życiu obecne i ważne.

Prawo Harcerskie to nie temat na jedną zbiórkę (czy nawet dziesięć zbiórek), którą zrealizujesz dla odbycia „pracy z Prawem”. Musi przenikać wszystkie działania drużyny i być stałym kryterium odniesienia w dokonywanych ocenach czy porównaniach, przy okazji wskazywania wzorów, w gawędach, przy podsumowaniu gier i współzawodnictwa, omawianiu wykonanych zadań. Powinna przypominać o nim obrzędowość drużyny. Jednak co pewien czas, również ze względu na nowych członków drużyny, warto przygotować zbiórkę poświęconą specjalnie Prawu Harcerskiemu. Na obozie można przeprowadzić cykl ognisk, z których każde poświęcone będzie jednemu punktowi Prawa, przygotować gawędy, odpowiednie gry i piosenki.

Pomóż swoim harcerzom zrozumieć Prawo Harcerskie. To twój bardzo ważny obowiązek. Komentarze do Prawa Harcerskiego, które mogą ci go ułatwić, znajdziesz w rozdziale „Podstawy wychowawcze ZHP”.

Aby zachęcić harcerzy do samodzielnej oceny tego, jak stosują się do Prawa Harcerskiego, możesz zaproponować proste ćwiczenie. Każdy jego uczestnik rysuje 10 termometrów ze skalą od 0 do 6 i podpisuje je kolejnymi punktami Prawa. Następnie ocenia na skali poszczególnych termometrów, w jakim stopniu przestrzega każdego punktu.

PRYZRZECZENIE HARCERSKIE

Przyrzeczenie to szczególny moment, w którym młody człowiek staje się w pełni harcerzem. Powinno mieć uroczysty, obrzędowy charakter.

Przed złożeniem Przyrzeczenia harcerz powinien:

- zrealizować próbę harcerza,
- zapoznać się z treścią Prawa i Przyrzeczenia,

- poznać drużynę, jej obyczaje i normy,
- wyrazić wolę złożenia Przyrzeczenia (również zaświadczyć to swoim postępowaniem).

Pomysłów na zorganizowanie obrzędu Przyrzeczenia może być wiele. Trzeba jednak pamiętać o tym, że:

- Przyrzeczenie Harcerskie w drużynie ZHP może przyjąć tylko instruktor ZHP,
- do Przyrzeczenia dopuszcza drużynowy lub rada drużyny,
- przed Przyrzeczeniem należy zapytać harcerza, czy chce je złożyć,
- zwyczajowo po wypowiedzeniu roty Przyrzeczenia wszyscy obecni potwierdzają jej przyjęcie słowami: „Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy”,
- po złożeniu Przyrzeczenia drużynowy lub przyjmujący je instruktor wręcza składającemu Krzyż Harcerski,
- Przyrzeczeniu powinna towarzyszyć uroczysta atmosfera.

● **Na co składać Przyrzeczenie?** Najczęściej składa się je na flagę narodową lub sztandar. Są środowiska, w których Przyrzeczenie składa się na ogień lub proporzec drużyny. To, na co harcerz je składa, powinno symbolizować ideały, którym przyrzeka.

● **Czy harcerze składający Przyrzeczenie powinni wybierać sobie opiekunów?** W wielu środowiskach jest taki zwyczaj. Często takiemu wyborowi towarzyszy specjalny obrzęd. Wybór opiekuna nie jest jednak obowiązkowy.

● **Co śpiewać?** Zaraz po obrzędzie złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego śpiewa się zwykle podniosłą, uroczystą piosenkę, np. „Idziemy w jasną”.

● **Czy Przyrzeczeniu mogą towarzyszyć inne obrzędy?** Na pewno tak, pod warunkiem jednak, że nie przesłonią ważności samego Przyrzeczenia, nie ma bowiem dla drużyny większego święta i ważniejszej sprawy niż nowy harcerz, który składa właśnie Przyrzeczenie. Tworzenie w drużynie dodatkowych obrzędów związanych z Przyrzeczeniem powinno być stosowane z umiarem i poszanowaniem dotychczasowej tradycji obowiązującej w środowisku.

Bardzo istotnym problemem, często pojawiającym się w dyskusjach, jest kwestia dopuszczenia do Przyrzeczenia. Harcerz nie powinien czekać na nie dłużej niż 6 miesięcy (jeśli regularnie uczęszcza na zbiórki i stara się poznać harcerskie wartości i normy obowiązujące w drużynie). Zbyt łatwy dostęp do Przyrzeczenia będzie je deprecjonował, ale zbyt trudny uczyni je nieosiągalnym, a tym samym zniechęci harcerzy.

Wiele materiałów dotyczących Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego znajdziesz w propozycji programowej „Mam szczerą wolę” i na stronie www.propozycje.zhp.pl.

CZĘŚĆ II

FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

JAK ZAŁOŻYĆ DRUŻYNĘ?

■ Ewa Czarkowska ■ Jakub Czarkowski ■ Marta Wrzosek

Dokument zatytułowany „Instrukcja drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej” określa wewnątrzszkolowe zasady pracy drużyny. Każdy, kto chce założyć drużynę, powinien zapoznać się z jego treścią.

KTO MOŻE BYĆ DRUŻYNOWYM?

Zgodnie z Instrukcją drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej drużynowym może być tylko instruktor ZHP lub członek ZHP w wieku co najmniej 16 lat, który ukończył kurs drużynowych i jest przygotowany do pracy z odpowiednią grupą wiekową, a także złożył pisemne zobowiązanie do prowadzenia drużyny. Jeśli drużynowy nie jest pełnoletni, właściwy komendant wyznacza pełnoletniego opiekuna, który składa pisemne zobowiązanie do pełnienia tej funkcji.

PROCEDURA ZAKŁADANIA DRUŻYNY

Starania mające doprowadzić do powstania nowej drużyny **należy zacząć od wizyty u komendanta hufca**. To on wyraża zgodę na podjęcie działań. Kolejnym etapem powinna być wizyta u **dyrektora szkoły lub placówki**, przy której będzie działać drużyna (bez jego zgody żadna działalność nie może się rozpocząć). Wreszcie **niezbędne jest uzyskanie zgody rodziców kandydatów na harcerzy**. Można to zrobić, zbierając tylko podpisane przez rodziców formularze, jednak warto odwiedzić zebrania rodziców organizowane przez szkołę lub zwołać specjalne zebranie rodziców kandydatów na harcerzy. Warto zadać sobie trud nawiązania kontaktu z rodzicami i pozyskania ich zaufania. To jest kapitał, który może zaowocować w przyszłości.

Zdarza się, że inicjatywa założenia drużyny wychodzi ze strony rodziców lub dyrekcji szkoły. Bywa nawet, że to właśnie dyrektor szkoły znajduje drużynowego. Warto wykorzystywać takie inicjatywy, bo znacznie ułatwiają start drużynie. Jednak w każdej sytuacji decyzja o powołaniu drużyny i mianowaniu drużynowego należy do komendanta hufca.

OKRES PRÓBNY DRUŻYNY

Okres próbny trwa od 2 do 6 miesięcy (zależy to od środowiskowych zwyczajów i tego, jak szybko drużyna zorganizuje się do pracy). Jest to czas, w którym drużyna tworzy podwaliny swojego działania, a drużynowy wprowadza podstawy systemu metodycznego. Posługuje się w tym okresie nazwą zawierającą

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

określenie „próbna”. W tym czasie drużyna powinna osiągnąć określoną w dokumentach liczebność (minimum 16 członków, tylko w szczególnych wypadkach – za zgodą komendy hufca – można obniżyć tę liczbę do 12 osób), powinien także zostać opracowany program pracy drużyny. Wszystkie te elementy są podstawą złożenia wniosku o zamknięcie okresu próbnego. Przed podjęciem decyzji w tej sprawie komendant hufca osobiście lub przez upoważnionych instruktorów dokonuje wizytacji (lub innej formy kontroli) drużyny. Sprawdzane są dokumenty drużyny, w szczególności program i książka pracy oraz zgody rodziców na przynależność dzieci do drużyny. Kontroli podlega system pracy drużyny (zgodność z metodyką).

Zgoda na przynależność dziecka do ZHP

Ja, niżej podpisany.....
legitymujący się dowodem osobistym numer.....
oświadczam, że wyrażam zgodę na przynależność mojego dziecka .....
..... do Związku Harcerstwa Polskiego
i uczestnictwo w zbiórkach drużyny .....
.....

.....
podpis rodzica/prawnego opiekuna

INSTRUKCJA DRUŻYNY HARCERSKIEJ, STARSZOHARCERSKIEJ, WĘDROWNICZEJ I WIELOPOZIOMOWEJ

załącznik do Uchwały Głównej Kwatery ZHP nr 43/2003 z 27 lutego 2003 r.

Postanowienia ogólne

1. Podstawy prawne działania drużyny określa § 30 Statutu ZHP, stanowiący, że rozpoczęcie działalności podstawowej jednostki organizacyjnej ZHP wymaga zgody właściwego komendanta hufca. W szczególnie uzasadnionych wypadkach utworzenie podstawowej jednostki organizacyjnej może nastąpić także za zgodą komendanta chorągwi albo Naczelnika ZHP.
2. Postanowienia niniejszej instrukcji, w których mowa o harcerzu, harcerzu starszym, wędrowniku, instruktorze, drużynowym, stosuje się odpowiednio do harcerki, harcerki starszej, wędrowniczki, instruktorki i drużynowej.
3. Jeżeli w niniejszej instrukcji jest mowa o drużynie, należy przez to rozumieć drużynę harcerską, starszoharcerską, wędrowniczą lub wielopoziomową. W drużynie wielopoziomowej działają małe grupy (np. szóstki, zastępy, patrole) z co najmniej dwóch grup metodycznych.

Rozpoczęcie działalności drużyny

4. Warunkami utworzenia drużyny próbnej są:

- 1) uzyskanie zgody właściwego komendanta;
- 2) spełnienie przez drużynowego warunków określonych w pkt. 11;
- 3) zatwierdzenie we właściwej komendzie programu pracy drużyny na okres próbny.

5. Po spełnieniu powyższych wymagań właściwy komendant zatwierdza drużynę na okres próbny oraz mianuje drużynowego i opiekuna (jeśli drużynowy nie jest pełnoletni). W okresie próbnym drużyna postępuje się nazwą zawierającą określenie „próbna”.

6. Okres próbny trwa od 2 do 6 miesięcy.

7. Warunkiem pozytywnego zamknięcia okresu próbnego jest:

- 1) praca zgodna z odpowiednią metodyką;
- 2) własna obrzędowość;
- 3) pozytywna ocena realizacji programu pracy okresu próbnego;
- 4) osiągnięcie liczebności minimum 16 członków drużyny (w szczególnych wypadkach komenda hufca może obniżyć tę liczbę do 12); w wypadku drużyny wędrowniczej – 9 członków drużyny;
- 5) w wypadku drużyny wędrowniczej – przedstawienie właściwej komendzie konstytucji drużyny.

8. Po zamknięciu okresu próbnego z wynikiem pozytywnym:

- 1) właściwa komenda nadaje drużynie numer oraz, na jej wniosek, może nadać jej nazwę;
- 2) właściwa komenda może przyznać drużynie prawo posiadania imienia i sztandaru; tryb przyznawania nazwy, imienia i sztandaru określa odrębna instrukcja;
- 3) członkowie drużyny mogą składać Przymierzenie Harcerskie;
- 4) drużyna ma prawo używania pieczęci zarejestrowanych we właściwej komendzie;
- 5) drużyna ma prawo organizowania obozów i zimowisk.

9. Rozpoczęcie i zamknięcie okresu próbnego, zatwierdzenie drużyny, mianowanie drużynowego i opiekuna ogłaszane jest w rozkazie właściwego komendanta.

10. Osoby do lat 16 mogą należeć do drużyny za pisemną zgodą rodziców lub opiekunów prawnych.

Funkcyjni drużyny

11. Drużynowym może być tylko instruktor ZHP lub członek ZHP w wieku co najmniej 16 lat, po ukończeniu kursu drużynowych i przygotowany do pracy od-

powiednią metodyką, który złożył pisemne zobowiązanie do prowadzenia drużyny. Jeśli drużynowy nie jest pełnoletni, właściwy komendant wyznacza pełnoletniego opiekuna, który składa pisemne zobowiązanie do pełnienia tej funkcji.

12. Drużynowy:

- 1) kieruje pracą drużyny zgodnie z obowiązującymi przepisami wewnętrznymi ZHP oraz innymi przepisami prawa;
- 2) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;
- 3) odpowiada za opracowanie i realizację programu pracy drużyny;
- 4) odpowiada za prowadzenie dokumentacji drużyny;
- 5) odpowiada za gospodarkę drużyny;
- 6) odpowiada za terminowe i rzetelne przeprowadzenie spisu harcerskiego w drużynie;
- 7) przygotowuje następcę na funkcję drużynowego;
- 8) współpracuje z rodzicami członków drużyny i środowiskiem działania drużyny;
- 9) podnosi swoje umiejętności i wiedzę metodyczną;
- 10) bierze czynny udział w działaniach hufca;
- 11) uzyskuje wsparcie programowo-metodyczne z właściwej komendy;
- 12) reprezentuje drużynę;
- 13) wydaje rozkazy;
- 14) przyjmuje i zwalnia członków drużyny;
- 15) dopuszcza do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego;
- 16) przyjmuje Przyrzeczenie Harcerskie – jeśli jest instruktorem ZHP.

13. Drużynowemu w prowadzeniu drużyny pomaga co najmniej jeden przyboczny, mianowany rozkazem przez drużynowego. W drużynach koedukacyjnych przynajmniej jeden przyboczny powinien być innej płci niż drużynowy.

14. Zastępami kierują przygotowani do funkcji zastępowi, mianowani rozkazem przez drużynowego. W drużynie wędrowniczej pracę zastępów wędrowniczych lub patroli zadaniowych koordynują wędrownicy powołani przez te zespoły, a mianowani rozkazem przez drużynowego.

15. Drużynowy może powołać innych funkcyjnych (kronikarz, skarbnik, kwatermistrz).

16. Opiekun drużyny:

- 1) odpowiada za bezpieczeństwo i zdrowie członków drużyny;
- 2) odpowiada za gospodarkę drużyny;
- 3) czuwa nad prawidłowością działań wychowawczych drużynowego.

System pracy drużyny

17. Drużyna harcerska pracuje zgodnie z metodyką harcerską, drużyna starszoharcerska – metodyką starszoharcerską, a drużyna wędrownicza – metodyką wędrow-

niczą. W drużynie wielopoziomowej drużynowy stosuje metodyki odpowiednie do wieku członków drużyny.

18. Drużynowy planuje i prowadzi działalność wychowawczą, uwzględniając zasady zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim, oczekiwania członków drużyny, rodziców i środowiska działania oraz propozycje programowe ZHP.

19. Drużyna dba o stworzenie ciągu wychowawczego przez współpracę z jednostkami zrzeszającymi członków ZHP z pozostałych grup metodycznych.

20. Drużyna harcerska i starszoharcerska składa się z co najmniej dwóch zastępów. Zastęp zrzesza od 5 do 12 członków drużyny. W drużynach koedukacyjnych pracują zastępy żeńskie i męskie.

21. Drużyna wędrownicza pracuje systemem zastępów wędrowniczych lub systemem patroli zadaniowych albo obydwoma systemami równoległe. Zastęp zrzesza od 4 do 7 wędrowników, a patrol zadaniowy liczbę wędrowników konieczną do realizacji określonego zadania.

22. Zbiórki drużyny oraz samodzielne zbiórki zastępów odbywają się regularnie.

23. Drużyna, również w okresie próbnym, zbiera składki członkowskie i przekazuje odpowiednią ich część do właściwej komendy.

24. Przy drużynie może działać Koło Przyjaciół Harcerstwa.

25. Działalność finansowo-gospodarczą drużyny regulują odrębne instrukcje ZHP.

26. Nadzór nad działalnością drużyny sprawuje właściwa komenda. Drużyna podlega także kontroli odpowiedniej komisji rewizyjnej.

System kierowania w drużynie

27. Działalnością drużyny kieruje:

- drużyny harcerskiej – drużynowy przy pomocy rady drużyny;
- drużyny starszoharcerskiej – drużynowy przy współdziałaniu rady drużyny;
- drużyny wędrowniczej – rada drużyny pod przewodnictwem drużynowego.

28. W skład rady drużyny harcerskiej i starszoharcerskiej wchodzi drużynowy, przybocznik, zastępowi oraz inni członkowie drużyny – zgodnie z przyjętymi w drużynie ustaleniami. W pracach rady drużyny uczestniczy z głosem doradczym opiekun drużyny. Kompetencje i sposób pracy rady drużyny określa drużynowy, uwzględniając wiek i dojrzałość członków drużyny.

29. Skład, kompetencje oraz sposób pracy rady drużyny wędrowniczej określa konstytucja drużyny, którą zatwierdza cała drużyna.

30. Ważne decyzje drużynowego oraz uchwały rady drużyny drużynowy ogłasza rozkazem.

Dokumentacja drużyny

31. Drużyna prowadzi i przechowuje następującą dokumentację pracy wychowawczo-organizacyjnej:

- 1) książkę pracy wraz z rejestrem członków i pisemnymi zgodami rodziców na przynależność do drużyny;
- 2) program pracy przedstawiony we właściwej komendzie;
- 3) rozkazy drużynowego;
- 4) teczkę korespondencji drużyny;
- 5) dokumentację pracy zastępów;
- 6) dokumentację finansowo-gospodarczą z rejestrem składek członkowskich;
- 7) drużyna wędrownicza – konstytucję drużyny przedstawioną we właściwej komendzie.

Zakończenie działalności drużyny

32. W przypadku działalności niezgodnej z celami, zasadami i regulaminami ZHP i metodą harcerską właściwa komenda może:

- 1) wyznaczyć okres do 3 miesięcy na doprowadzenie działań drużyny do pełnej zgodności z przepisami ZHP;
- 2) zwolnić z pełnionej funkcji drużynowego, mianując jednocześnie nowego;
- 3) rozwiązać drużynę.

33. Drużynowemu przysługuje prawo do odwołania się od decyzji o zwolnieniu z funkcji lub rozwiązaniu drużyny w ciągu 14 dni od daty powiadomienia drużynowego o tej decyzji.

34. W razie rozwiązania drużyny, również próbnej, właściwy komendant ma obowiązek zaproponować jej członkom przydział do innej drużyny.

35. Majątek i dokumentacja rozwiązanej drużyny są przejmowane przez właściwą komendę. W wypadku drużyn działających w szczepach lub związkach drużyn majątek jest przejmowany przez szcep lub związek drużyn.

DOKUMENTACJA PROGRAMOWA DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Od pierwszych dni funkcjonowania drużyny, a więc również w okresie próbnym, jesteś zobowiązany do prowadzenia i przechowywania jej dokumentacji. Stanowią ją:

- książka pracy drużyny wraz z rejestrem członków i pisemnymi zgodami rodziców na przynależność harcerzy (oraz przybocznych, jeśli nie skończyli 16 lat) do drużyny,
- program pracy drużyny,
- rozkazy drużynowego,
- teczka korespondencji drużyny,
- dokumentacja pracy zastępów,
- dokumentacja finansowo-gospodarcza z rejestrem składek członkowskich.

Poza wymienionymi dokumentami tradycyjnie drużyna harcerska prowadzi kronikę oraz ewidencję wydanych książeczek harcerskich.

Książka pracy drużyny

W składnicach harcerskich dostępne są gotowe książki pracy. Możesz w nich znaleźć: Instrukcję działania drużyny, wzór zobowiązania do prowadzenia drużyny, wzór zgody rodziców na przynależność dziecka do ZHP, miejsce na podstawowe informacje o drużynie i jej kadrze, bank informacji o harcerzach, listę obecności na zbiórkach. Są tam również strony przeznaczone na planowanie pracy drużyny, a także opis przebiegu poszczególnych zbiórek oraz ich podsumowanie.

W książce pracy drużyny zapisuj pomysły, plany oraz informacje dotyczące bieżącej działalności. Pisz o tym, co się udało (by wracać w przyszłości do form, które szczególnie dobrze wypadły), ale i o tym, co (i dlaczego) się nie udało. Jeśli będziesz prowadzić książkę skrupulatnie i mądrze, jej lektura pozwoli na wyciągnięcie wniosków dotyczących tego, w jakim stopniu udało ci się zrealizować postawione cele i nad czym jeszcze trzeba popracować.

Książka pracy drużyny może mieć formę elektroniczną i być prowadzona w oparciu o Elektroniczny System Harcerskich Danych, który posiada odpowiedni moduł. Znajdziesz go pod adresem: www.edruzyna.zhp.pl – w celu zalogowania się do systemu musisz uzyskać dostęp od administratora ESHD w swoim hufcu.

Rozkazy drużynowego

Możesz przechowywać je w teczkach, segregatorze, zapisane w zeszycie czy książce rozkazów lub też wpisywać je w wyznaczonym miejscu w książce pracy drużyny.

Rozkazy pisane odręcznie w książce rozkazów mają swój urok, ale równie użyteczne może się okazać zapisywanie ich w wersji elektronicznej i udostępnianie na stronie internetowej drużyny.

Program pracy drużyny

W dokumentacji drużyny powinien znaleźć się program pracy, który na początku każdego roku szkolnego musisz przedstawić właściwej komendzie (najczęściej komendzie hufca). W wielu hufcach program pracy musi zostać zaopiniowany przez namiestnika, ale możesz postarać się o to nawet wtedy, kiedy nie ma takiego obowiązku. Skonsultowanie programu z namiestnikiem gwarantuje poprawnie zaplanowanie pracy drużyny, a pieczętka hufca nadaje temu dokumentowi powagi. Tak

program możesz przedstawić do wglądu dyrekcji szkoły lub innej placówki, przy której działa drużyna, a także rodzicom harcerzy.

Dokumentacja pracy zastępów

Dokumentację dotyczącą zastępów możesz przechowywać w oddzielnej teczce lub włączyć do książki pracy drużyny. Zadbaj przede wszystkim o programy pracy oraz listy członków zastępów. Ponadto zastępowi w swojej dokumentacji mogą uwzględnić obecność na zbiórkach zastępu, listę opłaconych składek, wykaz stopni i sprawności zdobywanych przez członków zastępu. Powinni też przechowywać plany zbiórek swoich zastępów.

Staranne i uczciwe prowadzenie dokumentacji programowo-wychowawczej i finansowo-gospodarczej jest ważnym obowiązkiem każdego drużynowego. Porządek w dokumentach drużyny świadczy o tym, że poważnie traktujesz przełożonych i swoją rolę wychowawcy-instruktora ZHP.

Teczka korespondencji drużyny

W niej przechowuje się wszystkie pisma wychodzące (czyli takie, które wysyłacie do kogoś – zarówno listy do rodziców, jak i pisma składane w komendzie hufca czy dyrekcji szkoły) i przychodzące – czyli te, które jako drużyna otrzymujecie.

DOKUMENTACJA FINANSOWO-GOSPODARCZA

Zapoznaj się dokładnie z Instrukcją o działalności finansowej, gospodarczej i sprzętowej w drużynie ZHP. Wynika z niej, że działalność finansowa i gospodarcza drużyny musi znaleźć odzwierciedlenie w książce finansowej i książce inwentarzowej.

Książka finansowa

Ta książka służy do notowania wszystkich operacji finansowych, jakie mają miejsce w drużynie, zatem są tam informacje o waszych wpływach i wydatkach. Muszą być poparte dokumentami źródłowymi (faktury, rachunki, kwity KP, polisy ubezpieczeniowe, bilety).

Książka inwentarzowa

W **książce inwentarzowej** drużyny prowadzisz spis majątku trwałego. Stanowią go m.in. książki, sprzęt sportowy i turystyczny, sprzęt pionierski – wszystko to, co zakupiliście dla drużyny lub dostaliście w postaci nagrody rzeczowej (o ile są to środki trwałe). Do książki inwentarzowej nie wpisuje się np. materiałów biurowych, czyli takich rzeczy, które szybko się zużywają.

Jeśli twoja drużyna działa w szczepie, powinieneś wiedzieć, że dokumentacja finansowo-gospodarcza może być prowadzona wspólnie dla całego szczepu.

ZASTĘP I PRACA Z ZASTĘPOWYMI

■ Jakub Cichocki ■ Jakub Czarkowski

Podstawą pracy drużyny harcerskiej jest system zastępowy. Bez sprawnie działających zastępów nie można mówić o dobrze funkcjonującej drużynie harcerskiej.

Praca w małych grupach leży u podstaw metody skautowej i harcerskiej. Mamy z nią do czynienia także w innych dziedzinach życia. Ludzie chętnie łączą się w małe, zgrane grupy. Są to zarówno grupy nieformalne (zwykle przyjaciół i znajomych), jak i formalne (np. w wielu firmach, gdzie praca odbywa się w małych zespołach). Można powiedzieć, że w dzisiejszych czasach ten znaczący element metody harcerskiej funkcjonuje w życiu codziennym.

➡ CZYM JEST ZASTĘP?

Zastęp to grupa 5–12 harcerzy lub harcerek, mająca stały skład, stałego lidera – zastępowego lub zastępową i prowadząca wspólną pracę. Najczęściej jest to grupa dobrych znajomych lub przyjaciół. W skład zastępu w drużynie harcerskiej wchodzi osoba jednej płci i w zbliżonym wieku.

Najlepiej, jeśli skład zastępu dobierze się samorzutnie, chociaż nie zawsze jest to możliwe. Wskazane, żeby członkowie zastępu pochodzili z jednego środowiska (klasy, szkoły, osiedla, ulicy). Dzięki temu łatwiej jest im się dobrze poznać, zbliżyć do siebie, stworzyć zgraną paczkę, mającą własne zwyczaje i tajemnice.

Zastęp posiada własną obrzędowość, na którą składają się zwykle:

- **nazwa zastępu** – związana z nazwą drużyny i charakterem zastępu, ewentualnie także nawiązująca do zainteresowań jego członków. Harcerz powinien wiedzieć, z jakiego jest zastępu i utożsamiać się z jego nazwą,
- **godło, znak zastępu** (logo) – uproszczony znak graficzny, symboliczny rysunek odzwierciedlający nazwę zastępu, który znajdzie się na proporcu i innych wspólnych rzeczach związanych z zastępem,
- **proporzec** – z nazwą i godłem zastępu po jednej stronie, a po drugiej – nazwą i godłem drużyny,
- **inne zwyczaje i obrzędy** – może to być np. powitanie członków zastępu, obrzędowe rozpoczęcie i zakończenie zbiórki, okrzyk, kronika, skarbiec, piosenka, oznaka zastępu na mundurze lub ubraniu, szyfr zastępu.

Wszystkie te elementy składają się na to, co tradycyjnie nazywa się **duchem zastępu**.

ZASTĘPOWY

Na czele zastępu stoi zastępowy. Jest jego liderem. Mianuje go drużynowy, choć trzeba pamiętać o tym, że powinien być akceptowany przez cały zastęp. **Najlepiej, jeśli jest nieco starszy od reszty zastępu, ma większe doświadczenie harcerskie i posiada stopień harcerski wyższy od pozostałych członków zastępu.** Dobry zastępowy powinien:

- mieć autorytet w zastępie, a przy tym być przez rówieśników lubiany i akceptowany,
- mieć doświadczenie harcerskie, najlepiej potwierdzone zdobytym stopniem,
- być uczynny, koleżeński, pomocny, łatwo i chętnie się uczyć,
- być ambitny i odpowiedzialny, sumienny i obowiązkowy,
- posiadać umiejętności i zdolności organizatorskie i przywódcze,
- być twórczy.

Zwykle drużynowemu nie jest trudno rozpoznać kogoś, kto ma zadatki na zastępowego. Często taka osoba już po kilku zbiórkach staje się naturalnym liderem w grupie.

Do zadań zastępowego należy:

- kierowanie pracą zastępu, w tym zwoływanie i prowadzenie zbiórek zastępu,
- reprezentowanie zastępu w radzie drużyny,
- kierowanie opracowaniem przez członków zastępu programu pracy zastępu i czuwanie nad jego realizacją,
- organizowanie działania zastępu, w tym m.in. sprawny i właściwy podział zadań pomiędzy wszystkich jego członków oraz czuwanie nad ich realizacją,
- pokazywanie swoim postępowaniem i postawą, jak realizować ideały zawarte w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim,
- troska o to, aby członkowie zastępu systematycznie zdobywali stopnie oraz sprawności, uczestniczyli w pracach zastępu i drużyny, a także swoją postawą dawali innym dobry przykład,
- prowadzenie wymaganej w drużynie dokumentacji pracy zastępu.

W drużynie harcerskiej praca systemem zastępowym jest szczególnie istotna. To właśnie młodzież w tym wieku najchętniej bawi się i pracuje w małych grupach.

Kurs zastępowych może zakończyć się nadaniem jego uczestnikom **patentu zastępowego, który potwierdza przygotowanie właściciela do prowadzenia zastępu harcerskiego.**

Zastępowy może wybrać sobie spośród członków zastępu podzastępowego, który razem z nim będzie dbał o wywiązywanie się z obowiązków wynikających z prowadzenia zastępu.

Ważna jest stała praca drużynowego z zastępowymi. To ona warunkuje powodzenie pracy całej drużyny. Sposób pracy z zastępowymi zależy od tego, jak duże doświadczenie mają i jak dojrzałe są ich zastępy. Najczęściej występujące w drużynach sposoby pracy z zastępowymi zostały omówione w dalszej części tego rozdziału.

KURS ZASTĘPOWYCH

Takie kursy organizują zwykle szczepy lub namiestnictwa. Ich uczestnicy poznają wtedy innych zastępowych (lub kandydatów na tę funkcję), którzy pracują w tym samym środowisku. Dzięki temu poszerzają krąg harcerskich znajomych i zyskują możliwość wymiany pomysłów i doświadczeń.

W harcerstwie podstawą uczenia się jest doświadczenie.

Zatem zajęcia na kursie zastępowych nie powinny mieć formy wykładów. Niech będzie to czysto praktyczne szkolenie, którego uczestnicy staną przed zadaniami, które pozwolą im zdobyć potrzebną wiedzę. Najlepiej zorganizować kurs zastępowych w formie pracy zastępu. To zapewni uczestnikom zdobycie doświadczeń nieujętych w treści szkolenia i pozwoli uzyskać ducha zastępu.

W programie kursu zastępowych powinny się znaleźć:

- **Podstawy systemu zastępowego.** To część, w której trzeba przedstawić uczestnikom ideę pracy w małych grupach. Powinni dowiedzieć się, dlaczego taki system pracy przynosi korzyści, a także poznać genezę systemu zastępowego w skautingu i harcerstwie.

- **Prawa i obowiązki zastępowego.** Ważne, aby uczestnicy kursu poznawali obowiązki w praktyce już w trakcie kursu, odpowiadając za wybrane jego elementy.

- **Zbiórka zastępu – przygotowanie i przebieg.** Do obowiązków zastępowego należy prowadzenie zbiórek zastępu. Na kursie musi poznać zasady dobrej zbiórki i przećwiczyć różne jej rodzaje (prowadzone przez kursantów zbiórki mogą dotyczyć np. technik harcerskich).

- **Zdobywanie stopni i sprawności.** Uczestnicy kursu realizują w trakcie zajęć zadania na zdobywane przez siebie stopnie oraz wybrane sprawności. Powinni też dowiedzieć się, jak organizuje się zdobywanie stopni i sprawności w drużynie. W przyszłości mają przecież dbać o ich regularne zdobywanie w swoich zastępach.

- **Zadania zespołowe zastępu.** Przyszli zastępowi powinni w praktyce nauczyć się planowania zadań, rozdzielania obowiązków i rozliczania z ich wykonania.

- **Program zamierzeń zastępu.** Zastępowy musi umieć pokierować przygotowaniem programu pracy zastępu (na miesiąc, kwartał, półrocze – w zależności od tego, jakiego programu będzie wymagał od niego drużynowy).

● **Gry i ćwiczenia w zastępie.** To okazja do poznania zasad organizowania gier i ćwiczeń, a także gromadzenia ich repertuaru, który z czasem będzie rozwijany i poszerzany.

● **Podstawowe informacje z dziejów harcerstwa.** Zastępowy powinien umieć przekazać swoim harcerzom informacje o najważniejszych wydarzeniach z historii naszego ruchu.

● **Symbole harcerskie, mundur, musztra, struktura ZHP.** To podstawy, których nie można pominąć. Zastępowy ma być przykładem i wzorem dla swojego zastępu. Powinien więc poznać zasady zawarte w regulaminach. Najłatwiej zrobić to nie poprzez wykłady, ale ćwiczenie tych elementów przy różnych okazjach w trakcie trwania kursu. Wtedy dobre wzorce zostaną najlepiej zapamiętane.

● **Podstawy technik harcerskich.** Zastępowy powinien umieć przeprowadzić zbiórki i ćwiczenia z tych dziedzin, wspierać członków zastępu przy realizacji wymagań na stopnie i sprawności.

RADA DRUŻYNY

Tworzą ją funkcyjni drużyny (drużynowy, przybocznik, zastępowi, kronikarz, skarbnik). W niektórych drużynach członkami rady są także podzastępowi oraz osoby pełniące swoje funkcje czasowo, np. odpowiedzialne za jakieś działanie w ramach aktualnie realizowanego w drużynie zadania.

Zadania rady drużyny można podzielić na kierownicze i oceniające. Rada planuje pracę drużyny, omawia to, co dzieje się w zastępach i ocenia realizację zadań. Przyznaje stopnie i sprawności oraz przyjmuje nowych członków do drużyny. Czasami zdarzają się oprócz tego sprawy „sądownicze” (np. gdy ktoś z drużyny złamie Prawo Harcerskie lub normy i zasady drużyny).

To, na ile decyzje rady są samodzielne oraz jaki jest zakres rozpatrywanych spraw, zależy od stopnia samorządności w drużynie. Można wskazać sześć etapów w rozwoju samodzielności rady:

● **Pracę ocenia drużynowy – rada chwali lub gani.** Na tym etapie drużynowy dokonuje analizy i oceny pracy, a rada wypowiada swoje opinie, ewentualnie ustala formy nagród i kar.

● **Rada ocenia pracę, chwali i krytykuje.** Rada sama analizuje i ocenia realizację zadań oraz decyduje o nagrodach i karach.

● **Rada wybiera funkcyjnych.** Rada ocenia już nie tylko realizację zadań, ale również przydatność swoich członków do pełnienia funkcji. Na tym etapie rada ocenia także np. realizację sprawności.

● **Rada planuje realizację zadań.** Drużynowy przedstawia zadania do wykonania, rada planuje ich realizację oraz ocenia ją. Drużynowy może powierzyć radzie przyznawanie sprawności.

Rada drużyny nie powinna być zbyt liczna, ponieważ traci wtedy sprawność działania. Kompetencje rady określa drużynowy. Należy pamiętać, że raz określone kompetencje nie powinny być ograniczane. Takie postępowanie bardzo źle wpływa na klimat społeczny drużyny i autorytet rady.

● **Rada współtworzy program pracy.** Rada zgłasza własne pomysły, zadaniem drużynowym jest ich korygowanie, pomoc w wyborze najciekawszych i najwartościowszych. Na tym etapie najczęściej powierza się radzie ocenianie prób na stopnie.

● **Rada tworzy normy i kryteria.** Na tym etapie rada tworzy kryteria ocen oraz analizuje działanie, a nawet formułuje normy postępowania w oparciu o wartości zawarte w Prawie Harcerskim. Może decydować o przyjęciu do drużyny, przyznaniu stopni, a nawet dopuszczeniu do Przyrzeczenia Harcerskiego.

Oczywiście, niezależnie od stopnia samorządności rady, to drużynowy odpowiada za drużynę.

Jak wykorzystać radę drużyny do pracy z zastępowymi? Zastępowi reprezentują w niej swoje zastępy. Na spotkaniach rady musi się więc znaleźć miejsce na przedstawienie przez każdego zastępowego dokonań jego zastępu. Zastępowy powinien zgłaszać zrealizowanie przez członków swojego zastępu wymagań na stopnie i sprawności. Może też przedstawiać sugestie swojego zastępu dotyczące programu drużyny, poprosić o rozwiązanie jakiejś trudnej sprawy albo konfliktu, jaki zaistniał w jego zastępie.

Uczestnicząc w radzie drużyny, zastępowi uczą się samorządności, zabierania głosu w ważnych dla nich sprawach, reprezentowania swojego zespołu, odpowiedzialności i rozwiązywania trudnych spraw. Pamiętaj o tym, gdy będziesz prowadzić zbiórkę rady. Niech każdy ma jednakowe prawo do wyrażania swoich poglądów i opinii, oczywiście w sposób kulturalny i zgodny z przyjętymi zasadami.

ZASTĘP ZASTĘPOWYCH

Jak inne zastępy w drużynie, powinien posiadać nazwę, własne obrzędy, zwyczaje, porządek i pozostałe elementy potrzebne w pracy zastępu.

W tym zastępie zastępowi mogą poszerzać swoją wiedzę i zainteresowania, realizować zadania na stopnie i sprawności. Tutaj uczą się przygotowywania i prowadzenia zbiórek oraz kierowania realizacją zadań zastępu. Tu szkolą się przez cały czas, m.in. w zakresie planowania, organizowania gier i ćwiczeń, zdobywania stopni i sprawności. Poszerzają też swój repertuar gier, piosenek i technik potrzebnych w pracy z zastępem.

Prowadzenie zastępu zastępowych to duża odpowiedzialność, bo poziom jego pracy wpływa na poziom działania całej drużyny. Jego zastępowym jest zwykle drużynowy (w niektórych drużynach – przyboczny).

Planując pracę drużyny na cały rok, pamiętaj o dobrym zaplanowaniu pracy zastępu zastępowych (jakie cele chcesz osiągnąć, jakie treści i umiejętności zamierzasz przekazywać zastępowym, jak często zastęp zastępowych będzie się spotykał). W pracy zastępu zastępowych trzeba uwzględnić osobisty rozwój jego członków (zdobywanie stopni i sprawności) i wspólny udział w kursach doskonalących, np. pierwszej pomocy. Pamiętaj jednak, aby za bardzo nie obciążać zastępowych – przecież mają już na głowie zbiórki drużyny i własnych zastępów.

Dzięki zastępowi zastępowych nawiązujesz z zastępowymi bliższe relacje. Pełni on także rolę **motywującą**. Przynależność do niego to pewnego rodzaju nobilitacja. Zastępowi czują, że są naprawdę ważni – wymagasz od nich dość dużo, ale dajesz im równie wiele.

INDYWIDUALNE ROZMOWY Z ZASTĘPOWYMI

Nie zapominaj o bardzo ważnej formie, jaką są osobiste spotkania z zastępowymi. Przeznacz trochę czasu na nieformalne rozmowy, dzięki którym poznasz ich potrzeby i oczekiwania.

Poświęć im choć chwilę czasu, kiedy tego potrzebują, gdy oczekują porady lub po prostu chcą pogadać. Dzięki indywidualnym rozmowom możesz osiągnąć bardzo wiele. **W trakcie osobistego spotkania możesz skupić się wyłącznie na jednym zastępowym i jego problemach – wykorzystuj to także jako element wychowania.**

BIBLIOTECZKA DLA ZASTĘPOWYCH

Naucz zastępowych korzystania z lektur i czasopism. Możesz założyć w harcówce biblioteczkę zastępowych, w której będą pozycje książkowe przydatne w prowadzeniu zastępu, zawierające repertuar gier i ćwiczeń oraz inne pomysły do wykorzystania w pracy zastępu. W biblioteczce powinny znajdować się także aktualne regulaminy i teczka z rozkazami drużynowego, do której zastępowi w razie potrzeby będą mogli zajrzeć.

WYCHOWAWCZA ROLA OBRZĘDOWOŚCI

■ Emilia Kulczyk-Prus

Obrzędy, zwyczaje i symbole stanowią podstawę tworzenia się więzi emocjonalnych z grupą i organizacją, ułatwiają identyfikację z nią, podkreślają odrębność od innych zespołów, pomagają tworzyć atmosferę i wprowadzać pozytywne wzorce zachowania. Obrzędowość łączy ludzi, zaspokaja potrzeby emocjonalne, stanowi element przystosowania się. Taką funkcję na przestrzeni wieków spełniała np. obrzędowość rycerska.

SYMBOLE PRZYNALEŻNOŚCI DO ZHP I SKAUTINGU

W ZHP są symbole, tradycje i zwyczaje wspólne dla całej naszej organizacji, a niektóre z nich – nawet dla światowego skautingu. Jednoczą nas i wyróżniają spośród innych grup społecznych:

● **Krzyż Harcerski** jest wzorowany na orderze Virtuti Militari, przyznawanym za szczególne męstwo i dzielność w służbie dla Ojczyzny. Po środku Krzyża znajduje się **kółko** – symbol doskonałości, a w nim lilijka skautowa. **Promienie** rozchodzące się od lilijki oznaczają, że harcerstwo stara się objąć swym oddziaływaniem jak najszerze kręgi społeczne, jak największą liczbę dzieci i młodzieży. **Wieniec z dębu i wawrzynu** (liści laurowych) oznacza cele do zdobycia: siłę, umiejętności, sprawność i wiedzę. Dąb jednocześnie symbolizuje męstwo, a laur zwycięstwo. Hasło „**Czuwaj**” to pobudka, wezwanie harcerzy do nieustannej służby. Kropki na ramionach Krzyża Harcerskiego to ziarenka piasku symbolizujące ogromną rzeszę członków naszego ruchu na całym świecie.

● **Lilijka** wywodzi się z symboliki skautowej, jest tradycyjną odznaką harcerską. Noszą ją harcerze (srebrną) oraz instruktorzy (złotą) na nakryciu głowy, a członkowie drużyn harcerskich przygotowujący się do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego – przypinają ją do munduru (w miejscu Krzyża Harcerskiego). Lilijka harcerska wzorowana jest na zakończeniu igły magnetycznej dawnej busoli – mówi, że harcerz w każdej sytuacji wybiera słuszną drogę i zawsze kieruje się szczytnymi ideałami.

W 1927 r. na harcerskiej lilijce umieszczono skrót hasła filaretów – ONC („Ojczyzna, Nauka, Cnota”). Na zwieńczeniu lilijki harcerskiej znajduje się napis „ZHP”.

● **Lilijka WOSM (The World Organization of The Scout Movement)** – Światowej Organizacji Ruchu Skautowego) symbolizuje podążanie skautów w dobrym kierunku, zgodnie z ideałami Prawa i Przyrzeczenia Skautowego. **Trzy ramiona lilijki** symbolizują trzy zasady ruchu skautowego: służbę Bogu, służbę innym i służbę samemu sobie. **Dwie pięcioramiennie gwiazdki** to Prawo i Przyrzeczenie. Otaczający lilijkę sznur związany jest **węzłem płaskim**, który stanowi symbol jedności, braterstwa i trwałości. Kolory odznaki WOSM nawiązują do heraldyki: biel oznacza czystość, królewska purpura – przywództwo i pomoc innym.

● **Koniczynka WAGGGS (World Association of Girl Guides and Girl Scouts)** – Światowego Stowarzyszenia Przewodniczek i Skautek) jest umieszczona na niebieskim tle. **Trójramienna koniczynka** to symbol potrójnej służby skautki: Bogu, bliźnim i samej sobie. **Dwie gwiazdki** oznaczają Prawo i Przyrzeczenie, które skautki zawsze mają przed oczami. **Pionowa kreska** to igła kompasu, wskazująca właściwy kierunek, a **podstawa łożyski** symbolizuje płomień miłości bliźniego. Kolory przypominają złote słońce, które świeci z nieba nad wszystkimi ludźmi świata.

● **Mundur harcerek** jest symbolem pięknej tradycji, służby harcerstwa dla narodu w okresie wojny i pokoju, gotowości do ofiarnych czynów. Jest wyrazem patriotyzmu, honoru narodowego, a także prawości, odwagi, szlachetności. Szczegółowe zasady umundurowania znajdziesz w **Regulaminie mundurów zuchów, harcerek, harcerzy, instruktorek i instruktorów ZHP**.

ZASADY HARCERSKIEGO ZACHOWANIA

Określa je m.in. **ceremoniał harcerek**, który przedstawia zespołowe i indywidualne formy zachowania się członków ZHP uczestniczących w uroczystościach państwowych, patriotyczno-religijnych i harcerek. Ceremoniał jest istotnym elementem obrzędowości harcerek, nawiązującej do wychowania w duchu tradycji i poszanowania Ojczyzny. Opis ceremoniału ZHP znajduje w **Zasadach musztry i ceremoniału harcerek**.

TRADYCJE, ZWYCZAJE, OBRZĘDY I SYMBOLE W DRUŻYNIE

● **Nazwa drużyny** musi mieć aspekt wychowawczy, wskazywać pozytywne wartości, być szeroka na tyle, by zastępy mogły podporządkować jej swoje nazwy i by można było wokół niej budować pozostałe elementy obrzędowości.

● **Nazwy zastępów** powinny być związane z nazwą drużyny, mogą także charakteryzować członków zastępu.

● **Godło** w symboliczny sposób przedstawia nazwę i sprzyja identyfikacji z drużyną. Powinno być łatwe do narysowania i wyszycia – można je umieścić na chustce, plakietce drużyny, proporcu oraz stronie internetowej drużyny. Obecnie tradycyjne godło często zostaje zastąpione przez **logo** drużyny.

● **Barwa** to przede wszystkim kolor chust i naramienników (w kolorze drużyny nosi się także getry). Niekiedy bywa związana z nazwą drużyny (np. w drużynie „Knieja” nosi się zielone chusty) lub wynika z wieloletnich tradycji środowiska (np. „Czarna Jedyńka”).

● **Proporzec (sztandar) drużyny i proporce zastępów** – drużyna i zastępy powinny posiadać proporce, które je symbolizują i są z nimi w ważnych chwilach – podczas przyrzeczeń, rajdów, obozów, capstrzyków i defilad. Drużyna może posiadać sztandar (tryb przyznawania sztandaru określa oddzielny regulamin).

● **Piosenka drużyny – śpiewa się ją zwykle w uroczystych chwilach, czasem na początku lub na zakończenie zbiórki. Mówi ona o tym,**

co jest istotne dla członków drużyny. Często jest to tradycyjna piosenka harcerska, ale są środowiska, w których powstają własne teksty i muzyka.

● **Kronika** służy utrwalaniu dziejów drużyny, umieszczane są w niej zdjęcia z ważnych dla drużyny wydarzeń (rajdów, obozów, przyrzeczeń, przyjęcia zuchów do drużyny, przekazania funkcji itp.). Często ma formę związaną z nazwą drużyny (np. w drużynie „Puszcza” oprawiona jest w korę, a w drużynie wodnej obłożona w płótno żaglowe). Opiekę nad nią może sprawować kronikarz drużyny, przyboczny lub wyróżniony harcerz. Wiele drużyn zakłada swoje strony internetowe i prowadzi blogi, które też są formą kroniki.

● Obrzędowość drużyny mogą także tworzyć inne elementy:

- uroczyste przejście zuchów z gromady do drużyny,
- rozpoczęcie i zakończenie zbiórki,

- okrzyki,
- chrzest biskoptów (harceryzy wstępujących do drużyny),
- strój obrzędowy,
- system nagród,
- wystrój harcówki,
- przekazywanie funkcji,
- pseudonimy, miana,
- święto drużyny,
- szyfry.

Nie zapominaj o obrzędach „czysto” harcerskich.

Dbaj o to, aby w drużynie zawsze po obrzędowym pożegnaniu śpiewało się np. „Bratnie słowo” i puszczało iskierkę przyjaźni. Nie dopuść do sytuacji, w której na obozie harcerze chodzą tylko w strojach obrzędowych, niemalże zapominając o mundurach...

Nie rozpoczynaj pisanie programu pracy drużyny od wymyślenia obrzędowości. To tak, jakby zacząć zakładanie drużyny od szybia proporcja. Stąd już tylko krok do wyznaczenia obrzędowości głównym kierunkiem programowym, a przecież jest ona jedynie oprawą ważnych treści wychowawczych. **Obrzędowość sama w sobie nie może być celem!**

Stosując obrzędy, wpływasz na emocje. Dlatego uważaj, aby nie wykorzystywać ich w złym kierunku. Pamiętaj, że np. składanie hołdu bogom starożytnego Rzymu może uderzać w wartości chrześcijańskie, nie wprowadzaj przesadnego kultu ognia czy drzewa...

Niekiedy, aby ubarwić formę zajęć, wymyśla się historyjkę, mającą szybko wciągnąć harcerzy do gry i ciekawie przedstawić im jej cel. Układa się ją m.in. w przypadku gier fabularnych (np. należy odszukać ukryte w lesie informacje, które stanowią fragmenty recepty na miksturę dla wojownika rannego w bitwie itp.). Nie myl fabuły konkretnej gry z obrzędowością drużyny.

Obrzędowość tylko wtedy spełni swoje zadanie, kiedy będzie przemyślana, dopasowana do celów, które chcesz osiągnąć. Poszczególne jej elementy powinny łączyć się w całość i pomagać w pracy programowej drużyny.

JAKA POWINNA BYĆ OBRZĘDOWOŚĆ DRUŻYNY?

Przyjęta w drużynie obrzędowość pomaga drużynowemu w zrealizowaniu założeń wychowawczych, a harcerzom ułatwia zrozumienie i przeżycie przekazywanych im treści, pozwala też dobrze się bawić.

Obrzędowość odpowiada potrzebom przeżyć i wrażeń harcerzy. Dzięki niej mogą doświadczyć rzeczy, których inaczej nigdy by nie poznali, pozwala przenieść się w inny świat. Daje poczucie niezwykłości i przygody. Pobudza emocje, pod wpływem których harcerze łatwo i szybko zmieniają sposób myślenia, dążą do podporządkowania się zasadom „gry”. Obrzędowość pełni często funkcję stymulatora emocji, wytwarzając chęć do działania. Dzięki obrzędowości powstaje wspólnota drużyny, każdy czuje się jej integralną częścią.

Zgodna z ideą harcerską

W harcerstwie kształtujemy charakter, pracujemy nad sobą. Dlatego obrzędowość musi łączyć się ze wzrastaniem, dążeniem do czegoś, nie może być płytka, bo stanie na drodze naszym celom, zahamuje działanie zamiast je wzmacniać. Musi zawierać system wartości wskazywanych przez Prawo Harcerskie. Obrzędowość drużyny z reguły jest związana z jej nazwą (czasami także bohaterem). Dlatego przed wyborem nazwy należy zdobyć wiedzę na jej temat (pomocne mogą być książki, filmy, Internet). Jeśli wybierzesz obrzędowość zwią-

Pamiętaj, że w każdym elemencie obrzędowości drużyny powinna być treść, której podporządkuje się forma.

zaną z historią – pamiętaj, że nie możesz tej historii fałszować (zresztą podobnie jest np. z obrzędowością przyrodniczą czy etnograficzną). Korzystaj z rzetelnych, zweryfikowanych źródeł wiedzy!

Obrzędowość nie może budzić grozy, naruszać godności, ośmieszać. W drużynie przecież każdy musi czuć się dobrze.

Spójna i zrozumiała

Obrzędowość powinna być zrozumiała dla wszystkich. Nie komplikuj jej, bo członkowie drużyny nie rozumieją, o co w niej chodzi, a cel, któremu ma służyć, gdzieś po drodze się zagubi. Obrzędy muszą tworzyć spójną całość.

Jeśli drużyna nazywa się „Bractwo Rycerzy”, nazwy zastępów nie powinny nawiązywać do zwierząt czy roślin. Mogą wtedy kojarzyć się z nazwami chorągwi czy rodzajów wojsk (np. husaria, piechota, jazda konna, łucznicy itp.). Nazwa drużyny powinna mieć szerszy zakres niż nazwa zastępu (w przeciwnym wypadku trudno będzie zbudować obrzędowość złożoną z wielu elementów).

Umożliwiająca tworzenie nowych elementów

Nie ma sensu wymyślanie kompletnej obrzędowości „na zawsze”. Nie trzeba też wprowadzać wszystkich zwyczajów naraz. Musisz mieć możliwość wprowadzania nowych elementów, rozwijania starych, zmieniania tych, które się nie przyjęły w drużynie lub już nużą jej członków. Obrzędowość jest czymś żywym, co rośnie i dojrzewa (razem z harcerzami), aby spełniać swoje zadanie coraz lepiej. Inaczej zatracimy sens jej istnienia, będziemy sięgać po nią jedynie z przyzwyczajenia. Nie wolno trzymać się obrzędowości tylko dlatego, że obowiązuje w drużynie od 20 lat! Jednak nie zmieniaj obrzędowości zbyt często. Każdy taki krok powinien być przemyślany.

Dobra obrzędowość sama podpowie sposób rozpoczęcia i zakończenia zbiórki czy fabułę gry. Jest zgodna z zainteresowaniami i odpowiednia do wieku harcerzy. Zawsze powinna być akceptowana przez drużynę. Lepiej zrezygnować z obrzędu, jeśli nie zyskał aprobaty, niż uparcie przekonywać do niego członków drużyny.

Obrzędowość nie powinna być tylko dziełem drużynowego czy ścisłego grona kadry. W jej tworzeniu może uczestniczyć rada drużyny, a nawet cała drużyna. Każdy pomysł „od dołu” jest znakiem, że obrzędowość jest w drużynie potrzebna.

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE DRUŻYNY

Na pewnym zimowisku wprowadzenie obrzędowości wyglądało w następujący sposób:

Jest ciemno. Do uszu zebranych na drewnianym strychu dochodzą dźwięki spokojnej muzyki, przeplatanej odgłosami śpiewających ptaków i plusku płynącej wody. I choć pomieszczenie jest zamknięte, odczuwa się otwartą przestrzeń, bieg rzeki i przejrzyste powietrze. Jakby wszyscy przenieśli się w jakiś dziki zakątek, do niezdeptanych traw i kryjących tajemnice drzew. Płomień świecy rozprasza ciemność. Pojawia się drużynowa harcerka ubrana w błękitną, opasaną roślinami wodnymi szatę. W rękę trzyma wypełniony wodą dzban. Cisza. Po chwili słychać głos:

– Wlewam w ciebie, Rzeko, siłę, byś szła wciąż do przodu, pokonując wszelkie trudności na swej drodze.

Plusk wlewanej wody. Na ścianie slajd rozświetlonego słońcem strumienia górskiego. Każda harcerka zanurza swe dłonie w wodzie, by siłą rzeki przeszła do jej charakteru, by zawsze umiała pokonać zło. Potem jeszcze kilka razy dłonie harcerki chłoną moc rzeki, za każdym razem po tym, gdy ich drużynowa wleje kolejny składnik rzeki:

– Wlewam w ciebie, Rzeko, życie, byś była jego źródłem dla wszelkich istot zamieszkujących twe wody.

– Wlewam w ciebie, Rzeko...

Kolejne obrazki pojawiają się na ścianie. Z każdą cechą rozbłyskuje płomień świecy. Mrok ustępuje jasności. Wreszcie milkną głosy rzeki. Po przeciwnej stronie strychu pojawia się światło. Tym razem muzyka jest dynamiczna i ostra. Drużynowy harcerzy w ciemnej tunicy podnosi rozrzucone fragmenty skały. Słychać głos drużynowego:

Skała to siła niezbędna do pokonywania problemów i osiągnięcia szczytów. Skała to trwałość, mocny fundament, na którym można budować resztę. Skała to...

Kolejne kawałki skały trafiają w ręce harcerzy. W ten sposób rozpoczyna się zimowisko „Rzeki” i „Skały” – drużyny harcerki i drużyny harcerzy.

oprac. Jolanta Kreczmańska

BOHATER DRUŻYNY

■ Jakub Cichocki

Postać bohatera może w doskonały sposób wspomagać w drużynie osiągnięcie wybranych celów. Bohater drużyny to osoba lub grupa osób, których postawa pomaga harcerzom w kształtowaniu własnych charakterów. To konkretny autorytet – wzór, który ma pokazywać sposób pracy nad sobą, dążenie do osiągnięcia właściwych postaw i zachowań w codziennym życiu.

👉 WYBÓR BOHATERA DRUŻYNY

Najlepiej podjąć taką decyzję wspólnie – podczas spotkania rady drużyny. Przedtem jednak należy zastanowić się, kim ma być bohater. Jakie wartości powinien sobą prezentować? Jakie postawy podkreślać i uwydatniać? Może warto, by był związany z zainteresowaniami drużyny czy wybraną specjalnością. Może też być związany z terenem, na którym działacie. Może to być osoba znana lub taka, której nazwisko pamięta niewielu ludzi, a dzięki kampanii „Bohater” i później podejmowanym zadaniom przybliżycie ją innym. Pamiętaj o tym, że bohaterem może być jeden człowiek (np. Tadeusz Zawadzki „Zośka”), ale można także wybrać bohatera zbiorowego (np. batalion „Zoska”).

Dobrze, gdy rada drużyny wybiera z kilku kandydatur. Drużynowy może zaproponować kilka postaci sam lub ogłosić konkurs w drużynie. Ważne, by przed pod-

Popularni bohaterowie drużyn to harcerze Szarych Szeregów (np. Maciej Aleksy Dawidowski, Jan Bytnar, Tadeusz Zawadzki), postacie historyczne (Zawisza Czarny, Jan Kiliński, Bolesław Chrobry) czy ludzie, którzy dokonali niezwykłych wyczynów (np. Jerzy Kukuczka). Bohaterami mogą być także postacie mniej znane, ale cenione i szanowane w lokalnym środowisku. Warto ich poszukać.

jęciem decyzji rada mogła zapoznać się z uzasadnieniem wyboru oraz życiorysem wskazanej postaci.

KAMPANIA BOHATER

Po podjęciu decyzji, czyje imię chcecie zdobywać, przychodzi czas na zaplanowanie i przeprowadzenie kampanii „Bohater”. Najczęściej trwa ona cały rok harcerski. To długofalowa praca, w czasie której każdy harcerz i każdy zastęp będzie podejmował zadania i brał udział w wielu wydarzeniach i zbiórkach służących poznawaniu postaci bohatera: jego życia, działalności, cech charakteru.

Gotowy program kampanii „Bohater” złoż w komendzie hufca i uzyskaj jej akceptację, która zostanie ogłoszona w rozkazie komendanta. W kampanii „Bohater” można zaplanować zbiórki związane z losami bohatera, jego życiową postawą i cechami charakteru. Treści związane z bohaterem mogą wypełniać zadania zastępów, gry, wycieczki i biwaki – najlepiej, aby niektóre z nich były realizowane w miejscach związanych z wybraną postacią. Nie zapomnij o dokumentowaniu kampanii – to będzie na przyszłość bezcenne źródło wiedzy i kronika waszego działania. Przy okazji pewnie poznacie ciekawe miejsca i niezwykłych ludzi, związanych z losem waszego bohatera, a także z badaniem i dokumentowaniem jego życia. Warto te kontakty podtrzymywać także później, organizować np. spotkania z takimi ludźmi, czy rajdy do miejsc związanych z życiem i działalnością bohatera.

Możecie też organizować gry i festyny, które przybliżą postać waszego bohatera innym drużynom, rodzicom, przyjaciołom, mieszkańcom osiedla itp. Przygotowywanie takich imprez to nic innego, jak poznanie bohatera z wielu stron.

PODSUMOWANIE KAMPANII

Musicie go dokonać w ciekawej formie oraz dołączyć do wniosku o zakończenie kampanii „Bohater” i przyznanie drużynie imienia. Wniosek należy skierować do komendanta hufca. Po pozytywnym zamknięciu kampanii „Bohater” czeka drużynę jeszcze jedno zadanie – przygotowanie uroczystości nadania imienia.

To będzie ważna data w życiu całej drużyny i środowiska, w którym działacie. Na taką uroczystość warto zaprosić władze hufca, poznane w trakcie kampanii osoby, rodziców harcerzy, przyjaciół drużyny, dyrekcję szkoły. Niech wszyscy wiedzą, że to wasze święto i cieszą się razem z wami. To bardzo wzruszający moment – więc warto zadbać o jego właściwą oprawę.

PRACA Z BOHATEREM

Praca z bohaterem nie kończy się na uroczystości przyznania imienia. Jak sprawić, aby bohater był obecny w pracy drużyny także później? Na pewno warto zadbać o to, by wiedza o nim znalazła się w dodatkowych wymaganiach na stopnie (regulamin stopni dopuszcza uzupełnianie programów prób o wymagania przyjęte w drużynie). Może będziecie świętować daty związane z jego życiem? Z każdym rokiem

można wzbogacać w drużynie wiedzę o bohaterze. Warto też poszukać w Polsce środowisk, które noszą takie samo imię. Mogą to być inne drużyny, szkoły czy też różne stowarzyszenia lub instytucje.

Najważniejsze wydarzenia w życiu drużyny, takie jak Przyrzeczenie Harcerskie, mogą odbywać się w miejscach, które są związane z bohaterem. Dzięki temu dla harcerzy będą to naprawdę wyjątkowe chwile.

Z pewnością znajdziesz dla swojej drużyny właściwego patrona. Jeśli jednak pracujesz z drużyną noszącą już imię, ale postać bohatera i wiedza o nim nieco się w waszym środowisku zatarła, to odśwież ją i pomyśl, jak może się przydać w codziennej pracy drużyny.

CZĘŚĆ III

PROGRAM
DRUŻYNY
HARCERSKIEJ

AKTYWIZUJĄCY I STYMULUJĄCY PROGRAM

■ Emilia Kulczyk-Prus ■ Aleksander Senk

Treść harcerskiego wychowania stanowi program drużyny. Powinien on odpowiadać zainteresowaniom i potrzebom harcerzy, stawiać wyzwania i być zachętą do samodoskonalenia. Budując go, musisz pamiętać o tym, jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo.

👉 JAKI POWINIEN BYĆ PROGRAM?

Należy formułować program tak, aby był:

- **spójny** – nie może być zbiorem niezwiązanych ze sobą form, ale powinien mieć określone cele odpowiadające potrzebom harcerzy i ściśle je realizować,
- **twórczy** – powinien wymuszać twórcze podejście do samokształcenia i tworzenia własnej drogi rozwoju przez harcerza (i tu bardzo istotną rolę odgrywają instrumenty metodyczne),
- **aktywizujący** – czyli zachęcający do podejmowania nowych wyzwań.

Program pracy drużyny jest całością, a nie serią niezwiązanych ze sobą działań. Powinien odpowiadać na potrzeby harcerzy, którzy będą mogli się dzięki niemu rozwijać w sposób harmonijny i naturalny. Powinien być ciekawy, odpowiadać ich zainteresowaniom – po to, aby pociągał ich i angażował do działania. Oczywiście, program musi realizować cele wychowawcze opisane w Podstawach wychowawczych ZHP w rozdziale „Jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo?”.

Nie istnieje jeden, uniwersalny program pracy drużyny czy zastępu. Program drużyny i program zastępu nie jest też narzucony z góry. Tworzą go same drużyny i zastępy.

👉 JAK POWSTAJE PROGRAM?

Żeby zrealizować atrakcyjny program, organizować ciekawe gry i inne zajęcia, harcerze muszą umieć orientować się w terenie, sprawnie posługiwać się sprzętem pionierskim itp. – o tym też trzeba pamiętać, układając program działania drużyny.

Każde harcerskie środowisko ma swoje potrzeby, każdy harcerz jest inny. Drużyny działają w różnych warunkach, więc i ich programy powinny być różne.

Program pracy drużyny powinien uwzględniać programy wypracowane w zastępach. Jednak zanim zastępowi rozpoczną planowanie pracy swoich zastępów, muszą poznać cele i założenia, które stawiasz przed drużyną na dany rok. Nie muszą dostawać wytycznych na piśmie. Wystarczy spotkanie rady drużyny, na którym porozmawiacie o tym, jak ma wyglądać wasza drużyna za rok. Dobrze przy tym stworzyć kilkuletnią wizję tego, co chce się osiągnąć i planować pracę w perspektywie.

Program powinien uwzględniać potrzeby harcerzy – ich zainteresowania, warunki, w jakich działają na co dzień, jak również wymagania określone w próbach na stopnie, które aktualnie zdobywają (w drużynie harcerskiej to stopnie ochotniczki/młodzika oraz tropicielki/wywiadowcy).

Warto zastanowić się także, jakie działania w poprzednim roku sprawiły harcerzom radość i satysfakcję i powinny być kontynuowane, a co nie spełniło ich oczekiwań.

Program należy tworzyć tak, aby był, jak pisała E. Grodecka, zgodny z *Prawem Harcerskim*, z *metodą harcerską* i oparty na *systemie zastępowym*. Wtedy na pewno będzie dobry.

Program pracy drużyny jest dokumentem złożonym z czterech podstawowych części:

- charakterystyki harcerzy i drużyny (przedstawiającej stan w momencie planowania),
- celów, czyli określenia tego, jacy mają być harcerze za jakiś czas (za rok, po obozie) i jaka ma być wtedy drużyna,
- opisu działań, które doprowadzą do tego, że osiągniesz zaplanowane cele,
- opisu organizacji pracy drużyny i kadry.

Podstawowym celem drużynowego jest kształtowanie harcerzek i harcerzy tak, by wyrosli na dobrych ludzi, którzy w swoim postępowaniu kierują się zasadami określonymi przez *Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie*. Każdy kolejny rok harcerski i każdy kolejny obóz powinny pomagać realizować ten cel.

Tworząc program, uwzględnij wszystkie wymienione tu elementy, a także to, co wydaje ci się ważne, a nie znalazło się w tym rozdziale. Najlepiej zachowaj podaną tu kolejność.

Nie zaczynaj pisanie programu od planowania zajęć, bez wcześniejszego określenia celów.

1. Przygotuj charakterystykę – analizę tego, jak obecnie wygląda praca drużyny, jacy są jej członkowie oraz w jakim środowisku działa. Od tego, jakich harcerzy masz w drużynie i jak drużyna funkcjonuje, zależą cele, które będziesz realizował w następnym roku.

2. Ustal cele. Dobierz je tak, aby pozwalały zrealizować nadrzędny cel (misję ZHP), którym jest wychowywanie harcerzy, czyli wspieranie ich we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań, w oparciu o *Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie*.

3. Biorąc pod uwagę zainteresowania i umiejętności oraz potrzeby i marzenia harcerzy, a także to, jaka ma być drużyna – zaplanuj sposoby realizacji celów.

Od początku istnienia ruchu harcerskiego podkreśla się olbrzymią rolę, jaką w wychowaniu harcerzy odgrywa przyroda i przebywanie na świeżym powietrzu. Przyroda stawia atrakcyjne wyzwania, stwarza warunki do rozwoju umysłowego oraz fizycznego, pobudza zaradność. Dzielenie pewnego ryzyka, przeżywanie tego, co nie może się zdarzyć w harcówce, w pomieszczeniu czy w ogóle w mieście, wspólne dbanie o zaspokajanie potrzeb życiowych w trudnych warunkach sprawia, że harcerze w swoim zastępie czy drużynie czują się bardziej zżyci, powstaje między nimi więź, która może stać się przyjaźnią na całe życie.

4. Zadbaj o **dobry podział obowiązków i rzetelny harmonogram działań**, w którym nie zabraknie udziału w imprezach hufca i szczepu.

KROK I. CHARAKTERYSTYKA DRUŻYNY

<p>Charakterystyka organizacyjna</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Nazwa drużyny. ■ Liczebność drużyny. ■ Częstotliwość i miejsce zbiórek drużyny i zastępów. ■ Stan umundurowania. ■ Wiek harcerzy. ■ Środowisko działania (rodziny harcerzy, szkoła). ■ Warunki działania (harcówka, kontakty z dyrekcją szkoły itp.). ■ Organizacja pracy rady drużyny/zastępu zastępowych. ■ Kontakty z rodzicami, zaangażowanie rodziców w życie drużyny. ■ Majątek i sprzęt drużyny. ■ Struktura drużyny (podział na zastępy). ■ Działanie w szczepie, związku drużyn (jak zorganizowana jest jego praca).
<p>Charakterystyka wychowawcza</p>	<p>Opisz to, co składa się na „harcerskość” drużyny (jej styl, ducha i realizację harcerskich ideałów):</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Ile osób złożyło Przyrzeczenie Harcerskie? ■ Jak realizowane są przez harcerzy ideały służby, braterstwa, pracy nad sobą (czy można na nich polegać, czy są rzetelni, braterscy, oszczędni, karni itd. – analizuj w odniesieniu do Prawa Harcerskiego)? Im rzetelniej to zrobisz, tym lepiej – od tego w dużej mierze zależy, czy sformułujesz odpowiednie cele. ■ Jaki jest poziom opanowania tradycyjnych dziedzin harcerskich (technik harcerskich)? ■ Jakiego stopnia harcerskie posiadają członkowie drużyny? ■ Jak działa rada drużyny/zastęp zastępowych (od strony programowej)?
<p>Charakterystyka harcerzy</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Jakich cech, zdolności i umiejętności posiadają poszczególni członkowie drużyny? ■ Co sprawia im przyjemność, a co jest dla nich trudne? ■ Czym się interesują? ■ Jakich mają potrzeb, o czym marzą? ■ Jakiego sprawności chcą zdobywać? <p>Analizuj kolejno sylwetki wszystkich członków drużyny – przecieży twoim zadaniem jest troska o indywidualny rozwój każdego z nich.</p>
<p>Charakterystyka kadry</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Wiek i stopień. ■ Informacje o otwartej próbie na stopień harcerski lub instruktorski, zdobywanych sprawnościach. ■ Miejsce nauki, sytuacja w szkole, w domu. ■ Ukończone kursy, zdobyte patenty i uprawnienia (nie tylko harcerskie). ■ Zainteresowania i umiejętności. ■ Najważniejsze cechy charakteru, zwłaszcza związane z pełnioną funkcją (umiejętność współpracy i podejmowania decyzji, zdolności wodzowskie). ■ Potrzeby i plany na przyszłość. ■ Najważniejsze źródła motywacji do działania.

Oczywiście, charakterystyka powinna być zrobiona rzetelnie. Jeżeli uważasz, że niektóre informacje mają charakter poufny, nie umieszczaj ich w dokumencie, do którego dostęp ma wiele osób, jednak weź je pod uwagę, planując pracę drużyny.

KROK 2. USTALANIE CELÓW

Ustal cele na najbliższy rok, pamiętając o misji ZHP. Najpierw wypisz wszystkie istotne – twoim zdaniem – cele, później zdecyduj, które z nich są najważniejsze i najpilniejsze. Z pewnością nie uda się zrealizować wszystkich celów naraz, trzeba wyznaczyć ich tyle, by były możliwe do zrealizowania w wyznaczonym czasie.

Szczególne uwagę zwróć na cele wychowawcze, czyli na to, jacy mają być harcerze pod koniec planowanego okresu (roku szkolnego). Chodzi tutaj o ich postawy, zachowania, poglądy i posiadane umiejętności (najlepiej potwierdzone zrealizowanymi wymaganiami na stopnie czy sprawności).

W przypadku celów wychowawczych czasem trudno odpowiedzieć sobie na pytanie, czy już udało się je osiągnąć. Warto jednak ustalić sobie kilka wskaźników, które pomogą to ocenić, np.: *Braterstwo – na obozie harcerze bez oporów będą dzielili się swoimi zapasami słodczy z innymi.*

Cele związane z rozwojem osobowym i funkcją ustal także dla kadry drużyny.

KROK 3. SPOSOBY REALIZACJI CELÓW

Realizacji przyjętych celów służą:

- sytuacje wychowawcze, w których uczestniczą członkowie drużyny,
- działania, dzięki którym tworzysz dobre warunki do wychowywania, czyli sprawnie funkcjonującą i dobrze wyposażoną drużynę.

Sytuacja wychowawcza to każde zdarzenie, w którym uczestniczy harcerz lub grupa harcerzy. Może nią być zarówno zwiad, gra terenowa lub zadanie organizacyjne, jak i zwykła rozmowa z drużynowym w czasie wolnym. Sytuacje wychowawcze, które zaplanujesz, muszą pomagać ci osiągnąć założone cele wychowawcze.

Bardziej pożądana jest sytuacja wychowawcza, w której harcerz jest aktywnym uczestnikiem, niż taka, w której występuje jako bierny obserwator. Pamiętaj, że wiele sytuacji wychowaw-

Cel został dobrze określony, jeśli:

- jest konkretny i wymierny – dokładnie wiemy, kiedy będziemy mogli powiedzieć, że jest zrealizowany,
- określa, jaki ma być efekt końcowy,
- wynika z charakterystyki drużyny, harcerzy i kadry i jest zgodny z celem nadrzędnym,
- motywuje do jego realizacji,
- ma określony termin, do kiedy ma być zrealizowany,
- została wyznaczona osoba odpowiedzialna za jego realizację,
- dysponujesz czasem, umiejętnościami, środkami i ludźmi potrzebnymi do jego realizacji,
- jest ambitny, ale osiągalny.

czych tworzą sami członkowie drużyny, poprzez swoje zachowania, reakcje i relacje między sobą.

Wszystko, co planujesz dla drużyny zarówno w sferze wychowawczej, jak i organizacyjnej, powinno służyć wychowaniu harcerzy.

KROK 4. PLANOWANIE SYTUACJI WYCHOWAWCZYCH

Gdy już wyznaczysz cele, przejdź do etapu planowania sytuacji wychowawczych. Wykorzystaj przy tym zajęcia programowe, instrumenty metodyczne i zadania organizacyjne.

Sytuacje wychowawcze	
Zajęcia programowe	Szczególnie zalecane są formy pracy umożliwiające aktywne działanie (np. wycieczka, zwiad, gra terenowa, zajęcia specjalnościowe). W opisie planowanych zajęć powinny się znaleźć temat zajęć i cel, który pozwala ją one zrealizować.
	Zamierzenia , czyli informacje o tym, co po tych zajęciach harcerze będą umieli, wiedzieli.
	Osoba odpowiedzialna za zajęcia.
	Opis przebiegu zajęć (określ czas trwania poszczególnych elementów i osoby za nie odpowiedzialne).
	Spis potrzebnego sprzętu , materiałów i rzeczy do załatwienia.
Działania metodyczne	System stopni i sprawności . Opis: <ul style="list-style-type: none"> ■ jak harcerze będą motywowani do zdobywania stopni i sprawności, ■ jakie wymagania na stopnie będzie można zrealizować, uczestnicząc w zajęciach, ■ jakie sprawności (w jaki sposób) będzie można zdobyć.
	Zadanie zespołowe . To zadanie podjęte z inicjatywy rady drużyny lub własnej inicjatywy zastępu, wspólnie zaplanowane, realizowane i oceniane przez zastęp. Pozwala rozwijać zainteresowania harcerzy, kształci ich odpowiedzialność i umiejętność pracy w zespole. Opisz, jak chcesz wykorzystać planowane zadania zespołowe do osiągnięcia celów wychowawczych.
	System zastępowy . Opisz, jak będzie funkcjonować system zastępowy w drużynie.
	System nagród i kar . Opisz zasady systemu nagród i kar przyjętego w drużynie. Zaznacz, które z celów pomaga osiągnąć, uwzględnij jego powiązanie z obrzędowością.
	Współzawodnictwo między zespołami . Opisz zasady współzawodnictwa między zastępami (cele, powiązania z obrzędowością, w czym zastępy współzawodniczą, co mogą osiągnąć i wygrać).
	Obrzędowość . Opis: <ul style="list-style-type: none"> ■ fabułę obrzędowości i jej poszczególne elementy, ■ jak obrzędowość będzie funkcjonować w zastępach, ■ w jaki sposób obrzędowość pomoże zbliżyć się do postawionych celów. ■ jeśli drużyna ma bohatera, to planowaną z nim pracę (jak postać bohatera pomoże realizować cele wychowawcze).

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Zadania organizacyjne	<p>Zadania organizacyjne, które należy wykonać, np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ pozyskanie funduszy w rezultacie akcji zarobkowej, ■ poprawa warunków lokalowych poprzez wyremontowanie harcówki. <p>Realizacja zadań organizacyjnych wspomaga działalność wychowawczą. Pamiętaj też, że powierzone harcerzom zadanie organizacyjne staje się dla nich sytuacją wychowawczą.</p>
------------------------------	---

Organizacja pracy drużyny	
Podział kompetencji	Uwzględnij, że niektóre kompetencje przypisane są do funkcji, ale są też takie, które można przydzielać w miarę potrzeb (to również sposób osiągania celów wychowawczych).
Szczegółowy harmonogram	Zaplanuj logiczny układ zbiórek i ich terminy, umieść nazwiska osób odpowiedzialnych za poszczególne formy działania. Planując terminy zbiórek drużyny, pamiętaj o dostosowaniu ich do kalendarza szczepu i hufca.
Dokumentacja pracy	<p>Dokumentacja pracy to element niezbędny do dokonania podsumowania i wyciągnięcia wniosków z działalności drużyny.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Jakie formy dokumentacji będą prowadzone w drużynie? ■ Kto będzie za nie odpowiedzialny? ■ Jaką formę będzie mieć kronika drużyny i kto ją będzie prowadził?

Planując realizację celów poprzez zajęcia programowe i zadania, uwzględnij stałe punkty roku harcerskiego (akcja „Znicz”, zbiórka szczepu, impreza namiestnictwa, biwak drużyny itp.).

Zadbaj o to, aby program pracy drużyny posiadał stronę tytułową, numerację stron oraz był spięty lub oddany w teczce. Powinien być opatrzony datą i podpisany przez autorów.

PRZYKŁAD. PROGRAM PRACY 2 ŁDH IM. M. ORŁOWICZA „OBIEŻYŚWIATY” NA ROK 2011/2012

Charakterystyka

2 Łódzka Drużyna Harcererek „Obieżyświaty” im. M. Orłowicza istnieje od 50 lat. Działamy w szczepie, w którym są jeszcze trzy drużyny harcerskie i dwie gromady zuchowe. Do drużyny należą dziewczęta w wieku 10–13 lat (4–6 klasa szkoły podstawowej) zorganizowane w trzy zastępy oraz starsze, z gimnazjum i liceum – przyboczne i dwie zastępowe. Jeżeli w tym roku zwiększy się liczebność drużyny, to

powstanie czwarty zastęp. Ten rok harcerski przyniesie sporo zmian w drużynie, w maju przyszłego roku funkcję drużynowej obejmie Klaudia, będąca obecnie przyboczną. Już od kilku miesięcy drużynowa przygotowuje ją do tego.

W tym roku obowiązki zostaną podzielone między funkcyjne, tak żeby każda miała sprawiedliwy przydział pracy. Jeśli wszystko pójdzie zgodnie z planem, w drużynie powstanie patrol wędrowniczy, którym kierować będzie drużynowa Monika. Harcerki w drużynie mają różne stopnie harcerskie, od ochotniczek (najwięcej) do samarytanek (przyboczne). Większość druhen ma co najmniej sześć sprawności. Wyjątkiem są tu dziewczyny, które dopiero wstąpiły do drużyny.

Ostatni obóz był sprawdzianem umiejętności kadry drużyny (wychowawczych, programowych i organizacyjnych). Każda z funkcyjnych była za coś odpowiedzialna. Wszystkie bardzo zaangażowały się w prace przygotowawcze do obozu. Wspólne przygotowanie i przeprowadzenie obozu jeszcze bardziej zżyło ze sobą kadrę drużyny. Po raz pierwszy całą kadrę stanowiły drużyny z drużyny i świetnie się sprawdziły na swoich funkcjach. Dzięki tym doświadczeniom nie będzie problemów z poprowadzeniem obozu w przyszłym roku.

W tym roku pewnych zmian wymagać będzie organizacja zdobywania stopni przez harcerki z drużyny. Do tej pory wszystkimi próbami na stopnie opiekowała się drużynowa, teraz te obowiązki (a także opieka nad zdobywaniem sprawności) zostaną podzielone między przyboczne.

Ponadto trzeba będzie dołożyć starań, aby utrzymać zeszłoroczny poziom drużyny. Będzie to wymagało dalszego zaangażowania się w działania hufca, uczestniczenia w różnych imprezach, konkursach i grach w naszym środowisku. W ubiegłym roku zastęp z naszej drużyny zdobył miano najlepszego zastępu w szczepie i pierwsze miejsce w Letnich Harcach Zastępów, imprezie organizowanej przez nasz hufiec dla drużyn z całej Polski. W tym roku drużyna zyskała miano „Drużyny 100-lecia Chorągwi Łódzkiej”, co powoduje uzasadnioną dumę i pozwala dostrzec, że te sukcesy są potwierdzeniem efektów pracy w ciągu kilku ostatnich lat.

Od pewnego czasu harcerki z drużyny uczestniczą w szkoleniach, wyjazdach dla kadry i imprezach organizowanych przez hufiec. Wszystko to pozwala z odwagą patrzeć w przyszłość. Nie wolno jednak drużynie spocząć na laurach.

Harcerki z drużyny pochodzą z rodzin o zróżnicowanym poziomie życia, często niepełnych, a nawet patologicznych, o niskim statusie materialnym. Braki w umundurowaniu czy sprzęcie uzupełniane są dzięki udziałowi w różnych akcjach zarobkowych i konkursach. Sytuacja materialna drużyny w ostatnim roku trochę się poprawiła. Jednak mimo aplikowania o granty i próśb o sponsoring w ostatnim roku było z pieniędzmi bardzo słabo.

Tylko z powodu braku funduszy są problemy z udziałem harcerzek w różnych wyjazdach i obozach. Do szczęścia brakuje też idealnego umundurowania drużyny (choć za pieniądze z nagrody kupiliśmy kilka mundurów, które są na stanie drużyny). Jest szansa, że w tym roku uda się zakończyć kompletowanie jednolitego umundurowania.

Harcerki z 2 ŁDH mają różnorodne zainteresowania, a wspólne dla wszystkich to muzyka, śpiew i gra na instrumentach. Dlatego w tym roku drużyna weźmie udział w festiwalu hufca. Jest to działanie, którego nie udało się zrealizować w ubiegłym roku i bardzo nam na tym zależy.

W tym roku drużyna obchodzi 50. rocznicę swojego powstania, więc musi być on dla nas wyjątkowy, pełen osiągnięć, poznawania wspaniałych ludzi i podejmowania ambitnych zadań. Dzięki nim chcemy jeszcze więcej osiągnąć, realizować swoje marzenia, a przede wszystkim robić to wspólnie, tak aby osiągnąć jeszcze więcej satysfakcji.

Rada drużyny

- Rada składa się z drużynowej, czterech przybocznych i trzech zastępowych.

Kadra drużyny to:

- Monika – drużynowa, przewodniczka, 22 lata, studentka pedagogiki,
- pionierka (otwarta próba na samarytankę) Kamila, 17 lat,
- samarytanką Karolina, 17 lat,
- samarytanką Ewa, 17 lat,
- samarytanką Klaudia, 17 lat.

Przyboczne w tym roku realizują lub będą realizować próbę wędrowniczą i na stopień harcerki orlej. Obecnie w drużynie bardzo aktywnie działają dwie przyboczne: Klaudia, która jest przygotowywana do funkcji drużynowej i Kamila, która wróciła do pracy w drużynie po kilkumiesięcznej przerwie. Ewa i Karolina, z uwagi na problemy w szkole, mniej uczestniczą w życiu drużyny. Dlatego podział obowiązków nie jest równomierny. Ewa i Karolina nie mają stałych obowiązków, uczestniczą w zbiórkach i wyjazdach, pomagają w ich organizacji. Najwięcej pracy spoczywa na barkach Klaudii, która musi się przygotować do dobrego prowadzenia drużyny. Każda z przybocznych jest odpowiedzialna za przeprowadzenie przynajmniej jednego przedsięwzięcia drużyny. Każda ma też za zadanie przeprowadzenie zajęć dla rady drużyny.

● Podział obowiązków w kadrze drużyny:

- **Monika** – zbieranie konspektów zbiórek i planów pracy zastępów, organizowanie spotkań rady drużyny, organizacja szkoleń.
- **Klaudia** – kontakt z rodzicami, stopnie, prowadzenie dokumentacji drużyny, załatwianie spraw organizacyjnych związanych z biwakami.
- **Kamila** – zbieranie składek, sprawności, kronika, przygotowania plastycznych opraw zbiórek.

Zastępy i zastępowe:

- **zastęp „Trampy”** – pionierka (otwarta próba na samarytankę) Daria, 15 lat,

- zastęp „**Włóczyzłapy**” – pionierka (otwarta próba na samarytanę) Julia, 16 lat,
- zastęp „**Wędrowniczki**” – pionierka (otwarta próba na samarytanę) Monika, 16 lat.

Wizja

Za rok drużyna będzie:

- dobrze umundurowana i wyposażona,
- miała przeszkolone przyboczne,
- miała trzy zastępy harcerskie, jeden starszoharcerski i patrol wędrowniczy (zastęp zastępowych).

Cele i formy realizacji

● **Rozwój i kształcenie rady drużyny:**

- systematyczna praca rady drużyny (zbiórki, odprawy),
- organizowanie wyjazdów doszkalających – organizują drużynowa i przyboczne,
- udział w warsztatach i szkoleniach hufcowych.

● **Rozwój poprzez zdobywanie stopni i sprawności:**

- realizacja zadań sprawności i stopni podczas zbiórek i biwaków,
- ranking stopni i sprawności (punktacja dla zastępu i punktacja indywidualna),
- współzawodnictwo między zastępami,
- zdobywanie stopni i sprawności przez kadrę drużyny,
- uświadamianie przydatności wiedzy harcerskiej w życiu codziennym,
- wypracowanie dobrej organizacji zdobywania stopni w drużynie,
- wprowadzenie śródrocznego biegu harcerskiego jako formy podsumowania próby na stopień.

● **Pozyskanie sponsorów:**

- podział obowiązków między funkcyjne,
- zaplanowanie pracy,
- pisanie pism i roznoszenie ich do sponsorów.

● **Nauka samodzielności, współpracy i odpowiedzialności:**

- wyjazd drużyny na obóz – wystawienie własnego podoboju,
- zmotywowanie rodziców (umożliwienie jak największej liczbie harcerek uczestnictwa w obozie),
- udział drużyny w akcjach zarobkowych, przede wszystkim z przeznaczeniem funduszy na obóz,
- promowanie wśród harcerek aktywnego stylu życia (rajdy i biwaki),
- większe zaangażowanie w życie szkoły, przy której działa 2 ŁDH i promocja drużyny w szkołach, do których chodzą harcerki z drużyny oraz na osiedlu, gdzie mieszkają.

● **Rozwijanie pasji i zainteresowań harcerek:**

- udział w festiwalach, np. „Szantowiązałka”, Festiwal Hufca,
- organizacja warsztatów tanecznych,

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

- wyjścia do teatru, kina, muzeów,
- udział w warsztatach plastycznych,
- udział w warsztatach fotograficznych,
- udział w warsztatach malarskich.
- **Organizacja 50-lecia drużyny:**
- nauka odpowiedzialności i organizacji dużych przedsięwzięć,
- nauka pracy w grupach zadaniowych,
- zachęcenie do występów publicznych – udział w przedstawieniu i konkursie recytatorskim,
- organizacja warsztatów i festiwalu podczas święta drużyny.

Harmonogram

	Imprezy szczeputu, hufca	Tematy zbiórek	Sprawności	Formy pracy	Kto odpowiada
wrzesień/październik		„W krainie Alicji” – wspominki poobozowe	komputerowiec	fotografia, kominek, montaż słowno-muzyczny	Monika
		Akcja naborowa „Kopciuszek”	grajek, plastyk	gra terenowa, olimpiada sportowa	Monika
		„Wielki bal Kopciuszka” – zbiórka po naborze	śpiewak, plastyk	krzyżówka, zagadka, scenka, fotografia, kwiz	Monika
		„Tropami Orłowicza” – przypomnienie wiadomości o bohaterze drużyny	obserwator	gra terenowa, kwiz, zagadka	Klaudia
		„Dobry кадр” – warsztaty fotograficzne	plastyk, hobbysta, fotograf	plakat, pokaz, warsztat	Monika i fotograf
listopad		Biwak drużyny	obserwator, plastyk, kuchcik, szperacz, fotograf	warsztat, montaż, film, zagadka	Monika, Ewa i Klaudia
		„InO mi się nie zgub”	wskazidroga	gra terenowa, InO, gra symulacyjna	Kamila
	50-lecie szczeputu	Święto szczeputu	łazik	gra terenowa biwak, śpiewanki, wystawa	komenda szczeputu
		„W pudełku z pamiątkami” – zbiórka o historii	szperacz, plastyk	gawęda, kominek, krzyżówka, gra detektywistyczna	Monika i przyboczne
		„Wszyscy jesteśmy równi”	pomocna dłoń, starsza siostra	krzyżówka, plakat, gra, służba	Monika, i drużynowy drużyny NS

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

grudzień	„Szantowiażka”	Przygotowanie do „Szantowiażki”	śpiewak	śpiewanki, festiwal	Monika i zastępowe
	Mikołajki	„Jak się bronić” – warsztaty z samoobrony	sportowiec	warsztat, konkurs	Monika i instruktor sztuk walki
		Wigilia drużyny	kucharz, kuchcik	spotkanie	Karolina i Kamila
styczeń		Poznajemy gwary – Rok Regionów	harcownik	gra terenowa, pokaz	Klaudia
	50-lecie 2 ŁDH	Nasze obchody	plastyk, recytator, śpiewak	spotkanie, konkurs, przedstawienie, wystawa, warsztat	kadra drużyny
	Wyjście do teatru	„Nasze zainteresowania” – spotkanie z ciekawymi ludźmi (artyści z naszego regionu) – Rok Regionów	reporter	spotkanie, wywiad	Monika
	Nadanie mian namiestnictwa				
luty		„Symbol nasz to orzeł biały, męstwa i odwagi ptak” – struktura i symbolika	plastyk, igielka	puzzle, zagadka, scenka, konkurs	Klaudia
		Dzień Myśli Braterskiej – zbiórka partnerska z inną drużyną z naszego hufca	plastyk, aktor, śpiewak	kominek, inscenizacja, gra, spotkanie, śpiewanki	drużynowi
marzec		„Żyj w zgodzie z naturą i swoim organizmem” – zbiórka o zdrowym odżywianiu i o tym, jak dbać o ładny wygląd, warsztat jogi	modelka, gimnastyczka	pokaz, warsztat	Ewa
	Wyjście do muzeum	„W kręgu harcerskich ideałów” – zbiórka o ideałach i harcerskich autorytetach. Spotkanie z żołnierzem AK	plastyk, szperacz	układanka, kominek, konkurs, kwiz, wywiad	Monika
kwiecień		„I love dance” – warsztaty taneczne (taniec nowoczesny)	tancerka	warsztat	Klaudia
	Święto Hufca	Piknik 152 SP – udział drużyny w organizacji pikniku	pomocna dłoń, plastyk, śpiewak	spotkanie, plakat, prezentacja multimedialna	Klaudia i zastępowe
	Gra terenowa – śladami M. Orłowicza	Teatr maski i aktora	aktorka	warsztat	Monika i aktorka

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

maj	Śródroczny bieg na stopień	„Powstańcza Warszawa” – łączność, szyfry	goniec, łączniczka	gra terenowa, krzyżówka zagadka	Monika, Klaudia
		„Czas na plener” – warsztaty malarskie	hobbysta	wycieczka, warsztat, plakat i inne plastyczne formy pracy	Monika i malarka
		Przekazanie drużyny	plastyk, muzyk	biwak	Monika
czerwiec	Leśne Harce Zastępów	„Ręka, noga, mózg na ścianie” – samarytanka	higienistka	gra symulacyjna, warsztat, pokaz	Klaudia i ratownik medyczny
	Wyjazd rady drużyny	„Kogel-mogel” – przygotowanie do obozu – mini bieg harcerski + podsumowanie roku harcerskiego		gra terenowa, apel, nagrody dla najlepszej harcerki i najlepszego zastępu, gra samarytańska	kadra drużyny

● **Zbiórki drużyny** odbywają się na przemian ze **zbiórkami zastępów**, tylko w wyjątkowych sytuacjach w jednym tygodniu odbywają się obie zbiórki.

● **Zadania drużyny:**

- wigilia drużyny,
- zbiórka partnerska,
- Dzień Myśli Braterskiej z drużyną partnerską,
- przygotowanie zabaw na spotkanie z dziećmi,
- 50-lecie szczepu,
- 50-lecie drużyny,
- udział w festiwalu.

● **Propozycje programowe ZHP**

Drużyna bierze udział w ogólnopolskiej propozycji programowej ZHP „Rok Regionów.”

● **Ważne sprawy związane z 50-leciem drużyny:**

- Kamila i Daria odpowiedzialne są za festiwal, który ma się odbyć w styczniu jako zakończenie obchodów.
- Ewa i Karolina odpowiedzialne są za przedstawienie opowiadające o drużynie wiążące się z bohaterem.
- Klaudia odpowiedzialna jest za konkurs recytatorski o tematyce turystycznej, który ma odbyć się w grudniu, jego laureaci wystąpią podczas przedstawienia w styczniu.
- Julia i Monika są odpowiedzialne za warsztaty, które odbędą się podczas porannej części obchodów.
- Monika koordynuje całe obchody 50-lecia drużyny.

oprac. Monika Suchan

STOPNIE HARCERSKIE

■ Jakub Czarkowski

Stopnie harcerskie to bardzo ważny z wychowawczego punktu widzenia instrument metodyczny, a zadania prób na stopnie są podstawą do tworzenia programu pracy drużyny. Programy prób na stopnie określają długoterminowy kierunek realizowanej przez harcerzy pracy nad sobą. Wytyczają drogę, którą każdy powinien przejść, aby zdobyć szczyt.

SYSTEM STOPNI HARCERSKICH

Poszczególne stopnie dzielą drogę indywidualnego rozwoju na etapy, których poziom trudności jest dostosowany do możliwości harcerek i harcerzy. To sprawia, że młody człowiek ma przed sobą cel możliwy do osiągnięcia, a przeżycie sukcesu motywuje go do pracy. Jeśli sukces ten zostanie powszechnie dostrzeżony i uznany – wzrośnie jego pozycja w grupie.

W ZHP „osiągnięcie szczytu” poprzedza sześć etapów, oznaczonych kolejnymi stopniami. Po dwa stopnie przypisane są do każdej z trzech grup wiekowych. Zdobywanie stopni rozpoczyna się po zrealizowaniu próby harcerki/harcerza i złożeniu Przyrzeczenia Harcerskiego. Dla harcerek i harcerzy (uczniów klas IV–VI) są przewidziane następujące stopnie:

- ochotniczka/młodzik,
- tropicielka/wywiadowca.

Idea próby harcerki/harcerza oraz idee poszczególnych stopni określają postawę, do jakiej harcerka i harcerz powinni dążyć, zdobywając dany stopień (postawa ta jest zawsze zgodna z Przyrzeczeniem i Prawem Harcerskim):

● **Próba harcerki/harcerza.** Stara się zasłużyć na miano harcerki/harcerza. Chce poznać harcerstwo i dostosować się do jego wymagań, określonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Chce uczestniczyć w życiu zastępu i drużyny.

● **Ochotniczka/młodzik.** Poznaje smak harcerskiej przygody. W swoim postępowaniu kieruje się Prawem Harcerskim. Pamięta o codziennym dobrym uczynku. Chętnie zdobywa nowe wiadomości i umiejętności przydatne w zastępie, drużynie, domu i szkole. Jest zaradna/zaradny, dzielna/dzielny i pogodna/pogodny.

● **Tropicielka/wywiadowca.** Przestrzega Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego w codziennym życiu. Zdobywa harcerską wiedzę i doskonali umiejętności z różnych dziedzin. Tropi sytuacje, w których może być pożyteczna/pożyteczny. Ćwiczy swoją spostrzegawczość i sprawność. Aktywnie uczestniczy w zadaniach zastępu i drużyny.

System stopni harcerskich ZHP

Na każdym etapie rozwój harcerki i harcerza przejawia się w opanowaniu określonej wiedzy, dokonywaniu konkretnych działań i prezentowaniu oczekiwanych postaw. Dlatego wymagania dotyczą zarówno wiedzy i umiejętności, jak i postaw, np.: *Staram się postępować zgodnie z Prawem Harcerskim.* Stawiają również przed harcerzem zadania do wykonania, np.: *pomaga w domu, ma stałe obowiązki itp.*

STOPNIE W DRUŻYNIE

Jak zorganizować w drużynie zdobywanie stopni i jak – w oparciu o realizowane przez jej członków zadania z prób na stopnie – programować pracę drużyny?

Budując model funkcjonowania systemu stopni w drużynie, musisz najpierw odpowiedzieć sobie na pytania:

- jakie jest doświadczenie harcerskie i wiek członków drużyny, jakie stopnie powinni zdobywać,
- jaki jest stopień samodzielności rady drużyny,
- jakie są wzorce funkcjonowania systemu stopni harcerskich w waszym środowisku,
- czego oczekują od stopni członkowie drużyny,
- jak sprawić, aby stopnie były drogą realizacji ich indywidualnych potrzeb i zainteresowań,
- czego oczekujesz – jako drużynowy – od systemu stopni,
- jakie masz problemy wychowawcze i czy stopnie mogą pomóc w ich rozwiązaniu.

Układając program drużyny, wymagania na stopnie musisz zawrzeć w treści konkretnych zbiórek, zadań i zajęć. Harcerze zdobywający stopnie, uczestnicząc w zbiórkach, będą mogli poszerzać i sprawdzać swą wiedzę, wykazywać się umiejętnościami.

Drużynowy nie może zapomnieć o harcerzu realizującym próbę na stopień. Zainteresowanie drużynowego daje harcerzowi świadomość, że próba na stopień to ważna sprawa. W niektórych środowiskach próby omawia się podczas spotkań rady drużyny, w czasie których zastępowi zdają sprawę, jak przebiega zdobywanie stopni w ich zastępach.

Każda próba musi być podsumowana. W wielu drużynach zakończenie próby na stopień ma formę biegu harcerskiego.

Trzeba pamiętać o harcerskim rozwoju, tak własnym, jak i swoich przybocznych. Pamiętaj jednak, że zdobywanie stopnia wywiadowcy przez szesnastolatka albo pionierki przez siedemnastolatkę w żadnym wypadku nie służy rozwojowi. Należy zdobywać stopień odpowiedni do swojego wieku. Wiedzę i umiejętności zawarte w programach niższych stopni powinno włączyć się w program próby stopnia przewidzianego dla danego wieku.

- Stopnie zdobywa się indywidualnie. Próbę na pierwszy stopień można otworzyć po złożeniu Przyrzeczenia.
- Każdy przystępuje do zdobywania stopnia odpowiedniego do etapu swojego rozwoju. Zadania na stopnie ochotniczki/młodzika oraz tropicielki/wywiadowcy realizuje się głównie przez aktywny udział w życiu drużyny.
- Przy zamknięciu próby należy wziąć pod uwagę realizację wymagań na stopnie i postawę harcerską zdobywającego.
- Decyzje w sprawie zatwierdzenia programu próby oraz o przyznaniu stopnia w drużynie harcerskiej podejmuje drużynowy przy współudziale rady drużyny.
- Decyzje o otwarciu próby, jej zamknięciu i przyznaniu stopnia ogłasza drużynowy w rozkazie.
- Podsumowanie realizacji próby odbywa się w sposób przyjęty w danym środowisku, np. ma formę biegu harcerskiego.
- Zdobyte stopnia potwierdza się wpisem do książeczki harcerskiej i oznaczeniem na naramiennikach.

Jednak bieg może być tylko zwieńczeniem próby, a nie okazją do zrealizowania podstawowych zadań w niej zawartych. Nie można zdobyć stopnia podczas biegu – zdobywa się go, realizując zadania zawarte w wymaganiach, poświęcając czas na doskonalenie siebie. Bieg nie może też być formą egzaminu na stopień, natomiast powinien być przygodą na zakończenie próby, najlepiej z fabułą i w atmosferze pozytywnych emocji. Powinien dać harcerzom nie tylko możliwość wykazania się, ale również uczyć, podsumowywać i porządkować zdobyte w czasie próby umiejętności i wiedzę. Oczywiście, podsumowanie próby może mieć inną niż bieg formę, np. gry czy ogniska.

Przyznanie stopnia drużynowy ogłasza w rozkazie, odczytanym na apelu lub zbiórce drużyny. To bardzo ważny dla harcerza moment. Należy więc przygotować odpowiednią oprawę. Można powiązać to z obrzędowością drużyny, np. uroczystym wręczeniem oznaczeń stopnia oraz potwierdzeniem zdobycia stopnia w książeczce harcerskiej.

PRÓBA NA STOPIEŃ

Próba jest czasem zdobywania stopnia, sprawdzania samego siebie. Zachęca do pracy nad sobą w zgodzie z tym, co zawarte jest w programie (wymaganiach) danego stopnia. Podczas próby należy wykazać się umiejętnościami, wiedzą i postawą. I choć wymagania na stopnie są dla wszystkich takie same, to próba powinna indywidualizować sposób ich realizacji. Musisz wcześniej przeanalizować predyspozycje, zdolności i potrzeby harcerki czy harcerza. Pozwoli to odpowiednio dobrać zadania służące realizacji poszczególnych wymagań. Najprościej ujmując, zapalony rysownik może wykazać się znajomością historii skautingu, rysując komiks na ten temat do gazetki drużyny. Z kolei ktoś o zdolnościach aktorskich weźmie udział w kręconym przez drużynę filmie o tej samej tematyce. To nie tylko zapewni indywidualny rozwój harcerzy, ale również urozmaici działania drużyny.

Drużynowy nie układa sam prób na stopnie zdobywane przez harcerzy. Najważniejsze bowiem w budowaniu próby są:

- **dobrowolność i świadomość celu** – każdy powinien wiedzieć, po co zdobywa stopień, w jaki sposób wiąże się to z jego obecną sytuacją i przyszłym życiem. Tylko wtedy stopień będzie prawdziwym i skutecznym narzędziem samowychowania,
- **indywidualizacja**, czyli indywidualne podejście do każdego harcerza.

Program próby powstaje w oparciu o:

- idee stopnia,
- wymagania na stopień,
- potrzeby wynikające z indywidualnych celów i zainteresowań harcerza,
- pomysły wynikające z programu drużyny.

Układanie próby należy zacząć od analizy czterech wymienionych elementów, następnie wymagania zawarte w programie trzeba przekształcić zgodnie z ideą stopnia tak, by zadania służyły realizacji potrzeb zdobywającego stopień. Najlepiej, aby było to zgodne z tym, co robi drużyna, ale trzeba pamiętać, że program próby służy przede wszystkim indywidualnemu rozwojowi harcerza.

Próba powinna być sformułowana w postaci zadań, których wykonanie można podsumować i jasno stwierdzić, czy zostały wykonane. Zadania te powinny wprost wynikać z wymagań na stopień. Jedno zadanie nie musi odpowiadać jednemu wymaganiu. Doświadczenie w pracy z harcerzami w wieku 10–13 lat uczy jednak, że znacznie ułatwia im to realizację próby.

Drużyny mają swoje tradycyjne sposoby organizowania zdobywania stopni. W wielu środowiskach funkcjonują ustalone wzory kart prób, a nawet książeczki prób na stopnie. W innych każdy harcerz opracowuje według własnego pomysłu swoją kartę. Bywają karty pięknie zaprojektowane graficznie, ale także zwykłe kartki z zapisanymi zadaniami lub tabelki do zbierania podpisów i adnotacji. Zawsze jednak harcerz powinien mieć kartę próby, w której potwierdza realizację zadań. Opracowanie takiej karty (programu próby) uczy bowiem systematyczności, planowania i pomaga kierować zdobywaniem stopni.

W Systemie stopni harcerskich ZHP zawarte są wskazówki dotyczące warunków otwarcia i czasu trwania prób na stopnie. Trzeba przy tym wziąć pod uwagę, że zdobywanie stopnia powinno być procesem ciągłym. Z otwarciem następnej próby nie należy czekać rok czy dwa lata. Zabraknie wówczas wyzwań do dalszego działania, do pracy nad sobą.

PRZYKŁAD. PRÓBA NA STOPIEŃ OCHOTNICZKI

Wymaganie	Propozycja zadania	Termin Potwierdzenie
Praca nad sobą		
Staram się postępować zgodnie z Prawem Harcerskim.	Przedstawię na rysunkach i podpiszę wszystkie punkty Prawa Harcerskiego.	
W każdym widzę bliźniego. Dostrzegam potrzeby bliźnich, wyrażam to przez spełnianie dobrych uczynków.	Każdy wykonany przeze mnie dobry uczynek udokumentuję, rysując kwiatek.	
Mam ulubioną książkę. Korzystam z biblioteki.	Napiszę 7 zdań o mojej ulubionej książce.	
Mam hobby, zaprezentowałem je w zastępie, drużynie.	Na zbiórce zastępu opowiem o zainteresowaniach, zaprezentuję swoje hobby.	

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Życie rodzinne		
Mam stały obowiązek domowy i wywiązuję się z niego.	Będę codziennie zmywać naczynia.	
Znam daty świąt rodzinnych (imieniny, urodziny, rocznice) i pamiętam o nich.	Zaznaczę ważne daty rodzinne w kalendarzu wiszącym w domu.	
Dziełę się z rodzicami moimi radościami i niepowodzeniami.	Zorganizuję spotkanie rodzinne, na którym pokażę swoje osiągnięcia.	
Zaradność życiowa		
Noszę mundur zgodny z regulaminem obowiązującym w ZHP.	Mam kompletny mundur i noszę go na każdej zbiórce i biwaku.	
Zaoszczędziłam niedużą sumę pieniędzy i wydałam ją na zaplanowany wcześniej cel.	Uzbieram pieniądze na biwak.	
Znam okolice swego domu i szkoły. Wiem, gdzie jest przychodnia lekarska, apteka, poczta, posterunek policji, dworzec autobusowy i dworzec kolejowy. Potrafię wskazać drogę do tych miejsc.	Narysuję plan najbliższej okolicy, uwzględniając swój dom i harcówkę, posterunek policji i inne ważne instytucje.	
Dbam o własny wygląd i czystość, utrzymuję porządek wokół siebie. Przyszyłam guzik, plakietkę do munduru.	Przyszyję plakietki WAGGGS, hufca, szczepu na mundur.	
Systematycznie uczestniczę w zajęciach ruchowych (np. gimnastyce, grze w piłkę, aerobiku, jeżdżę na rowerze i rolnkach).	Przygotuję się wcześniej i wezmę udział w olimpiadzie obozowej.	
Dbam o higienę osobistą i zapobiegam przeziębieniom, odpowiednio się ubierając.	Narysuję, jak należy się ubierać w poszczególnych porach roku.	
Wiedza harcerska		
Wiem, kiedy powstał skauting, kto był jego twórcą oraz kto stworzył harcerstwo na ziemiach polskich. Wiem, czym wstąpiły się Szare Szeregi.	Wymyślę i narysuję dla zastępu 5 rebusów, które będą dotyczyć początków harcerstwa w Polsce i Szarych Szeregów.	
Wiem, kto jest bohaterem mojej drużyny (szczepu).	Napiszę notatki (po 5 zdań każda) o bohaterze mojego szczepu i bohaterze mojej drużyny.	
Potrafię się odpowiednio zachować w kręgu i podczas ogniska. Znam zwyczaje i obrzędy mojego zastępu i drużyny.	Będę strażnikiem kominka (obrzędowego świecznika drużyny). Będę dbała, aby był na każdej zbiórce.	
Wiem, jak oznacza się funkcje pełnione w zastępie, drużynie, szczepie.	Opowiem swojej zastępowej o funkcjach, które są pełnione w mojej drużynie i szczepie, nazywając kolory sznurów.	

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Znam podstawy musztry harcerskiej. Stanę w postawie zasadniczej i swobodnej, wykonam zwroty. Ustawię się na zbiórce, zachowam się w szyku i zamelduję się. Odpowiednio zachowam się podczas hymnu i wobec sztandaru.	Zamelduję się na alarmie mundurowym. Wezmę udział we wszystkich apelach drużyny i szczepu.	
Mam śpiewnik harcerski. Znam przynajmniej 5 piosenek harcerskich i płaśów.	Założę śpiewnik harcerski i wpiszę do niego 10 piosenek harcerskich.	
Techniki harcerskie		
Umiem zaradzić w przypadku skaleczenia, otarcia nogi, zachłyśnięcia, niewielkiego oparzenia i stłuczenia, krwotoku z nosa, użądlenia przez pszczołę lub osę. Odpowiednio wykorzystuję dostępne środki opatrunkowe. Znam prawidłową temperaturę człowieka i potrafię ją zmierzyć. Znam numery telefonów pogotowia ratunkowego, policji, straży pożarnej oraz ogólnopolski numer alarmowy. Wiem, jak wezwać pomoc w nagłym wypadku.	Podczas zbiórki zastępu pokażę, jak udzielić pierwszej pomocy (skaleczenie, stłuczenie, krwotok z nosa itd.). Zrobię ściągę do portfela z podstawowych zasad pierwszej pomocy i numerów alarmowych.	
Uczestniczyłam w grze terenowej. Wyznaczyłam strony świata za pomocą słońca, przedmiotów terenowych i busoli. Dotarłam do wyznaczonego miejsca po znakach patrolowych.	Podczas zbiórki o terenoznawstwie wyznaczę za pomocą busoli cztery strony świata.	
Uczestniczyłam w wycieczce, przygotowałam swój ekwipunek wycieczkowy – odpowiedni do warunków atmosferycznych i terenowych. Potrafię bezpiecznie poruszać się po drodze (sama i w grupie).	Spakuję się sama na biwak drużyny.	
Rozstawiłam namiot turystyczny, ułożyłam i rozpałiłam bezpiecznie ognisko. Znam 3 węzły.	Wraz z zastępem rozłożę namiot na biwaku. Poznam 3 węzły. Będę strażnikiem ognia podczas ogniska drużyny.	
Byłam z zastępem lub drużyną na wycieczce w lesie. Umiem się w nim zachować. Rozpoznałam po sylwetce i liściach 5 gatunków drzew.	Narysuję i podpiszę 5 liści, które znajdę podczas rajdu.	
Zaopiekowałam się zwierzęciem lub rośliną.	Będę podlewać kwiatki w domu.	
Znam co najmniej dwa sposoby szyfrowania wiadomości.	Zaszyfruję list do drużynowej na dwa sposoby.	
Postawa obywatelska		
Znam historię godła i barw narodowych. Wiem, co oznaczają i potrafię się wobec nich zachować. Potrafię zaśpiewać Hymn Polski.	Narysuję godło i flagę Polski, opiszę, co oznaczają poszczególne elementy.	
Odszukam na mapie Polski miejsca, które dotąd odwiedziłam lub chciałabym odwiedzić.	Wkleję do notatnika mapę Polski, na niej zaznaczę miejsca, które chcę odwiedzić.	
Wyrobiłam w sobie pożyteczne domowe nawyki ekologiczne.	Będę zbierać korki, które przekażę na rzecz akcji „Wózek za korki”.	

PRZYKŁAD. PRÓBA NA STOPIEŃ MŁODZIKA

Wymaganie	Propozycja zadania	Termin. Potwierdzenie
Praca nad sobą		
Staram się postępować zgodnie z Prawem Harcerskim.	Wypiszę wszystkie punkty Prawa Harcerskiego z przykładami, jak mogę go przestrzegać w codziennym życiu.	
W każdym widzę bliźniego. Dostrzegam potrzeby bliźnich, wyrażam to przez spełnianie dobrych uczynków.	Codziennie będę pomagał potrzebującym, a za każdy dobry uczynek umieszczę naklejkę z piłką w bramce na narysowanym przeze mnie boisku.	
Mam swoją ulubioną książkę. Korzystam z biblioteki.	Korzystam z biblioteki szkolnej. Mam w domu specjalną półkę z ulubionymi książkami.	
Mam swoje hobby, zaprezentowałem je w zastępie, drużynie.	Podczas zbiórki zastępu pokażę wycinki z gazet, zdjęcia i strony internetowe opowiadające o moich zainteresowaniach.	
Życie rodzinne		
Mam stały obowiązek domowy i wywiązuję się z niego.	Raz w tygodniu zetrę kurze w domu.	
Znam daty świąt rodzinnych (imieniny, urodziny, rocznice) i pamiętam o nich.	Będę odpowiedzialny za przypomnienie domownikom o datach ważnych uroczystości w moim domu.	
Dzielę się z rodzicami moimi radościami i niepowodzeniami.	Założę wspólnie z rodzicami teczkę, w której będę umieszczać swoje dyplomy, karty osiągnięć itp.	
Zaradność życiowa		
Noszę mundur zgodny z regulaminem obowiązującym w ZHP.	Mam kompletny mundur i noszę go na każdej zbiórce i biwaku.	
Zaoszczędziłem niedużą sumę pieniędzy i wydałem ją na zaplanowany wcześniej cel.	Odłożę sobie pieniądze na kupienie koszulki z logiem ZHP.	
Znam okolice domu i szkoły. Wiem, gdzie jest przychodnia lekarska, apteka, poczta, posterunek policji, dworzec autobusowy i dworzec kolejowy. Potrafię wskazać drogę do tych miejsc.	Wkleję plan najbliższej okolicy, zaznaczę na nim kierunki świata, drogę z mojego domu do szkoły i do harcówki oraz ważne instytucje.	
Dbam o własny wygląd i czystość, utrzymuję porządek wokół siebie. Przyszyłem guzik, plakietkę do munduru.	Przyszyję do munduru plakietki WOSM, hufca i drużyny.	

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Systematycznie uczestniczę w zajęciach ruchowych (np. gimnastyce, grze w piłkę, aerobiku, jeżdżę na rowerze i rollkach).	Będę w reprezentacji klasy w piłce nożnej.	
Dbam o higienę osobistą i zapobiegam przeziębieniom, odpowiednio się ubierając.	Będę nosił czapkę, szalik i rękawiczki, kiedy będzie zimno. Będę miał zawsze czyste paznokcie.	
Wiedza harcerska		
Wiem, kiedy powstał skauting, kto był jego twórcą i kto tworzył harcerstwo na ziemiach polskich. Wiem, czym wstąpiły się Szare Szeregi.	Narysuję ilustracje do gawędy drużynowego o A. Małkowskim i przeczytam dwa opowiadania z „Knypy Zawiszaka”.	
Wiem, kto jest bohaterem mojej drużyny (szczepu).	Wyszukam informacje o bohaterze mojej drużyny i przedstawię je zastępowi w formie komiksu.	
Potrafię odpowiednio zachować się w kręgu i podczas ogniska. Znam zwyczaje i obrzędy mojego zastępu i drużyny.	Nauczę się piosenek drużyny i szczepu.	
Wiem, jak oznacza się funkcje pełnione w zastępie, drużynie, szczepie.	Zrobię ściągę dla zastępu z funkcjami w drużynie i szczepie i kolorami sznurów noszonych przez funkcyjnych.	
Znam podstawy musztry harcerskiej. Stanę w postawie zasadniczej i swobodnej, wykonam zwroty. Ustawię się na zbiórce, zachowam się w szyku i zamelduję się. Odpowiednio zachowam się podczas hymnu i wobec sztandaru.	Wykonam przed zastępowym podstawowe elementy musztry (stanę w postawie zasadniczej i swobodnej, wykonam zwroty).	
Mam śpiewnik harcerski. Znam przynajmniej 5 piosenek harcerskich i płaśów.	Zbiorę wszystkie teksty piosenek, jakie dostaję podczas zbiórek drużyny, i wkleję do notesu.	
Techniki harcerskie		
Umiem zaradzić w przypadku skaleczenia, otarcia nogi, zachłystnięcia, niewielkiego oparzenia i stłuczenia, krwotoku z nosa, użądlenia przez pszczołę lub osę. Odpowiednio wykorzystuję dostępne środki opatrunkowe. Znam prawidłową temperaturę człowieka i potrafię ją zmierzyć. Znam numery telefonów pogotowia ratunkowego, policji, straży pożarnej oraz ogólnopolski numer alarmowy. Wiem, jak wezwać pomoc w nagłym wypadku.	Będę odpowiedzialny za apteczkę zastępu. Podczas zbiórki z samarytanki udzielę poszkodowanemu pomocy w przypadku krwotoku z nosa, skaleczenia i oparzenia. Zapiszę w swoim telefonie numery alarmowe.	
Uczestniczyłem w grze terenowej. Wyznaczyłem strony świata za pomocą słońca, przedmiotów terenowych i busoli. Dotarłem do wyznaczonego miejsca po znakach patrolowych.	Na mapie swojej okolicy zaznaczę rzeczywiste kierunki świata. Ułożę 3 znaki patrolowe podczas gry terenowej.	

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Uczestniczyłem w wycieczce, przygotowałem swój ekwipunek wycieczkowy, odpowiedni do warunków atmosferycznych i terenowych. Potrafię bezpiecznie poruszać się po drodze (sam i w grupie).	Zrobię listę rzeczy potrzebnych na biwak. Wezmę udział we wiosennym biwaku drużyny.	
Rozstawiłem namiot turystyczny, ułożyłem i rozpałem bezpiecznie ognisko. Znam 3 węzły.	Będę odpowiedzialny za składanie namiotu po biwaku, odpowiednio go spakuję. Nauczę się następujących węzłów: ratowniczego, płaskiego i kluczki niezaciągającej się. Rozstawię i rozpałę ognisko w czasie biwaku.	
Byłem z zastępem lub drużyną na wycieczce w lesie. Umieję się w nim zachować. Rozpoznałem po sylwetce i liściach 5 gatunków drzew.	Zrobię zdjęcia kory 5 drzew i podpiszę je.	
Zaopiekowałem się zwierzęciem lub rośliną.	Będę codziennie wyprowadzał psa.	
Znam co najmniej dwa sposoby szyfrowania wiadomości.	Odszyfruję list podczas zbiórki z łączności.	
Postawa obywatelska		
Znam historię godła i barw narodowych. Wiem, co oznaczają i potrafię się wobec nich zachować. Potrafię zaśpiewać Hymn Polski.	Napiszę w 5 zdaniach, co przedstawia godło Polski oraz kto jest autorem Hymnu Polski (tekst i muzyka).	
Odszukam na mapie Polski miejsca, które dotąd odwiedziłem lub chciałbym odwiedzić.	Znajdę w Internecie i czasopiśmie miejsca, które chcę odwiedzić. Zbiorę zdjęcia.	
Wyrobiłem w sobie pożyteczne domowe nawyki ekologiczne.	Będę wyrzucał śmieci do odpowiednich puszek.	

SPRAWNOŚCI HARCERSKIE

■ Jakub Czarkowski

Sprawność to umiejętność harcerki lub harcerza, którą potrafią się posłużyć i której posiadanie udowodnili konkretnym działaniem. Przyznanie sprawności jest uznaniem umiejętności w danej dziedzinie. Dlatego właśnie sprawności, obejmując swymi wymaganiami rozmaite sfery życia, spełniają ważną rolę w systemie harcerskiego wychowania.

➔ CZEMU SŁUŻY ZDOBYWANIE SPRAWNOŚCI?

Sprawności są świetną formą samokształcenia. Służą budzeniu i pogłębianiu zainteresowań oraz ćwiczą wiele przydatnych w życiu umiejętności. Można wskazać następujące zalety zdobywania sprawności:

- uzyskanie konkretnych umiejętności,
- sprawdzenie swoich możliwości,
- odnajdywanie i rozwijanie zainteresowań,
- ćwiczenie i rozwijanie zdolności,
- ćwiczenie samodzielności, przedsiębiorczości, podejmowania decyzji.

➔ POZIOM SPRAWNOŚCI

W systemie metodycznym ZHP sprawności występują w czterech poziomach trudności:

● **Poziom pierwszy** to sprawności przeznaczone dla początkujących w danej dziedzinie. Pozwalają zdobyć podstawowe harcerskie umiejętności lub w stopniu elementarnym poznać jakąś inną dziedzinę. Ich zdobywanie nie wymaga szczególnych predyspozycji i warunków ani długiego czasu próby, zwykle odbywa się w toku zadań i zajęć realizowanych z drużyną lub zastępem. Są to najodpowiedniejsze sprawności dla harcerek i harcerzy. Nazywane są jednogwiazdkowymi, a ich znaczki mają niebieską obwódkę.

● **Poziom drugi** to sprawności przeznaczone dla rozwijających swoje zainteresowania, doskonalących się w danej dziedzinie. Motywują do samodzielnego zdobywania wiedzy oraz umiejętności z wybranej dziedziny oraz poszukiwania możliwości ich praktycznego wykorzystania. Odbywa się to przynajmniej częściowo poza programem pracy drużyny lub zastępu. Zdoby-

Można tworzyć własne programy sprawności drużyny, szczerpu czy nawet hufca, będące odpowiedzią na szczególne potrzeby swojego środowiska. Ich programy (wymagania) należy opracowywać zgodnie z zasadami przedstawionymi w regulaminie sprawności. Trzeba również określić ich poziom i zaprojektować znak graficzny. Opracowane w środowiskach programy sprawności – po zatwierdzeniu w komendzie hufca – należy przysłać do Głównej Kwatery ZHP w celu ich upowszechnienia.

wają je z reguły harcerki i harcerze oraz harcerki i harcerze starsi. Oznacza się je zieloną obwódką i nazywa dwugwiazdkowymi.

● **Poziom trzeci** to sprawności, które zakładają zdobycie ponadprzeciętnych umiejętności i rozległej wiedzy z wybranej dziedziny. Wymagają umiejętności samodzielnego i konsekwentnego doskonalenia się w danej dziedzinie, a także zorganizowania do działania innych (np. zastępu, drużyny, klasy). Najbardziej odpowiednie są dla harcerek i harcerzy starszych oraz wędrowników. Oznacza się je czerwoną obwódką i nazywa trzygwiazdkowymi.

● **Sprawności mistrzowskie** wymagają umiejętności na poziomie niemal profesjonalnym, liczącym się w dorosłym życiu. Zakłada się, że ich posiadacze to potencjalni eksperci (w drużynie, w szczepie, w hufcu), służący pomocą zdobywającym sprawności niższego stopnia. Sprawności te przeznaczone są dla wędrowniczek i wędrowników.

W drużynie harcerskiej najczęściej zdobywane powinny być sprawności pierwszego poziomu. Może się jednak zdarzyć, że ktoś z drużyny, szczególnie zainteresowany jakimś zagadnieniem, będzie chciał zdobywać sprawność wyższego poziomu. Warto go w tym wspierać, bo pozwala to na jego osobisty, zgodny z zainteresowaniami rozwój, a jednocześnie zachęca do aktywności i rozwoju innych członków drużyny.

👉 JAK ORGANIZOWAĆ ZDOBYWANIE SPRAWNOŚCI?

Bardzo ważne jest zmotywowanie harcerzy do zdobywania sprawności. Można to robić poprzez:

- rozbudzenie ich ambicji,
- uświadomienie im posiadanych możliwości i potrzeby potwierdzenia tych możliwości,
- podkreślanie, że zdobywanie nowych umiejętności jest potrzebne nie tylko im, ale również drużynie,
- wskazanie, że zdobywanie sprawności może być sposobem realizacji wymagań na stopnie,
- powiązanie zdobywania sprawności ze zwyczajami drużyny,
- wprowadzenie atrakcyjnych form nadania sprawności,
- powiązanie sprawności ze współzawodnictwem.

Zdobycie sprawności składa się z następujących etapów:

- zgłoszenie chęci zdobywania sprawności i wykonanie karty próby (w której poszczególne punkty z programu sprawności przełożone są na konkretne zadania),
- otwarcie próby w rozkazie drużynowego,
- realizacja zadań,
- zamknięcie próby i przyznanie sprawności w rozkazie drużynowego.

ZADANIE DRUŻYNY I ZADANIE ZASTĘPU

■ Jakub Czarkowski

Realizowane wspólnie zadanie umacnia zespół, a jednocześnie umożliwia indywidualny rozwój jego członków. Udane zadanie jest źródłem satysfakcji płynącej z sukcesu, w dodatku odniesionego w wyniku działania w grupie, zgodnie z ogólnie akceptowanymi regułami i własnymi potrzebami jednocześnie.

👉 CZYM JEST ZADANIE DRUŻYNY?

Żadne przedsięwzięcie nie będzie zbyt wielkie, jeżeli w realizowaniu go weźmie udział dobra wola i wspólna praca.

R. Baden-Powell

Jak każdy zespół, drużyna najlepiej rozwija się w działaniu, w które każdy członek będzie zaangażowany i którego wynik zależy od działań całego zespołu. Takim działaniem jest zadanie drużyny. Zadanie drużyny to również okazja do indywidualnego rozwoju harcerza. Przede wszystkim chodzi tu o rozwój społeczny, ale również o realizację indywidualnych potrzeb (np. sukcesu, wyczynu), zainteresowań, marzeń itp. Współdziałanie zawsze wiąże się z wzajemnością oddziaływań w zespole. Wyrabia umiejętność życia we wspólnocie, uczy, jak pozostać sobą i być jednocześnie członkiem zespołu.

Dobrze dobrane i zaplanowane zadanie drużyny stymuluje również inne aspekty rozwoju. Podejmowanie zadań razem z drużyną pozwala na:

- umacnianie oraz ciągłe rozwijanie systemu wartości przez konfrontację go z innymi systemami wartości i współprzeżywanie,
- zdobywanie nowych wiadomości i umiejętności w różnych dziedzinach życia,
- współpracę i aktywność.

Zadanie drużyny angażuje całą drużynę oraz uwzględnia jej złożoność i strukturę.

W programie pracy drużyny trzeba uwzględnić różne rodzaje zadań i ich zróżnicowanie tematyczne.

Zadanie drużyny nie może być za łatwe, bo jego realizacja nie przyniesie satysfakcji i nie może być za trudne, bo przyniesie gorycz porażki lub poczucie bezradności.

Klasyfikacja zadań drużyny

Kryterium	Rodzaje zadań
Do kogo zadanie jest kierowane	<ul style="list-style-type: none"> ■ drużyna, ■ szkoła (rówieśnicy), ■ środowisko.
Cel zadania	<ul style="list-style-type: none"> ■ pełnienie służby – w odpowiedzi na potrzebę środowiskową, ■ rozwój drużyny, ■ rozrywka i rekreacja.
Źródło zadania	<ul style="list-style-type: none"> ■ własne pomysły, ■ potrzeby środowiskowe, ■ zadania ogólnozwiązkowe (np. udział w alercie Naczelnika ZHP).

Aby zadanie służyło zaplanowanym celom, powinno:

- odpowiadać na rzeczywiste potrzeby harcerzy, drużyny lub środowiska,
- rozwijać wiedzę i umiejętności każdego harcerza,
- dawać możliwość wyboru sposobu postępowania i wyzwać inicjatywę oraz samorządność w zespole harcerskim,
- wiązać się ze zdobywaniem stopni, odznak, sprawności i w ten sposób wspomagać samowychowanie,
- być zgodne z Prawem Harcerskim i harcerskimi ideałami,
- mieścić się w możliwościach drużyny, tak by mogło się zakończyć sukcesem.

Na zadanie drużyny harcerskiej powinny składać się skorelowane ze sobą zadania zastępów (nie oznacza to, że każdy zastęp ma takie samo zadanie), zbiórki drużyny i zbiórki rady drużyny. W jego ramach mogą pojawiać się także zadania realizowane przez doraźnie powoływane zespoły.

ETAPY REALIZACJI ZADANIA DRUŻYNY

Realizację zadania poprzedza spotkanie rady drużyny, która ustala plan działania. Zadanie rozpoczyna zbiórka wprowadzająca, potem następuje realizacja zadań zastępów, a także innych zespołów. W tym czasie mogą się odbywać zajęcia uzupełniające, np. mikrokursy z dziedzin związanych z tematem zadania.

Każde zadanie drużyny składa się z kilku etapów:

- wybór zadania,
- planowanie zadania,
- realizacja zadania,
- podsumowanie zadania.

Plan zadania drużyny powinien zawierać:

- nazwę (temat) zadania,
- cel wychowawczy (jakie cechy, umiejętności i wartości chcesz przekazać),
- cel operacyjny (co ma być widocznym efektem zadania),

Każdy etap jest ważny, zadanie nie może sprowadzać się tylko do etapu realizacji. Każde zadanie trzeba zaplanować i podsumować z całą drużyną, a także z radą drużyny.

Etapy i zasady realizacji zadania drużyny

Etap	Opis	Co należy uwzględnić?	Rola rady drużyny
Wybór zadania	Wybieramy zadanie, które będziemy realizować z drużyną (zwykle robimy to, planując pracę drużyny na nadchodzący rok).	<ul style="list-style-type: none"> ■ wiek harcerzy, ■ poziom rozwoju harcerskiego, ■ zainteresowania, ■ potrzeby środowiska, ■ propozycje programowe, 	Wyboru zadania należy dokonać w porozumieniu z radą drużyny.
Planowanie zadania	Przydział zastępom (zespołom zadaniowym) zadań zespołowych składających się na zadanie drużyny (należy dokonać analizy treści zadania pod kątem możliwości realizacji prób na stopnie i sprawności). Realizację swoich zadań zastępy planują na zbiórkach zastępów.	<ul style="list-style-type: none"> ■ zainteresowania i wybory zastępów, ■ próby na stopnie realizowane przez członków drużyny, ■ możliwości harcerzy, 	Rada drużyny uczestniczy w procesie planowania (należy pamiętać, żeby przydział zadań był sprawiedliwy i dobry dla rozwoju całej drużyny i aby każdy czuł się odpowiedzialny za jakiś element zadania).
Realizacja zadania	Zwykle niezbędna jest zbiórka drużyny wprowadzająca zadanie oraz dobrze zaplanowane zbiórki uzupełniające w trakcie jego realizacji.	<ul style="list-style-type: none"> ■ motywowanie harcerzy, ■ systematyczny nadzór realizacji podjętych przez zastępy zadań. 	Na zbiórce rady drużyny każdy zastępowy powinien informować o realizacji zadań, zastępy na swoich zbiórkach na bieżąco oceniają, jak członkowie realizują podjęte zadania.
Podsumowanie	Składa się zwykle z dwóch elementów: imprezy podsumowującej i rady drużyny oceniającej realizację zadania, na której zaliczamy zadanie harcerzom.	<ul style="list-style-type: none"> ■ efekty realizacji zadania, ■ włożony wysiłek i starania, ■ okoliczności towarzyszące realizacji zadania. 	Oceny zadania i jego zaliczenia dokonuje się z radą drużyny. Rada powinna przeanalizować udział zastępów i poszczególnych harcerzy w realizacji zadania. Wcześniej wykonanie swoich zadań oceniają same zastępy.

- temat zbiórki wprowadzającej (jak wprowadzimy zadanie, zachęcimy do niego),
- temat (formę) imprezy podsumowującej (jak je podsumujemy w drużynie),
- pomysły na zbiórki uzupełniające (co jeszcze będzie się działo w drużynie),
- zadania dla zastępów (jakie zadania zespołowe zrealizują zastępy),
- plan pracy z radą drużyny i zastępem zastępowych (co będzie się działo w związku z zadaniem na radach drużyny lub w zastępie zastępowych),

Plan zadania drużyny musi być przemyślany i jasno sformułowany, by było oczywiste, co kto ma robić i jaki jest cel zadania.

ZADANIA ZESPOŁOWE ZASTĘPÓW

W realizacji zadania drużyny każdy zastęp powinien dostać swoje własne zadanie (zadanie zespołowe). Może to być np.:

- przygotowanie zbiórki lub jej fragmentu,
- akcja zarobkowa,
- akcja naboru do drużyny,
- wykonanie urządzenia obozowego,
- przygotowanie scenografii do inscenizacji,
- zorganizowanie zabawy dla dzieci.

Zadania zastępów w ramach zadania drużyny powinny być dobrane tak, by razem dawały wspólny efekt, np. podczas przygotowań wieczoru andrzejkowego dla szczerpu:

- zastęp pierwszy przygotowuje wróżby,
- zastęp drugi wykonuje okolicznościową dekorację sali,
- zastęp trzeci szykuje gry i zabawy andrzejkowe, a zastęp zastępowych przygotowuje zaproszenia i okolicznościowy śpiewniczek.

Zastęp w porozumieniu z radą drużyny wybiera zadanie, przydziela pracę poszczególnym swoim członkom, wykonuje ją i ocenia. Zwykle na każdym z tych etapów potrzebna jest pomoc drużynowego lub przybocznego. Zastęp planuje swoje zadanie zgodnie z zamieszczoną niżej tabelą.

Co jest do zrobienia	Kto realizuje	Kto kieruje	Termin

Początkowo pomoc drużynowego musi być większa, przede wszystkim podczas planowania i podsumowania zadania. Stopniowo pozwalaj harcerzom na większą samodzielność – tylko wtedy nauczą się odpowiedzialności! **Warto podkreślać, że od indywidualnej pracy członków zespołu zależy rezultat całości.** Zadania przydzielone poszczególnym harcerzom powinny być zgodne z ich zainteresowaniami, zdolnościami, możliwościami, indywidualnymi celami i potrzebami. Nie należy dawać harcerzom zadań nieodpowiadających ich zainteresowaniom i zdolnościom (chyba, że jest to element przełamywania jakis słabości).

Kluczową rolę w realizacji zadań odgrywają zastępowi. Od ich przygotowania i postawy zależy sukces całego zadania drużyny. Dlatego zadbaj o działania wspierające zastępowego (np. zbiórki zastępu zastępowych). Warto też zaplanować spektakularne zakończenie zadania – np. wspólną zabawę z dziećmi na odnowionym przez zastęp placu zabaw.

Zadanie zespołowe (zadanie zastępu) nie musi być zawsze częścią zadania drużyny. Czasami jest samodzielnym zadaniem, wynikającym z pracy zastępu.

Karta zadania drużyny

Temat .....

Co chcemy osiągnąć.....

.....

.....

W jakim terminie.....

Zajęcia wprowadzające (ich zadaniem jest zachęcić do realizacji zadania).....

.....

.....

.....

Propozycje zadań dla zastępów:

Zastęp 1 .....

Zastęp 2.....

Zastęp 3.....

Zastęp 4.....

Sprawności, które można zdobyć.....

.....

.....

Wymagania na stopnie, które można zrealizować .....

.....

.....

.....

.....

.....

Zajęcia uzupełniające.....

.....

.....

Zbiórki rady drużyny (zastępu zastępowych) .....

.....

.....

Zbiórki drużyny .....

.....

.....

Zbiórka podsumowująca (impreza finałowa) lub inna forma podsumowania .....

.....

.....

.....

Podsumowanie zadania (ocena).....

.....

.....

.....

ZBIÓRKA HARCERSKA

■ Jakub Czarkowski ■ Sylwia Pokorska

Zbiórka nie jest przypadkowym spotkaniem drużyny. Jest podstawową formą spotkania zespołu harcerskiego i w tym sensie – podstawową jednostką metodyczną. Jest nieprzerwaną całością poświęconą określonemu celowi – realizacji zadania wychowawczego.

RODZAJE ZBIÓREK

Zbiórki można klasyfikować pod różnymi względami. Wśród czynników, które bierze się pod uwagę, są: uczestniczący zespół, funkcja wychowawcza lub programowa i forma organizacyjno-programowa.

Ze względu na zespół zbiórki dzielimy na:

- zbiórki zastępu,
- zbiórki drużyny,
- zbiórki rady drużyny, zastępu zastępowych,
- zbiórki okazjonalne (gdy spotyka się grupa zebrana w jakimś celu, np. zespół powołany do realizacji określonego zadania).

Ze względu na funkcję zbiórki możemy wyróżnić:

- **zbiórki wprowadzające**, które wprowadzają harcerzy w problem, zadanie zespołowe itp.,
- **zbiórki podsumowujące**, które służą podsumowaniu zadania, akcji, cyklu zajęć itp.,
- **zbiórki uzupełniające**, wspomagające realizację zadania lub przedsięwzięcia drużyny przez uzupełnienie wiedzy, wzbogacenie umiejętności itd.,
- **zbiórki okazjonalne**, najczęściej okolicznościowe lub związane z jakimś wydarzeniem,
- **zbiórki sprawdzające**, których zadaniem jest sprawdzenie wiedzy lub umiejętności uczestników (typowym przykładem może być tu bieg patrolowy lub bieg na stopnie).

- Ze względu na formę organizacyjną wyróżniamy zbiórki:
  - **uroczyste** – zwykle związane z jakąś okazją, np. rocznicą, świętem lub Przyrzeczeniem,
  - **turnieje** – podczas których dominuje współzawodnictwo,
  - **wycieczki, biwaki** – poświęcone turystyce, realizowane w terenie,
  - **kominki (wieczornice)** – zbiórki o charakterze nastrojowym,
  - **gospodarcze** – poświęcone pracy zarobkowej, magazynowej lub działalności gospodarczej drużyny,
  - **klasyczne** – zwykłe zbiórki, zachowujące wszystkie zasady dobrej zbiórki.

Istotne jest, by w drużynie odbywały się różne rodzaje zbiórek. W ciągu roku harcerskiego powinien wystąpić przynajmniej raz każdy z wymienionych rodzajów zbiórek, ale żadnego nie należy zbyt często powtarzać (oczywiście poza zbiórkami klasycznymi).

Doświadczenie wskazuje, że zbiórki drużyny harcerskiej powinny odbywać się raz na dwa tygodnie, natomiast zbiórki zastępów raz na tydzień. Często jednak bywa tak, że początkowo odbywają się tylko zbiórki całej drużyny i zbiórki zastępów są ich elementem, a później stopniowo sytuacja ewoluuje w kierunku stanu optymalnego.

Zasady, które sprzyjają atrakcyjności zbiórki to:	Zasady, które sprzyjają spełnianiu funkcji wychowawczej, to:
<ul style="list-style-type: none"> ■ zasada przemienności elementów, ■ zasada podziału pracy, ■ zasada logicznego ciągu i jasno określonego tematu, ■ zasada tempa. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ zasada stałych elementów, ■ zasada czegoś nowego na każdej zbiórce, ■ zasada samodzielności i inicjatywy, ■ zasada aktywnego udziału kadry.

ZASADY DOBREJ ZBIÓRKI

Każda zbiórka powinna być działaniem planowanym. Najpierw określ, jakie zadanie przed nią stawiasz, następnie ułóż jej plan i oceń jego realizację po zbiórce. Planuj zbiórki, uwzględniając zasady, które pozwalają dbać o ich atrakcyjność i realizację zadań wychowawczych.

● **Zasada przemienności elementów.** Zarówno elementy, z których składa się zbiórka, jak i kolejne zbiórki powinny być zróżnicowane. Formy zajęć na zbiórkach należy różnicować ze względu na ich cechy, a zbiórki ze względu na formy organizacyjne.

● **Zasada podziału pracy.** Przyboczny i zastępowi powinni mieć co robić na zbiórce. Najlepiej, gdy funkcyjni uczestniczą także w planowaniu i przygotowaniu zbiórki.

● **Zasada logicznego ciągu i jasno określonego tematu.** Wszyscy uczestnicy, a zwłaszcza funkcyjni, powinni rozumieć celowość poszczególnych elementów zbiórki.

● **Zasada tempa.** Należy unikać dłużyzn, jest niepisana zasada, że dobra gra to taka, która kończy się, gdy wszyscy

Przeanalizuj i oceń każdą zbiórkę po jej przeprowadzeniu. To pozwoli ci ustrzec się popełnionych błędów w przyszłości, przekonać się, co się podobało harcerzom, a co nie. Zabezpieczy cię to także przed rutyną, czyli przygotowywaniem bliźniaczo do siebie podobnych zbiórek na różne tematy.

chcą jeszcze w niej uczestniczyć. To dotyczy także wszystkich innych elementów zbiórki.

- **Zasada stałych elementów.** Na każdej zbiórce powinny wystąpić stałe elementy. Zwykle są to: rozpoczęcie, gawęda, zakończenie.

- **Zasada czegoś nowego na każdej zbiórce.** Każda zbiórka powinna być zaplanowana tak, aby stwarzała harcerzom szansę poznania lub nauczenia się czegoś. Może to być nowa piosenka, gra, ciekawa historia lub wycieczka.

- **Zasada samodzielności i inicjatywy.** W trakcie zbiórki powinny występować elementy, w których jej uczestnicy wykażą się pomysłowością, samodzielnością i inicjatywą. Wskazane, aby harcerze (w szczególności funkcyjni) przygotowali pewne elementy zbiórki.

- **Zasada aktywnego udziału kadry.** Drużynowy i wszyscy funkcyjni powinni w trakcie zbiórki aktywnie w niej uczestniczyć, a nie tylko nadzorować jej przebieg. Brak zaangażowania może położyć najlepiej zapowiadającą się zbiórkę.

FORMY PRACY HARCERSKIEJ

■ Emilia Kulczyk-Prus

Forma pracy to środek, którego używamy, aby zrealizować zamierzenie, osiągnąć konkretny cel wychowawczy. Atrakcyjna forma działania jest właśnie tym, co przyciąga młodzież do harcerstwa. Zatem od właściwego doboru form, starannego ich przygotowania i realizacji zależy, czy uda ci się przekazać harcerzom zaplanowane treści – nie tylko przedstawić im dany temat, ale i skłonić do zgłębienia go lub refleksji.

👉 JAK DOBRAĆ ODPOWIEDNIĄ FORMĘ?

Gdy brakuje dobrze przygotowanej formy, treść tonie w ziewaniu w czasie za długiej gawędy albo gubi się podczas biegania od punktu do punktu bez konkretnego celu.

Dobierając formy, przestrzegaj kilku zasad, z których wynika, że forma pracy powinna:

- być **zgodna z treścią**, którą chcesz przekazać. To do treści zbiórki dopasowuje się formę, a nie odwrotnie,
- pomagać w **podkreśleniu i uwydatnieniu treści**. Unikaj form, które mogą utrudnić przekaz. Nadmiernie rozbudowane formy spychają treść na drugi plan i dochodzi wtedy do „przerostu formy nad treścią”,
- być **dopasowana do potrzeb** odbiorców, tego co jest dla nich **atrakcyjne**, ich poziomu wiedzy, rodzaju zainteresowań,
- mieć **swoje tempo** (dlatego unikaj dłużyzn). Wybrana forma powinna dać możliwość stopniowania napięcia i wprowadzenia momentu kulminacyjnego,
- być **oryginalna**. Nie bój się nowych pomysłów, daj się ponieść zabawie i niech porwie ona również twoich harcerzy,
- być **odpowiednio przygotowana**, np. o wiele ciekawiej jest oglądać autentyczne rekwizyty, a nie namalowane na kartkach symbole, o wiele bardziej interesująca jest rozmowa ze specjalistą, a nie z kimś, kto tylko przeczytał rozdział na dany temat z popularnego poradnika.

Przy dobieraniu form weź pod uwagę:

- wiek harcerzy,
- ich staż w drużynie, a tym samym rozwój harcerski i doświadczenie,
- zainteresowania i wiedzę, jaką posiadają,
- ogólny poziom, jaki sobą reprezentują.

- **Dbaj o nowoczesność** – wykorzystuj dostępny sprzęt i technologie (Internet, urządzenia audiowizualne, telefony komórkowe). Korzystaj z wielu inspiracji (mass media, literatura, filmy).
- **Staranne przygotowanie to podstawa sukcesu** – pamiętaj o dobrze dobranych rekwizytach itp.
- **Jeśli chcesz zapoznać harcerzy z wiedzą specjalistyczną, zaprosz fachowców.** Pamiętaj, aby zawsze wcześniej powiadzić im, czego od nich oczekujesz oraz ustalić dokładnie temat i przebieg spotkania.
- **Forma musi być zgodna z treścią.** Jeśli chcesz nauczyć harcerzy orientowania się w terenie, to nie rób tego w harcówce, lecz wybierz się z drużyną za miasto.
- **Nie bój się wprowadzania w życie własnych pomysłów lub modyfikowania znanych form. Do odważnych świat należy!**
- **Formy dynamiczne powinny się przeplatać ze statycznymi.**

FORMY PRACY W ALFABETYCZNYM SKRÓCIE

Zestaw form pracy wykorzystywanych w drużynie harcerskiej nie jest zamknięty. Poniżej znajdziesz opis najpopularniejszych z nich (opracowany przez **Janusza Tomaszewskiego**):

● **Akademia.** Forma nadająca uroczysty charakter ważnym sprawom, najczęściej rocznicom lub wydarzeniom. Charakterystyczny dla akademii jest podział uczestników na odbiorców i wykonawców.

● **Alarm.** Sprawdza natychmiastową gotowość harcerzy, jest także sposobem szybkiego zmobilizowania zespołu do działania.

● **Audycja** (słowna, muzyczna, słowno-muzyczna). Może być formą przekazania informacji, reportażu, dyskusji, wywiadu, pogadanki.

● **Bieg.** Służy rozwijaniu określonych umiejętności oraz zaradności harcerzy w warunkach terenowych. Można zorganizować m.in.:

■ **bieg podsumowujący** próbę na stopień harcerski – organizuje się go dla harcerzy, którzy wcześniej zrealizowali zadania próby,

■ **bieg terenoznawczy** – w celu praktycznego ćwiczenia orientowania się w terenie.

● **Capstrzyk.** Jest formą obchodów uroczystości, rocznic i świąt, sposobem wyrażania emocjonalnego stosunku harcerzy do tych wydarzeń.

● **Defilada.** Forma o charakterze dyscyplinującym, porządkującym. Dobrze służy zgraniu zastępu lub drużyny. Służy także zaprezentowaniu się drużyny wobec innych zespołów harcerskich oraz widzów.

● **Film.** Wykorzystuje się go do utrwalenia faktów z życia drużyny. Można nakręcić film podczas zlotu, obozu, rajdu. Można oglądać film na zbiórce, zimowisku, kursie zastępowych.

● **Fotografia.** Warto sporządzić dokumentację fotograficzną z ważnych wydarzeń w życiu drużyny (np. z życia obozu,

impresy harcerskiej). Można również wykorzystywać fotografie przy różnych okazjach: kroniki, wystawy, wieczoru wspomnień, gazetki lub innej publikacji drużyny, zamieszczonej w Internecie lub drukowanej.

● **Gawęda.** To krótkie, barwne opowiadanie z prostą fabułą, odnoszące się do zachowań ludzkich, opisów i faktów z życia. Jego celem jest wywołanie emocjonalnego stosunku do określonych spraw. Może być m.in.:

- **gawęda okolicznościowa** – związana z ważnymi wydarzeniami, rocznicami, świętami, oddziałująca na uczucia słuchaczy i powodująca ich emocjonalne związanie z określonymi treściami,
- **gawęda sytuacyjna** – związana z sytuacjami wychowawczymi, odnosząca się do danej sytuacji bezpośrednio lub pośrednio (przez opowiadanie o podobnym zdarzeniu),
- **gawęda obrzędowa** – związana z obrzędowymi okolicznościami w drużynie, np. składaniem Przyrzeczenia Harcerskiego,
- **gawęda-scenariusz** – przedstawione w gawędzie sytuacje harcerze powtarzają, np. w formie inscenizacji,
- **gawęda klasyczna** – opowiada zwykle o pozytywnym bohaterze, który po wielu trudnościach odnosi zwycięstwo,
- **gawęda-rozmowa** – zawiera elementy dyskusji, efekt zamierzony osiągamy, stawiając pytania i opisując kontrowersyjne sytuacje,
- **gawęda-wspólne opowiadanie** – drużynowy rozpoczyna opowiadanie, a harcerze je kontynuują.

● **Gazetka.** To publikacja wydawana w stałych terminach. Może być cenną i ciekawą formą pracy, jeśli wyraża rzeczywiste zainteresowania jej redaktorów i czytelników. Może być drukowana lub mieć formę internetową.

● **Gry sportowe.** Zaspokajają potrzebę ruchu, umożliwiają organizowanie nieskomplikowanej rywalizacji między jednostkami i zespołami, rozwijają sprawność fizyczną:

- **gry sportowe zespołowe** – oparte na rywalizacji sportowej dwóch lub więcej zespołów, mają jednolite i stałe przepisy,
- **gry sportowe indywidualne** – występuje w nich element rywalizacji i walki sportowej między kilkoma zawodnikami.

● **Gry świetlicowe.** Za ich pomocą można rozwijać wiele pożytecznych cech, np. logiczne myślenie, spostrzegawczość, pamięć, wyobraźnię:

- **gry planszowe,**
- **gry losowe** – o wygranej decyduje los i szczęście,
- **gry losowo-strategiczne** – o przebiegu decyduje los, ale grający ma szansę stosowania w ramach obowiązujących przepisów pewnej własnej taktyki, dokonuje wyboru różnych wariantów gry,
- **gry strategiczne** – o wygranej decydują umiejętności grającego,
- **gry-sprawdziany** – celem jest sprawdzenie wiadomości z wybranej dziedziny. Uczestnik gry, wykorzystując posiadaną wiedzę, rozwiązuje konkretne zadania,
- **gry i zabawy towarzyskie** – są swobodne i spontaniczne.

● **Gry terenowe, harce.** Najczęściej odbywają się w lesie. Podczas nich harcerze zdobywają lub sprawdzają różne swoje umiejętności, poznają okolice, ćwiczą sprawność ruchową i zmysł obserwacji. Mogą być proste (wykorzystujące elementy terenoznawstwa) lub rozbudowane, z fabułą, realizowane w dzień lub w nocy.

● **Inscenizacja (teatr).** To krótkie formy artystyczne, które mogą być elementami kominka czy ogniska lub starannie przygotowane przedstawienia. Może być np.:

■ **teatr samorodny** – od momentu ustalenia tematu harcerze pracują samodzielnie (dzielą role, układają kolejność wydarzeń). Nie ma potrzeby uczenia się ról ani przeprowadzania prób. Wszystko jest umowne (nie ma rekwizytów i dekoracji) i odwołujące się do wyobraźni. Temat podsuwa zwykle drużynowy, ale potem wszystko zależy od wykonawców,

■ **inscenizacja okolicznościowa** – drużyna przygotowuje ją z okazji jakiegoś wydarzenia, rocznicy, święta.

■ **teatrzyk kukielkowy** – inscenizacja z wykorzystaniem dowolnego rodzaju lalek, najczęściej wykonanych samodzielnie przez harcerzy.

● **Komiks.** To historyjka obrazkowa opatrzona krótkim tekstem, zwykle o charakterze sensacyjnym lub humorystycznym. Na potrzeby drużyny można wykonać komiks przedstawiający historię z obozowego życia, rajdu, biegu na stopień itp. Komiks można zamieścić w kronice, w gazetce, na tablicy ogłoszeń. Przygotowanie komiksu rozwija wyobraźnię, kształci umiejętność zwięzłego formułowania myśli i syntetycznego ujmowania treści.

● **Kominek.** Odbywa się w pomieszczeniu, ma charakter podobny do ogniska. Mogą być kominki reżyserowane, z wcześniej przygotowanym programem lub spontaniczne z piosenkami i gawędą na wiodący temat.

● **Konkurs.** Przedsięwzięcie o charakterze artystycznym, rozrywkowym, sportowym, mające określony program i dające możliwość wyboru najlepszych wykonawców. Formuła konkursu musi być atrakcyjna i stanowić bodziec do poszerzenia i zgłębienia wiedzy:

■ **kwiz** – polega na odpowiedzi na pytania, mogą brać w nim udział indywidualni uczestnicy, a także kilkuosobowe zespoły (ma na celu sprawdzenie wiedzy),

■ **konkurs umiejętności** – np. praktycznych, sprawnościowych, manualnych, kulinarnych itd.,

■ **konkurs twórczości** – np. rysunkowy, poetycki, muzyczny, wynalazczy, jego celem jest wywołanie zainteresowania określoną dziedziną twórczości lub wybraną tematyką.

● **Manewry.** Przypominają grę wojenną, w której różne sytuacje wymagają natychmiastowej gotowości, wykazania się umiejętnościami. Służą sprawdzeniu odwagi, dyscypliny, umiejętności współdziałania.

● **Ognisko.** Dostarcza wartościowych przeżyć, uspokaja, nastraja do refleksji, ale może być też radosne i przeprowadzone w luźnej atmosferze:

■ **ognisko-spotkanie** – wszyscy obecni aktywnie uczestniczą w ognisku. Często odbywa się ono bez scenariusza i przygotowanego programu. Każdy ma prawo

zabrać głos, wziąć udział w zabawie lub grze,

- **ognisko-impreza** – organizowane jest z udziałem gości (widzów), ze specjalnie przygotowanym programem. Ma charakter widowiska plenerowego. Program trzeba przygotować starannie, przewidując w nim elementy aktywujące widzów, np. piosenki i zabawy.

- **Turniej.** To wieloetapowe współzawodnictwo indywidualne lub zespołowe w zakresie wiedzy lub umiejętności. W przypadku turniejów zespołowych można spodziewać się, że zwycięstwo spowoduje wewnętrzne „scementowanie” się zespołu.

- **Wystawa.** Wystawiony na pokaz zbiór wytworów człowieka w jakiegokolwiek dziedzinie lub okazów przyrody:

- **wystawa twórczości**, np. prac plastycznych, rzeźby, osiągnięć technicznych,
- **wystawa hobbystów i zbieraczy**, pokaz kolekcji, zachęca do zainteresowania się danym hobby,
- **wystawa drużyny, szczepu**, najczęściej przygotowana z okazji jubileuszu,
- **wystawa historyczna**, np. z okazji rocznicy danego wydarzenia,
- **wystawy z różnych dziedzin kultury**, związane z prezentacją tematyki, którą chcemy aktualnie zainteresować innych, np. filmem, teatrem, muzyką.

- **Wywiad.** Rozmowa mająca na celu zebranie pewnych wiadomości. Wywiad jest bezpośrednim kontaktem harcerzy z ludźmi uczestniczącymi w ważnych wydarzeniach.

- **Zlot.** Zgromadzenie osób przybyłych z różnych stron w celu odbycia narady lub wzięcia udziału we wspólnej imprezie kulturalnej, turystycznej itp.

BIWAK DRUŻYNY

■ Mateusz Cebula

Na biwaku można spotkać się przy ognisku, spędzić noc na grze w lesie. Tych parę dni – to może być przeżycie, które wzmocni wspólnotę harcerską drużyny i przygotowuje ją do kolejnego obozu. Organizacja biwaku drużyny sprowadza się do odpowiedzi na sześć podstawowych pytań.

👉 PO CO?

Określ cel, jakiemu ma służyć biwak. Chcesz harcerzy czegoś nauczyć? A może postawić na zabawę i integrację grupy? Może trzeba o czymś porozmawiać w braterskim kręgu? Zawsze możesz podjąć próbę połączenia tych wszystkich elementów, co jest najlepszym rozwiązaniem.

Nie stawiaj zbyt wielu celów do realizacji. Lepiej wybrać trzy lub cztery najważniejsze, np. integracja członków drużyny, pokazanie tradycji drużyny nowym harcerzom, ćwiczenie technik harcerskich. W opracowaniu celów pomoże ci zbiórka zorganizowana na miesiąc przed planowanym biwakiem. Na tym spotkaniu zorientujesz się, jakie są potrzeby harcerzy, kiedy będą mogli jechać itp.

👉 KTO?

Zacznij od kadry. Sprawą podstawową jest komendant biwaku. Musi nim być pełnoletni instruktor ZHP. Jeśli nie jesteś pełnoletni, koniecznie poszukaj takiej osoby w hufcu (szczepie). To komendant biwaku bierze odpowiedzialność za uczestników i wszystko, co się podczas niego będzie działo. Do pomocy ma kadrę biwaku.

Poniżej zamieszczam propozycję podziału kompetencji kadry.

Komendant biwaku

● **Przed biwakiem:** inicjuje spotkania kadry biwaku, przydziela funkcje, zbiera i podpisuje dokumenty biwakowe, wnioskuje o dofinansowania, zgłasza biwak w hufcu, opracowuje regulamin biwaku oraz wzór zgody rodziców, koordynuje całość przygotowań.

● **W trakcie biwaku:** bierze odpowiedzialność za grupę (współodpowiedzialność przekazuje innym pełnoletnim członkom kadry, posiadającym stosowne uprawnienia), podejmuje ostateczne decyzje, koordynuje przebieg biwaku, kontroluje wypełnianie obowiązków przez pozostałych funkcyjnych, inicjuje wieczorne podsumowania dnia dokonywane przez kadrę i uczestników.

● **Po biwaku:** opracowuje podsumowania i przekazuje kadrze biwaku/komendzie hufca/szczepu wraz z wnioskami na przyszłość.

Zastępca komendanta ds. programowych

● **Przed biwakiem:** przedstawia pomysł na program biwaku, zbiera w całość to, co wypracuje kadra na spotkaniu przedbiwakowym, kontaktuje się z osobami, które mają prowadzić zajęcia, sprawdza ich przygotowanie (np. poprzez weryfikowanie konspektów) – czyli organizuje kadrę programową. Sporządza listę potrzebnych materiałów programowych i przekazuje ją kwatermistrzowi.

● **W trakcie biwaku:** koordynuje przeprowadzanie zajęć, jest przygotowany na awaryjna zmianę tematu (np. z powodu deszczu), obserwuje zainteresowanie zajęciami wśród uczestników, wyciąga wnioski, sugeruje kadrze biwaku zmiany w programie i uzasadnia je.

● **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie dotyczące programu, uwzględniające stopień realizacji celów biwaku i zadowolenie uczestników.

Zastępca komendanta ds. organizacyjnych (oboźny)

● **Przed biwakiem:** wizytuje miejsce biwaku, aby zaplanować wszelkie logistyczne sprawy: rozstawienie namiotów, usytuowanie ogniska (ew. kuchni, latryny, itp. – jeśli biwak nie jest organizowany w budynku), przypomina sobie regulamin musztry i zasady ceremoniału harcerskiego w teorii i praktyce.

● **W trakcie biwaku:** w umówiony sposób (trąbką, gwizdkiem, innym dźwiękiem) ogłasza uczestnikom pobudkę (zbiórkę, posiłek, alarm) oraz początek i koniec zajęć. Prowadzi apele biwakowe, pilnuje czasu, dyscypliny i porządku, nadzoruje zastęp służbowy (porządkowy), sprawdza czystość w namiotach (salach), nadzoruje zarówno zakwaterowanie, jak i wykwaterowanie uczestników, dba, aby miejsce biwakowe było zawsze posprzątane.

● **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie z punktu widzenia organizacji i logistyki.

Kwatermistrz

● **Przed biwakiem:** układa plan finansowy biwaku (w porozumieniu z pozostałą kadrą), zbiera pieniądze od uczestników (może to robić za pośrednictwem skarbnika lub zastępowych) – każda wpłata powinna być poświadczona podpisem osoby wpłacającej, organizuje wykonanie niezbędnych zakupów (tydzień przed biwakiem) i dostarczenie ich na miejsce biwaku (dba, aby każdy zakup był potwierdzony fakturą).

● **W trakcie biwaku:** pilnuje, aby pieniądze wystarczyły na wszystko, co potrzebne. Dokonuje niezbędnych, zaplanowanych wcześniej zakupów lub sugeruje i uzasadnia zmiany. Dysponuje sprzętem biwakowym.

● **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie oraz sprawozdanie finansowe.

Kucharz

W kadrze powinien być także ktoś umiejący udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej w razie nagłego wypadku. Rzecz jasna, należy zabrać na biwak apteczkę pierwszej pomocy.

Na 15 niepełnoletnich uczestników na biwaku musi przypadać jedna pełnoletnia osoba uprawniona do opieki (instruktor ZHP, nauczyciel).

● **Przed biwakiem:** opracowuje menu biwakowe oraz listę produktów do kupienia (przekazuje ją kwatermistrzowi).

● **W trakcie biwaku:** zawsze znajduje się w kuchni w trakcie przygotowywania posiłków (odpowiada za kuchnię i całość wyżywienia), nadzoruje przygotowywanie posiłków przez zastępy kuchenne. Dba, aby było w czym umyć naczynia po każdym posiłku, nadzoruje sprzątanie kuchni i jadalni, troszczy się o zabezpieczenie lub wykorzystanie resztek jedzenia (np. przekazanie dla zwierząt w pobliskim gospodarstwie).

● **Po biwaku:** przedstawia podsumowanie z punktu widzenia żywienia uczestników i kadry.

Teraz możesz zająć się uczestnikami. To dla nich przecież organizujesz biwak.

Sprawą podstawową są karty uczestnika. Muszą taką kartę wypełnić rodzice (opiekunowie) każdego harcerza – inaczej nie wolno ci zabrać go na biwak!

Jeśli planujesz zajęcia specjalnościowe, poinformuj o tym rodziców. Dobrą praktyką jest dodanie do karty uczestnika podstawowych informacji o programie, ka-

Karta uczestnika biwaku

Imię i nazwisko .....

Data urodzenia .....

PESEL.....

Adres.....

Telefon rodziców.....

Informacje rodziców o dziecku:

1. Dziecko jest uczulone: tak, nie (na co – nazwa leku, rodzaj pokarmu).
2. Dziecko nosi (właściwe podkreślić): okulary, soczewki kontaktowe, aparat ortodontyczny, wkładki ortopedyczne, podwyższony obcas buta, inne aparaty.
3. Dziecko zażywa stale leki (jakie, jak często).....
4. Dziecko znosi jazdę autobusem: dobrze, źle.
5. Inne uwagi o zdrowiu dziecka.....

Wyrażamy zgodę na wyjazd naszego dziecka na biwak organizowany przez ..... w .....w terminie .....

Zgadzamy się również na przeprowadzenie zabiegów ratujących życie naszego dziecka podczas biwaku, jeśli zajdzie taka potrzeba.

.....
miejsowość, data

.....
podpisy rodziców/opiekunów

drze i jej uprawnieniach, danych kontaktowych komendanta biwaku. Jeśli w drużynie są osoby jadące po raz pierwszy na biwak, to podaj też listę najpotrzebniejszych rzeczy do zabrania (oraz tych, których lepiej nie brać – np. drogiego sprzętu). Karty uczestnika zbring najpóźniej na tydzień przed planowanym biwakiem.

Kolejną sprawą związaną z bezpieczeństwem uczestników jest ich ubezpieczenie NNW (od następstw nieszczęśliwych wypadków). Bez takiej polisy nie wolno wyjechać na biwak. Do ubezpieczyciela idź z imienną listą uczestników i kadry (z danymi – PESEL, adres, telefon). Dla kadry możesz wykupić polisę OC (ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej).

Ważną sprawą związaną z bezpieczeństwem uczestników jest opracowanie regulaminu biwaku i zatwierdzenie go przez nich na tydzień przed wyjazdem. Napisanie takiego dokumentu określi jasno, co uczestnikom wolno, a czego nie.

Dobrze, jeśli na biwak jadą zastępy funkcjonujące w drużynie ze swoimi zastępowymi. Będą kolejno pełniły służbę kuchenną, porządkową i razem uczestniczyły w zajęciach.

KIEDY?

Termin należy przedyskutować z uczestnikami odpowiednio wcześniej (miesiąc przed planowanym biwakiem). Warto też polecić harcerzom, aby skonsultowali się w tej sprawie z rodzicami. Biwaki śródroczne standardowo trwają od piątko-woego popołudniu do niedzieli (powrót ok. godz. 16.00).

GDZIE?

Warto wybrać miejsce, które będzie dawało duże możliwości pod względem programu – czyli bliskość lasu, ciekawe trasy wędrówek itp. Jak to sprawdzić? Najlepiej jest wybrać się z kadrą przyszłego biwaku w planowane miejsce i obejrzeć teren. Dodatkowo można poszperać w Internecie i różnych opracowaniach na temat okolicy. W roku szkolnym (jesienią, zimą czy wczesną wiosną) przeważnie pogoda nie pozwala na noclegi w namiotach. Trzeba zarezerwować miejsce w budynku, zwykle w szkole. Szczegóły należy ustalić z jej dyrektorem miesiąc przed planowanym terminem biwaku. Dwa tygodnie przed biwakiem dobrze jest podpisać umowę najmu i ustalić opłatę.

Następną sprawą jest ustalenie sposobu dotarcia na miejsce biwaku. Jeśli jest ono blisko, a pogoda dopisuje, to może-cie pokusić się o wędrówkę pieszą. Inaczej trzeba skorzystać z kursowych autobusów albo wynająć odpowiedni środek lo-

Uczestnicy biwaku:

1. **Bezwzględnie słuchają zaleceń kadry.**
2. **Bez zgody kadry nie opuszczają terenu biwaku.**
3. **Punktualnie przycho- dzą na zajęcia.**
4. **Przestrzegają ciszy nocnej – znajdują się w swoich miejscach noc- legowych, chyba, że kadra postanowi inaczej.**
5. **Stąpają twardo po zie- mi (nie wolno wchodzić na drzewa i inne obiekty, skakać z wysokości i bie- gać w pomieszczeniach).**
6. **Przestrzegają Prawa Harcerskiego.**
7. **Konflikty rozwiązują na drodze rozmowy.**
8. **Nie używają żadnych narzędzi bez nadzoru oso- by pełnoletniej.**
9. **Nie posługują się rze- czami niebezpiecznymi bez nadzoru kadry (np. materiały pirotechniczne, Kuchenka itd.).**
10. **Przestrzegają innych przepisów, jak np. regula- min kąpeli, podróży, prze- ciwpożarowy.**
11. **Za jakiegokolwiek zła- manie regulaminu grozi wydalenie z placówki na koszt uczestnika.**

komocji. To też warto załatwić wcześniej – najlepiej już na dwa tygodnie przed wyjazdem.

JAK?

Odpowiedzią na to pytanie będzie program biwaku. Powinien wynikać z wcześniejszych sformułowanych celów, zwiadu przeprowadzonego na miejscu biwaku i informacji znalezionych w Internecie oraz w dostępnej literaturze.

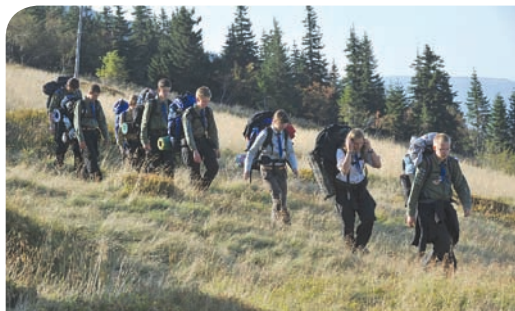
Wiele zależy od pomysłowości i zaangażowania członków kadry programowej.

Punktem wyjścia do układania programu biwaku jest wymyślenie jego przewodniej myśli – hasła biwakowego. Warto spotkać się w gronie kadry programowej na trzy tygodnie przed biwakiem i krok po kroku opracować szczegółowy program. Ustalone tematy poszczególnych zajęć programowic przydziela do przygotowania członkom kadry programowej i za tydzień spotykacie się ponownie, aby przedyskutować problemy i sprawdzić konspekty zajęć oraz ustalić listę potrzebnych materiałów programowych. Podczas przygotowywania zajęć należy pamiętać o przemienności form statycznych i dynamicznych, a także o zajęciach nocnych, które na długo zapadają w pamięć uczestników. Należy też przygotować wykaz sprawności, jakie można zdobyć albo częściowo zrealizować podczas biwaku. Trzeba także w planie uwzględnić niedzielną mszę św. oraz czas na posiłki, sprzątanie i apele biwakowe.

ZA ILE?

Nie wolno zapomnieć o kwestii finansów, dlatego w kadrze biwaku powinien znaleźć się kwatermistrz. Jego zadaniem będzie opracowanie preliminarza finansowego biwaku i ustalenie przybliżonego kosztu wyjazdu. Należy to zrobić w chwili rozpoczęcia planowania biwaku (czyli miesiąc przed), a ostatecznie zatwierdzić na dwa tygodnie przed wyjazdem (wtedy powinieneś mieć informacje o kosztach dojazdu, programu, pobytu w szkole).

Na preliminarz składają się dwie części: wpływy i wydatki. Podstawowym źródłem finansowania są zwykle wpłaty własne uczestników. Zdarza się jednak, że drużyna posiada lub może uzyskać środki z innych źródeł (np. z akcji zarobkowej). Jeśli jest możliwość wykorzystania tych pieniędzy, to warto to zrobić. Innym źródłem gotówki

mogą być sponsorzy. Wydatki biwakowe obejmują przeważnie:

- zakwaterowanie uczestników,
- ubezpieczenie NNW (ew. OC),
- dojazd,
- materiały na zajęcia,
- artykuły spożywcze.

Pieniądże proponuję zebrać na tydzień przed biwakiem, aby uniknąć problemów związanych ze spóźnieniami we wpłatach. Po biwaku należy sporządzić rozliczenie, a całość operacji finansowych wprowadzić do dokumentacji finansowej drużyny. Wszystko trzeba zrobić zgodnie z przepisami finansowymi obowiązującymi w ZHP.

FORMALNOŚCI

Sprawy formalne związane z zatwierdzeniem biwaku opisuje Instrukcja organizacyjna HALiZ. Niektóre komendy narzucają określone terminy, w jakich należy zarejestrować biwak, np. dwa tygodnie przed wyjazdem. **Do hufca należy przynieść kartę biwaku, program biwaku oraz listę uczestników.** Jeśli komendant hufca dostanie poprawnie wypełnione dokumenty, to nie powinien robić problemów z zatwierdzeniem biwaku. Pamiętaj o wypełnieniu karty biwaku w dwóch egzemplarzach (jeden musisz mieć ze sobą).

Harmonogram przygotowań do biwaku

Miesiąc przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ zbiórka organizacyjna z drużyną: ustalenie celów, miejsca, terminu, ■ wstępny preliminarz finansowy, ■ zarezerwowanie miejsca na biwak, ■ zbiórka kadry, podział zadań,
Trzy tygodnie przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ spotkanie kadry programowej, przygotowanie planu biwaku, ■ rozdanie kart uczestnikom,
Dwa tygodnie przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ sporządzenie jadłospisu, ■ sporządzenie ostatecznej wersji preliminarza, ■ załatwienie transportu uczestników, ■ spotkanie kadry programowej – weryfikacja i uzupełnienie konspektów zajęć, ■ spotkanie kadry – przekazanie kwatermistrzowi listy zakupów, bieżące sprawy organizacyjne,
Tydzień przed biwakiem	<ul style="list-style-type: none"> ■ zakupy wg sporządzonej listy, ■ zebranie kart i pieniędzy od uczestników, ■ załatwienie ubezpieczenia, ■ podpisanie regulaminu przez uczestników, ■ rejestracja biwaku w komendzie hufca,
Tydzień po biwaku	<ul style="list-style-type: none"> ■ spotkanie kadry, podsumowanie biwaku, wnioski na przyszłość.

OBÓZ DRUŻYNY

■ Jakub Czarkowski ■ Marcin Maryl

Dobra drużyna musi wyjechać na obóz. Drużynowy, który nie zapewnił swoim harcerzom choćby krótkiego wyjazdu obozowego, po prostu nie spełnił swojego zadania. Obóz harcerski – to obok zbiórki najważniejsza forma organizacji pracy drużyny.

👉 OBÓZ DRUŻYNY PONAD WSZYSTKO

Otwarta, świeża atmosfera i koleżeństwo, wyrobione przez stałe ogniska, stwarzają najlepszą nastrój wśród chłopców i dają drużynowemu okazję daleko lepszą niż jakakolwiek inna do ujęcia mocno swoich chłopców i wywarcia na nich osobistego wpływu.

R. Baden-Powell

Obóz harcerski to wyjazd zorganizowanej grupy harcerzy, najczęściej drużyny, trwający powyżej 5 dni (zwykle około trzech tygodni). Najczęściej obozy organizuje się z dala od miast i większych skupisk ludzkich. Tradycyjnie harcerze mieszkają w namiotach, samodzielnie budują w nich prycze, półki i inne meble, a także stawiają bramę, maszt i różne obozowe urządzenia.

Drużyna może organizować samodzielny obóz lub wyjechać razem ze szczeniem. Są też hufce, w których organizuje się zgrupowania obozów i w ten sposób umożliwia wyjazd drużynom, które nie mogą zorganizować obozu samodzielnie.

Obóz harcerski jest najdoskonalszym miejscem urzeczywistniania się harcerskich ideałów. Dobry obóz drużyny to otwarta, przyjazna atmosfera i szansa na

doświadczenie braterstwa w codziennym życiu. To tradycyjne ogniska, które stwarzają wspaniałą nastrój wśród harcerzy i dają okazję do wspólnego przeżywania ważnych spraw. To gry i zabawy, które trudno zorganizować w ciągu roku. To mnóstwo wspólnie spędzonego czasu, więcej niż w ciągu wszystkich zbiórek podczas roku szkolnego. Na obozie Prawo Harcerskie staje się prawem dnia codziennego. Nie ma tu rozmaitych czynników, które w warunkach codziennych utrudniają pracę wychowawczą.

Obóz to wspólne doświadczenie drużyny, które trwa przez lata, wspominane i przywoływane na zbiórkach i innych spotkaniach, to piosenki śpiewane ze wzruszeniem i wspólnie słuchane gawędy drużynowego.

Praca obozu jest kontynuacją wychowawczej pracy śródrocznej, a w jego przygotowaniu uczestniczy cała drużyna. Najlepiej, aby zastępy obozowe odpowiadały za-

stępom działającym w ciągu roku (możemy połączyć dwa zastępy, niech będzie to wynikiem ich wspólnej decyzji).

RODZAJE OBOZÓW HARCERSKICH

Członkowie drużyn harcerskich uczestniczą w organizowanych przez jednostki ZHP:

- obozach stałych,
- obozach wędrownych,
- zimowiskach.

Wszystkie te formy mogą odbywać się w kraju lub za granicą.

Czasami drużyny organizują także działalność w czasie ferii i wakacji w miejscu zamieszkania harcerzek i harcerzy (w ramach Nieobozowej Akcji Zimowej i Nieobozowej Akcji Letniej).

● **Obóz stały** trwa od 6 do 26 dni i jest organizowany zwykle pod namiotami, zlokalizowany w bazie obozowej (stancji, ośrodka) lub w miejscu przystosowanym do obozowania. Organizatorem obozu może być:

- drużyna, krąg lub inna jednostka działająca na zasadach drużyny lub kręgu (dla członków swojej jednostki),
- szczep, związek drużyn,
- harcerskie komendy: hufiec, chorągiew, Główna Kwatera ZHP.

Obozy drużyn harcerskich mają najczęściej charakter rekreacyjno-wypoczynkowy. Często obozy jednego hufca, szczepu, związku drużyn lub innej jednostki organizacyjnej ZHP zorganizowane są pod wspólną komendą i tworzą **zgrupowanie obozów**. Poszczególne obozy (podobozy) działają wtedy według własnego programu, zatwierdzonego w planie pracy zgrupowania, a ich zajęcia oraz praca kadry podlegają kontroli ze strony komendanta zgrupowania jako kierownika placówki wypoczynku. Zgrupowanie przejmuje zadania organizacyjno-gospodarcze, np. transport, zaopatrzenie, żywienie, służbę zdrowia, kąpielisko. W zgrupowaniach (w celu integracji środowisk) mogą być organizowane wspólne imprezy, np. festiwal kulturalny, bieg patrolowy itp. Nie jest to jednak obowiązkowe i powinno zależeć od decyzji uczestniczących w zgrupowaniu środowisk, a najlepiej być efektem ich wspólnej inicjatywy.

● **Obóz wędrowny** to wspólna wędrowka, dłuższa niż rajd. Trwa zwykle od 6 do 21 dni. Uczestniczący w niej harcerze powinni posiadać odpowiednie przygotowanie turystyczne i kondycyjne. W przypadku obozów turystyki kwalifikowanej (np. górskich) kadra musi posiadać także przygotowanie specjalistyczne. Wędrowka może odbywać się po trasach typowych, czyli przygotowanych przez PTTK lub innych, które niekiedy wymagają zatwierdzenia przez właściwe podmioty działające w zakresie turystyki kwalifikowanej. Obóz wędrowny może być organizowany z noclegami pod

namiotami, w bazach i schroniskach turystycznych lub w innych przystosowanych do tego obiektach stałych.

● **Zimowisko** trwa zwykle od 6 do 16 dni i jest zlokalizowane w obiekcie stałym, zapewniającym warunki do realizacji programu. Pożądane są tereny sportowo-turystyczne oraz odpowiednie miejsca do prowadzenia zajęć.

● **Nieobozowa Akcja Letnia i Nieobozowa Akcja Zimowa** to harcerskie formy wypoczynku trwające zwykle od 5 do 9 dni. W ramach NAL i NAZ kadra instruktorska organizuje codzienne zajęcia, bez noclegów, zlokalizowane w obiekcie stałym, umożliwiającym przygotowanie gorącego posiłku oraz prowadzenie zajęć świetlicowych i sportowych.

● **Obozy zagraniczne** zwykle organizowane są w ramach współpracy ZHP ze związkami skautowymi i organizacjami harcerskimi działającymi za granicą, niekiedy również jako wyjazdy krajoznawczo-turystyczne. Należy je organizować zgodnie z zasadami współpracy zagranicznej jednostek ZHP.

ORGANIZACJA OBOZU

Za przeprowadzenie akcji letniej w ZHP odpowiadają hufce i chorągwie. Dlatego, jeżeli twoja drużyna nie pracuje w szczepie, to tam powinieneś szukać pomocy. W każdej chorągwi powołany jest pełnomocnik komendanta ds. Harcerskiej Akcji Letniej i Harcerskiej Akcji Zimowej. W hufcu, jeżeli nie ma pełnomocnika, zajmuje się tym komendant hufca lub jego zastępca.

Nie lekceważ przygotowania obozu. Wszystko musi być dopięte na ostatni guzik i zorganizowane zgodnie z przepisami, z których najważniejsze to:

- Ustawa o systemie oświaty.
- Ustawa o sporcie.
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny w szkołach i placówkach publicznych.
- Zarządzenie w sprawie zasad i warunków organizowania przez szkoły i placówki publiczne krajoznawstwa i turystyki.
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne.
- Instrukcja organizacyjna HALiZ Głównej Kwatery ZHP.
- Instrukcja finansowa obozu Głównej Kwatery ZHP.
- Instrukcja sanitarna dla obozów harcerskich pod namiotami.
- Założenia organizacyjne HAL.

Obóz musi być prowadzony zgodnie z przepisami państwowymi, np. kodeksem cywilnym i kodeksem pracy. Dlatego warto, by każdy pełnoletni i posiadający śred-

nie wykształcenie członków kadry drużyny ukończył kurs wychowawców kolonijnych, a instruktorzy (którzy już spełniają wymogi prawne) ukończyli kurs kierowników placówek wypoczynku, na którym zdobędą odpowiednią wiedzę. Takie kursy organizują zwykle komendy chorągwi.

Organizacja obozu jest kluczowym elementem dla jego powodzenia. Warto starannie przemyśleć kwestię samodzielności obozu i jego lokalizacji (baza czy miejsce przystosowane w środku lasu) oraz to, co chcemy na obozie robić. Kluczowym elementem jest pomysł na obóz i zaangażowanie się w niego kadry i funkcyjnych.

Najpóźniej w listopadzie należy ustalić, gdzie chcemy pojechać i stworzyć plan przygotowań do obozu. Trzeba podzielić się pracą (dobrze, żeby każdy z kadry dostał już wtedy coś do roboty).

Przykładowy harmonogram przygotowań do obozu

● **Wrzesień**

- Uzyskanie informacji o wysokości planowanej opłaty za obóz w przyszłym roku oraz o możliwych terminach obozu.
- Wybór komendanta, programowca, oboźnego, kwatermistrza obozu.
- Wybór ewentualnej fabuły obozu.

● **Październik**

- Skompletowanie kadry, w razie potrzeby także opiekunów.
- Wstępne uzgodnienie założeń organizacyjnych obozu w komendzie hufca.

● **Listopad**

- Zebranie pomysłów na koncepcję obozu (od harcerzy i kadry obozu).

● **Grudzień**

- Przygotowanie wniosków grantowych o dofinansowanie obozu.
- Rozdzielenie zadań w zakresie przygotowania programu obozu.

● **Styczeń**

- Ustalenie terminu obozu.
- Ustalenie kosztu osobodnia i kosztu uczestnictwa w obozie.
- Przygotowanie informacji dla rodziców i rozdanie ich wraz z formularzami deklaracji udziału w obozie.

● **Luty**

- Zebranie deklaracji od rodziców.
- Umówienie się na wizytę lokalizacyjną w bazie lub u leśniczego.
- Prace nad programem.
- Zakup map okolic obozu.

● **Marzec**

- Zebranie przedpłat (np. 50 zł od osoby).
- Wydanie informatora przedobozowego, zawierającego podstawowe informacje o miejscu obozowania, programie obozu, ekwipunku i innych kwestiach technicznych, a także szczegółowe wprowadzenie do fabuły obozu i wykaz zadań, które drużyny lub zastępy obozowe muszą wykonać przed wyjazdem.
- Ustalenie listy osób, które otrzymają dofinansowanie.

- Prace nad programem – cd.
- Wizyta lokalizacyjna w bazie lub u leśniczego.
- **Kwiecień**
- Zebranie drugiej raty opłat za obóz (150 zł) i kart uczestników.
- Zaprojektowanie urządzeń obozowych i sporządzenie listy sprzętu do zakupu.
- Prace nad programem – cd.
- Przygotowania uczestników i drużyn.
- Zapewnienie transportu (autokar, pociąg).
- Ustalenie kosztów zewnętrznych zajęć programowych – wycieczek, biletów wstępu, korzystania ze sprzętu sportowego.
- **Maj**
- Koniec prac nad programem.
- **Czerwiec**
- Zebranie reszty pieniędzy.
- Biwak przedobozowy.
- Zakup sprzętu i materiałów programowych.

Przygotowania do obozu zaczynają się na obozie – oczywiście poprzednim

Obóz harcerski to złożone przedsięwzięcie, zatem dobre jego przygotowanie wymaga poświęcenia czasu i zaangażowania wielu osób. Często dwie lub trzy godziny dobrych zajęć na obozie to efekt wielogodzinnych, a nawet wielotygodniowych przygotowań. Wszystkie aspekty prowadzenia obozu (program, organizacja, opieka i bezpieczeństwo, praca z kadra) wymagają starannego opracowania. Liczy się to, co pozostanie harcerzom – wiedza, umiejętności i przede wszystkim mnóstwo niezapomnianych wrażeń. Obóz może mieć świetnie przygotowany program i być organizacyjnie dopięty na ostatni guzik, ale jeśli nie zapewnimy uczestnikom odpowiednio troskliwej opieki, ich wspomnienia mogą być niewesołe i cała praca organizatorów pójdzie na marne. Nie powinna mieć miejsca także odwrotna sytuacja – kiedy kadra kładzie duży nacisk na względy bezpieczeństwa, ale jej mizerna inwencja programowa i organizacyjny niedowład sprawiają, że uczestnicy nudzą się jak mopsy i zaczynają organizować sobie czas na własną rękę.

To nie żart, że przygotowania do kolejnego obozu należy zaczynać na poprzednim (kiedy wszyscy są pełni entuzjazmu, chętnie snują plany i podchwytyują śmiałe pomysły).

PROGRAM OBOZU

Obóz nie może być przedsięwzięciem oderwanym od tego, co drużyna robi w ciągu roku. Ma być podsumowaniem śródrocznej pracy drużyny.

Podczas całego roku harcerze powinni mieć świadomość, że pracują na ciekawy obóz. Jeśli na przykład w ciągu roku szczerp prowadził kampanię „Bohater”, to staje się jasne, że fabuła obozu może być opracowana w oparciu o jego biografię i realia epoki, w której żył. Z kolei w całorocznym programie pracy drużyny musi być przewidziany czas na przygotowania przedobozowe.

Program obozu, tak samo jak program śródrocznej pracy, musi zapewniać harcerzom wszechstronny rozwój (dotyczący sfery fizycznej, psychicznej i emocjonalnej, intelektualnej oraz społecznej).

● Troska o **rozwój fizyczny** powinna być naturalną konsekwencją faktu, że jest lato i znajdujesz się na świeżym powietrzu z grupą osobników, których rozpira energia. Nie możesz tego zmarnować i powinieneś zapewnić im wiele form aktywności ruchowej. Nieodzowna jest codzienna gimnastyka poranna. Nie tylko pomaga w kształtowaniu kondycji, ale przede wszystkim pozwala dobrze dotlenić organizm po kilku godzinach snu i przygotować go do całodziennego aktywności. Dlatego podczas gimnastyki należy kłaść nacisk nie na wysiłek mięśni, ale na wysiłek ruchowy, stymulujący głębokie oddychanie. Mile widziane są gry i zabawy ruchowe, dzięki którym uczestnicy nie tylko będą się dotleniać, ale i dobrze bawić.

Ponadto warto też organizować różnego rodzaju zawody sportowe zarówno w konkurencjach lekkoatletycznych, jak i w grach zespołowych. Dobrze jest inicjować rozmaite formy aktywności fizycznej również w czasie pozostawionym do dyspozycji uczestników. Możesz zachęcić ich do pływackich zmagania oraz gier i zabaw w wodzie. Podczas ciszy poobiedniej zaproponuj np. grę w siatkówkę albo badminton (trzeba jednak respektować poobiedni wypoczynek).

● **Rozwój psychiczny i emocjonalny** dokonuje się przez sam fakt przebywania na obozie. Zetknięcie się z nieznanymi dotąd sytuacjami, konieczność podejmowania nowych wyzwań, pierwsze przyjaźnie, fascynacje, ale także konflikty i rozczarowania – to wszystko kształtuje charakter i duchowość harcerzy. Aby spełnić założone w programie obozu cele wychowawcze, zajęcia programowe powinny być tak przygotowane, aby kluczem do osiągnięcia formalnego celu (zwycięstwa w grze, zdobycia wiedzy lub umiejętności, uznania kadry i innych uczestników) było wykazanie się takimi zaletami, jak rzetelność, pracowitość, bezinteresowność, gotowość niesienia pomocy, odwaga, niezłomność charakteru. Nie zapominaj też o bezpośrednim oddziaływaniu. Warto omówić krótko niektóre zajęcia po ich zakończeniu i wskazać, kto zasłużył na największe uznanie. Przy udzielaniu pochwał dobrze jest szczegółowo określić, za co zostały przyznane.

Dbając o rozwój **duchowy** harcerzy, trzeba uwzględnić staranne przygotowywanie wieczornych ognisk, gawęd czy Przyrzeczenia Harcerskiego. Doznając głębokich przeżyć i pozytywnych wzruszeń, uczestnicy na długo zapamiętają te momenty i twoje przesłania, które będą towarzyszyć tym chwilom.

● **Rozwój intelektualny** dokonuje się w rezultacie zdobywania wiedzy i umiejętności. Temu powinna służyć duża część zajęć programowych, np. związanych z poznawaniem otoczenia obozu, szkoleń z technik harcerskich (takich jak samarytanka, terenoznawstwo, łączność, survival, musztra), a także dyskusji,

warsztatów oraz realizacji zadań na stopnie i sprawności. Jeśli będziesz o tym pamiętać, możesz być pewny, że uczestnicy wyjadą bogatsi o nową wiedzę i umiejętności.

● **Rozwój społeczny** również w dużym stopniu dokonuje się poprzez samo funkcjonowanie w grupie rówieśniczej. Chcąc jednak zapewnić harcerzom lepsze kształcenie umiejętności funkcjonowania w społeczeństwie, należy zadbać, żeby małe grupy, w których działają (zastępy), były jak najbardziej aktywne i samorządne, żeby było w nich jak najwięcej wspólnego podejmowania decyzji, wspólnej pracy, wybierania i rozliczania przedstawicieli, delegowania uprawnień. Innym sposobem przyuczania harcerzy do życia w dorosłym świecie jest stwarzanie im okazji do rozmów z dorosłymi – powierzanie misji załatwienia czegoś z kadrą stancyj, z leśniczym, z panią ze sklepu, która ma wystawić fakturę itp. Warto również stwarzać okazję do publicznych wystąpień harcerzy – w dyskusjach, na ogniskach, podczas obozowych uroczystości.

Fabuła i obrzędowość obozu

Fabuła obozu to przyjęta konwencja, zgodnie z którą realizowany jest jego program. Zdarzają się obozy indiańskie, słowiańskie, kosmiczne, obozy o fabule zaczerpniętej z przygód Robin Hooda, opowieści o rycerzach Okrągłego Stołu, przeżyć Harry'ego Pottera itd. Fabule podporządkowana jest większość aspektów życia obozu, np.:

- **stroje** (na obozie astronautów będą to kosmiczne skafandry, na obozie starożytnych Rzymian – togi i tuniki),
- **flaga obozowa**,
- **pionierka** (obóz rycerski postawi przy bramie solidną strażnicę z blankami),
- **piosenka i zawołanie obozu**,
- **obozowe miana** (na obozie „Za króla Jana III” będą królować szlacheckie nazwiska i herby, a na obozie „Wesołych opryszków Robin Hooda” nie może zabraknąć Małego Johna oraz braciszka Tucka),
- **nazwy zastępów obozowych** (na obozie indiańskim mogą to być nazwy plemion, na obozie z fabułą związaną z Harrym Potterem nazwy domów: Gryffindor, Ravenclaw, Hufflepuff i Slytherin),
- **obozowa punktacja**,
- **rytm życia obozu** (na obozie średniowiecznym zamiast pobudki będzie jutrznia, a zamiast kolacji wieczera, na obozie szlacheckim nie będzie apelu, tylko koło rycerskie, gdzie zamiast „Czuwaj, druhu obożny” będzie się mówiło „Mości panie obożny koronny”, a zamiast „Wstąp!” – „Bywajcie, waszmościowie!”),
- **legenda fabularna** (np. powieść czytana fragmentami na ogniskach albo podczas zakończenia dnia),

- **treść zajęć** (na obozie rycerzy Okrągłego Stołu fabularna gra terenowa będzie poświęcona poszukiwaniu Świętego Graala, w miejsce zawodów sportowych będzie organizowany turniej rycerski).

OBOZOWA PIONIERKA

Na 21–24-dniowym obozie czas poświęcony na budowę urządzeń nie powinien przekraczać 3–4 dni. Pionierka nie jest wartością samą w sobie. Jej zadaniem jest stworzyć drużynie warunki do dobrego obozowania, może też wydatnie pomóc w tworzeniu atmosfery współpracy, braterstwa i zaufania. Najważniejszym zadaniem drużynowym jest wychowanie, a pionierka obozowa może być ku temu świetną okazją, ponieważ pozwala:

- rozwijać umiejętności manualne i techniczne (posługiwanie się narzędziami),
- kształtować poczucie estetyki i harmonii,
- rozwijać umiejętność współdziałania,
- rozwijać myślenie przestrzenne,
- uczyć i doskonalić umiejętność planowania i organizacji pracy.

Pionierkę należy zaplanować przed wyjazdem na obóz. Zastępy powinny zaprojektować wyposażenie swoich namiotów, a także urządzenia obozowe, za których budowę będą odpowiedzialne.

Półki na ubrania:

- Regały na ubrania powinny tworzyć osobny mebel (aby do ułożonych na nich rzeczy był łatwy dostęp).
- Najlepiej budować regały na szerokość ubrania złożonego w kostkę (25 cm). Za szerokie lub za wąskie będą sprzyjać bałaganowi. Długość regału powinna odpowiadać szerokości ubrania złożonego w kostkę pomnożonej przez liczbę mieszkańców namiotu. Na półce powinno się znaleźć miejsce również na inne rzeczy i przybory.
- Lepsze są półki wyplatane na ramie z żerdzi, wypełnianie ich deskami sprzyja pleśni i innym szkodnikom.
- Na plecaki i ręczniki najlepiej zbudować osobne stojaki. Mokre rzeczy należy trzymać w suszarni.
- Do budowy regału wystarczą cienkie żerdki. Mebel nie jest zaporą przeciwcholgową!

Istotą pionierki jest samodzielne zagospodarowanie obozu, wykonanie wszelkich niezbędnych urządzeń z tego, co jest pod ręką. Tylko taka praca ma sens wychowawczy. Trzeba jednak pamiętać, że im młodsza i mniej doświadczona drużyna, tym więcej trzeba przygotować przed jej przyjazdem.

● Prycze:

- Wymiary pryczy (szerokość i długość) powinny być zgodne z wymiarami materaca (wojskowy ma 70 cm x 190 cm) lub siennika.
- W przypadku pryczy piętrowej dolne posłanie powinno znaleźć się na wysokości ok. 35 cm, a górne nie wyżej niż 1,2 m.
- Do każdej pryczy powinien być swobodny dostęp przynajmniej z dwóch boków, w tym koniecznie z dłuższego.

Zasady dobrej pionierki

Zasada	Opis
Dobra robota	Pionierka to czas dobrej harcerskiej pracy. Musi być wykonana starannie, solidnie i estetycznie. Zakres prac powinien odpowiadać możliwościom harcerzy. Wykonuje się urządzenia prowizoryczne, a więc powinny powstawać szybko i sprawnie. Pionierka powinna trwać 2–4 dni. Jeśli trwa dłużej, oznacza, że budujecie rzeczy zbędne (na pokaz) lub, co gorsza, ponad siły harcerzy. Dobry drużynowy rozumie, że nie ogrom budowli świadczy o poziomie i wartości obozu.
Planowanie, rytm	Prace najlepiej zaplanować przed wyjazdem, zaprojektować poszczególne urządzenia, oszacować czas, materiał, sprzęt i siły potrzebne do ich wykonania. Koniecznie trzeba w przygotowania zaangażować całą drużynę – w końcu będzie to wspólna leśna osada. Podczas budowy obozu musi się znaleźć czas na poobiedni odpoczynek, mycie, wieczorne śpiewanki lub ognisko. Drużyna i rada drużyny (teraz rada obozu) powinny się spotykać każdego dnia – po to, by podsumować przeżyte chwile, wymienić się spostrzeżeniami, podzielić troskami i radościami, wysłuchać gawędy drużynowego.
Porządek to podstawa	Prawidłowe wykonanie urządzeń obozowych ułatwi utrzymanie porządku i czystości. Zastłane równo prycze, ubrania ułożone w kostkę, stojące na stojaku buty będą sprzyjały poczuciu wewnętrznego ładu. Jeśli harcerze nie mają nawyków sprzątania po sobie, odkładania na miejsce ubrań, obóz to najlepszy czas, aby ich tego nauczyć. Porządek ułatwia również prowadzenie zajęć programowych. Nauczenie harcerzy dbania o swoje otoczenie znakomicie przekona rodziców do harcerstwa i zbuduje w ich oczach autorytet drużynowego.

Porządek powinien panować również w namiocie komendy – własny przykład to podstawa! Żadne prace programowe nie usprawiedliwiają kadry. Zazwyczaj jest tak, że bałagan w komendzie obozu przekłada się na bałagan na obozie, nie tylko w namiotach, ale i w programie.

● Oto jeszcze kilka porad dotyczących obozowej pionierki:

- Podstawą dobrej pionierki są sprawne narzędzia pracy. Minimum to: siekiera, toporek, piła i młotek na zastęp oraz sprzęt dla całego obozu.
- Rozdziel sprzęt między zastępy. Niech oznakują go swoim logiem i przechowują we własnej skrzyni. Z praktyki wynika, że najbardziej zadbane jest sprzęt będący własnością konkretnej osoby lub zastępu.
- Narzędzia oznakuj jaskrawymi kolorami, aby łatwiej było je dostrzec na ziemi.
- Naucz harcerzy odkładania narzędzi na miejsce po każdej czynności – to jest właśnie wychowanie gospodarcze.
- Wyznacz teren do cięcia i zaciosywania żerdzi, aby potem nie zbierać wiórów w całym obozie (na ziemi można też położyć starą płachtę, co ułatwia zbieranie odpadów).
- Przed obozem naucz harcerzy wbijać gwoździe, robić zaciosy, ociosywać żerdzie, najlepiej wykonajcie modelową pryczę i półkę.
- Staraj się budować urządzenia stawiane – są szybsze w budowie, dodatkowo nie niszczą się w ten sposób podłoża. Gdy musisz już coś uziemić – wbijaj, a nie wkopuj.
- Obóz rozstaw w kręgu, bo sprzyja to poczuciu jedności.
- Pamiętaj o drogowskazach do obozu. Sanepid lub wizytacja i tak was znajdą, za to inni goście, np. rodzice i przyjaciele będą mieli problem. Drogowskaz do obozu to wasza wizytówka – należy wykonać go starannie.

SPECJALNOŚCI W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ

■ Tomasz Nowak ■ Czesław Przybytek

Indywidualne zainteresowania harcerzy powinny być uwzględniane w zdobywanych sprawnościach, próbach na stopnie i zadaniach podejmowanych przez zastęp lub drużynę.

Specjalność to wybrana dziedzina harcerskiego programu wychowawczego, którą w sposób szczególny i pogłębiony zajmują się harcerze zrzeszeni w drużynach i klubach. Specjalność stwarza możliwości doskonalenia wiedzy i umiejętności jej członków w konkretnej dziedzinie, stanowi element wyróżniający drużynę.

Specjalności w ZHP są stałą ofertą programową naszej organizacji (w zakresie szkoleń specjalistycznych, preorientacji zawodowej, rozwoju fizycznego i umysłowego oraz służby społecznej) kierowaną do harcerzy, harcerzy starszych i wędrowników.

W ZHP mamy następujące specjalności:

- artystyczną,
- ekologiczną,
- jeździecką i kawaleryjską,
- Harcerskiej Służby Granicznej,
- Harcerskiej Służby Porządkowej,
- Harcerskiej Służby Ruchu Drogowego,
- lotniczą,
- łącznościową i informatyczną,
- obronną,
- Poczty Harcerskich,
- ratowniczą,
- pożarniczą,
- sportową,
- turystyczno-krajoznawczą,
- wodną i żeglarską,
- historyczno-rekonstrukcyjną.

Inaczej wygląda udział programu specjalnościowego w pracy zuchów, inaczej w pracy harcerzy, a zupełnie inaczej w pracy harcerzy starszych czy wędrowników. Najmniejszy udział w programie specjalnościowym mają zuchy – mogą się jedynie bawić w specjalności, nie koncentrując się zbyt długo na jednej z nich. Nielicznym wyjątkiem są gromady działające w ramach szczepli specjalnościowych (np. żeglarskich). Większe możliwości program specjalnościowy oferuje harcerzom. Dla nich specjalności bowiem to przede wszystkim uczenie w działaniu (głównie na poziomie technik harcerskich), wiele harcerskich specjalności stanowi też wdzięczne tworzywo do gier fabular-

nych. Największe możliwości specjalności oferują harcerzom starszym i wędrownikom.

Zwykle zainteresowania 10–13-latków są dosyć powierzchowne, dotyczą równocześnie kilku dziedzin, często niezwiązanych ze sobą. Warto więc pokusić się z drużyną o wędrówkę po specjalnościach, tak by harcerze mieli okazję do poznania własnych zainteresowań i możliwości działania w obrębie różnych dziedzin. Z pewnością można wprowadzić do pracy drużyny aktywności związane z turystyką, której różne formy (nizinna, górską, kajakowa, kolarska) zapewniają różnorodność doznań oraz wiele możliwości sprawdzenia się. Ważną rolę odgrywa również wodniactwo – dla tej grupy wiekowej dostępny jest szeroki wachlarz możliwości do zdobycia uprawnień. Ważne jest, żeby nie krępować harcerzy, zmuszając ich do jednej formy działalności. Drużynowy powinien zaprezentować swoim podopiecznym możliwości aktywnego rozwoju w oparciu o specjalności, uwzględniając lokalne warunki i możliwości. Warto wykorzystać obecność w najbliższym otoczeniu jednostki wojskowej, teatru, aeroklubu lub szkoły jeździeckiej, skorzystać z dobrych kontaktów z komendantem straży pożarnej, policji lub dyrektorem domu kultury, nawiązać współpracę z pogotowiem ratunkowym lub strażą graniczną. Można też wykorzystać znanych fachowców, np. z dziedziny łączności, jeździectwa, strzelectwa, aktorstwa, wspinaczki. Bez takiego wsparcia trudno o rzetelny rozwój zainteresowań w drużynie harcerskiej.

WYCHOWANIE DUCHOWE I RELIGIJNE W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ

■ Jolanta Łaba

We wszechstronnym rozwoju, realizowanym zgodnie z misją ZHP, bardzo ważne są wartości duchowe, które harcerstwo utrwała w swoich wychowankach.

👉 WARTOŚCI DUCHOWE W ZHP

Co to są wartości duchowe? Duchowość można określić jako zdolność człowieka do zrozumienia samego siebie: własnej natury, sensu życia, powołania. Wartości stanowią cele i dobra służące rozwojowi człowieka w jakiejś sferze życia. Podstawowe wartości duchowe to miłość, prawda, wolność i odpowiedzialność. Z wartościami duchowymi związane są często wartości dotyczące religijności, takie jak wiara, nadzieja i miłość.

Podstawą wychowania w ZHP są normy moralne, wywodzące się z uniwersalnych, kulturowych i etycznych wartości chrześcijaństwa, ale ZHP uznaje prawo każdego członka Związku do osobistego wyboru systemu wartości duchowych. To oznacza, że normy moralne obowiązujące w harcerstwie są takie same, jak w chrześcijaństwie, z tym, że nie każdy harcerz musi być chrześcijaninem.

Wartości duchowe w harcerstwie nie są narzucane, ale raczej odkrywane, bo są naturalną częścią systemu wychowania do służby innym ludziom, do poznawania

Rozwój duchowy i religijny to rozwój swego wnętrza, to nieustanne poszukiwanie dobra, prawdy, sprawiedliwości, odkrywanie ważnych w życiu wartości oraz dążenie do ich realizacji. To poznawanie własnych emocji, nauka wyrażania uczuć, dochodzenie do tego, co dobre, a co złe. To podstawa kształtowania moralności.

siebie samego i otaczającego świata. Dlatego właśnie w harcerstwie i skautingu mogą współpracować osoby wierzące różnych wyznań i niewierzące, które cechuje otwartość na kwestie duchowości. Służba Bogu, jaką oferujemy w momencie składania Przyrzeczenia, nie jest deklaracją wiary, ale raczej odważną odpowiedzią na propozycję poważnego potraktowania swojego przyszłego rozwoju i podjęcia pracy nad sobą również w zakresie kształtowania duchowej wrażliwości.

Harcerstwo posiada niezwykle skuteczne narzędzia, dzięki którym wychowanie duchowe może być atrakcyjnym pogłębieniem praktyk religijnych, ale też jest interesujące dla osób dopiero poszukujących drogi do Boga: konkretne Prawo, sprawdzona metoda wychowawcza i ciekawe formy pracy.

METODYKA HARCERSKA JAKO SPOSÓB PRZEKAZYWANIA WARTOŚCI

Masz wiele okazji do tego, by rozwijać sferę ducha swoich wychowanków. Stopnie i sprawności są konkretną pomocą w określeniu poziomu wymagań i zadań w tym zakresie. Oprócz tego warto pamiętać o formach aktywności, które mogą wzmacniać pracę nad sobą, pogłębiać wrażliwość, stawiać wyzwania, dzięki którym harcerze będą mogli poznać granice swoich możliwości. To sprzyja kształtowaniu dojrzałych i odpowiedzialnych postaw.

Cenne jest wzmacnianie przekazu o wartościach duchowych poprzez pokazywanie harcerzom silnych duchem ludzi,

czyli konkretnych wzorów osobowych. Zapraszanie na zbiórki osób znaczących w swoim środowisku, pokazywanie współdziałania seniorów z młodymi – to ogromny potencjał do wykorzystania. Warto też pamiętać o patronie harcerstwa bł. Wincentym Frelichowskim, który był mistrzem codziennej pracy nad swoim charakterem. Zbiórki poświęcone tej postaci mogą być

Nie zapominaj o wychowaniu duchowym harcerek i harcerzy. To bardzo ważny element ich rozwoju, który sprawi, że odkryją sens poszukiwania Prawdy, Dobra i Piękna.

Normy moralne wyrażane są poprzez system zakazów (np. Dekalog) oraz system pozytywnych wskazań (np. przykazanie miłości, kazanie na Górze, które można nazwać kodeksem etyki chrześcijańskiej). Zwróć uwagę na fakt, że w Prawie Harcerskim system zakazów jest sformułowany w formie stwierdzeń określających, jaki harcerz jest (tzn. jaki być powinien), zatem stanowi jednocześnie system wskazań pozytywnych. Dodatkowym wzmocnieniem Prawa Harcerskiego jest Przyrzeczenie.

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

inspiracją do podejmowania nowych zadań w ramach prób na stopnie czy podczas zdobywania sprawności.

Przez 100 lat kształtowania metod i form pracy z dziećmi i młodzieżą w harcerstwie zawsze najważniejsze było **Prawo Harcerskie, służba i braterstwo**. To się nie zmieniło i to zapewne nigdy się nie zmieni, bo to są nasze fundamenty. Gawędy, prezentacje multimedialne, filmy, książki, słuchowiska – współczesne media i narzędzia do przekazu opowieści dają ogromne możliwości pokazania wartości ważnych dla harcerskiego ducha. Wiedza o zasadach działania praw natury, o tym, jak funkcjonuje świat przyrody to też przesłanie przygody z duchowością. Mocny atut drużynowego to obrzędowość harcerska. Wartości można przekazać poprzez umiejętne korzystanie z różnych form, takich jak piosenka, gawęda, ognisko, z obrzędów związanych ze składaniem Przyrzeczenia. Braterstwo, pokój, dobro, piękno, sprawiedliwość, wrażliwość i inne wartości można pokazać w działaniu obrzędowym, w trakcie kultywowania zwyczajów. Nie należy zapominać o sile i tajemnicy rytuału, który pomaga zrozumieć symbole, pojąć to, co opowiedziane traci siłę przekazu.

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE I OBYWATELSKIE

■ Maciej Młynarczyk ■ Aleksandra Wołoszyn

W powszechnej świadomości harcerstwo jednoznacznie kojarzy się z patriotyzmem. W Podstawach wychowawczych ZHP przeczytasz, że jesteśmy stowarzyszeniem patriotycznym. Chcemy wychowywać patriotów, czyli ludzi, którzy kochają Ojczyznę.

➔ WARTY I ZNICZE TO JESZCZE NIE WYCHOWANIE

Z obserwacji i rozmów z drużynowymi wynika, że wychowanie patriotyczne kojarzy się przeważnie z udziałem w uroczystościach religijno-patriotycznych oraz wystawianiem wart w miejscach pamięci narodowej. Harcerze często nie wiedzą do końca, po co to robią, a jeśli nawet wiedzą – nie czują tego, nie przeżywają. Udział w rozmaitych obchodach traktują jako mało atrakcyjną formę harcerskiego działania i dość uciążliwy obowiązek. Są oczywiście środowiska, w których wygląda to zupełnie inaczej, ale trudno się dziwić, że w wielu przypadkach patriotyzm kojarzy się harcerzom z czymś nudnym, a drużynowym wydaje się trudnym i niepopularnym zagadnieniem, które najczęściej przegrywa rywalizację z innymi celami do zrealizowania w pracy drużyny. Oczywiście nie jest tak, że nigdy nie powinieneś uczestniczyć z drużyną w oficjalnych czy religijnych uroczystościach – jednak nie może to być jedyny sposób wychowania patriotycznego w drużynie. Poza tym zawsze przed uczestnictwem w uroczystości czy wystawianiem wart wprowadź harcerzy w tematykę i znaczenie wydarzenia.

Weź pod uwagę, że:

- Udział w obchodach sam w sobie nie jest dla dziecka czy nastolatka atrakcyjną formą. Nabiera większego znaczenia w połączeniu z innymi działaniami.
- Twoim zadaniem jest tak wychowywać harcerzy, żeby sami czuli potrzebę wystawienia warty w miejscu pamięci narodowej czy uczestnictwa w mszy świętej za Ojczyznę. Krótko mówiąc: udział harcerzy w obchodach powinien być rezultatem harcerskiego wychowania patriotycznego, a nie jedyną jego treścią.

➔ NIE ŚWIĘTUJ TYLKO NA SMUTNO

Sposób obchodzenia świąt narodowych ma duże znaczenie dla kształtowania myślenia o Polsce. Trudno nie odnieść wrażenia, że polskie święta narodowe obchodzimy najczęściej „na

smutno”. Może to być zrozumiałe np. w odniesieniu do rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego. Ale nawet w Święto Niepodległości, zamiast cieszyć się z odzyskanej z wolności, wolimy skupiać się na ofiarach i grobach. Ta pamięć jest bardzo ważna, bo ofiara życia nie ma sobie równych, ale jesteśmy tak zajęci wspomnianiem poległych w walkach w ciągu 123 lat niewoli, że nie wystarcza nam czasu na ukazanie budowniczych niepodległego państwa. Niewątpliwie jednak radosne świętowanie generuje więcej pozytywnych uczuć, więcej zadowolenia i dumy z własnej Ojczyzny, więcej entuzjazmu dla pomysłów na zaangażowanie się w jej sprawę.

Zmiana sposobu świętowania to wielkie zadanie dla harcerzy. Umiemy przecież być dla władz cennym partnerem przy organizowaniu patriotycznych obchodów. Nie bój się zatem wpływać na ich treść i formę, sprawiać, że wobec wszystkich uczestników, a przede wszystkim wobec naszych podopiecznych staną się dużo skuteczniejszym narzędziem formacji. Takie pomysły np. na Święto Flagi możesz znaleźć na stronie www.pozpozycje.zhp.pl.

DZIEDZICTWO NARODOWE

Nawet najnowocześnie pojmowanego patriotyzmu nie sposób wyobrazić sobie bez **poznawania i kultywowania dziedzictwa narodowego**. Jest ono jednym z najważniejszych składników naszej zbiorowej tożsamości, a przy tym nieocenionym źródłem inspiracji oraz duchowej siły. Rodzina najczęściej nie jest dziś w stanie zajmować się tą dziedziną, a nauczanie w szkole rzadko jest prowadzone w taki sposób, że można je nazwać pasjonującą przygodą. Tymczasem tylko w takiej formie można skutecznie oswoić i zaprzyjaźnić młodego człowieka z bogactwem naszego dziedzictwa narodowego. Jest to zatem kolejne zadanie dla drużynowego. Harcerstwo jest w tej dziedzinie często ostatnią deską ratunku, a w najlepszym wypadku wartościowym uzupełnieniem oddziaływania rodziny i szkoły.

Nie powinien się zamykać w martyrologiczno-pomnikowych schematach. Polska historia to nie tylko niepowetowane straty i chwalebne klęski. Pielęgnuj pamięć o zwyciężcach i zwycięstwach. Weź pod uwagę, że historia to nie tylko wojny i powstania. To także ludzie, którzy ofiarowali Polsce nie swoją krew, ale wybitny talent, umiejętności, wiedzę, międzynarodową sławę i wyteżoną pracę. To wzorce znakomicie odpowiadające potrzebom naszego czasu. A dziedzictwo narodowe to nie tylko historia, nie tylko tradycja i obyczajowość, ale także polska literatura, sztuka, nauka i myśl techniczna. Dziedzictwo narodowe to wreszcie nie tylko kultura. To również przyroda z całym bogactwem rodzimej fauny i flory, pięknych krajobrazów, bogactw naturalnych.

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

Wszystko to mamy poznawać, uczyć się cenić, chronić, pokazywać innym i przekazywać kolejnym pokoleniom. Nie wpadaj w pułapkę „szkolnego” postrzegania dziedzictwa narodowego. To nie jest „materiał do przerobienia”, a harcerski wychowawca nie musi być „nauczycielem od polskości”. Twoim zadaniem jest zainteresować harcerzy tą sferą, sprawić, że stanie się ona dla nich ważna i fascynująca, że sami będą chcieli ją dalej poznawać i „zarażać” tym innych. To prawdziwe wyzwanie, bo wymaga od ciebie zaangażowania całej pomysłowości i wszystkich dostępnych środków, aby to zagadnienie przedstawić atrakcyjnie – jeśli chcesz sięgać po gawędy, muszą być naprawdę świetne i zapierać dech słuchaczom. Przygotuj filmy, prezentacje, gry komputerowe, serwisy internetowe, od których nie można się oderwać; nie „wycieczki do...”, ale wyprawy, których się nie zapomina.

Pomysły na takie działania i inspiracje do pracy możesz znaleźć np. w propozycji programowej „Rok Regionów”.

MYŚLĄC O SOBIE, DBASZ O POLSKĘ

Pod tym nieco przewrotnym hasłem kryje się oczywista, banalna wręcz prawda, że najlepszą inwestycją jest inwestycja w człowieka. Właśnie w taki sposób każdy z członków drużyny powinien myśleć o sobie: Inwestując w siebie, inwestuję w Polskę. Zdobywając wiedzę i profesjonalne umiejętności, stając się specjalistą w wybranej dziedzinie, nie tylko zapewniam sobie lepszą i ciekawszą przyszłość, ale także staję się bardziej przydatny mojemu krajowi i innym ludziom.

Ucząc współdziałania w grupie czy zgłębiając dziedziny harcerskich specjalności, wyposażamy harcerzy w wiele cennych umiejętności i doświadczeń. Ale nie

Na postawę składają się trzy elementy: przekonania, uczucia i zachowania.

To znaczy, że jeśli chcesz kształtować postawę patriotyczną, musisz zadbać przede wszystkim o:

- przekonania harcerzy co do Polski i ich samych jako obywateli (np. „Polska jest krajem z dużymi możliwościami”, „Mamy wspaniałą historię”, „Jestem dumny, że jestem Polakiem”),
- uczucia, jakie harcerze żywią w stosunku do Polski (każdy ma prawo do indywidualnych odczuć, najważniejsze, by one były – najgorsza jest obojętność),
- zachowania – czyli wszystkie działania, podejmowane dla dobra Polski (również na rzecz lokalnych społeczności), w tym dawanie własnym przykładem świadectwa o Polsce i Polakach, a także praca nad własną postawą, pogłębianie wiedzy, zainteresowanie sprawami kraju.

jesteśmy wszechstronną firmą szkoleniową i nie wszystkiego możemy ich nauczyć. Dużo ważniejsza od edukacji jest w harcerstwie formacja – czyli kształtowanie postaw. Tego właśnie mamy uczyć przede wszystkim: postawy służby, dążenia do bycia użytecznym, umiejętności stawiania sobie celów i konsekwentnego ich realizowania, pracy nad sobą, nad własnym charakterem. I świadomości, że jeśli harcerze będą ludźmi uczciwymi, przyzwoitymi, rzetelnymi – to podniosą trochę „średnią krajową”... i o tyle lepiej będzie się żyło w Polsce.

WYCHOWANIE OBYWATELSKIE

Określenie „wychowanie patriotyczne i obywatelskie” służy podkreśleniu roli formacji obywatelskiej w harcerskim wychowaniu. Tak naprawdę wystarczyłoby „wychowanie patriotyczne”. Trudno bowiem wyobrazić sobie patriotę, który nie jest jednocześnie świadomym, aktywnym, odpowiedzialnym obywatelem. Kogoś, kto kocha, ale nie dba. Kto pielęgnuje pamięć o przeszłości Polski, ale rezygnuje z obywatelskiego prawa i obowiązku do troszczenia się o nią, współdecydowania o jej losach, brania za nią odpowiedzialności.

Zadaniem drużynowego jest wychowanie dobrych obywateli – ludzi, którzy są świadomi swoich praw i obowiązków, interesują się sprawami kraju oraz swoich małych ojczyzn, troszczą się o ich przyszłość, uczestniczą w życiu społecznym, aktywnie współtworzą wspólnoty. Wiedzą, że ważne sprawy „same się nie załatwią”, nie boją się przejmować inicjatywy. Bez względu na to, kim chcą być w przyszłości – w swoich planach nie zapominają o byciu użytecznymi dla Polski i dla innych ludzi. Pamiętają, że ich pokoleniową misją jest aktywne wpływanie na kształt życia społecznego w Polsce, a przede wszystkim budowanie społeczeństwa obywatelskiego.

Pomysłów na ciekawe działania, kompleksowych propozycji programowych oraz scenariuszy zajęć szukaj na stronach www.propozycje.zhp.pl i www.polskamyslaca.zhp.pl.

SKAUTING W PRACY DRUŻYNY HARCERSKIEJ

■ Anna Wittenberg

Potrzebujesz odmiany w rocznym programie pracy? Marzysz o biwaku drużyny, jakiego jeszcze nie było? Chcesz organizować integracyjny wypad dla rady drużyny? Jeśli na któreś z tych pytań odpowiedziałeś „tak”, to znaczy, że w pracy twojej drużyny przyszedł czas na spotkanie ze skautową przygodą. Dzięki skautowym znajomościom można poznawać świat, uczyć się języków. Bo skauting jest przygodą, bo... jeśli spróbujecie, sami się przekonacie.

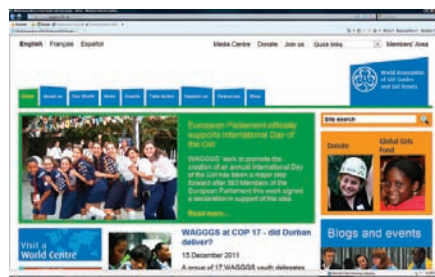
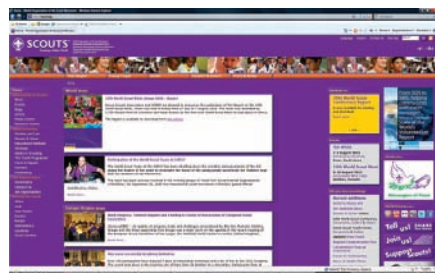
➔ ZHP W SKAUTINGU

ZHP jest częścią światowego skautingu. Razem z nami w skautingu bawi się i uczy ponad 30 mln innych ludzi.

Na lewej kieszeni munduru harcerze noszą plaketkę WOSM, a harcerki – plaketkę WAGGGS. Ty oczywiście wiesz, co one oznaczają, ale czy wiesz to wszyscy twoi podopieczni? (O symbolicznym znaczeniu znaków WOSM i WAGGGS przeczytaj na s. 55).

ZHP jest organizacją zrzeszoną w World Organization Of The Scout Movement (WOSM) oraz World Association of The Girl Guides and Girl Scouts (WAGGGS). Z tej przynależności wynika dla nas wiele obowiązków, takich jak płacenie międzynarodowych składek, ale także łączy się ona z różnymi przywilejami – możemy brać udział w międzynarodowych wydarzeniach, organizować wymiany, czerpać z rozmaitych skautowych propozycji.

Poszukując skautowych inspiracji, możesz liczyć na wsparcie hufcowego instruktora ds. zagranicznych, pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych i Wydziału Zagranicznego Głównej Kwatery ZHP (www.skauting.zhp.pl).

POMYSŁY ZE SKAUTOWEGO KALENDARZA

Aby urozmaicić program drużyny, możesz skorzystać z akcji wynikających ze skautowego kalendarza, np.:

- **Grudzień. Betlejemskie Światło Pokoju.**

- **Luty. Dzień Myśli Braterskiej.** To święto przyjaźni obchodzone 22 lutego przez skautów i skautki na całym świecie. Ustanowiono je w 1926 r. na międzynarodowej konferencji przewodniczek i skautek w USA. Jako datę wybrano dzień urodzin Roberta Baden-Powella oraz lady Olave, jego żony. Początkowo był to dzień obchodzony wyłącznie przez dziewczęta, które skupiały się głównie na dobroczynności. Później przyjęli go też chłopcy, którzy raczej kojarzą go ze świętem Założyciela. Każdego roku 22 lutego skautki i skauci spotykają się ze sobą, wysyłają kartki, nawiązują kontakty i pełnią służbę na rzecz lokalnych społeczności. Więcej znajdziesz pod adresem: www.worldthinkingday.org i www.propozycje.zhp.pl.

- **Maj. Jamboree On The Trail (JOTT).** To światowe skautowe przedsięwzięcie, które odbywa się każdego roku w drugą sobotę maja. Tego dnia członkowie ruchu skautowego wyruszają na wędrowki – zarówno po najbliższej okolicy, jak i dalsze, często o charakterze wyczynu. Każdy jednak, niezależnie od tego, na jakim kontynencie się znajduje, kroczy w tym samym kierunku – ku lepszej przyszłości. Załóżcie koszulki drużyny oraz chusty zawiązane na skautowy węzeł i wybierzcie się na wędrowkę. Treść, jaką ją wypełnicie, zależy do was.

- **Maj. InterCamp** – doroczny europejski zlot skautów.

InterCamp to 4-dniowy (od piątku do poniedziałku) międzynarodowy biwak dla skautów w wieku 12–16 lat, zorganizowany w weekend Zielonych Świątek. Co roku InterCamp odbywa się w innym kraju europejskim. Uczestniczą w nim skauci i skautki z Europy, a także z Ameryki. InterCamp pomoże harcerzom w przełamaniu barier w porozumiewaniu się po angielsku, pozwoli na nawiązanie międzynarodowych znajomości itp. Rekrutacja na zlot zaczyna się już we wrześniu poprzedniego roku.

- **Październik. Jamboree on the Internet (JOTI/JOTA).** To impreza, która odbywa się regularnie od 13 lat w trzeci weekend października. Podczas trzech dni i trzech nocy można skontaktować się za pośrednictwem Internetu ze skautami z całego świata. Można JOTI przeżyć samemu w domu albo... wspólnie z innymi. Aby wziąć w nim udział, trzeba załogować się na stronie www.joti.org.

Do skautowych zwyczajów należy witanie się lewą ręką. R. Baden-Powell objaśniał, że wojownik w lewej ręce trzyma tarczę, więc uścisk tej dłoni świadczy o odłożeniu tarczy i odsłonięciu się przed drugą osobą. Zatem powitanie lewą ręką jest znakiem prawdziwej przyjaźni i zaufania.

INNE POMYSŁY NA DZIAŁANIA DRUŻYNY

- Wiele organizacji skautowych publikuje swoje **magazyny** lub **propozycje programowe**. Śledząc ich strony internetowe, możesz znaleźć inspiracje do planowania zadań

i zbiórek (np. strona brytyjskich skautów – scouts.org.uk, a także strona WAGGGS – waggsworld.org lub WOSM – www.scout.org).

● Możesz znaleźć **partnerską drużynę** z innego kraju i wraz z nią organizować zbiórki bliźniacze (planujecie takie same działania, realizujecie je tego samego dnia, o tej samej godzinie, później wymieniacie się zdjęciami i filmami), pisać wspólnego bloga, mailować do siebie.

● Jeśli mieszkacie w przygranicznej miejscowości, możecie zorganizować spotkanie z drużyną skautową z drugiej strony granicy. W poszukiwaniu drużyny partnerskiej pomoże ci chorągwiany pełnomocnik ds. zagranicznych.

Zanim zaczniesz się kontaktować z innymi skautami, ważne, żebyś wiedział, jak to zrobić, czyli znał zasady współpracy zagranicznej ZHP.

ZASADY WSPÓŁPRACY ZAGRANICZNEJ JEDNOSTEK ZHP

przyjęte Uchwałą Głównej Kwatery ZHP nr 84/2004 z dnia 15 stycznia 2004 r.

1. Wstęp. Związek Harcerstwa Polskiego prowadzi współpracę z organizacjami skautowymi i organizacjami harcerskimi za granicą. Współpraca ta może przybierać następujące formy:

- wymiana grup,
- udział w konferencjach, seminariach, kursach,
- udział w zlotach i obozach międzynarodowych,
- wspólna organizacja przedsięwzięć programowych,
- służba ochotnicza i inne programy realizowane na terenie ośrodków skautowych,
- korespondencja ze skautami (Skautowa Skrzynka Poczтовая, Internet),
- inne.

Jednostki ZHP mogą współpracować wyłącznie z organizacjami, których cele nie są sprzeczne z celami ZHP. Szczególnie preferowana jest współpraca z organizacjami harcerskimi za granicą oraz organizacjami skautowymi zrzeszonymi w Światowej Organizacji Ruchu Skautowego WOSM i Światowym Stowarzyszeniu Przewodniczek i Skautek WAGGGS, a w przypadku seniorów – także z członkami Międzynarodowego Bractwa Przewodniczek i Skautek (dorosłych) ISGF.

Wszystkie przedsięwzięcia zagraniczne powinny służyć realizacji konkretnych celów danej jednostki ZHP.

2. Zasady organizacji współpracy zagranicznej. Organizowanie przedsięwzięć zagranicznych odbywa się na dwóch poziomach – koordynatora i bezpośredniego organizatora. Koordynatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP, która odpowiada za przebieg całego przedsięwzięcia. Organizatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP, która podejmuje się bezpośredniego wykonania danego zadania.

2.1. Koordynatorzy. Koordynatorem współpracy zagranicznej jest, w przypadku przedsięwzięć ogólnozwiązkowych, GK ZHP, w imieniu której występują komisarze zagraniczni ZHP. We wszystkich pozostałych przypadkach koordynatorami są

komendy chorągwi, w imieniu których mogą występować pełnomocnicy komendantów chorągwi ds. zagranicznych. Odpowiadają oni wtedy za całość spraw zagranicznych danej chorągwi.

Obowiązkiem koordynatora współpracy zagranicznej jest:

- gromadzenie informacji o współpracy zagranicznej na swoim terenie,
- działalność informacyjna i szkoleniowa na temat światowych organizacji skautów i przewodniczek i możliwości współpracy zagranicznej,
- wyznaczanie lub akceptowanie organizatorów konkretnych przedsięwzięć,
- zatwierdzanie programu i finansów przedsięwzięć,
- udzielanie pomocy i nadzorowanie organizatorów w trakcie realizacji zadań,
- przyjmowanie rozliczeń i podsumowywanie przedsięwzięć,
- współpraca z komisarzami zagranicznymi w ww. zakresie (dotyczy koordynatorów na poziomie chorągwi).

2.2. Organizatorzy. Organizatorem współpracy zagranicznej jest jednostka ZHP wyznaczona przez właściwego koordynatora, która podejmuje się wykonania danego zadania. Obowiązkiem organizatora współpracy zagranicznej jest właściwe zorganizowanie przedsięwzięcia, zgodnie ze wszystkimi zasadami i regulaminami ZHP. Organizator podlega w zakresie danego zadania swojemu koordynatorowi, którym jest komisarz zagraniczny ZHP lub właściwy pełnomocnik komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie sam komendant chorągwi).

Organizatorem może zostać tylko ta jednostka organizacyjna, która ma uregulowane składki członkowskie, a w przypadku pojedynczych osób – harcerz, harcerka, instruktor, instruktorka, członek starszyny lub senior, który ma uregulowane składki członkowskie. Jeśli osoba ta kieruje jednostką organizacyjną ZHP, wówczas ta jednostka również musi mieć uregulowane składki członkowskie.

3. Rekrutacja organizatorów. Nowe propozycje współpracy zagranicznej adresowane do jednostek ZHP przychodzą na ręce komisarzy zagranicznych ZHP.

W przypadku propozycji dla reprezentantów całego Związku, rekrutacji kandydatów dokonują bezpośrednio komisarze zagraniczni.

W przypadku propozycji adresowanych do konkretnych grup odbiorców komisarze zagraniczni dokonują rekrutacji w porozumieniu z odpowiednimi wydziałami i zespołami Głównej Kwatery, np. w przypadku propozycji adresowanych do kadry kształcącej – przez Centralną Szkołę Instruktorską.

W przypadku propozycji kierowanych do dużej liczby uczestników (obozy, zloty itp.) oferta udziału upowszechniana jest w prasie harcerskiej, komunikatach adresowanych do komend chorągwi i/lub na stronie internetowej ZHP.

W pozostałych przypadkach oferty kierowane są przez komisarzy zagranicznych do poszczególnych komend chorągwi z uwzględnieniem ich potrzeb i możliwości.

W przypadku rekrutacji organizatora współpracy zagranicznej bezpośrednio przez komisarzy zagranicznych zobowiązani są oni zasięgnąć opinii właściwego pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie samego komendanta chorągwi).

Jeżeli propozycja współpracy zagranicznej zostanie skierowana bezpośrednio przez organizatorów do jednostki ZHP, zobowiązana jest ona powiadomić o tym fakcie właściwego pełnomocnika komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie samego komendanta chorągwi), a on – komisarzy zagranicznych. Wymóg ten nie dotyczy korespondencji ze skautami.

4. Obieg informacji. Każda forma współpracy zagranicznej musi być zgłaszana i zatwierdzana na szczeblu chorągwanym lub krajowym. Nowa oferta współpracy, skierowana przez potencjalnych polskich organizatorów do partnera zagranicznego, przesyłana jest do komisarzy zagranicznych ZHP, którzy po jej zatwierdzeniu zaopatrują ją w list przewodni i przekazują do adresata. Niewskazane jest nawiązywanie oficjalnych kontaktów zagranicznych drogą bezpośrednią (tj. z pominięciem Głównej Kwatery), chyba że komisarze zagraniczni zdecydują inaczej.

Jednostka reprezentująca ZHP, dla której koordynatorem jest Główna Kwatera, zobowiązana jest do złożenia komisarzom zagranicznym pisemnego sprawozdania po zakończeniu przedsięwzięcia lub jego etapu. Decyzję o złożeniu sprawozdania w pozostałych przypadkach podejmuje właściwy pełnomocnik komendanta chorągwi ds. zagranicznych (ewentualnie sam komendant chorągwi).

Komendant chorągwi zobowiązany jest do posiadania pełnej informacji na temat współpracy zagranicznej podległych mu jednostek i do udostępniania jej komisarzom zagranicznym.

PROPOZYCJE PROGRAMOWE

■ Emilia Kulczyk-Prus

Układając program pracy drużyny, pamiętaj, że powinien on odpowiadać przede wszystkim na potrzeby harcerzy. Nie oznacza to jednak, że nie możesz korzystać z płynących z różnych stron inspiracji.

Planując pracę, masz do dyspozycji:

- propozycje programowe kierowane do drużyn przez Główną Kwaterę ZHP i harcerskie komendy,
- imprezy programowe (hufcowe, chorągwiane, ogólnopolskie),
- propozycje, kampanie, przedsięwzięcia lokalne i ogólnopolskie opracowane przez inne organizacje (np. PTTK, PCK), instytucje państwowe i samorządowe, fundacje itp.

Propozycje programowe kierowane przez Główną Kwaterę do drużyn związane są z priorytetami organizacji przyjmowanymi przez Zjazd ZHP lub Radę Naczelną ZHP – a więc najwyższe władze Związku. Niektóre propozycje mają charakter ponadczasowy (np. „Braterstwo”), jednak są i takie, które odpowiadają na aktualne potrzeby lub przygotowują drużyny do jakiegoś ważnego wydarzenia (np. „10 kroków do stulecia”). Są też ukazujące się cyklicznie, związane z przeprowadzanymi co roku akcjami lub obchodzonymi świętami.

Najpopularniejsze propozycje programowe GK ZHP w ostatnich latach to:

● **Betlejemskie Światło Pokoju.** To coroczna akcja inicjowana przez skautów austriackich, którzy przywożą światło do Wiednia z Groty Narodzenia Chrystusa z Betlejem. Po przekazaniu przez skautów Światła do Polski zuchy i harcerze roznoszą je do kościołów, urzędów, szkół, szpitali – jako symbol pokoju. Każdego roku przygotowana jest z tej okazji przez GK ZHP propozycja programowa dla gromad i drużyn, wspierająca wychowanie duchowe.

● **Święto Flagi.** To akcja od kilku lat organizowana przez zuchy i harcerzy w dniu 2 maja, nawiązująca do tradycji polskich symboli narodowych.

● **„Braterstwo”.** Celem propozycji jest wzmocnienie wspólnoty w zastępach, gromadach, drużynach, a także wyjście na zewnątrz – do rodzin, szkół, środowisk lokalnych. Zawiera ona pomysły na zbiórki, różnorodne działania, gry, ćwiczenia i gawędy.

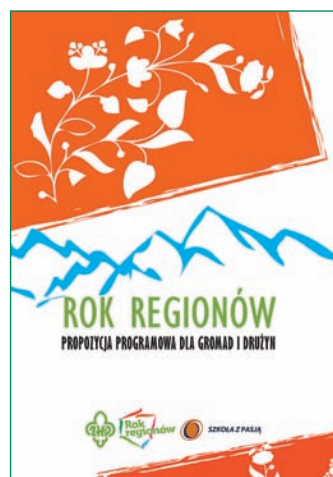
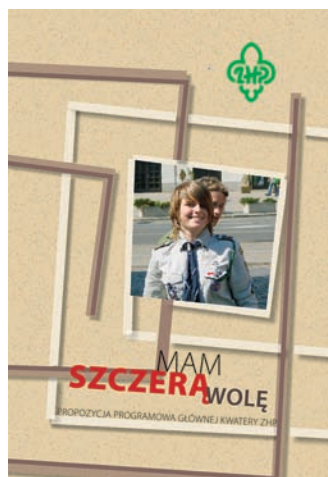
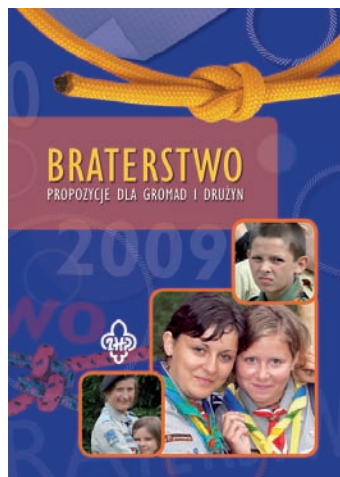
● **„Mam szczerą wolę”.** Ta propozycja zawiera wskazówki i pomysły pomagające w kształtowaniu młodych ludzi w duchu Prawa Harcerskiego.

● **„10 kroków do stulecia”.** Dzięki tej propozycji można przekonać się, że dzieje harcerstwa są barwne i ciekawe, a ich znajomość przydaje się podczas realizacji wyzwań, jakie stawia współczesne życie. Jej idea jest wzmocnienie identyfikacji i więzi członków ZHP z organizacją.

● **„Nasza trasa”.** Propozycja zachęca do poznawania małych ojczyzn – lokalnej historii, przyrody, kultury, ludzi oraz ciekawostek i osobliwości.

● **„Rok Regionów”.** Celem tej propozycji jest odkrywanie, pielęgnowanie oraz rozwijanie tożsamości regionalnej członków ZHP, budowanie ich przywiązania do własnego regionu, jego historii i kultury.

Wszystkie te propozycje programowe oraz wiele innych, w tym także z lat poprzednich (np. cieszącą się popularnością propozycję z zakresu wychowania ekologicznego „Woda jest życiem”), znajdziesz na stronie www.propozycje.zhp.pl. Niektóre z propozycji programowych (np. „Braterstwo” czy „Mam szczerą wolę”) wspierają obszerne broszury metodyczno-repertuarowe, których możesz szukać w biblioteczce szczeplu, namiestnictwa czy hufca.

CZĘŚĆ III. PROGRAM DRUŻYNY HARCERSKIEJ

ZHP oferuje swoim członkom udział w wielu ciekawych imprezach programowych. Szczególnym wydarzeniem był niedawno Zlot Stulecia Harcerstwa „Kraków 2010”. Warto też zwrócić uwagę na ciekawą imprezę, jaką jest **Rajd Grunwaldzki** organizowany przez GK ZHP. Od kilku lat odbywa się on na początku lipca, na terenie województw mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Jego uczestnicy poznają w niekonwencjonalny sposób piękno przyrody, tajemnice historii i ciekawostki regionu. Zagłóż się na stronę www.rajdgrunwaldzki.zhp.pl.

Jak się domyślasz, nie są to wszystkie propozycje, jakie możesz znaleźć w ofercie ZHP. Są w niej także różnorodne materiały i projekty hufcowe i chorągwi. Zanim zabierzesz się do układania programu, zapoznaj się z nimi. Kalendarz imprez hufcowych, chorągwiowych czy też ogólnopolskich (festiwale, zloty itp.) jest najczęściej udostępniany na stronach internetowych na początku każdego roku harcerskiego.

Wiele drużyn harcerskich uczestniczy również w akcjach, imprezach i zadaniach proponowanych przez inne organizacje pozarządowe. Zewnętrzne propozycje najczęściej publikowane są na stronach stowarzyszeń czy instytucji, a czasem także przesyłane do komend hufców, gdzie u programowca hufca lub namiestnika na pewno uzyskasz więcej informacji.

CZĘŚĆ IV

ŚRODOWISKO
DZIAŁANIA

DRUŻYNA HARCERSKA W SZCZEPIE

■ Andrzej Grabowski

W całym ciągu wychowawczym w ZHP (od zucha do instruktora) nie do przecenienia jest właśnie dobra drużyna harcerska. Nieprzerwany ciąg wychowawczy najlepiej realizować w szczepie.

Dla każdego szczepu drużyna harcerska może być źródłem przyszłej kadry. W niej młodzi ludzie zaczynają obejmować swoje pierwsze samodzielne funkcje, zastępowego czy przybocznego. Nie ma reguły, że z dobrego zastępowego będzie w przyszłości świetny drużynowy, ale szanse na to są dużo większe niż w przypadku osoby, która wcześniej nie pełniła takiej funkcji. Poza tym każdy drużynowy starszoharcerski wie, jaki to skarb – dostać do drużyny nowy narybek z drużyny harcerskiej! Zwłaszcza jeżeli są to harcerki i harcerze z drużyny działającej w tym samym szczepie!

Poznałeś kilka zalet istnienia drużyn harcerskich w szczepie. Ale co ma drużyna harcerska z faktu, że funkcjonuje w szczepie?

Zadaniem szczepu jest wspieranie tworzących go drużyn. Jaką zatem pomoc szczep może zaoferować drużynie?

● Jedną z podstawowych form jest pomoc programowa – zarówno merytoryczna (w opracowaniu programów działania, załatwieniu spraw organizacyjnych itp.), jak i materialna (np. możliwość użytkowania sprzętu z magazynu szczepu).

W szczepie może też odbywać się kurs zastępowych. Zorganizowanie szkolenia zastępowych na poziomie szczepu pozwala poznać harcerki i harcerzy, ich predyspozycje do bycia liderami już na wczesnym etapie harcerskiego rozwoju. Z drugiej strony kandydaci na zastępowych z różnych drużyn mają okazję zintegrować się i wymienić doświadczenia, co procentuje w dalszej harcerskiej pracy.

● Pomoc szczepu przydaje się przy organizowaniu akcji letniej i zimowej. Pracując w szczepie, drużynowy nie musi martwić się o wiele spraw związanych z obozem, ponieważ to załatwia kadra szczepu. W ramach dobrze zorganizowanego obozu szczepu można zorganizować podobóz drużyny z własnym programem.

● W prawidłowo działającym szczepie reakcja na problemy kadrowe w drużynie jest szybka i oczywista. Można „pożyczyć” przybocznego z innej drużyny i dać mu szansę objęcia funkcji drużynowego. W awaryjnej sytuacji drużynę może poprowadzić (czasowo) ktoś z funkcyjnych szczepu. Najważniejsze w tym wszystkim jest to, że drużynowy może liczyć na szybką pomoc, a jego problemy są problemami wspólnoty, jaką tworzy szczep. Dobrze mieć tego świadomość – w tym tkwi siła szczepu.

● Każdy drużynowy potrzebuje też dla swojego własnego rozwoju kontaktów z rówieśnikami, chce czasem wybrać się na rajd lub wycieczkę – jako zwykły uczest-

nik. W szczebie można znaleźć wiele okazji do zrealizowania takich oczekiwań. Mogą to być wspólne wyjazdy kadry szczebu połączone ze szkoleniem w różnych dziedzinach, niekoniecznie tylko harcerskich. Można organizować wymiany zagraniczne, sprzyjające nawiązywaniu międzynarodowych kontaktów skautowych. Jest wiele form integracji kadry szczebu, które wspaniale pomagają w rozwoju drużynowego.

Jednak z funkcjonowaniem drużyny w szczebie mogą też wiązać się pewne problemy.

● Szczeby z tradycjami organizują zwykle sporo wspólnych działań. Należać do takiego środowiska – to znaczy obowiązkowo brać udział w tego typu akcjach. Jeżeli sprowadza się to do jednej czy dwóch imprez w roku, to nie stanowi problemu. Gorzej, kiedy okaże się, że praktycznie co miesiąc jest impreza szczebu i nie można z żadnej z nich zrezygnować. Jeżeli drużynowy ma do zrealizowania konkretny program wychowawczy, to taki obowiązek może doprowadzić do poważnego pogorszenia jakości pracy drużyny. Dobry komendant szczebu powinien taką sytuację zauważyć i zwolnić czasami drużynę z niektórych obowiązków – jeżeli będzie to dla niej korzystne.

● Innym problemem jest ingerencja członków komendy szczebu w wewnętrzne sprawy drużyny. Taka ingerencja jest czasem konieczna, na przykład w sprawach bezpieczeństwa prowadzenia zajęć, kontaktów z rodzicami w sytuacji problemowej itp. Komenda szczebu nie powinna natomiast wpływać na to, jakie zwyczaje czy obrzędy ma drużyna, gdzie może zorganizować biwak, jakie oznaczenia może nosić na mundurze itp. Bywa też tak, że różne ograniczenia w samorządności drużyny są uzasadniane np. zapisami w konstytucji szczebu albo zwyczajami i tradycjami obowiązującymi w szczebie. Czasami trudno jest sforsować taki mur i przekonać zwierzchników, że nie mają racji – ale warto dążyć do tego, by drużyna miała należną jej samorządność.

Można uznać, że najlepszym środowiskiem działania dla każdej drużyny harcerskiej jest dobry szczeb, w którym panuje przeświadczenie o konieczności pomocy i wspierania drużyn.

NAMIESTNICTWO HARCERSKIE W HUFCU

■ Joanna Nurek

Namiestnictwo możemy (a nawet powinniśmy) postrzegać jako grupę. W harcerstwie, którego jednym z elementów działania jest system małych grup, ma to kapitalne znaczenie. Namiestnictwo to grupa, która pozwala każdemu swemu członkowi rozwijać się i realizować, a nawet ten rozwój i samorealizację stymuluje i wspiera.

ORGANIZACJA PRACY NAMIESTNICTWA

Namiestnictwo to hufcowy zespół programowo-metodyczny skupiający drużyny oraz instruktorów jednego pionu metodycznego, powoływany przez komendanta hufca.

Namiestnictwo koordynuje i wspiera pracę drużyn, rozwój drużynowych oraz kadry drużyn, uczestniczy w przygotowaniu i realizacji rocznego planu pracy hufca, pozyskiwaniu nowej kadry, organizacji Harcerskiej Akcji Letniej i Zimowej, a także reprezentuje drużynowych w hufcu. Na czele namiestnictwa stoi namiestnik, mianowany rozkazem komendanta hufca. Niekiedy mianowanie wynika z wyboru dokonanego przez członków namiestnictwa.

Namiestnictwo harcerskie skupia instruktorów i kadre drużyn harcerskich. Oprócz drużynowych i przybocznych powinno włączyć do swojej działalności również innych instruktorów posiadających doświadczenie w pracy z drużynami harcerskimi. Mogą oni być dużym wsparciem dla namiestnika. W niektórych hufcach można spotkać instytucję opiekuna drużyny – instruktora, który przypisany jest do pracy z jedną drużyną. W ten sposób namiestnik deleguje część swoich zadań innej osobie, która może poświęcić pracy z konkretną drużyną więcej uwagi i czasu.

CELE DZIAŁANIA NAMIESTNICTWA HARCERSKIEGO

Wymiana doświadczeń

Namiestnictwo jest miejscem wymiany doświadczeń, pomysłów i poglądów pomiędzy drużynowymi i przybocznymi z różnych drużyn i szczepów. Często przecież rozwiązania stosowane w jednej drużynie mogą być też dobre dla innej. Warto więc dzielić się rozmaitymi pomysłami i nawzajem się od siebie uczyć.

Kształcenie kadry i motywowanie do działania

Kształcenie kadry drużyn to bardzo ważna funkcja namiestnictwa. Może odbywać się na kilku płaszczyznach. Przede wszystkim mogą być to kursy metodyczne skierowane do obecnej i przyszłej kadry, dostarczające nie tylko wiedzy i umiejęt-

ności, ale też wzorców do pracy metodą harcerską.

Kształcenie może mieć też formę warsztatów uzupełniających umiejętności potrzebne do pracy z drużyną harcerską, poszerzających wiedzę, ale też wskazujących nowe kierunki działania, pomysły na pracę z drużyną, podsuwających sposoby rozwiązywania problemów wychowawczych i organizacyjnych.

Namiestnictwo może organizować spotkania instruktorskie rozwijające nie tylko umiejętności metodyczne związane z prowadzeniem drużyny, ale też dające kadrze drużyn możliwość rozwoju osobistego. Spotkania takie mogą przyjąć formę, która pozwala ich uczestnikom nie tylko na rozwój i kształcenie, ale i na dobrą zabawę w grupie rówieśniczej. Taka grupa jest naturalnym punktem odniesienia dla drużynowego i przybocznego, mobilizuje do działania i pracy nad sobą.

Wyznaczanie norm i kontrola jakości drużyn

To namiestnictwo stawia drużynom poprzeczkę. Namiestnik i instruktorzy z nim współpracujący, analizując pracę drużyn, wyznaczają dla nich cele i normy, jakie powinny spełniać, aby ciągle piąć się w górę. Mogą stosować np. różnego rodzaju arkusze kategoryzacyjne, mówiące o jakości czy stopniu rozwoju drużyny. Należy jednak pamiętać, że następnym krokiem po badaniu jakości pracy drużyn – jest wcielanie wniosków do działalności drużyn, czym również powinien zająć się namiestnik.

Dokładne, konkretne i mierzalne wytyczne, wskazujące, jak powinna pracować dobra drużyna, są przydatnym narzędziem, ułatwiającym wyznaczenie celów. Współzawodnictwo i porównywanie drużyn na podstawie opracowanych kryteriów przyczynia się do poprawienia jakości ich pracy pod względem programowym i organizacyjnym.

Dbanie o jakość pracy wychowawczej drużyn

To szczególnie ważna funkcja namiestnictwa, przekładająca się bezpośrednio na to, jakich harcerzy i jakie harcerki wychowują drużyny namiestnictwa. Namiestnik, osobiście lub poprzez opiekunów drużyn, pracuje z drużynowymi nad jakością programów pracy – od analizy ich charakterystyki, poprzez sprawdzenie poprawności i adekwatności sformułowanych przez kadrę drużyny celów i pomysłów na funkcjonowanie narzędzi metodycznych w drużynie, aż po przejrzanie zaproponowanych w programie tematów i form poszczególnych zbiórek drużyny.

Namiestnik lub wyznaczony przez niego opiekun wizytuje również zbiórki drużyn i rad drużyn, podsumowuje je później z drużynowymi i przybocznymi oraz wskazuje kierunki pracy.

HARCERSKA AKCJA LETNIA I ZIMOWA

Okres przygotowań do obozów i zimowisk to bardzo intensywny czas pracy namiestnictwa. Dobrze jest wyznaczyć w namiestnictwie standardy pracy drużyn obowiązujące podczas akcji letniej (zarówno programowe, jak i organizacyjne). Zadaniem namiestnika jest także wizytacja obozów drużyn, kontrola realizacji pro-

gramów, pomoc w rozwiązywaniu pojawiających się na obozie problemów natury organizacyjnej, programowej czy wychowawczej.

Dobrą praktyką jest wprowadzenie w namiestnictwie standaryzowanego arkusza oceny podobożu. Taki arkusz umożliwia obiektywną ocenę obozu (podobożu), a przede wszystkim sformułowanie konkretnych wniosków na kolejne akcje letnie i zimowe. Oczywiście, standaryzowany dokument nie zastąpi szczerzej rozmowy o występujących na obozie problemach.

SPOTKANIA, ZBIÓRKI I RAJDY NAMIESTNICTWA

Poza systematyczną pracą mającą na celu podniesienie jakości pracy drużyn, namiestnictwo organizuje różnego rodzaju zbiórki, spotkania, rajdy czy biwaki. Mogą to być np. zbiórki z okazji Dnia Myśli Braterskiej, spotkania dyskusyjne, zbiórki „drużyny drużynowych” itd. Każde z takich spotkań powinno realizować cele namiestnictwa i odpowiadać na potrzeby drużyn lub kadry drużyn, a także służyć tworzeniu wspólnoty członków namiestnictwa.

REFERAT HARCERSKI CHORĄGWI

■ Jakub Czarkowski

W dokumencie Zasady wspierania programowo-metodycznego drużynowych w ZHP wśród głównych zadań komend chorągwi w tym zakresie odnajdujemy przede wszystkim takie, które mają wspierać hufce i instruktorów programowych pracujących w hufcach.

Do wspomnianych zadań należą:

- nadzorowanie i wspieranie działań komend hufców w zakresie wspierania drużynowych,
- wspieranie kształcenia i doskonalenia drużynowych w hufcach,
- organizowanie kształcenia szczerpowych, namiestników i kadry programowej hufców (doskonalenie i motywowanie instruktorów odpowiedzialnych za pracę z drużynowymi w hufcach),
- wspieranie metodyczno-repertuarowe kadry pracującej z drużynowymi w hufcu,
- tworzenie propozycji programowych o tematyce regionalnej – odpowiadających na potrzeby województwa, regionu,
- promowanie ogólnozwiązkowych propozycji programowych,
- inicjowanie lub przygotowanie programowe, organizacyjne i logistyczne przedsięwzięć programowych odpowiadających na potrzeby środowisk,
- wspieranie działań drużyn specjalnościowych.

W dokumencie Zasady wspierania programowo-metodycznego drużynowych w ZHP czytamy: *Zastępca komendanta ds. programu i pracy z kadrą lub wyznaczony członek komendy realizuje zadania przy pomocy referatów (zuchowego, harcerskiego, starszoharcerskiego i wędrowniczego), referatu NS, referatu i inspektoratów specjalnościowych, zespołu kadry kształcącej, komisji stopni instruktorskich. Komenda chorągwi może przyjąć odmienny sposób zorganizowania się, pod warunkiem realizacji zadań.*

W komendzie chorągwi powinien więc istnieć referat harcerski, który organizuje i prowadzi działania związane ze wsparciem kadry drużyn harcerskich. Trzeba podkreślić, że zadania referatu harcerskiego odnoszą się wyłącznie do wsparcia i tylko w szczególnych przypadkach oraz w niewielkim zakresie przyjmują charakter nadzoru (w kwestiach metodycznych). Namiestnictwa harcerskie hufców i drużyny harcerskie mają swoje komendy i to im są organizacyjnie, jak również programowo podporządkowane.

Podstawowe wsparcie w swojej pracy drużynowy drużyny harcerskiej powinien dostawać w szczerpie i w hufcu (najlepiej w namiestnictwie). Jednak w sytuacjach, gdy z jakichś przyczyn komenda hufca nie jest w stanie realizować swoich zadań w zakresie wsparcia programowego drużyn, zadania te może, a nawet powinna przejąć komenda chorągwi.

CZĘŚĆ IV. ŚRODOWISKO DZIAŁANIA

Kluczową kwestią w zadaniach referatu jest poradnictwo. Kierownik i członkowie referatu harcerskiego chorągwi powinni służyć pomocą kadrze harcerskiej chorągwi w zakresie poradnictwa metodycznego, repertuarowego i wychowawczego.

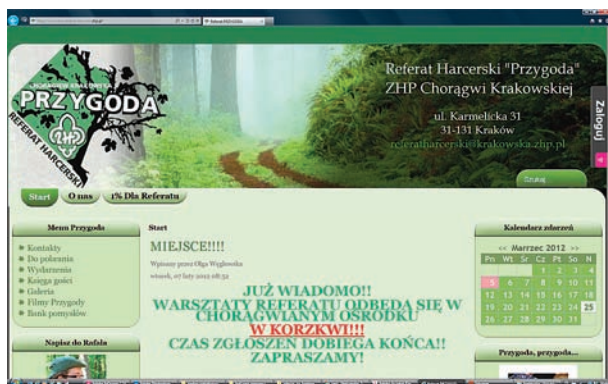
Zwykle referaty mają ustalone dyżury (np. raz w tygodniu), w trakcie których szef referatu lub inny doświadczony instruktor oczekuje na osoby, które chcą się z nim spotkać. Poza dyżurami referat harcerski chorągwi może i powinien organizować również inne formy wsparcia:

- przygotowywać propozycje programowe, a zwłaszcza materiały repertuarowe dla drużyn, w tym takie, które są związane ze specyfiką regionu, np. sprawności regionalne,
- upowszechniać i promować propozycje programowe przygotowane przez Główną Kwaterę ZHP,
- organizować różne formy spotkań i wymiany doświadczeń dla kadry harcerskiej chorągwi, w szczególności dla namiestników i członków namiestnictw, np. zbiórki, warsztaty czy seminaria.

W niektórych wypadkach, szczególnie dla hufców, w których nie ma namiestnictw lub innych form wspierania drużynowych, referat harcerski chorągwi organizuje:

- imprezy dla drużyn, np. turnieje, rajdy, złoty itp.,
- współzawodnictwo między drużynami.

Informacje na temat działania referatu harcerskiego można uzyskać w komendzie chorągwi, powinny także być umieszczone na jej stronie internetowej.

WYDZIAŁ HARCERSKI GK ZHP

■ Alicja Olesiejuk ■ Marta Wrzosek

Wszystkie struktury w ZHP mają podstawowy cel: wspieranie działalności wychowawczej w gromadach i drużynach. Główna Kwatera ZHP wspiera drużynowych w zakresie programowym i metodycznym. Aby jak najlepiej odpowiadać na potrzeby drużyn i gromad, w swojej strukturze powołuje odpowiednie wydziały.

Wspieraniem pracy drużynowych i drużyn harcerskich zajmuje się Wydział Harcerski Głównej Kwatery ZHP. Do jego podstawowych zadań należy:

- doskonalenie metodyki harcerskiej, w tym odpowiednich instrumentów metodycznych (stopni, sprawności),
- opracowywanie i rozpowszechnianie poradników metodycznych,
- opracowywanie i rozpowszechnianie propozycji programowych dla drużyn harcerskich,
- organizowanie kształcenia, szczególnie form doskonalących (metodycznych i repertuarowych) dla kadry programowej chorągwi, wspieranie kształcenia i doskonalenia kadry programowej hufców,
- wspieranie metodyczno-repertuarowe szefów referatów oraz kadry programowej chorągwi i hufców,
- prowadzenie poradnictwa dla kadry z wykorzystaniem różnych form (strony internetowe, wydawnictwa),
- inicjowanie i przygotowanie programowe, organizacyjne i logistyczne przedsięwzięć programowych odpowiadających na potrzeby środowiska harcerskiego,
- inicjowanie działań programowych odpowiadających na potrzeby szerszych społeczności.

Każdy drużynowy harcerski, który potrzebuje porady metodycznej, może zgłosić się do Wydziału Harcerskiego Głównej Kwatery ZHP – przede wszystkim pisząc na adres: harcerze@zhp.pl.

WSPÓŁPRACA DRUŻYNOWEGO Z RODZICAMI

■ Grzegorz Całek

Celem twojej pracy w drużynie jest realizacja misji ZHP, a więc wychowywanie młodych ludzi. Powinieneś mieć świadomość, że nie jesteś w tym zadaniu osamotniony. Kształtowanie charakterów twoich harcerzy odbywa się także w szkole, a przede wszystkim w rodzinie. Jest więc oczywiste, że rodzice powinni być naturalnymi sojusznikami drużynowego.

👉 DLACZEGO WARTO WSPÓŁPRACOWAĆ Z RODZICAMI?

Najważniejszą odpowiedzią na to pytanie już znasz: ponieważ macie wspólne cele – chodzi przecież o wychowanie twoich harcerzy, a ich dzieci. **Jeśli więc pracujesz nad rozwojem swoich wychowanków, to nie możesz tego robić bez współpracy z ich rodzicami.**

Musisz zdawać sobie sprawę, że rodzice, posyłając córkę czy syna na zbiórkę, rajd lub obóz, oddają pod twoją opiekę swoje dziecko – a więc swój największy skarb. Zatem powinieneś zrobić wszystko, aby ci ufali. Nie zapominaj, że uczeń szkoły podstawowej, zwłaszcza czwartoklasista, nie jest jeszcze samodzielnym nastolatkiem, a więc o tym, jakie będzie miał zajęcia po lekcjach i czy będzie należał do drużyny – w dużej mierze decydują jego rodzice.

👉 KIEDY ZACZAĆ WSPÓŁPRACĘ?

Odpowiedź jest prosta: jak najwcześniej, od pierwszej zbiórki, a nawet jeszcze przed nią. Zaczynij ją podczas pierwszego szkolnego zebrania rodziców, na początku września. Od sposobu prezentacji drużyny i samego drużynowego oraz od rozmów

prowadzonych wtedy z rodzicami zależy, czy zechcą posyłać swoje dziecko na zbiórki. Poza tym, jeśli zaczniesz współpracę już we wrześniu, to będzie ona dla rodziców czymś oczywistym, naturalnym.

Jeśli jednak podczas pierwszych tygodni nowego roku szkolnego zapomnisz o rodzicach albo odłożysz ich zaangażowanie na później, to może się okazać, że pozyskanie ich do współpracy będzie dużo trudniejsze, gdyż kontakty z drużyną

i drużynowym nie będą im się wydawały konieczne (skoro przez kilka miesięcy obyło się bez nich).

JAK WSPÓŁPRACOWAĆ?

Zacznij od zebrania rodziców zorganizowanego przez szkołę na początku września. To jest ważne, gdyż właśnie wtedy rodzice i uczniowie układają plan zajęć popołudniowych na nadchodzący rok szkolny, a konkurencja dla harcerstwa jest przecież coraz większa (języki obce, taniec, zajęcia sportowe, muzyczne). Najlepszym sposobem jest uzgodnienie z dyrektorem szkoły i wychowawcami klas 4–6, że odwiedzisz zebrania rodziców uczniów tych klas, aby przedstawić swoją drużynę.

Dla rodzica mogą być ważne różne argumenty. Zadbaj więc o to, aby przedstawić rozmaite korzyści wynikające z przynależności do drużyny: wychowawcze, poznawcze (rajdy, wycieczki), społeczne (dziecko uczy się pracy w zespole), ale także ekonomiczne (niskie koszty przynależności – tylko składki członkowskie i umundurowanie, możliwość relatywnie taniego letniego wypoczynku). Pamiętaj, aby jak najlepiej przedstawić siebie – jeśli jesteś studentem, powiedz o tym, przedstaw ukończone przez siebie kursy, posiadane uprawnienia, krótko opowiedz o swoim doświadczeniu. I jeszcze jedna rzecz, chyba oczywista: zadbaj o swój wygląd, pamiętaj o odprasowaniu munduru. To wszystko po to, aby zrobić jak najlepsze pierwsze wrażenie, aby pozyskać zaufanie rodziców.

Efekt ten możesz wzmocnić, zapraszając rodziców na zorganizowane przez siebie zebranie, na przykład po jednej z pierwszych zbiórek drużyny. Podczas takiego zebrania:

- jeszcze raz się zaprezentuj, podkreśl swoje doświadczenie w pracy z dziećmi,
- przedstaw cele i sposoby działania harcerstwa,
- przedstaw swoją drużynę, plany na najbliższy rok,
- opowiedz, jak wyobrażasz sobie współpracę z rodzicami i dlaczego jest ona dla ciebie ważna, powiedz, jakiej pomocy od nich oczekujesz,
- zrób listę kontaktów (e-mailowych, telefonicznych) do rodziców, ustal zasady komunikowania się,
- omów wszelkie sprawy organizacyjne, np. kwestię zakupu mundurów, składek członkowskich, zasad odpłatności za rajdy itd.,
- odpowiedz na wszelkie pytania rodziców, bądź przy tym cierpliwy i wyrozumiały, bo przecież nie wszyscy rodzice byli harcerzami, dlatego pytania mogą dotyczyć spraw oczywistych dla ciebie, ale nie dla nich.

Najlepszym sposobem zdobycia i utrzymania zaufania ze strony rodziców jest jednak dobra praca drużyny. Chodzi tu przede wszystkim o kwestie bezpieczeństwa – rodzice zaufają wtedy, gdy widzą, że ich dziecko na zbiórce i podczas wycieczek jest bezpieczne. I odwrotnie – najmniejszy incydent, który zagrozi bezpieczeństwu ich dziecka, może bezpowrotnie zburzyć zaufanie do drużynowego. Bezpieczeństwo dzieci jest zatem dla rodziców warunkiem podstawowym, decydującym o tym, czy ich dziecko będzie harcerzem. Na drugim miejscu jest poczucie, że przynależ-

ność do drużyny daje coś ich dziecku – że się rozwija, że się czegoś nauczy. Przyjmij więc zasadę, że każda zbiórka musi być taka, aby dziecko, gdy wróci do domu, z wypiekami na twarzy opowiadało, co się na niej działo i czego się nauczyło.

We współpracy z rodzicami bardzo ważny jest okazywany im szacunek i rzetelność w codziennym funkcjonowaniu drużyny. Jeśli więc zostały uzgodnione z rodzicami zasady współpracy, to należy się ich trzymać. Szczególnie dotyczy to bieżących kontaktów i przepływu informacji. Oto kilka wskazówek:

- jeśli wychodzisz z dziećmi na rajd albo zbiórka ma zakończyć się później – zawiadom rodziców e-mailem, sms-em albo daj wcześniej harcerzom kartkę z informacją, którą przekażą rodzicom (forma zależy od zasad komunikacji ustalonych na zebraniu),
- rzecz oczywista – twój mail, sms, kartka z informacją muszą być napisane starannie, zrozumiale i bez błędów, zwłaszcza ortograficznych,
- zbiórki muszą rozpoczynać się punktualnie – niedopuszczalna jest sytuacja, gdy wszyscy czekają, a drużynowego nie ma,
- zawsze podchodź do rodziców z szacunkiem, jeśli chcą po zbiórce porozmawiać, zapytać o coś – musisz dla nich znaleźć czas i spokojnie wysłuchać, bez nerwowego spoglądania na zegarek,
- wciągaj rodziców w działania drużyny, integruj ich, np. podczas wigilii drużyny, rajdu rodzinnego, turnieju rodzin itp.

Niezwykle ważnym aspektem współpracy drużynowego-wychowawcy z rodzicami jest partnerstwo, współdziałanie w kwestiach wychowawczych. Drużynowy musi więc utrzymywać stały kontakt z rodzicami, powinien sygnalizować wszelkie problemy, które dostrzeże. Z drugiej strony – musi być otwarty na sygnały płynące od rodziców, sugestie i uwagi dotyczące sposobu postępowania z ich dzieckiem. Dotyczy to szczególnie dzieci z różnymi problemami, stanowiącymi dużą trudność w funkcjonowaniu w szkole (np. ADHD, dysleksja) – dobrze byłoby, aby drużynowy tak organizował pracę drużyny i takich dzieci, aby nie odczuwały one (przynajmniej na zbiórce), że są inne, że mają jakieś problemy.

Kwestie codziennej współpracy z rodzicami, wzajemnego zaufania, współdziałania w sprawach wychowawczych są bez wątpienia najważniejsze. Nie można jednak zapominać, że rodzice mogą ci pomóc także w kontaktach ze szkołą oraz w sprawach finansowych i techniczno-organizacyjnych.

Działanie stowarzyszenia (a więc także ZHP) na terenie szkoły musi być zaopiniowane przez radę rodziców. Znaczenie rodziców w codziennym funkcjonowaniu polskiej szkoły jest coraz większe. Zatem przychylni rodzice to twoi sojusznicy, także w kontaktach z dyrekcją szkoły. Mogą pomóc w pozyskaniu pomieszczenia na zbiórki, tablicy na ogłoszenia, zwolnieniu uczniów z lekcji na ważną uroczystość itp.

Rodzice zaangażowani w działanie drużyny mogą pomóc także w bardzo konkretny sposób, wykorzystując swoje umiejętności fachowe i kontakty zawodowe, np. organizując wycieczkę w ciekawe miejsce, zapewniając taniej autokar, organizując spotkanie z interesującą osobą, załatwiając zniżkę na wejście do muzeum, ofiarowując nagrody na konkurs itp.

Współpraca z rodzicami może mieć także wymiar czysto finansowy. Oto kilka wskazówek w tym zakresie:

- od samego początku współpracy z rodzicami wprowadź ich w kwestie składkowe – wytłumacz, że ZHP to stowarzyszenie i jest w nim (jak w każdym innym stowarzyszeniu) ustawowy obowiązek opłacania składek,
- wyjaśnij rodzicom, na co są drużynie potrzebne pieniądze, co pewien czas przekazuj im sprawozdanie z wydatków – to zachęci ich do dalszego wspierania drużyny,
- poproś o pomoc w pozyskiwaniu sponsorów dla drużyny,
- zachęcaj rodziców do przekazania 1% na ZHP.

Rodzice, którzy mają zaufanie do drużynowego i którzy współpracują z nim w różnych aspektach działania drużyny, to skarb. Czy zdobędziesz ten skarb – to zależy od ciebie. Zaczynaj już dzisiaj!

Rodzice, którzy ci ufają, mogą pomóc w funkcjonowaniu drużyny – zarówno w sytuacjach trudnych, jak i w jej codziennym życiu.

WSPÓŁPRACA DRUŻYNOWEGO ZE SZKOŁĄ

■ Grzegorz Całek

Harcerstwo jest nierozdzielnie związane ze szkołą, gdyż zdecydowana większość jednostek ZHP działa właśnie przy szkołach. Dlatego jednym z zadań drużynowego jest takie ułożenie relacji z dyrekcją i nauczycielami, aby drużyna miała optymalne warunki do swego funkcjonowania.

👉 POCZĄTEK

Rozpoczęcie działania drużyny w szkole wymaga uzyskania zgody dyrekcji szkoły, która wydaje ją po wysłuchaniu opinii rady rodziców. Zatem na początku powinienś zadbać o przychylność rodziców oraz uzgodnić zasady współpracy z dyrektorem szkoły.

Uzyskanie zgody na działanie i uzgodnienie zasad nie może nastąpić inaczej, jak podczas spotkania drużynowego z dyrektorem (spotkanie takie warto odbyć także na początku każdego kolejnego roku szkolnego).

👉 SPOTKANIE Z DYREKTOREM SZKOŁY

Zanim spotkanie dojdzie do skutku, ustal, z kim konkretnie powinienś się spotkać. W praktyce niekoniecznie trzeba spotykać się z dyrektorem, czasem sprawami działania stowarzyszeń na terenie szkoły zajmuje się jego zastępca.

Oczywiście na spotkanie musisz się wcześniej umówić. W ten sposób okażesz szacunek dyrektorowi, pokażesz, że masz świadomość, iż jest on osobą zajętą. Najlepiej umów się telefonicznie, dzwoniąc do sekretariatu szkoły i podając swoje dane oraz temat, na jaki chcesz porozmawiać z dyrektorem. Osobiste umawianie się bywa czasem ryzykowne, bo może się okazać, że dyrektor akurat ma wolną chwilę i będzie chciał załatwić sprawę od ręki, a ty nie będziesz przygotowany do takiej rozmowy.

Przygotowując się do rozmowy, musisz:

- zastanowić się, jakie materiały zostawisz dyrektorowi (np. program pracy, informację o przebiegu akcji letniej),
- zdecydować, czego właściwie oczekujesz od szkoły,
- określić, co ty i twoja drużyna możecie zaoferować szkole.

👉 MATERIAŁY

Na spotkanie z dyrektorem szkoły warto przygotować informację o drużynie. Najlepiej, jeśli będzie to materiał pisany, który zaprezentuje jej podstawowe atuty.

Powinny znaleźć się w nim:

- informacja o harcerstwie w ogóle, informacja o hufcu (podkreśl wielkość środowiska, wartości harcerskie w pracy drużyny),
- informacja o drużynie (liczebność, historia w pigułce),
- opis sukcesów drużyny,
- informacja o ostatnich działaniach (obóz, większy wyjazd itp.),
- plany drużyny na najbliższy rok,
- informacje o kadrze drużyny wraz z danymi do szybkiego kontaktu (telefon, e-mail).

To nie jedyny materiał, który trafia do dyrekcji szkoły. Od przyjętych zwyczajów, oczekiwań i potrzeb zależy, jak obszerna będzie korespondencja ze szkołą i czy będzie zawierać inne materiały, dokumenty, pisma, np.:

- program pracy na rok harcerski, z adnotacją komendy hufca,
- informację o przebiegu akcji letniej (ze zdjęciami),
- życzenia świąteczne,
- życzenia z okazji wyboru na funkcję, wyróżnienia itp.,
- zaproszenie na Dzień Myśli Braterskiej, święto drużyny itp.,
- podziękowania za całoroczną współpracę.

ONI NAM, MY IM

Kiedy idziesz na spotkanie z dyrektorem szkoły, musisz wiedzieć, co chcesz osiągnąć, na czym ci zależy. Zastanów się, jakie jest minimum, które chcesz uzyskać, a jakie maksimum (może nawet trochę nierealne). Następnie określ realne optimum, które wynika z kompromisu pomiędzy jednym a drugim. Bądź przygotowany na to, aby zaproponować rozmówcy konkrety: terminy, imprezy, osoby odpowiedzialne itd.

Co można zaproponować? To zależy oczywiście od tego, jakimi możliwościami dysponujesz. Zastanów się, co jest twoim atutem oraz – to bardzo ważne – co konkretnego w związku z tym możesz zaproponować szkole, np. w drużynie jest kadra specjalnościowa – więc możecie zorganizować ciekawe zawody albo ćwiczenia dla uczniów, macie doświadczenie w przygotowywaniu dużych imprez – możecie zrobić spotkanie świąteczne dla grona pedagogicznego i rodziców.

Musisz liczyć się z tym, że w ramach współpracy szkoła będzie chciała jak najwięcej skorzystać. Przed rozmową z dyrektorem zastanów się, do czego możesz się zobowiązać i jakich obietnic nie powinieneś składać. To bardzo ważne, ponieważ często podczas rozmowy, pod wpływem emocji, można obiecać coś, czego realizacja nie będzie możliwa. Tymczasem lepiej poprosić o kilka dni do namysłu, aby dać odpowiedź. Lepiej odmówić, podając racjonalne przyczyny, niż godzić się od ręki na to, czego nie będziecie w stanie zrobić. Nie wywiązać się z podjętego zadania, być niesolidnym – to prosta droga do tego, aby stracić zaufanie szkoły na długi czas.

Poza spotkaniami z dyrektorem szkoły (pewnie niezbyt częstymi) czekają cię jeszcze inne kontakty z pracownikami szkoły. W praktyce więc należy zadbać o jak

Relacje między drużyną i szkołą powinny mieć charakter partnerski, a to oznacza, że obie strony dają coś od siebie, ale też obie mają korzyści ze współpracy. Nie możesz więc oczekiwać wiele od szkoły, nie proponując czegoś w zamian.

najlepsze relacje z innymi osobami, które mogą pomóc drużynie w działalności na terenie szkoły:

- z opiekunem harcerstwa, który z ramienia dyrekcji odpowiada za twoją drużynę,
- z nauczycielami, którzy mogą być twoimi sprzymierzeńcami w wychowaniu oraz w kontaktach z rodzicami harcerzy,
- z pedagogiem szkolnym, który pomoże rozwiązać trudne problemy wychowawcze,
- z innym personelem szkolnym, na czele z woźną, która wpuszcza drużynę na zbiórki,
- z rodzicami z rady rodziców, którzy mogą udzielać drużynowemu i drużynie wsparcia w kontaktach ze szkołą.

Dbaj o swoich przyjaciół w szkole – pamiętaj o złożeniu im życzeń świątecznych, zaproszeniu na wigilię drużyny, wystaniu kartki z obozu lub zimowiska. A także o codziennym uśmiechu – to niby nic wielkiego, a potrafi zdziałać cuda!

WSPÓŁPRACA Z WŁADZAMI

■ Beata Matyjaszczyk

Zgodnie ze Statutem ZHP współpraca z lokalnymi władzami: radą gminy lub radą miasta oraz wójtem, burmistrzem lub prezydentem należy do komendanta i komendy hufca, ale to nie oznacza, że drużyna w porozumieniu z nimi nie może podejmować działań, które przyczynią się do tego, że jej praca będzie lepsza i ciekawsza.

Podstawą tej współpracy jest Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Określa ona zasady oraz formy, w jakich takie organizacje, jak nasza, mogą podejmować wspólne działania z władzami.

Dla drużynowego ważne są przede wszystkim dwie formy takich działań:

- zlecenie zadań, czyli udzielanie dotacji, co zostało opisane w rozdziale „Finanse drużyny”,
- inicjatywa lokalna mieszkańców.

● Jeśli drużyna chce podjąć działania na rzecz społeczności, np. uporządkować skwer, zorganizować festyn z okazji Dnia Dziecka, przeprowadzić osiedlowe zawody sportowe, to może w tym zakresie współpracować z lokalnymi władzami i otrzymać niezbędne środki do zrealizowania tego przedsięwzięcia (ale nie pieniądze). To właśnie będzie inicjatywa lokalna.

● **Czym jest inicjatywa lokalna?** Inicjatywa lokalna to wspólne działanie osób zamieszkujących w danej gminie lub powiecie z władzami tej gminy czy powiatu określone w art. 19b i następnym Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W ramach jej realizacji władze nie przekazują mieszkańcom pieniędzy, ale niezbędne środki do jej realizacji.

● **Kto może się zwrócić z inicjatywą lokalną?** Zgodnie z ustawą to mieszkańcy sami lub za pośrednictwem organizacji kierują do władz wnioski o wspólne przeprowadzenie inicjatywy. Należy przez to rozumieć, że z wnioskiem wystąpić mogą:

- drużynowy i przyboczny (jeśli są pełnoletni) lub opiekun drużyny zamieszkujący na terenie gminy, powiatu, gdzie ma być zrealizowana inicjatywa (ustawa mówi „mieszkańcy”, więc muszą wystąpić minimum dwie osoby),
- rodzice harcerzy, którzy wspólnie chcą coś zrobić,
- hufiec w imieniu pełnoletniego drużynowego i przybocznego lub w imieniu rodziców harcerzy.

W ramach inicjatywy lokalnej można podejmować działania:

- wspomagające rozwój wspólnot i społeczności lokalnych,
- charytatywne,

Współpraca z władzami należy do zadań statutowych hufca, drużyna może podejmować działania w tym zakresie w porozumieniu z komendą hufca. Wyjątkiem może być inicjatywa lokalna, z którą do władz wystąpią rodzice harcerzy.

- podtrzymujące i upowszechniające tradycje narodowe, pielęgnowanie polskości, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego,
- dotyczące promocji i organizacji wolontariatu,
- w zakresie edukacji, oświaty i wychowania,
- w sferze sportu i turystyki,
- w dziedzinie ochrony przyrody, w tym zieleni w miastach i wsiach,
- w zakresie porządku i bezpieczeństwa publicznego.

● **Jak doprowadzić do podjęcia inicjatywy lokalnej?** Mieszkańcy (instruktorzy, rodzice) lub organizacja, która ich reprezentuje (hufiec) zwraca się z wnioskiem, określając w nim zakres działania, potrzebne środki (rzeczy, pomieszczenia, usługi) do realizacji oraz wkład własny – społeczną pracę, rzeczy, środki finansowe.

Prezydent, burmistrz lub wójt dokonuje oceny wniosku, biorąc pod uwagę jego celowość z punktu widzenia potrzeb społeczności lokalnej oraz zakres społecznej pracy mieszkańców. Gdy uzna go za celowy, podpisuje z wnioskodawcą na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej.

W następnej kolejności należy opracować dokumenty niezbędne do przeprowadzenia inicjatywy lokalnej, w tym harmonogram i kosztorys.

Wnioskodawca może na podstawie umowy użyczenia otrzymać od jednostki samorządu terytorialnego na czas trwania umowy rzeczy konieczne do wykonania inicjatywy lokalnej.

Oprócz inicjatywy lokalnej współpraca z władzami może odbywać się poprzez:

- utrzymywanie kontaktu z radnym z okręgu wyborczego, na terenie którego działa drużyna,
- obejmowanie przez władze patronatu nad imprezami drużyny,
- fundowanie nagród, przekazywanie materiałów promocyjnych,
- zamieszczanie informacji o działaniach i imprezach drużyny na portalach władz oraz w wydawanych przez nich gazetach,
- włączanie się w działania podejmowane przez władze (festyny, akcje itp.),
- umożliwienie harcerzom bezpłatnego wstępu do obiektów (np. muzeum), którymi zarządza dany organ władzy.

Więcej informacji na ten temat znajduje się na stronie: www.wspolpracazwladzami.zhp.pl

CZĘŚĆ V

DRUŻYNOWY

HARCERSKI WOLONTARIAT

■ Emilia Kulczyk-Prus

Harcerstwo to nie tylko przygody, gry i zabawy – to ruch społeczny kształtujący postawy i charaktery, wychowujący aktywnych obywateli. Harcerstwo jest sposobem na życie zgodne z ideałami zawartymi w Prawie i Przyrzeczeniu oraz zasadami pracy nad sobą, braterstwa i służby.

👉 HARCERSKA SŁUŻBA

Nasza służba może mieć różne formy. Jako wędrownicy i instruktorzy podejmujemy pracę wolontariacką, w ramach której działamy na rzecz naszej organizacji. Dostrzegamy również potrzeby szerszego środowiska i podejmujemy działania na rzecz szkoły, osiedla, miasta lub osób starszych, chorych, dzieci, zwierząt...

Od lat harcerze są tam, gdzie potrzebna jest pomoc – w przeszłości tysiące harcerek i harcerzy oddały swe życie w walce za Polskę, a dziś członkowie naszej organizacji pomagają starszym i słabszym, doświadczonym przez los i klęski żywiołowe, samotnym i niepełnosprawnym. Tak było w obliczu powodzi, która zniszczyła domy wielu mieszkańców naszego kraju oraz w trudnych dla Polaków dniach po katastrofie samolotowej, która wydarzyła się 10 kwietnia 2010 r. pod Smoleńskiem.

Harcerscy wolontariusze pełnią służbę podczas uroczystości państwowych i religijnych, m.in. podczas obchodów rocznicowych 1 sierpnia czy 11 listopada, pielgrzymek papieskich do Polski, podczas zlotów młodzieży pod Lednicą. Jednak nasza podstawowa praca wolontariacka to wychowywanie młodego człowieka. Prowadzimy harcerskie zbiórki, obozy, organizujemy świetlice środowiskowe, zajęcia dla dzieci w szpitalach i ośrodkach.

👉 DRUŻYNOWY-WOLONTARIUSZ

Pełniąc funkcję drużynowego i nie pobierając za swoją pracę wynagrodzenia, w myśl ustawy jesteś wolontariuszem. Wolontariusz to osoba pracująca ochotniczo i bez wynagrodzenia na zasadach określonych w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r.

Zostałeś mianowany w rozkazie komendanta hufca, ale możesz także poprosić o zawarcie umowy wolontariackiej, w której zostanie określony zakres twoich obowiązków oraz uprawnień. Wykaz obowiązków i praw wolontariusza-drużynowego został zapisany w Uchwale GK ZHP w sprawie zatwierdzenia Instrukcji gromady zuchowej oraz drużyny harcerskiej, starszoharcerskiej, wędrowniczej i wielopoziomowej.

Zgodnie z Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wolontariusz ma prawo do:

1. Świadczenia pomocy na rzecz organizacji pozarządowych, podmiotów działających na podstawie przepisów regulujących stosunek Państwa do Kościoła katolickiego i innych kościołów oraz instytucji publicznych, wyłączając prowadzoną w tych podmiotach działalność gospodarczą.
2. Zawarcia porozumienia z podmiotem, na rzecz którego wykonuje pracę. Do 30 dni kalendarzowych porozumienie między stronami może być zawarte ustnie (na żądanie wolontariusza może być sporządzone pisemnie), po 30 dniach – musi być sporządzone pisemnie. Treść porozumienia powinna obejmować: zakres obowiązków wolontariusza, okres trwania i możliwość rozwiązania porozumienia.
3. Uzyskania pisemnego zaświadczenia o zakresie pracy oraz opinii o jej wykonywaniu.
4. Ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW). Obowiązek opłacenia ubezpieczenia ciąży na – korzystającej z usług wolontariusza – organizacji, jeżeli świadczenie trwa nie dłużej niż 30 dni. Natomiast jeśli porozumienie zawarte zostało na okres powyżej 30 dni, koszty ubezpieczenia przejmuje na siebie państwo. Wolontariusze mają prawo na takich samych zasadach, jak pracownicy etatowi, korzystać ze świadczeń – zgodnie z ustawą o zaopatrzeniu z tytułu nieszczęśliwych wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach. Zakład Ubezpieczeń Społecznych dokonuje wypłaty świadczeń na wniosek poszkodowanego poparty dołączoną dokumentacją.
5. Informacji o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa wynikającym z tytułu wykonywanych czynności oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami.
6. Informacji o zasadach bezpiecznego wykonywania świadczenia oraz gwarancji bezpiecznych i higienicznych warunków pracy – na zasadach określonych w odrębnych przepisach, dotyczących innych pracowników.
7. Informacji o swoich prawach i obowiązkach.
8. Zwrotu kosztów podróży i delegacji służbowych – na takich samych warunkach, jak inni pracownicy. Ustawa dopuszcza jednak możliwość zwolnienia organizacji z obowiązku zwrotu wymienionych kosztów poprzez pisemne oświadczenie wolontariusza.

Ustawa daje możliwość finansowania również innych kosztów dotyczących pracy wolontariuszy, jednak jest to dobrowolny wybór organizacji korzystającej z ich pracy:

1. Opłacenia ubezpieczenia zdrowotnego – w przypadku, gdy wolontariusz nie posiada prawa do świadczeń zdrowotnych z żadnego innego tytułu.
2. Zwrotu wolontariuszowi kosztów – innych niż delegacja służbowa – poniesionych w związku z wykonywanym świadczeniem.
3. Pokrycia kosztów szkoleń dla wolontariusza związanych z rodzajem świadczeń opisanych w porozumieniu.

Obowiązkiem wolontariusza, który precyzuje ustawa, jest posiadanie kwalifikacji i spełnianie wymagań odpowiadających rodzajowi wykonywanych świadczeń, jeżeli takie wymagania wynikają z innych przepisów.

Jeśli podpiszesz umowę wolontariacką, o jej zawarciu powinien zostać poinformowany ZUS, do którego – w myśl ustawy – składkę za pierwszy miesiąc odprowadza zgłaszający (komenda hufca), a następnie obowiązek ten przejmuje państwo. W takim wypadku jesteś też ubezpieczony od NNW (czyli następstw nieszczęśliwych wypadków, polegających na uszkodzeniu ciała, powodujących stały uszczerbek na zdrowiu). Ubezpieczenie NNW działa 24 godziny na dobę i chroni cię na całym obszarze Rzeczypospolitej. Musisz jednak pamiętać, że razie wypadku jesteś zobowiązany do złagodzenia jego skutków poprzez natychmiastowe poddanie się opiece lekarskiej. Twoim obowiązkiem jest także poinformowanie w ciągu 14 dni o zaistniałym zdarzeniu towarzystwa ubezpieczeniowego.

Bardzo istotny jest fakt, że Związek Harcerstwa Polskiego ubezpiecza wszystkich instruktorów od odpowiedzialności cywilnej – jeśli więc podczas prowadzonych przez ciebie zajęć, obozów, biwaków itp. będzie miał miejsce wypadek, odszkodowania majątkowe (np. renta) wypłacane są przez ubezpieczyciela. W takiej sytuacji natychmiast poinformuj o zdarzeniu przełożonych, a nie pozostawaj sam z problemem.

Będąc wolontariuszem w naszej organizacji, masz również prawo skorzystać z różnych form kształceniowych (kursów, konferencji, warsztatów), podczas których jako drużynowy uzyskasz nie tylko wiedzę metodyczną, ale także dotyczącą tego, jak bezpiecznie prowadzić pracę z harcerzami. Otrzymujesz też poradniki oraz materiały metodyczno-repertuarowe.

Praca wolontariacka drużynowych jest szczególnie ważna. Nie zapominaj o tym, że naszym celem jest wychowanie człowieka gotowego bezinteresownie działać na rzecz innych. A w harcerskim wychowaniu bardzo ważną rolę odgrywa osobisty przykład instruktora.

Twój wychowanek ma przecież wyróżniać się braterskim stosunkiem do innych, przyjacielską i serdeczną postawą wobec otoczenia, gotowością oraz umiejętnością bezinteresownej służby innym ludziom, Bogu i Polsce. Powinien być świadomym

obywatelem, czyli aktywnym uczestnikiem społeczności, do której należy. Powinien umieć pracować w zespole, podejmować wyzwania, inicjować działania, realizować cele.

WOLONTARIUSZE W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ

Wolontariacką postawę kształtujemy w ZHP w trakcie całego ciągu wychowawczego, w jakim uczestniczą trafiający do nas

młodzi ludzie. Taka postawa wynika z przyjętej w skautingu i harcerstwie idei służby dla innych. Jej symbolem jest węzełek zawiązany na skautowej i harcerskiej chuście, który przypomina o tym, że codziennie należy wykonać co najmniej jeden dobry uczynek.

Harcerze mogą być wolontariuszami:

- pomagając w nauce młodszym (np. w świetlicach, kółkach wyrównawczych),
- pomagając w schroniskach dla bezdomnych zwierząt, np. organizując w szkole z zastępem akcję zbiórki jedzenia,
- pomagając w świetlicach i ośrodkach kultury, np. prowadząc gry i zabawy dla młodszych,
- pracując na rzecz przyrody, np. porządkując parki krajobrazowe, pomagając w sadzeniu lasu.

Aby zachęcić harcerzy do podejmowania działań dla innych (ludzi, zwierząt, przyrody), wskazuj im odpowiednie sprawności i wymagania na stopnie.

Uwaga! Osoby niepełnoletnie na udział w wolontariacie muszą mieć zgodę rodzica (opiekuna).

➔ ZNAKI SŁUŻB

Jako drużynowy pełnisz służbę na rzecz swoich wychowanków, ale jako młody człowiek (w wieku wędrowniczym), poszukujesz dla siebie grupy rówieśniczej. Może nią być drużyna wędrownicza, namiestnictwo lub krąg instruktorski – zespół ludzi, z którym możesz znaleźć dla siebie również inne pole służby. Razem możecie zdobywać wybrany znak służby. Zdobywając go, poznasz określoną dziedzinę życia społecznego, która może stać się dla ciebie polem stałej służby i dostarczyć możliwości indywidualnego rozwoju. Praca w zespole zdobywającym znak służby uczy odpowiedzialności za siebie i grupę, daje szansę na zdobycie doświadczenia we wspólnym działaniu.

DRUŻYNOWY — LIDER ZESPOŁU

■ Jakub Cichocki ■ Jakub Czarkowski

Pamiętaj o tym, że dla harcerzy jesteś wzorem. Może nawet sobie tego nie uświadamiasz, ale oni chcą być tacy jak ty. Twój przykład będzie też dla nich najlepszym motywatorem do działania, zdobywania stopni i sprawności, walki z własnymi słabościami. Taka jest rola instruktora i wychowawcy, a ty musisz jej sprostać.

INSTRUKTOR

Przypomnij sobie swojego pierwszego drużynowego, to szczególne wrażenie, jakie wywierały jego słowa, ważną pozycję, jaką zajmował wśród otaczających cię ludzi. Nawet teraz, kiedy jesteś dorosły, tamto wspomnienie jest żywe i bardzo pomaga w twojej pracy w drużynie. Dzisiaj zdajesz sobie ponadto sprawę z tego, że instruktor to człowiek, który musi sprostać wielu wymaganiom i posiadać wiele umiejętności.

Musi mieć odpowiednie **predyspozycje**. Jakie? Na pewno istotne są predyspozycje prospołeczne, np. wyższe niż przeciętnie otwarcie na ludzi czy duża zdolność do empatii. Motywacja do pracy instruktorskiej musi płynąć z wnętrza człowieka,

ta praca musi być dla niego piękna, dobra i ciekawa. Powinna sprawiać mu satysfakcję. Nie może być podejmowana ze względu na chęć podnoszenia poczucia własnej wartości lub z poświęcenia. Czynnikiem trzeci to **wiedza i umiejętności**. Nikt na pewno nie będzie kwestionował też takich spraw, jak **znajomość metodyki i umiejętność jej stosowania**. Niestety, nie wszyscy pamiętają, że są inne ważne wiadomości i umiejętności:

- znajomość teoretycznych podstaw wychowania,
- rozumienie harcerstwa jako systemu wychowawczego i organizacji młodzieżowej,
- ogólne wyrobienie w sprawach społecznych i kulturalnych (bycie „na poziomie”),
- umiejętność radzenia sobie ze stresem i sytuacjami trudnymi,
- twórczy stosunek do rzeczywistości,
- umiejętności związane z kierowaniem zespołami ludzkimi.

W dobie ustawicznego zmieniania się świata instruktor musi cały czas zmieniać siebie i sposób swojej pracy. Dlatego powinien chcieć, umieć i lubić uczyć się.

Zostałeś mianowany drużynowym. Podjąłeś się odpowiedzialnych zadań zajmujących ci wiele czasu. Niełatwo ci będzie pogodzić harcerstwo z innymi aktywnościami – szkołą, zainteresowaniami, pracą, rodziną i przyjaciółmi. Żadna z tych sfer nie może zostać zaniedbana, inaczej w pewnym momencie będziesz musiał z czegoś zrezygnować. Naucz się dobrze planować swój czas. Ta umiejętność przyda się wszędzie: w szkole, na studiach, a później w pracy.

Ważnym elementem pracy instruktorskiej jest także samopoznanie. Jeżeli chcesz być dobrym wychowawcą, powinieneś dobrze znać siebie. To, jaki stosunek masz do samego siebie, jest niezwykle ważne nie tylko ze względu na szczęście osobiste, ale ma również istotny wpływ na kształt twoich relacji z otoczeniem*. Na to, jakie masz relacje z otoczeniem, wpływa również twoje poczucie satysfakcji, zainteresowania, zdolności itp. Trzeba zdawać sobie sprawę ze swoich możliwości i ograniczeń – to bardzo pomaga w rozwoju i samoocenie.

STAWANIE SIĘ INSTRUKTOREM

Ciąg wychowawczy

Kiedy dziecko po raz pierwszy przychodzi na zbiórkę, nikt nie wie, co ze sobą wnosi do zespołu – jakie doświadczenia, zdolności i umiejętności. Od pierwszej chwili jednak zaczyna budować się jego stosunek do harcerstwa, gromady i drużynowego. W modelowej sytuacji z czasem narasta potrzeba czynnego uczestnictwa w działaniach zespołu. Jednocześnie często pojawia się chęć pomocy młodszym. Zuch wyrasta z gromady, trafia do drużyny harcerskiej, tu otrzymuje coraz trudniejsze zadania. Może objąć prowadzenie zastępu – to bardzo ważny etap, doświadczenie służby, okazja do przekonania się, czy sprawia mu ona radość.

Następny etap to pełnienie funkcji przybocznego. Wtedy zdobywa się pierwsze doświadczenia instruktorskie. Jednocześnie zaczynają się systematyczne spotkania z innymi instruktorami (w kręgu instruktorskim, namiestnictwie itp.). Na tym etapie świadomie można powiedzieć: **Chcę być instruktorem**. Teraz jest czas na systematyczne doskonalenie swojej wiedzy, na rozwijanie zdolności tak, aby osiągnąć postawiony sobie cel i uzyskać kwalifikacje potrzebne w pracy instruktorskiej. Otaczający zespół instruktorów pomaga w systematyzowaniu doświadczeń, jest też podporą w momentach, kiedy potrzebna jest rada lub pomoc. Dobrze, aby w tym czasie kandydat na instruktora ukończył kurs przewodnikowski i kurs drużynowych, które pomogą usystematyzować i uzupełnić wiedzę metodyczną i pedagogiczną.

Końcem formacji instruktora jest próba instruktorska, która spełnia dwie funkcje: po pierwsze sprawdza, czy kandydat na instruktora spełnia wymogi, by się nim stać, po drugie jest drogą rozwoju i uzyskania pełnych kwalifikacji. Po zamknięciu próby i przyznaniu stopnia kandydat na instruktora składa Zobowiązanie Instruktorskie.

* Zob. E. Klimas-Kuchtowa, *Jak lepiej rozumieć i wychowywać dziecko*, Kraków 1997.

Wymagania na stopień przewodnika są ułożone tak, aby mogły być realizowane przez przybocznego w drużynie. Wiadomo, że jest to funkcja w naturalny sposób przygotowująca do objęcia funkcji drużynowego.

Jak zostać instruktorem harcerskim?

Można przejść całą opisaną wyżej harcerską drogę od zucha do instruktora, ale nie jest to obowiązkowe. Wielu instruktorów to osoby, które z harcerstwem zetknęły się w swoim życiu później.

Drużynowy powinien posiadać stopień co najmniej przewodnika. Z czasem warto zrobić następny krok i zdobywać stopień podharc mistrza – każdy harcerz i instruktor powinien się cały czas rozwijać i doskonalić.

PRÓBA NA STOPIEŃ PRZEWODNIKA

Stopień instruktorski to potwierdzenie umiejętności, wizytówka, patent od ZHP, który mówi: „Tak, uważamy, że ten człowiek nadaje się i ma pełne prawo do pracy z harcerzami”. Tak samo jak stopnie harcerskie, próby instruktorskie systematyzują twoją pracę nad sobą, a ponadto – pozwalają doskonalić umiejętności zarządzania zespołem.

Przewodnik/przewodniczka

IDEA STOPNIA

Poznaje siebie i motywy swojego postępowania. Jest wzorem dla harcerzy. Ma uzdolnienia przywódcze. We współdziałaniu z dziećmi i młodzieżą znajduje radość, umie być starszym kolegą i przewodnikiem. Świadomie stosuje metodę harcerską do realizacji celów wychowawczych. Ma poczucie odpowiedzialności za pracę i powierzony zespół. Bierze aktywny udział w życiu hufcowej wspólnoty.

WARUNKI OTWARCIA PRÓBY

- Złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego.
- Przedstawienie komisji stopni instruktorskich programu swojej próby, zapewniającego realizację wymagań.
- Ukończone 16 lat.

WYMAGANIA

1. Kształtuje własną osobowość zgodnie z Prawem Harcerskim, w tym ułożył i konsekwentnie realizował plan swojego rozwoju.
2. Pogłębia swoją wiedzę i rozwija swoje zainteresowania.
3. Zachowuje właściwe proporcje w wypełnianiu obowiązków wynikających z przynależności do różnych grup społecznych (rodzina, szkoła, drużyna, środowisko zawodowe).
4. Ukończył kurs przewodnikowski.
5. Podejmuje stałą służbę w swoim harcerskim środowisku.
6. Bierze udział w życiu hufca.

7. W trakcie minimum półrocznej praktyki w gromadzie/drużynie wykazał się umiejętnością pracy wychowawczej z dziećmi lub młodzieżą w wybranej grupie wiekowej, w tym umiejętnościami:

- stosowania instrumentów metodycznych,
- stosowania systemu małych grup,
- tworzenia planu pracy, jego realizacji i podsumowania, oraz uczestniczył w:
  - organizacji wyjazdowych form pracy,
  - pozyskiwaniu środków na działalność drużyny/gromady,
  - organizacji obozu (kolonii) lub zimowiska drużyny/gromady i pełnił na nim funkcje,
  - prowadzeniu dokumentacji niezbędnej do działania drużyny/gromady,
  - współpracy ze środowiskiem działania – rodzicami, szkołą, itp.

8. Korzysta z harcerskiej literatury i mediów.

WARUNKI ZAMKNIĘCIA PRÓBY

1. Osiągnięcie poziomu opisanego w idei stopnia i zrealizowanie wymagań próby.
2. Przestrzeganie przepisów dotyczących zasad bezpieczeństwa w pracy z dziećmi i młodzieżą.
3. Posiadanie wiedzy i umiejętności na poziomie stopnia harcerka orla/harcercz orli.
4. Ukończenie minimum 15-godzinnego kursu pierwszej pomocy.
5. Pozytywnie oceniona praca w okresie realizacji próby.

Jak zabrać się do zdobywania stopnia instruktorskiego?

● **Decyzja.** Podejmujesz ją samodzielnie lub ktoś cię do tego motywuje. To ważna decyzja, która umożliwi dalszy rozwój instruktorski.

● **Wybór opiekuna.** Powinna to być osoba będąca dla ciebie autorytetem, ktoś, kogo szanujesz i liczysz się z jego zdaniem, ale jednocześnie potrafisz z nim rozmawiać i dyskutować, komu ufasz i zechcesz dzielić się z nim nie tylko swoimi sukcesami, ale i niepowodzeniami. Musi też spełniać kilka warunków formalnych. W przypadku próby na stopień przewodnika musi to być instruktor w stopniu podharc mistrza lub harcmistrza. Wybór opiekuna jest bardzo istotny w przebiegu całej próby instruktorskiej. To do niego będziesz się zwracał z problemami i pytaniami, a na początku to on pokieruje wspólnym układaniem programu próby.

● **Ułożenie programu próby instruktorskiej.** Program próby musi być zgodny z ideą stopnia oraz jego wymaganiami, które są opisane w Systemie stopni instruktorskich. Układasz go razem z opiekunem. Najczęściej wymaga to wielu rozmów i spotkań. Opiekun musi poznać potrzeby twoje i twojego środowiska. Program próby ma w sposób naturalny pomagać ci w rozwoju. Nie może być odcwany od tego, co robisz na co dzień. Ma cię motywować do dalszej pracy. Zadania powinny być ściśle związane z twoimi (a nie opiekuna) planami na najbliższą przyszłość.

W Systemie stopni instruktorskich jest zespół wymagań, jednak nie musisz ich liczb odzwierciedlać w liczbie twoich zadań (np. jedno zadanie może realizować

więcej niż jedno wymaganie). Ważne, abys wiedział, co chcesz robić i jaką drogą chcesz pójść. Dobrze jest zacząć od określenia swoich celów zarówno harcerskich, jak i życiowych. Należy określić priorytety do realizacji w ciągu najbliższego roku (bo tyle zwykle powinna trwać próba na stopień przewodnika/przewodniczki). Program próby powinien spełniać kilka warunków. Powinien być:

- **celowy** – zadania należy tak dobrać, aby prowadziły do celu, który chcesz osiągnąć,
- **wykonalny** – zadania powinny być możliwe do zrealizowania,
- **operatywny** – taki, aby można było nim łatwo się posługiwać i określać, czy zadanie zostało zrealizowane,
- **dostatecznie szczegółowy** – precyzyjnie określający zadania, ale nie przesadzający ze szczegółowością,
- **całościowy** – obejmujący wszystkie wymagania i ideę stopnia przewodnika,
- **terminowy** – uwzględniający czas trwania próby oraz harmonogram realizacji zadań,
- **prosty w budowie** – przejrzysty, zrozumiały nie tylko dla twórców, ale również dla innych czytających, np. dla członków komisji stopni instruktorskich.

● **Spotkanie z komisją stopni instruktorskich.** Komisja sprawdza, czy twoja próba realizuje ideę stopnia oraz jego wymagania. W komisji zasiadają doświadczeni instruktorzy, których głównym celem jest wspieranie młodego człowieka w zdobywaniu stopnia instruktorskiego. Są po to, by ci pomóc. Na spotkanie komisji musisz się stawić razem z opiekunem. Szczegółowe zasady składania dokumentów i terminy spotkań określa regulamin komisji stopni instruktorskich dostępny w hufcu.

● **Otwarcie próby w rozkazie komendanta hufca.** To konieczna formalność. Każda próba musi być oficjalnie otwarta w rozkazie.

● **Realizacja programu próby.** To najważniejszy etap. Zgodnie z zaplanowanym programem próby realizujesz wtedy wszystkie postawione przed sobą cele. Na tym etapie bardzo ważna jest systematyczność i działanie zgodnie z założonym harmonogramem. Nie odkładaj realizacji zadań na później. To najczęstszy powód wydłużania się prób instruktorskich. Dobry opiekun będzie pytał co jakiś czas, czy wszystko idzie zgodnie planem, będzie cię mobilizował w razie pojawiających się trudności. Pamiętaj o tym, że w razie potrzeby możesz zmienić zadanie w swojej próbie. Czasami życie układa się tak, że zaplanowane wcześniej rzeczy mogą się okazać niewykonalne. To nie koniec świata. Spotkaj się z opiekunem i porozmawiaj o tym. Wspólnie pomyślcie nad innym zadaniem, które będzie realizowało to samo wymaganie. Gdy to już zrobicie, złoż do komisji stopni instruktorskich wniosek o zmianę zadania.

● **Podsumowanie.** Czas na kolejne spotkanie z opiekunem i rozmowę o tym, jak przebiegała próba. To także pora wyciągania wniosków i opracowania przez siebie raportu z przebiegu próby, który przedstawiś swojej komisji. W nim opisz to, co się wydarzyło, dodaj własne wnioski i przemyślenia dotyczące poszczególnych zadań i całej próby.

Złóż raport do KSI wraz z wnioskiem o zamknięcie próby. Swoją opinię wyrazi także twój opiekun i bezpośredni przełożony.

● **Spotkanie z komisją stopni instruktorskich.** Podczas tego spotkania przedstawiasz wyniki swojej próby. Musisz być przygotowany na to, że komisja zada ci pytania związane z próbą oraz wiedzą, jaką powinieneś posiadać. Komisja obserwuje cię także przez cały czas trwania próby, zasięga opinii osób, które z tobą pracowały, nie wydaje więc opinii i decyzji tylko na podstawie tego krótkiego spotkania.

Może się oczywiście zdarzyć tak, że komisja uzna, że powinieneś zrobić w ramach próby więcej, niż dotychczas zrealizowałeś. Dzieje się tak zwykle w przypadku, gdy któreś z zadań nie zostało wykonane, a wcześniej nie zaproponowałeś samodzielnie czegoś w zastępstwie. Ale to nic strasznego – zrobisz to, co wspólnie ustalicie. Na zakończenie spotkania dowiadujesz się o decyzji komisji – jeśli jest pozytywna, to czekają cię dwa następne.

● **Przyznanie stopnia w rozkazie komendanta.** Na ten moment na pewno będziesz czekał z dużą niecierpliwością, ale przyjdzie on w miarę szybko.

● **Zobowiązanie instruktorskie.** Odbywa się zgodnie ze zwyczajami środowiska, w którym pracujesz i zwykle ma uroczysty charakter.

Na koniec jeszcze jedna ważna sprawa. Nie każda próba na stopień instruktorski kończy się pozytywnie. Na dowolnym jej etapie, gdy dojdiesz do wniosku, że to nie jest droga, którą chcesz podążać, możesz ją przerwać. Spotkaj się wtedy z opiekunem i wspólnie podejmijcie decyzję. Może trzeba jeszcze poczekać? Możesz przystąpić do próby później, kiedy już będziesz pewien, że chcesz zostać instruktorem.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA DRUŻYNOWEGO

■ Ewa Daniłowska

Niezajomość prawa nie chroni przed odpowiedzialnością. W razie nieszczęśliwego wypadku nikt nie będzie pytał, czy zdawałeś sobie sprawę z tego, że coś jest zabronione – wszyscy bowiem przyjmą, że powinieneś to wiedzieć.

👉 BEZPIECZEŃSTWO PRZEDE WSZYSTKIM

Odpowiedzialność przed prawem karnym ponosi każdy, kto ukończył 17 lat. Zgodnie z art. 10 § 1 kodeksu karnego *na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat*. Osoby młodsze, a w niektórych przypadkach także te, które skończyły lat 17, podlegają odpowiedzialności zgodnie z Ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich. Jednak są także przypadki, kiedy osoby, które ukończyły zaledwie 15 lat, mogą odpowiadać karnie (art. 10 § 2 kk).

Jeśli jesteś niepełnoletni, drużyna musi mieć dorosłego opiekuna i to nie tylko takiego „na papierze”. Ważne jest, aby opiekun brał udział w zbiórkach, chodził z drużyną na wyprawy i uczestniczył we wszystkich jej spotkaniach. Jako drużynowy – harcerski wychowawca – powinieneś mieć jednak świadomość, że nawet brak odpowiedzialności prawnej nie zwalnia cię od odpowiedzialności przed własnym sumieniem i rodzicami podopiecznych.

Z całą pewnością najlepiej byłoby mieć oczy dookoła głowy i przez cały czas obserwować swoich podopiecznych, szczególnie na obozach, biwakach lub wycieczkach. Zapewne wiesz doskonale, jak niesamowite pomysły potrafią mieć jedenaście-, dwunasto- czy trzynastolatki. Twoim zadaniem jest przewidzieć, co mają ochotę zrobić – i zapobiec temu, jeśli miałyby to być działania niebezpieczne dla nich lub dla kogoś innego. Jako drużynowy zobowiązany jesteś do opieki nad harcerzami ze swojej drużyny. Pamiętaj o tym podczas wszystkich działań, jakie z nimi podejmujesz. Zacznijmy od przykładu.

Drużynowy 3 WDH „Sztorm” Maciek podczas obozu zabrał harcerzy na wędrowkę. Nie zdążyli dojść do miejsca biwakowania w ciągu dnia, ale ponieważ byli już blisko celu, postanowili, że pomimo zmroku będą szli dalej. Część trasy musieli przebyć uczęszczaną przez samochody asfaltową drogą. Drużynowy wykazał się rozsądkiem i dbałością o bezpieczeństwo podopiecznych. Przed wejściem na szosę ustawił harcerzy w kolumnie, sam stanął na początku z oświetleniem, a z tyłu ustawił pełnoletniego przybocznego z latarką sygnalizującą, że po jezdni porusza się grupa pieszych.

A gdyby drużynowy nie był tak przewidujący i nie zabrał ze sobą latarek? Grupa idąca po ciemku byłaby całkiem niewidoczna dla jadących samochodów. Przewodząc nieoświetloną kolumnę harcerzy, drużynowy naraziłby podopiecznych na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia, co jest przestępstwem w rozumieniu art. 160 § 1 kk, który brzmi: *Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*. Zgodnie z tym przepisem, czynu takiego dopuścił się ten, kto swoim działaniem lub zaniechaniem działania naraził innych. W efekcie narażenia sprawca dokonuje zmiany sytuacji, w jakiej znajduje się dana osoba, czyli stawia ją w sytuacji niebezpiecznej dla życia i zdrowia.

Niebezpieczeństwo w danej sytuacji musi mieć charakter bezpośredni, czyli musi istnieć duże prawdopodobieństwo nastąpienia opisanych wyżej skutków. Przestępstwo dokonane jest już z chwilą narażenia, choćby nic się nie stało i nikt nie doznał żadnego uszczerbku.

Należy tu wyjaśnić, że przepis art. 160 § 1 kk obejmuje tylko tych, którzy działają umyślnie z zamiarem narażenia. Opisujący drużynowy takiego zamiaru nie miał, ale nie zachował należytej ostrożności, jakiej należałoby od niego – jako opiekuna harcerzy – oczekiwać (czyli w myśl prawa działał nieumyślnie). Ponieważ jednak jako pełnoletni drużynowy w myśl przepisów wewnętrznych ZHP był osobą zobowiązaną do opieki nad swoimi harcerzami, znajduje tu zastosowanie art. 160 § 2 kk: *Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*. Co prawda jest to także przepis dotyczący umyślnego działania, jednak w omawianym przypadku stosuje się go równocześnie z przepisem wynikającym z art. 160 § 3 kk: *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku*.

Wróćmy do hipotetycznej sytuacji, w której Maciek nie zabrał latarek. Na szczęście podczas wędrowki żadnemu z harcerzy nic się nie stało, ale po obozie jeden z jego uczestników pochwalił się tą przygodą w domu. Rodzice harcerza złożyli do prokuratury zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa – bowiem zgodnie z § 5 cytowanego już przepisu: *Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego* (pokrzywdzonymi w tym momencie są rodzice harcerza jako jego przedstawiciele ustawowi). Komendantka szczepla, w którym działa drużyna Maćka, wielokrotnie rozmawiała z rodzicami – aż udało się przekonać ich,

żeby wycofali wniosek o ściganie drużynowego. Wszystko skończyło się strachem, przeprosinami i naganą.

Pamiętaj także o tym, że nie wolno zostawiać harcerzy bez opieki – w każdym takim przypadku narazisz ich na niebezpieczeństwo. Im więcej jesteś w stanie przewidzieć, im większa jest twoja wyobraźnia i ostrożność, tym większa pewność, że twoi podopieczni są bezpieczni.

Wszyscy uczestnicy obozu mieli wyjść na wędrownkę. Niestety, Kasię rozboleł żołądek. Wyobraź sobie dwa warianty postępowania w tej sytuacji:

W pierwszym przypadku przewidujący komendant poprosił komendantkę sąsiedniego podoboju, żeby wzięła Kasię pod opiekę na czas wędrownki jej drużyny. Wcześniej zaprowadził harcerkę do pielęgniarki, która podała jej lekarstwa. Drużynowy zaprowadził Kasię do zaprzyjaźnionego podoboju, a sam z resztą harcerzy udał się na wędrownkę.

W tym przypadku drużynowy dopełnił w całości swojego obowiązku – zapewnił Kasię opiekę medyczną i pozostawił ją z osobą pełnoletnią podczas swojej nieobecności.

W drugim przypadku Kasia została sama w podoboju, kiedy inni poszli na wędrownkę. Nie skonsultowano jej z lekarzem ani pielęgniarką. W ciągu dnia dziewczynka poczuła się dużo gorzej. Na szczęście odwiedziła ją koleżanka z sąsiedniego podoboju. Natychmiast zawiadomiła swojego komendanta o tym, że Kasia źle się czuje. Chora harcerka trafiła do lekarza i na szczęście wszystko skończyło się dobrze.

Jednakże komendant podoboju Kasi po powrocie z wędrownki dostał od komendanta zgrupowania solidną burę – i słusznie. Zaniedbał bowiem swój obowiązek sprawowania opieki nad harcerką – nie dosyć, że zostawił niepełnoletnią osobę bez opieki, to na dodatek nie zapewnił jej odpowiedniej pomocy lekarskiej, co w poważniejszym przypadku mogło skończyć się o wiele gorzej.

USZCZERBEK NA ZDROWIU I NIEUMYŚLNE SPOWODOWANIE ŚMIERCI

Drużynowy 2 DH „Grom” Paweł postanowił zrobić swoim harcerzom na obozie tzw. „małpi gaj”, czyli tor przeszkód, połączony z przejściem po linach. Jednakże nie pomyślał o tym, żeby zapewnić odpowiednie zabezpieczenia – jego podopieczni mieli bowiem przejść po linach na wysokości 3 m bez asekuracji. Jeden z harcerzy spadł podczas przejścia, na szczęście tylko się potłukł. W rozmowie telefonicznej opowiedział o wszystkim rodzicom, którzy następnego dnia przyjechali na obóz i zapowiedzieli, że wyciągną konsekwencje w stosunku do drużynowego.

W tym przypadku mamy już do czynienia z nastąpieniem skutku, a ponieważ obrażenia po upadku były nieznaczne, w grę wchodzi art. 157 § 2 kk, który mówi: *Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający nie dłużej niż 7 dni, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.* W naszym przypadku Paweł działał nieumyślnie, więc możemy zastosować do niego art. 157 § 3 kk, który mówi, że: *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.*

Z uwagi na fakt, iż harcerz doznał obrażeń trwających poniżej 7 dni, mamy znowu do czynienia z przestępstwem ściganym na wniosek pokrzywdzonego (w myśl art. 157 § 4 kk). Jeżeli naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwałoby dłużej niż 7 dni, mielibyśmy do czynienia z przestępstwem ściganym z urzędu i udobruchanie oraz przeproszenie rodziców dziecka nic by nie dało. Zgodnie z art. 157 § 1 kk: *Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

Twoje lekkomyślne zachowanie i nieprzewidywanie skutków może spowodować o wiele groźniejsze konsekwencje w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a nawet śmierci podopiecznego. Miejmy nadzieję, że do takiej sytuacji w twojej pracy wychowawczej nie dojdzie, ale wystarczyłoby, żeby we wspomnianym przypadku harcerz uderzył głową o twardy kamień...

Najtragiczniejszych w skutkach przypadków dotyczy art. 156 kk, który przytoczę w całości, albowiem obejmuje on formę zarówno umyślną, jak i nieumyślną. Co ważne, bez względu na formę zakłada ściganie z urzędu. Wystarczy więc zawiadomienie rozgoryczonych rodziców, którzy nie będą mogli już cofnąć wniosku i sprawa zostanie nadany nieodwracalny bieg, ponieważ art. 156. kk stanowi:

§ 1. *Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci: 1. pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, 2. innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

§ 2. *Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*

§ 3. *Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

Najgorszą konsekwencją zaniedbania obowiązków, nieprzewidywania skutków oraz lekkomyślności polegającej na niezapewnieniu bezpieczeństwa podopiecznym może być nieumyślne spowodowanie śmierci. W takim przypadku prokurator nie będzie słuchał twoich tłumaczeń, że przecież organizowałeś już niejednokrotnie przechodzenie po linie bez zabezpieczenia i nic się nie stało. Zgodnie z art. 155 kk: *Kto nieumyślnie powoduje śmierć człowieka, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.* To suchy przepis, ale brzemienny w skutkach – w najlepszym przypadku drużynowy jako osoba niekarana o nieskazitelnej opinii dostanie karę pozbawienia wolności w zawieszeniu i dozór kuratora (jeżeli w momencie popeł-

nienia czynu nie ukończył 21 lat). Niestety, w takiej sytuacji do końca trwania próby będzie funkcjonował w społeczeństwie jako osoba karana, nie mówiąc już o odpowiedzialności moralnej, jaka będzie na nim ciążyła.

INNE PRZYPADKI

Można wskazać jeszcze inne przypadki odpowiedzialności karnej w harcerskim życiu – jak choćby naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 kk) czy pozbawienie

Fakt, że jako drużynowy ponosisz odpowiedzialność za bezpieczeństwo swoich podopiecznych, nie oznacza, że powinieneś zaniechać działań, które mogą urozmaicić harcerzom zbiórki. Jeżeli zachowasz zdrowy rozsądek, uwzględniś wszystkie środki ostrożności i będziesz przewidywać konsekwencje postępowania, możesz organizować wspaniałe i pełne przygód, a przede wszystkim bezpieczne zajęcia dla harcerzy.

wolności (art. 189 kk) podczas podchodów. Pałac ognisko, należy pamiętać o art. 163 kk, który mówi o sprowadzeniu zdarzenia zagrażającego życiu lub zdrowiu wielu osób lub mieniu o wielkich rozmiarach (takim zdarzeniem może być pożar).

Bardzo poważnym problemem może stać się molestowanie seksualne. W myśl art. 200 § 1 kk: *Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

Sam termin „obcowania płciowego” jest oczywisty, natomiast mniej zrozumiałe jest sformułowanie „inna czynność seksualna”. Pod tym pojęciem kryją się takie czynności, jak dotykanie, głaskanie intymnych części ciała. To niezwykle delikatny temat. Bardzo często możesz mieć do czynienia z sytuacjami, które, przy niewłaściwej interpretacji, ocierają się o granice molestowania. Więcej na ten temat przeczytasz w rozdziale „Bliskość w pracy wychowawczej i jej granice”.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA DRUŻYNOWEGO

■ Beata Matyjaszczyk

Odpowiedzialność cywilna polega na naprawieniu szkody, która powstała w wyniku twoich działań lub działań osób, które znajdowały się pod twoją opieką. Jeśli szkody nie można naprawić, należy zapłacić za nią odszkodowanie.

➔ CO NALEŻY ROZUMIEĆ PRZEZ SZKODĘ

W kontekście odpowiedzialności cywilnej szkoda to:

- zniszczenie czyjejś rzeczy,
- uszkodzenie ciała, np. złamanie nogi,
- nienależyte wykonanie umowy (na spotkaniu przedobozowym opowiadałeś o bardzo atrakcyjnym programie obozu, a okazało się że uczestnicy większość czasu spędzili beczynnym w namiotach).

W każdej z tych sytuacji poszkodowana osoba lub jej opiekun ma prawo dochodzić od ciebie naprawienia szkody.

Odpowiedzialność cywilną ponosisz za:

- działania własne, które doprowadziły do szkody z tytułu art. 415 kodeksu cywilnego: *Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia,*
- niestaranne wykonanie umowy z tytułu art. 471 kodeksu cywilnego: *Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi,*
- działania osób trzecich, którym powierzyłeś wykonanie jakiś zadań z tytułu art. 430 kodeksu cywilnego: *Kto na własny rachunek powierza wykonanie czynności osobie, która przy wykonywaniu tej czynności podlega jego kierownictwu i ma obowiązek stosować się do jego wskazówek, ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną z winy tej osoby przy wykonywaniu powierzonych jej czynności,*
- działania osób, które nie ukończyły trzynastego roku życia, a znajdują się pod twoją opieką.

Ten ostatni punkt wynika z art. 427 kodeksu cywilnego, który stanowi: *Kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku winy poczynać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy starannym wykonywaniu nadzoru. Musisz przy tym pamiętać, że art. 426 kodeksu cywilnego stwierdza: *Małoletni, który nie ukończył lat trzynastu, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.**

Odpowiedzialność cywilną ponosisz w przypadku, kiedy:

- istnieje związek pomiędzy szkodą a twoim działaniem lub brakiem działania, do którego byłeś zobowiązany,
- osoba, która żąda od ciebie naprawienia szkody, wykaże brak należytej staranności w wykonaniu zobowiązania (nie ma ona natomiast obowiązku udowodnienia ci winy.)

Drużynowy może się uwolnić od odpowiedzialności cywilnej, jeśli wykaże, że wykonał zobowiązanie, albo że niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania nastąpiło nie z jego winy (winą jest również nieumyślne niedochowanie należytej staranności przy jego wykonywaniu). Aby nie dopuścić do sytuacji, w których drużynowy ponosi odpowiedzialność cywilną:

- Należy zadbać, aby każdy opiekun prawny harcerza został zapoznany z zasadami pracy drużyny harcerskiej (obozu harcerskiego) i podpisał zgodę na udział swojego podopiecznego w tych formach.
- Należy zapoznać harcerzy z obowiązującymi zasadami (jak z regulaminami obozowymi), opowiedzieć im o grożących niebezpieczeństwach i udokumentować to w książce pracy drużyny.
- Nie wolno zostawiać harcerzy bez opieki na zbiórce, podczas rajdów, biwaków.
- Przeprowadzanie zajęć specjalistycznych (np. zabaw linowych) należy powierzać wyłącznie osobom, które posiadają potwierdzone dokumentami odpowiednie kwalifikacje.

Prawo cywilne oczekuje od nas – w przypadku wystąpienia szkody – naprawienia jej lub zapłacenia odszkodowania. Aby zmniejszyć kwotę, którą w razie uszczerbku na zdrowiu lub majątku będzie trzeba zapłacić, można się ubezpieczyć. Ubezpieczyciel za odpłatnością przejmie na siebie część odpowiedzialności finansowej za powstałą szkodę. Podstawą jest umowa, która wyznacza zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela, czyli określa, kiedy i jaką kwotę odszkodowania powinien on wypłacić.

Wysokość opłaty (składki ubezpieczeniowej) zależy od:

- stopnia ryzyka – skok ze spadochronem jest według ubezpieczycieli dużo bardziej ryzykowny niż udział w wycieczki pieszej,
- wysokości odszkodowania (im wyższe odszkodowanie, tym większa opłata),
- zakresu świadczeń w ramach ubezpieczenia,
- czasu trwania ubezpieczenia.

RODZAJE UBEZPIECZEŃ

Rozróżniamy dwa podstawowe rodzaje ubezpieczenia:

- **od odpowiedzialności cywilnej** – tego, kto prowadzi działalność,
- **od następstw nieszczęśliwych wypadków** – tego, kto doznał szkody.

Ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej (OC) to rodzaj ubezpieczenia majątkowego. Polega ono na możliwości ubezpieczenia się na wypadek, gdyby wskutek niedopełnienia lub niestaranego wykonywania obowiązków drużynowego lub

działania harcerzy będących pod jego opieką powstała szkoda, np. zniszczono mienie, doszło do uszkodzenia ciała itp. W takiej sytuacji pieniądze pochodzące z ubezpieczenia będą w stanie pokryć koszty odszkodowania, które może przekraczać twoje możliwości finansowe.

Ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków (NWW) to rodzaj ubezpieczenia osobowego. Dotyczy ono ubezpieczenia się od skutków doznanych urazów, np. złamania nogi. Na podstawie umowy z ubezpieczycielem zobowiązuje się on wypłacić pewną kwotę za następstwa wypadku. Należy zwrócić uwagę na następujące kwestie:

- jest to ubezpieczenie od następstw – czyli podstawą wypłacenia odszkodowania nie jest sam fakt wystąpienia wypadku na obozie i złamania ręki przez harcerza, ale następstwo tego wypadku (zmniejszenie sprawności posługiwania się ręką).
- wysokość odszkodowania jest zależna od wysokości składki i stopnia uszczerbku na zdrowiu, który można określić dopiero po zakończeniu leczenia.

- **Opłacenie składki członkowskiej ZHP zapewnia ci udział w polisie OC wykupionej przez ZHP.**
- **Ubezpieczenie od NWW możesz zawrzeć sam dla swojej drużyny na cały rok pracy harcerskiej, ale coraz częściej hufce wykupują takie ubezpieczenie dla członków hufca. Opłacenie składki członkowskiej ZHP jest potwierdzeniem przynależności do hufca.**

BLISKOŚĆ W PRACY WYCHOWAWCZEJ I JEJ GRANICE

■ Anna Poraj ■ Aleksandra Wojewoda

Wychowywanie metodą harcerską opiera się na indywidualnym kontakcie instruktorów i wychowanków, na budowaniu ich wzajemnych relacji. Relacje te często stają się bardzo bliskie. Instruktorzy wczuwają się w sytuację swoich podopiecznych, troszczą się o nich, zwracają uwagę na ich potrzeby i uczucia. To ważny element wychowania. Jednak należy uważać, aby w swojej pracy nie naruszyć prywatności lub intymności młodego człowieka.

👉 CZYM JEST BLISKOŚĆ

Bliskość to serdeczność, zażyłość, przyjazne stosunki. Często towarzyszy im intymna atmosfera. Bliskie i zażyłe relacje powstają na różnych płaszczyznach. Połączyć mogą np. wspólne zainteresowania i pasję, rozmowy na ważne tematy, wspólne poszukiwanie i odkrywanie nowych wiadomości i umiejętności. To **zbliżenie na płaszczyźnie intelektualnej**.

Čzęsto dziewczyna czy chłopak znajduje u dorosłego instruktora zrozumienie swojej sytuacji rodzinnej czy emocjonalnej. Obdarza go zaufaniem, czyni powiernikiem tajemnic życia osobistego. Dzieli się z nim ważnymi informacjami o sobie, szukając odpowiedzi na nurtujące pytania. Znajduje w nim przyjaciela i otrzymuje wsparcie, jakiego czasem brak jest w domu rodzinnym. Mówimy wtedy o **bliskości emocjonalnej**.

Bliskość jest nieodłącznym elementem oddziaływań wychowawczych w harcerstwie. Należy jednak odróżnić ją od bliskości, która narusza granice osobiste drugiej osoby, która nacechowana jest erotyzmem, od kontaktów przepełnionych niezdrowymi emocjami, od bliskości budowanej na intymności seksualnej.

Zażyłość powstaje też na **płaszczyźnie fizycznej**. W naszej metodzie stosujemy mnóstwo gier i zabaw ruchowych zawierających elementy kontaktu fizycznego. Wspólna zabawa, wysiłek fizyczny, wspólne pokonywanie przeszkód i zdobywanie szczytów dostarczają wielu głębokich przeżyć. Zdarzają się też sytuacje wymagające przytulenia rozżalonego czy zasmuczonego wychowanka. To bardzo naturalna i adekwatna reakcja instruktora, który chce zadbać o samopoczucie swego podopiecznego.

👉 ODPOWIEDZIALNOŚĆ INSTRUKTORÓW

Jako instruktor harcerski jesteś odpowiedzialny za powierzonych swojej opiece młodych ludzi. Oznacza to, że odpowiadasz za ich bezpieczeństwo podczas organizowanych zajęć

i masz świadomość, że istotą twojej służby jest tworzenie sytuacji wychowawczych. Sytuacje te powinny być przemyślane, dostosowane do potrzeb rozwojowych wychowanków oraz sprzyjające kształtowaniu ich charakterów. Poprzez uczestnictwo w wykreowanych przez siebie wydarzeniach dziewczęta i chłopcy uczą się, zdobywają nowe umiejętności, poznają i przyswajają wartości. Do wychowawców świadomych swojej roli i przewagi nad wychowankami (dorosły zawsze ma nad dzieckiem przewagę wynikającą z wiedzy, umiejętności społecznych i doświadczeń) należy zatem mądre i jasne określanie granic w codziennych kontaktach z dziećmi tak, by zadbać o ich potrzeby emocjonalne, ale również by nie nadużywać ich dziecięcej otwartości oraz zaufania, jakim obdarzyli swoich opiekunów. I ostatecznie – poprzez osobisty przykład wpajać im prawdziwe wartości tkwiące w zdrowych i uczciwych relacjach międzyludzkich.

Konieczność określania wyraźnych granic dotyczy zwłaszcza sytuacji intymnych i kontaktów osobistych – i to zarówno kontaktów instruktorów z wychowankami, harcerek i harcerzy między sobą, jak i zachowania instruktorów w relacjach z innymi instruktorami. Zasady postępowania muszą być jasne dla dziewcząt i chłopców, aby wiedzieli, jakie zachowania są zgodne z przyjętym systemem wartości (są więc właściwe), a jakie nie.

Określanie granic

Określanie granic w bliskich i intymnych kontaktach często sprawia dużo kłopotu. Dzieje się tak dlatego, że granice te nie są jednakowe dla wszystkich. Wpływają na nie różne czynniki: wiek uczestników, ich płeć czy stopień zażyłości oraz cały szereg czynników indywidualnych dla każdego uczestnika, m.in. wartości i przyzwyczajenia wyniesione z domu czy dotychczasowe doświadczenia w kontaktach społecznych. Niektórzy np. mają trudności z nawiązywaniem kontaktów – aby zbliżyć się do innych, muszą przełamywać swoje lęki i bariery. Innym z kolei przychodzi to z łatwością. Przeczytaj poniższe opisy sytuacji i zastanów się, czy nie znasz podobnych z własnego doświadczenia:

● Kaśka wiosną wstąpiła do drużyny. Bardzo podobała się jej serdeczna i bezpośrednia atmosfera panująca na zbiórkach. W czasie wakacji wyjechała z drużyną na obóz. Z dużym zdziwieniem obserwowała to, że harcerki często siadają na kolanach drużynowego. Zauważyła też rywalizację między dziewczętami o jego względy.

● Oskar jest ratownikiem na obozie harcerskim. Cały dzień spędza nad wodą. Dbą o bezpieczeństwo uczestników obozu korzystających z kąpieliska. Nie ma czasu na spotkania z dziewczynami. Ale jest jedna, która bardzo mu się podoba. To piętnastoletnia Julka, przyboczna z żeńskiej drużyny. Ona też ma czas bardzo zajęty, więc na spacer po lesie umawiają się dopiero po ogłoszeniu ciszy nocnej.

Czy w opisanych powyżej sytuacjach mogły zostać przekroczone jakieś granice? Jakie intencje wychowawcze ma dorosły mężczyzna pozwalający siadać na swoich kolanach trzynastoletce?

Spróbuj wyobrazić sobie, jak postrzegają takie sytuacje:

- rodzice harcerki i harcerzy,
- dziennikarze gazety regionalnej,
- harcerki i harcerze.

Te same sytuacje dla jednych są naturalnymi wydarzeniami, jakich dostarcza życie, a dla innych to przypadki drastycznie naruszające ich granice osobiste, powodujące wewnętrzne urazy. Często wydaje nam się, że na tyle znamy swoich podopiecznych, ich potrzeby i doświadczenia, że potrafimy ocenić, czy jakaś sytuacja im zagraża. Prawda jednak jest taka, że najczęściej nie wiemy nawet, czy jakieś granice zostały przekroczone. Rzetelną ocenę sytuacji utrudnia atmosfera gier i zabaw oraz fakt, że dziewczęta i chłopcy nie chcą odstawać do grupy, nie chcą się odróżniać. Najbardziej niepokojące wydaje się to, że nie wyznaczając granic, sankcjonujemy różne sytuacje o wątpliwych walorach wychowawczych, pozwalając, by stawały się normą w oczach młodych ludzi. Przykładów na potwierdzenie tej tezy w harcerskiej praktyce znajdziemy wiele:

- wszelkie zabawy prowokujące dotykanie się i całowanie,
- publiczne ośmieszanie i poniżanie podczas zabaw,
- zajęcia stwarzające możliwość bliskiego kontaktu, które nie mają żadnego motywu dydaktycznego, ale uchodząc za atrakcyjne, „bo są fajne” (masaże zespołowe i indywidualne, piramidy budowane z dziewcząt i chłopców, zabawy symulujące ruchy kopulacyjne itp.),
- krępujące warunki mycia się albo np. zwyczaj, że na trzydniowych biwakach nie trzeba się myć,
- siadanie dorastających dziewcząt na kolanach dorosłych mężczyzn.

Relacje instruktorskie

Instruktorzy stają się w oczach swoich wychowanków nośnikami wartości, autorytetami. Dziewczęta chcą być takie, jak ich drużynowa, chłopcy ćwiczą, by sprawnością dorównać drużynowemu. Zachowanie instruktorów jest poddane ciągłej obserwacji i naśladowane. Uwadze nie umykają najdrobniejsze gesty i słowa. To, jak mówią, co myślą, jak się ubierają, z czego się śmieją, jest przyswajane i uwewnętrzniane. W ten sposób kształtuje się osobisty system wartości młodego człowieka, jego postawy i zachowania, w tym również postawy i zachowania dotyczące kontaktów uczuciowych i intymnych.

Poniżej dwie sytuacje opisujące postawy i zachowania instruktorów. Spróbuj popatrzeć na nie przez pryzmat przekazywanych przez nich wartości.

● Kasia i Zbyszek są drużynowymi drużyn harcerskich w tym samym hufcu. Podczas wakacji ich drużyny wyjeżdżają na wspólny obóz. Kasia i Zbyszek od roku są razem. W czasie obozu chcą mieszkać w jednym namiocie. Nie mają też nic przeciwko temu, by pozostała kadra obozowa mieszkała w namiotach koedukacyjnych.

● Monika i Paweł, studenci pedagogiki, są instruktorami harcerskimi i w czasie wakacji wyjechali razem ze swoim szczeniem na obóz. Są parą, ale od kilku miesięcy

ich związek przechodzi kryzys. Wszyscy o tym wiedzą, bo z namiotu kadrowego często słychać ich kłótnie.

Bywa, że młodym instruktorom ciężko powstrzymać się od okazywania uczuć swoim sympatiom. Tłumaczą to naturalnością zachowania (lub tym, że właśnie w ten sposób kształtują u wychowanków postawy wobec miłości). Czy jednak zawsze mogą i powinni zachowywać się przy podopiecznych tak, jakby byli wśród rówieśników? Nie oznacza to oczywiście sfery tabu w naszych oddziaływaniach wychowawczych, lecz większą dbałość o zachowania i gesty oraz większą uwagę poświęconą kreowanym przez instruktorów sytuacjom wychowawczym.

Dzieci też przekraczają granice

Nawet gdy opatrzysz stosowną refleksją każdą proponowaną harcerzom zabawę i zadanie, przemyślisz bardzo dokładnie swoje zachowania, gesty i słowa, to nie możesz mieć pewności, że nie wydarzy się coś nieoczekiwanego:

● Wszystkie dziewczyny kochają się w przybocznym. Czarek, bo tak ma na imię przyboczny, jest najprzystojniejszy z całej kadry. Ma 18 lat i czarujący uśmiech. Baśka zawsze stara się być jak najbliższej niego. Wieczorem wymyka się z namiotu i prosi Czarka, by pocałował ją na dobranoc.

● Julka ma 13 lat i jest bardzo ładną dziewczyną. Jej dumą są długie, bursztynowe włosy. Julka systematycznie je szczotkuje. Podczas poobiedniego odpoczynku prosi o ich rozczesanie druha Sławka, 18-letniego oboźnego.

Czasem trzeba się nieźle nagłowić, żeby znaleźć takie wyjście z sytuacji, by nie urazić uczuć podopiecznego, a jednocześnie postąpić odpowiednio. Wiemy przecież, że zachowanie naszych wychowanków wynika z potrzeb właściwych dla ich wieku i poziomu rozwoju psychoseksualnego. To naturalne, że starają się zwrócić na siebie uwagę i zabiegają o sympatię drużynowego czy przybocznego. Powinniśmy jednak unikać takich sytuacji, w których mogą zostać przekroczone przez dorosłego osobiste czy intymne granice dziewczyny czy chłopca. Nie ma pewnie żadnych złych intencji 13-letnia Julka prosząca o rozczesanie jej włosów, ale może to być niezręczna sytuacja dla młodego instruktora, podobnie jak całowanie na dobranoc nastolatki.

SZCZEGÓLNIIE TRUDNE SYTUACJE

Dlaczego często nie reagujemy na dziwne sytuacje, na niepokojące opowiadania wychowanków na temat wydarzeń obozowych? Bo sądzimy, że większość tych zdarzeń nie jest niczym złym – że to tylko zabawa, żart, życzliwy odruch. I rzeczywiście tak jest najczęściej. Przytulamy harcerkę, bo tego wymagają reguły zabawy, pozwalamy, by harcerze ciasno ułożyli się w jednym namiocie, aby było im cieplej na zimowym biwaku. Ale w takiej sytuacji łatwo:

- przekroczyć granicę dozwolonej bliskości i kogoś zranić,
- narazić się na podejrzenia, insynuacje, problemy,
- zlekceważyć sygnały świadczące o naprawdę poważnym naruszeniu intymności dziecka.

Atmosfera bliskości to naturalna konsekwencja stosowania metody harcerskiej. Wspólne wykonywanie zadań i przeżywanie ważnych chwil, przebywanie razem, przyjaźń, braterstwo powodują, że czujemy się naprawdę blisko i bezpiecznie wśród innych harcerzy. Jednak oprócz normalnej bliskości może pojawić się bliskość niepożądana.

Zdarza się, że ludzie nadużywają władzy, jaką daje im ich pozycja, do wykorzystywania seksualnego, naruszenia wolności seksualnej drugiego człowieka, godzenia w obyczajność. Takie przypadki pojawiają się, niestety, także w ruchu skautowym i jest to sytuacja nie do przyjęcia. Z drugiej strony nie chcemy, aby zwyczajne pojmowanie bliskości zostało tutaj przysłonięte przez jej niewłaściwe znaczenie. Gdzie jednak dokładnie wyznaczyć granicę?

● **Jeżeli podopieczny mówi ci, że została naruszona jego intymność:**

- wysłuchaj go w tej chwili, kiedy postanowił się przed tobą otworzyć. Nie przerywaj, nie przekładaj rozmowy, ale też nie zmuszaj do dalszych zwierzeń, jeżeli tego nie chce,
- stwórz bezpieczną atmosferę i warunki do spokojnej rozmowy,
- zapewnij, że może ci zaufać i że w tym, co się stało, nie ma jego winy,
- poinformuj go, że możesz i chcesz mu pomóc, ale będziesz musiał w tym celu porozmawiać z kimś jeszcze (np. komendantem hufca),
- jeżeli nie chce rozmawiać i podzielić się swoją tajemnicą z kimś innym – poradź się kogoś, kto jest dla ciebie autorytetem, co dalej robić, bez zdradzania szczegółów, kogo sytuacja dotyczy,
- jeżeli uznacie (ty i osoba, z którą analizujesz tę sprawę), że harcerce czy harcerzowi rzeczywiście ktoś wyrządził lub wyrządza krzywdę, sprawę należy niezwłocznie zgłosić rodzicom dziecka, a następnie upewnić się, że zajęli się oni sprawą w sposób prawidłowy,
- jeżeli podopieczny tego oczekuje, nadal bądź dla niego osobą, z którą może porozmawiać o swoich problemach.

W tej i tak trudnej sytuacji dodatkowym problemem może się okazać współpraca z rodzicami. Mogą być urażeni, że to tobie, a nie im ich dziecko powierzyło swoją smutną tajemnicę. Mogą też, utrzymując, że to „dla dobra dziecka”, zachować milczenie i nie podejmować żadnych działań. Pamiętaj jednak, że

Kodeks Postępowania

Karnego. Art. 304.

§1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. (...)

§2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

jeżeli nie uczynią tego rodzice, ty masz obowiązek zgłoszenia sprawy do prokuratury.

● **Jeżeli masz uzasadnione podejrzenia, że ktoś krzywdzi dziecko, które jest pod twoją opieką:**

- Porozmawiaj z dzieckiem. Dobrze przygotuj się do tej rozmowy. Nie „zagadaj” swojego rozmówcy, nie sugeruj mu odpowiedzi, zapewnij komfort. Daj mu poczucie, że może zwrócić się do ciebie z każdym problemem.
- Jeżeli utwierdzisz się w przekonaniu, że dziecko jest krzywdzone, zgłoś problem przełożonemu lub specjaliście, który w sposób naturalny i dyskretny przyjrzy się jego zachowaniom.
- Jeżeli przełożony uzna, że dziecku rzeczywiście ktoś wyrządził lub wyrządza krzywdę, sprawę należy niezwłocznie zgłosić jego rodzicom, a następnie upewnić się, że zajęli się nią w sposób prawidłowy.

● **Jeżeli masz uzasadnione podejrzenia, że instruktor przekracza granice bliskości w stosunku do swoich podopiecznych:**

- Zgłoś problem przełożonemu.
- Przełożony przyjrzy się działalności i zachowaniu instruktora.
- Jeżeli przełożony uzna podejrzenia za niezasadne, poinformuje cię o tym. Jeżeli jest taka potrzeba, porozmawia z instruktorem, którego podejrzewano, zwracając mu uwagę na jego działania i uwrażliwiając na to, jak mogą być one postrzegane przez innych.
- Jeżeli podejrzenia wydają się uzasadnione, komendant hufca zgłosi sprawę do władz zwierzchnich ZHP i do prokuratury oraz zawiesi podejrzanego o przestępstwo instruktora we wszystkich pełnionych funkcjach, wyznaczając następcę.
- Komendant hufca porozmawia także z kadrą i rodzicami dzieci, tłumacząc im sytuację (**żeby rodzice nie dowiedzieli się wszystkiego od osób trzecich lub z prasy**).
- Jeżeli wyrok sądu potwierdzi podejrzenia, instruktor zostanie wykluczony z ZHP, jeżeli nie – przywrócony do służby. W takiej sytuacji należy też poinformować rodziców i kadrę o bezzasadnych podejrzeniach i przeprosić niesłusznie podejrzaną osobę.

Na szczęście postępowanie instruktorów, nawet gdy wywołuje niepokój czy komentarze, zwykle nie ma podłoża związanego z naruszaniem wolności seksualnej dziecka i godzeniem w jego obyczajność, ale jest spowodowane bezmyślnością i niedojrzałością wychowawczą.

- **Nigdy nie pozostawaj sam na sam z dzieckiem w odosobnionym miejscu. Jeżeli chcesz porozmawiać na osobności, wybierz miejsce z daleka widoczne.**
- **Nie pozwalaj sobie na związek emocjonalny z niepełnoletnim wychowankiem.**
- **Jeżeli jesteś w stałym związku z inną osobą z kadry, nie okazujcie sobie uczuć i czułości w obecności podopiecznych.**
- **Nie prowokuj dzieci do rozmów na tematy intymne, nie pozwalaj na spróśne żarty.**
- **Nie proponuj i nie prowokuj zabaw wymuszających zbytnią bliskość fizyczną.**
- **Nie faworyzuj żadnego z podopiecznych.**
- **Podczas biwaków oraz kolonii nie toleruj koedukacyjnego zakwaterowania zarówno uczestników, jak i kadry.**
- **Nie inicjuj sytuacji kontaktu fizycznego (siadanie na kolanach, uściski) z wychowankiem, a w przypadku, kiedy dziecko tego potrzebuje (tęsknota za domem, strach), nie rób tego na osobności.**

NAGRADZANIE I KARANIE W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ

■ Emilia Kulczyk-Prus

E. Grodecka w swojej książce „O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu” napisała: *Ruch harcerski jest ruchem młodości – nic więc dziwnego, że woli on tworzyć nowego człowieka, budować nowy świat zamiast burzyć i niszczyć, zmieniać w gruzu i popiół to, co funkcjonuje pożytecznie.*

👉 NAGRODY

Harcerstwo wychowuje pozytywnie, gdyż ten rodzaj oddziaływania gwarantuje najlepsze i najtrwalsze efekty. Powinieneś motywować do pracy poprzez wydobycie, ukazywanie i rozwijanie zalet harcerzy. W takim działaniu pomogą ci nagrody. Nagroda jest wprowadzeniem czynnika atrakcyjnego lub wyeliminowaniem negatywnego, zastosowanym w celu wywołania określonego zachowania. Ludzie są skłonni powtarzać zachowania związane z pokonywaniem jakiejś trudności, podejmowane dla uzyskania nagrody.

Kiedys jeden z uczestników obozu harcerskiego, wielokrotnie nagradzany i wyróżniany, powiedział: *To, że tyle razy byłem wyróżniony za moje osiągnięcia, sprawiło, że teraz czuję, że nie tylko powinienem, ale też chcę być bardzo dobry. Muszę pokazać, że naprawdę byłem wart tych wyróżnień.* Tak więc nagradzając, nawet symbolicznie, stymulowano zachowania korzystne dla rozwoju – rozwinięto to, co było najlepsze. Na tym właśnie polega sztuka wychowania.

Nagradzanie to motywacja zewnętrzna. Przy stosowaniu nagród musisz uważać, by nie zniszczyć motywacji wewnętrznej – czyli chęci do zrobienia czegoś dobre.

Jeśli pragnienie otrzymania nagrody góruje nad motywacją wewnętrzną, to w efekcie może ją zniszczyć. Nie należy więc bezmyślnie szafować nagrodami. Przecież wiele pozytywnych działań ludzie podejmują spontanicznie, często wykazują się empatią i chęcią niesienia pomocy innym. Jeżeli zaczniesz te skłonności nagradzać, mogą ulec stłumieniu. Wówczas harcerz, przyzwyczajony do nagród, zanim komuś pomoże, zapyta: *A co za to dostanę?*

Musisz zatem wiedzieć, kiedy i jak nagradzać. Oto kilka zasad, którymi warto się kierować.

- Wybierz odpowiedni rodzaj nagrody. Nie zawsze duża nagroda jest dobra. Przy wykonywaniu zadań wymagających znacznej koncentracji i skupienia perspektywa otrzymania dużej nagrody może rozpraszać. Dążenie do zdobycia nagrody zmniejsza w rezultacie efektywność. Dlatego też w przypadku, kiedy stawiasz przed harcerzami ważne zadania, najlepiej informację o nagrodzie przekazuj dopiero po jego wykonaniu.

- Zachowaj umiar w nagradzaniu. Zbyt częste wyróżnianie tej samej osoby może nie tylko osłabić siłę nagrody, ale również wpłynąć na negatywne nastawienia reszty grupy do wyróżnionej jednostki. Osoba ta może zostać w ten sposób odsunięta przez swoich rówieśników.

- Nagradzaj zaraz po tym, kiedy ktoś na to zasłużył. Należy nagradzać w miarę postępów w pracy lub natychmiast po jej wykonaniu. Im szybciej nagrodzisz harcerza za jego postawę, tym większa będzie jego radość z otrzymanego wyróżnienia, a więc tym silniejsze oddziaływanie wychowawcze.

- Nie nagradzaj postaw utrwalonych. Zachowania stymulowane przez nagrody z czasem się utrwalają. Jeśli zauważysz, że to, co nagradzasz, zaczyna wchodzić w nawyk, ogranicz częstotliwość nagrody, a z czasem z niej zrezygnuj. Nie musisz przecież wzmacniać tych zachowań, które i tak istnieją, przy których wystarczającą rolę odgrywa motywacja wewnętrzna.

- Różnicuj nagrody. Nagrody powszednieją i wtedy tracą swoją wartość. Zapobiega temu ich różnicowanie. Najlepiej działają tzw. nagrody puzzle lub punkty. Za uzbieranie określonej ich liczby można coś dostać lub wzmocnić pozycję w grupie. Można w ten sposób przyznawać obrzędowy tytuł, wprowadzać kolejny poziom wtajemniczenia lub przyznawać kolejne elementy plakietki – tak, by dopiero po uzbieraniu całości można było przyszyć ją do munduru. Ważna też jest rola pochwał i gestów, życzliwych uśmiechów i słów uznania. Im większy autorytet drużynowego, tym większe zadowolenie z takiej pochwały. Uznanie drużynowego może również znaleźć wyraz w rozkazie lub wpisie do książeczki harcerskiej. Można przyznawać nagrody rzeczowe, także praktyczne, jak np. sprzęt pionierski, wycieczka lub bilet do kina. Dobrze, jeśli potrafisz połączyć ze sobą różne formy nagradzania. Wybór najważniejszej w danym momencie nagrody zależy od sytuacji i potrzeb osoby nagradzanej.

Znasz już podstawowe zasady nagradzania. Pamiętaj, że łatwo jest jednak popełnić błąd. Sztuka nagradzania wymaga wiedzy, mądrości, i doświadczenia.

KARY

W pracy z drużyną należy stosować jak najmniej kar. Dlatego wyłącznie drużynowy ma w drużynie prawo do karania. Tu również jest niezwykle ważny jego

autorytet. Niewłaściwie zastosowana kara może wzmocnić negatywne zachowanie. W każdym przypadku kara powinna być adekwatna do stopnia przewinienia i z nim związana, a osoba ukarana musi wiedzieć, za co ją ukarano. Aby zrozumiała swój błąd, często – zamiast kary – wystarcza poważna rozmowa w cztery oczy z drużynowym. Właśnie taka rozmowa na temat popełnionego błędu i jego skutków może przynieść najlepszy efekt wychowawczy.

Karą nie może być praca lub pomoc innym, gdyż potem każda praca będzie utożsamiana z karą. Kara nie może być bezmyślna, nie może być wyrazem złości drużynowego. Powinna natomiast dawać możliwość naprawienia błędu, należy także ją stosować zaraz po przewinieniu, wtedy jej oddziaływanie jest najsilniejsze.

Jeśli kiedyś dojdzie do sytuacji, w której będziesz używać ostatecznego narzędzia, jakim jest kara, zrób to w sposób zdecydowany i konsekwentny. Nie tłumacz się z tego, że karzesz, bo taki jest zwyczaj, bo ktoś ci tak kazał, bo tak wypada. Takie tłumaczenie nie łagodzi kary, lecz pozbawia ją sensu i zamiast budować twój autorytet – niszczy go. Stosuj kary śmiało, ale tylko w ostateczności, wtedy, kiedy masz pewność co do ich sensu i konieczności.

Musisz pamiętać, że tam, gdzie jest silna motywacja do działania, gdzie często występuje okazja do nagradzania i wiele osób zostaje nagrodzonych, już brak nagrody może być odebrany jako kara.

MOTYWOWANIE

■ Alicja Olesiejuk

Każdy z nas widział dzieci tak pochłonięte zabawą, że nie było sposobu, aby je namówić do czegoś innego. Wielu pewnie zastanawiało się, jak osiągnąć taki stan na zbiórce czy na obozie. Niektórzy drużynowi twierdzą, że ich harcerzy nic nie interesuje, że niczego nie da się z nimi zrobić, bo zaraz się nudzą. Oczywiście, czasem każdemu może się zdarzyć chwila zniechęcenia, ale jak to zrobić, aby nie powtarzała się ona zbyt często?

Odpowiedź jest prosta. Każdy drużynowy ma w swoim ręku narzędzia, które powinny mu w tym pomagać. Te narzędzia to **instrumenty metodyczne**.

W instrumenty metodyczne wpisany jest rozwój harcerzy, dążenie wzwyż, próba sprostania coraz to nowym wyzwaniom. Odpowiednio dobrane, indywidualne zadania w próbach na stopnie czy sprawności sprawią, że harcerze będą wiedzieli, co i kiedy robić, a dodatkowo zechcą to robić, bo każde działanie będzie dla nich fascynującą przygodą. Jeżeli coś idzie nie tak, to warto zastanowić się, czy podejmowane zadania nie są za trudne albo za łatwe. Jedne i drugie mogą demotywować.

Zgodnie z misją ZHP powinieneś wychowywać przez stawianie wyzwań. Postaraj się więc, aby wyzwania były atrakcyjne, ale osiągalne dla harcerzy. Planuj je z harcerzami indywidualnie. Zainteresowanie innych, szczególnie osób starszych, bardziej doświadczonych (kadry) sprawami harcerza również motywuje go do pracy. Poczucie, że w razie trudności możesz liczyć na pomoc oraz pochwały za postępy dają mu siły do dalszej pracy.

● **Zastępy.** Czy na pewno dobrały się w naturalny sposób i przewodzą nim osoby, za którymi harcerze chcą podążać? Czy zadania zespołowe, które realizują, są dla nich przygodą? Zgrane zastępy, których członkowie się lubią i spędzają ze sobą czas nie tylko wyznaczony przez zbiórki, rajdy czy obozy, są bardzo ważne. Czy wykorzystujesz ogromny potencjał pracy systemem zastępowym? Czy na działania drużyny składają się zadania realizowane przez zastępy?

● **Współzawodnictwo.** Gra jest charakterystyczną formą aktywności harcerzy. Powinno towarzyszyć jej współzawodnictwo. Chęć wygrania, pokazania, że jest się najlepszym, motywuje harcerzy. Szczególnie, jeżeli **współzawodnictwo** między zastępami jest czymś, co żyje na każdej zbiórce. Współzawodnicząc, zastępy szybciej i dokładniej realizują powierzone im zadania, wykazują własną inicjatywę. Jednak czasem bywa

Metoda harcerska daje jasne wytyczne, co i jak robić. Jeżeli okaże się, że coś nie działa, że harcerzom „się nie chce”, to sprawdź najpierw, czy w twoim działaniu czegoś nie brakuje. Jeżeli dobrze znasz i rozumiesz metodę harcerską, potrafisz stosować odpowiednie instrumenty metodyczne, dobrze sformułowałaś cele działania drużyny oraz korzystasz z różnych form pracy, to działania twojej drużyny staną się dla harcerzy atrakcyjną przygodą.

Jeżeli po tobie, drużynowym, będzie widać, że żyjesz tymi ideałami, o których mówisz, jeżeli tobie będzie się podobało to, co robi drużyna to z pewnością twoje działania będą przyciągać harcerzy.

tak, że jednemu z zastępów już na początku podwinie się noga i ciężko będzie mu dogonić pozostałe, a to może powodować zniechęcenie. Aby uniknąć takich sytuacji, warto dobierać **różnorodne zadania**, aby każdy zastęp mógł zabłysnąć – i ten, w którym harcerze są najbardziej wysportowani i ten, w którym bieganie nie jest najmocniejszą stroną, ale harcerze potrafią wymyślać piękne opowiadania... Można **podsumowywać współzawodnictwo dość często** – na przykład co dwa miesiące w ciągu roku, a co tydzień, na obozie. Wtedy zastęp, któremu pójdzie trochę gorzej, będzie wiedział, że niedługo może to nadrobić. Na koniec roku można nagrodzić dodatkowo

zastęp, który najwięcej razy zwyciężył. Jeżeli chcesz, aby współzawodnictwo motywowało do pracy nad sobą, **powtarzanie niektórych konkurencji** da zastępom możliwość poprawienia swojego wyniku. Punktów możemy dawać dużo, przyznawać je często, za wiele różnych zadań mniejszych i większych. Pamiętaj tylko o tym, aby te punkty były sprawiedliwie rozdzielane – adekwatnie do zadania i do tego, na co umawiałeś się wcześniej z zastępami. W związku z tym na samym początku należy ustalić **jasne zasady** tak, by każdy wiedział, ile punktów można zdobyć, za co i kto będzie je przyznawał. Pamiętaj, o tym, że należy rozbudzać w harcerzach dobre cechy, podkreślać ich zalety. Wszelkie **punkty ujemne nie bardzo pasują** do tego założenia.

● **Atmosfera.** Wspaniała **atmosfera** to coś, co harcerze długo pamiętają. Tworzy ją **przygoda, obrzędowość, kontakt z przyrodą**. Bardzo ważna jest **grupa osób**, z którymi przeżywa się przygody i podniosłe chwile. Akceptacja przez grupę, możliwość zaprezentowania się na jej forum z jak najlepszej strony są dla harcerzy bardzo istotne. Dzięki **emocjom** harcerskie przeżycia zostają w pamięci na długo, a przekazywane wartości stają się bliskie i ważne.

ROLA DRUŻYNOWEGO W BUDOWANIU WIZERUNKU ZHP

■ Agata Grzywacz

Każdy człowiek ma prawo do budowania własnego, subiektywnego zdania na dany temat. Zwykle jest ono efektem zebranych obserwacji, doświadczeń i wiedzy. Również w przypadku harcerstwa krążące opinie są odzwierciedleniem tego, jak wyglądamy w oczach innych, jakie doświadczenia współpracy z ZHP funkcjonują w społeczeństwie. Tutaj dochodzimy do kwestii **wizerunku** naszej organizacji.

👉 KIEDY DBAĆ O WIZERUNEK ZHP?

Wśród ludzi, którzy wiedzą, że jesteś harcerzem, kształtujesz obraz ZHP przez cały czas. **Wszystko, czego się podejmujesz, jest wrzucane do zakładki „tak robią harcerze”**. Kiedy zakładasz mundur, każdy twój ruch budzi jeszcze większe zainteresowanie wśród otoczenia. Nie tylko mundur jest symbolem ZHP. Koszulki z logiem ZHP, nazwą „hufiec”, „szczep”, „drużyna” lub używanie harcerskiego nazewnictwa w miejscach publicznych zwraca uwagę innych i skłania do formułowania opinii na temat harcerstwa. Oznacza to, że musisz być czujny i wrażliwy na zachowanie swoje i drużyny.

👉 JAK CHCEMY, BY POSTRZEGANO ZHP?

Dla dzieci harcerstwo ma być interesujące, pełne dobrej zabawy, przygód i wyzwań. W drużynie poznaje się nowe osoby, uczy się czegoś ciekawego, z drużyną zwiedza się nowe miejsca. Dla ich rodziców harcerstwo to zajęcie bezpieczne i rozwojowe, które uczy pozytywnych postaw społecznych. Nasi partnerzy spodziewają się, że kadra organizacji jest profesjonalna i rzetelna. **Chcemy, by ZHP było postrzegane jako organizacja nowoczesna, która szanuje swoje tradycje i obrzędy.**

👉 JAK BUDOWAĆ POZYTYWNY WIZERUNEK?

Nie wystarczy mówić, że harcerstwo to gra, która przekazuje wiedzę i uczy przydatnych umiejętności, trzeba to pokazać! Przejdźmy od teorii do praktyki.

● **Wygląd.** Drużyna pięknie się prezentuje, gdy jest regulaminowo umundurowana. Należy konsekwentnie tego

przestrzegać, ale nie tylko w mundurze można dobrze reprezentować ZHP. Jeżeli np. podróżujesz z drużyną, wystarczą jednolite koszulki. Dla obserwatora jest to znak, że jesteście zgraną ekipą, macie wspólną tożsamość i budujecie silną wspólnotę. To każdemu imponuje.

● **Zachowanie.** Harcerskie pąsy i piosenki są wesołe i zabawne, ale nie zawsze jest na nie czas i miejsce. Podróżując pociągiem, należy się upewnić, czy innym pasażerom nie będzie przeszkadzało granie i śpiewanie. Zwracaj uwagę również na teksty piosenek. Innym aspektem jest dyscyplina. Drużyna harcerska powinna być dobrze zorganizowana, ale wydzierający się obożny czy drużynowy nie robi dobrego wrażenia.

● **Współpraca.** Często korzystamy ze wsparcia osób z poza organizacji. Czasem są to rodzice, innym razem pracownicy szkoły lub zaproszeni specjaliści z różnych dziedzin. Do naszych partnerów można zaliczyć sponsorów, władze administracyjne i samorządowe. Pamiętaj, by wykazywać się wysokim profesjonalizmem w kontaktach z ich przedstawicielami. Liczy się tu odpowiedzialność, rzetelność, punktualność. Jeżeli coś obiecujesz, musisz dotrzymać słowa.

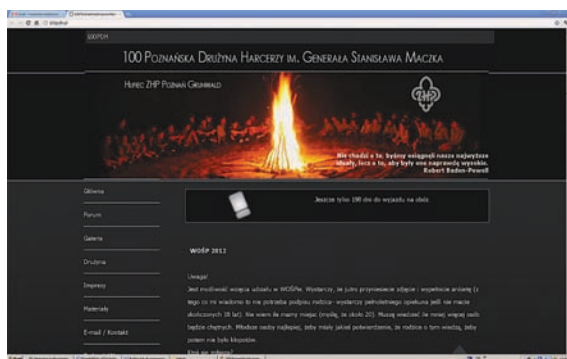
● **Promocja i informacja.** Pokaż, że działasz! Niech o aktywności twojej drużyny dowie się jak najwięcej osób. O tym, jak siebie kreujecie, świadczą materiały promocyjno-informacyjne o drużynie. Wiele można się dowiedzieć z Internetu. Za inwestuj trochę czasu w stworzenie strony internetowej drużyny. Ułatwi to przekaz informacji oraz zaprezentuje drużynę szerokiemu gronu odbiorców. Można też pomyśleć o forum drużyny czy portalu społecznościowym. Budując galerię internetową, rozważnie dobieraj zdjęcia. Zrezygnuj z tych, które są pozowane i nudne. Pomyśl o szkolnej gazecie! Przy organizacji lokalnych przedsięwzięć nie zapomnij o promocyjnych gadżetach. Promujmy się, pokażmy, że jesteśmy, działamy i to, co robimy, robimy dobrze!

👉 DLACZEGO POTRZEBNA NAM JEST DOBRA OPINIA?

Czasem chciałoby się powiedzieć, że „nie ważne, co myślą o nas inni, skoro i tak robimy dobrą robotę”. Niestety, jeżeli nie będzie nam towarzyszyć dobra reputacja, cały nasz wysiłek pójdzie na marne. Trzeba zaistnieć w świadomości dzieci i ich

rodziców, zjednać sobie różne instytucje. Jeśli o to nie zadbasz, harcerze będą się wstydzić wychodzić na ulicę w mundurach, rodzice nie pozwolą im jeździć na biwaki, bo nie obdarzą cię zaufaniem, a szkoła nie da wam harcówki. Czy już rozumiesz, dlaczego tak ważny jest wizerunek ZHP?

Na stronie www.promocja.zhp.pl znajdziesz więcej informacji na temat wizerunku i promocji ZHP.

FINANSE DRUŻYNY HARCERSKIEJ

■ Paweł Chmielewski ■ Beata Matyjaszczyk ■ Anna Wittenberg

W pracy drużyny będą potrzebne pieniądze. Na co? Na materiały programowe, na wyjścia do kina lub muzeum, na wyjazd na biwak lub obóz. Skąd je wziąć?

👉 PODSTAWOWE ŹRÓDŁO – SKŁADKI CZŁONKOWSKIE

Podstawa prawna zbierania składek członkowskich

Opłacanie składek jest obowiązkiem każdego harcerza. Zbieranie ich wynika z Ustawy Prawo o stowarzyszeniach, która stanowi, że każdy członek stowarzyszenia ma obowiązek utrzymywania stowarzyszenia, do którego wstąpił.

Składka członkowska jest wyrazem wspólnej troski o organizację, do której się należy. Odprowadzenie składki jest potwierdzeniem bycia członkiem tej wspólnoty, a niezapłacenie składki może skutkować skreśleniem z listy członków. Zapłacenie składki daje członkowi stowarzyszenia szereg uprawnień:

- może wypowiadać się w jego sprawach,
- może korzystać z majątku stowarzyszenia,
- w przypadku ZHP zyskuje dodatkowo ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej.

Fakt zapłacenia składki potwierdza wpis w książeczce harcerskiej.

Obowiązek płacenia składek nie wynika z decyzji wewnętrznych ZHP, ale z przepisów prawa obowiązującego w Polsce.

Wysokość składki członkowskiej

Wysokość składki jest określana przez organy wewnętrzne stowarzyszenia. W przypadku ZHP wysokość składki i jej podział pomiędzy poszczególne jednostki organizacyjne określa uchwała Rady Naczelnej ZHP.

Jako drużynowy jesteś odpowiedzialny za to, żeby drużyna odprowadziła składkę do hufca – część z niej pójdzie do Głównej Kwatery, część do chorągwi, część zostanie w hufcu, ale część pozostanie w drużynie.

Na co przeznaczane są składki?

Pieniądze ze składek w ZHP wykorzystywane są m.in. na:

- kształcenie instruktorów,
- imprezy dla członków stowarzyszenia (rajdy, obozy, festiwale itp.),
- utrzymanie infrastruktury (lokal hufca, telefon, materiały pomocnicze itp.),
- opłacanie składek w organizacjach skautowych, do których należy ZHP.

Drużynowy powinien wypracować sposób, który pozwoli mu w sposób regularny zbierać składki. Systematyczne zbieranie składek uczy harcerzy obowiązkowości i odpowiedzialności za wspólną organizację. W każdym wypadku harcerze muszą zostać poinformowani, na co są przeznaczane pieniądze ze składki.

👉 DODATKOWE SKŁADKI I DAROWIZNY

Obowiązkowa składka członkowska nie wystarcza na potrzeby drużyny? Możesz otwarcie poprosić rodziców harcerzy o dodatkową składkę lub dobrowolne wpłaty na cele drużyny (darowizny). Pamiętaj jednak, że taka umowa wymaga od ciebie bardzo dokładnego rozliczenia, najlepiej prowadzonego w książce finansowej drużyny. Zapisuj w niej wszystkie wpływy oraz wydatki. Wydatki muszą być potwierdzone fakturami lub rachunkami, a suma wydatków plus kwota, która znajduje się w kasie drużyny, musi równać się sumie składek wpłaconych przez harcerzy i ich rodziców. Kiedy organizujesz biwak lub obóz, musisz współpracować z hufcem i tam rozliczyć wszystkie wpływy i wydatki. Pamiętaj, że rodzice harcerzy w każdej chwili mogą poprosić cię o przedstawienie rozliczenia pieniędzy drużyny!

👉 1% PODATKU OD RODZICÓW I PRZYJACIÓŁ

Ważnym źródłem finansowania dla ZHP jest tak zwany 1%. Co to oznacza? Zgodnie z Ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, od 1 stycznia 2004 r. podatnicy mogą pomniejszyć podatek dochodowy od osób fizycznych – wynikający z zeznania rocznego – o kwotę stanowiącą 1% podatku, przekazując tę kwotę na rzecz wybranej organizacji pożytku publicznego. Mogą to zrobić także rodzice i znajomi twoich harcerzy.

Warto przeprowadzić specjalną kampanię informacyjną dla rodziców, a przy tym nauczyć harcerzy, w jaki sposób pokazywać działania drużyny, aby dla wszystkich było jasne, że warto ją wspierać.

👉 AKCJE ZAROBKOWE

Pomyśl także o akcji zarobkowej drużyny. Zawsze powinna mieć ona walor edukacyjny. Przez aktywne działanie powinna uczyć, że harcerze sami mogą zdobyć pieniądze na realizację swoich pomysłów. Jednak zarabianie pieniędzy nie może odbywać się kosztem zbyt ciężkiej pracy lub zaniedbywania innych obowiązków członków drużyny. Pamiętaj także, że to, w jaki sposób twoi harcerze zarabiają, ma wpływ na wizerunek drużyny i całego Związku. Jak więc zarabiać na potrzeby drużyny? Możecie np. urządzić licytację prac plastycznych, które wykonacie na zbiórkach:

przed Bożym Narodzeniem – kartek świątecznych, ozdób choinkowych, pierniczków, przed Wielkanocą – baranków i palemek, przed Dniem Matki – ozdób z modeliny itd. Przed 1 maja i 11 listopada możecie sprzedawać flagi narodowe. W wielu środowiskach harcerze od lat prowadzą sprzedaż zniczy w dniu Wszystkich Świętych.

DOFINANSOWANIE ZADAŃ

Za pośrednictwem hufca możesz ubiegać się o wsparcie działań drużyny ze środków publicznych przyznawanych przez organy administracji samorządowej i rządowej. Działanie, które może zostać w ten sposób dofinansowane, musi wpisywać się w sferę zadań pożytku publicznego określoną w art. 4 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (znajdziesz ją na stronie www.wspolpracazwladzami.zhp.pl), a także być zgodne z zadaniami określonymi w Statucie ZHP oraz w Ustawie o samorządzie.

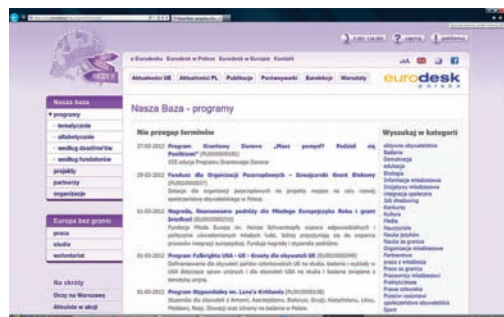
Co trzeba zrobić, żeby w ten sposób pozyskiwać pieniądze? Przede wszystkim należy znaleźć konkurs na realizację zadań publicznych o podobnym charakterze jak to, które planujesz z drużyną (np. z zakresu ekologii, kultury, sportu czy turystyki).

Oprócz samorządów, ministerstw i innych instytucji publicznych pieniądze w konkursach przyznają również fundacje. Praktycznie każde harcerskie działanie może być finansowane w ramach takich konkursów, nieraz tylko trzeba poczekać na odpowiedni moment.

Jeżeli znalazłeś już odpowiedni konkurs, dokładnie zapoznaj się z jego zasadami, koniecznie przeczytaj regulamin i całą dokumentację konkursową (są w niej zwykle wskazówki dotyczące realizacji i promowania projektu, a także dokumentowania związanych z nim działań). Później napisz wniosek (na odpowiednim formularzu) i skompletuj wymagane załączniki.

Wypełnianie wniosków grantowych tylko z pozoru wydaje się trudne. W razie problemów poproś skarbnika hufca o pomoc. Pamiętaj też, że wnioski o pieniądze z grantów trzeba składać na kilka miesięcy przed planowanym działaniem!

Konkursów grantowych szukaj np. na stronach www.eurodesk.pl oraz www.ngo.pl – tam pojawiają się także konkursy ogłaszane przez twoją gminę lub dzielnicę!

POZNAJ STRUKTURĘ GRUPY

■ Jakub Czarkowski

Taka wiedza może się przydać w różnych sytuacjach, np. gdy w zespole pojawiają się problemy z dogadywaniem się lub gdy zastanawiasz się nad mianowaniem nowych funkcyjnych. Oczywiście, możesz w ten sposób badać strukturę różnych grup, np. zastępu zastępowych czy uczestników obozu.

👉 BADANIE

Najpierw zadaj członkom grupy następujące pytania:

- Jeżeli w najbliższej grze miałbyś uczestniczyć w dwuosobowym patrolu, to kogo wybrałbyś na partnera?
- Jeżeli byłaby możliwość dobrania jeszcze jednej osoby, to kogo chciałbyś ze sobą zabrać?
- Czy jest ktoś, z kim na pewno nie chciałbyś wziąć udziału w tej grze?

👉 SPORZĄDZENIE GRAFU

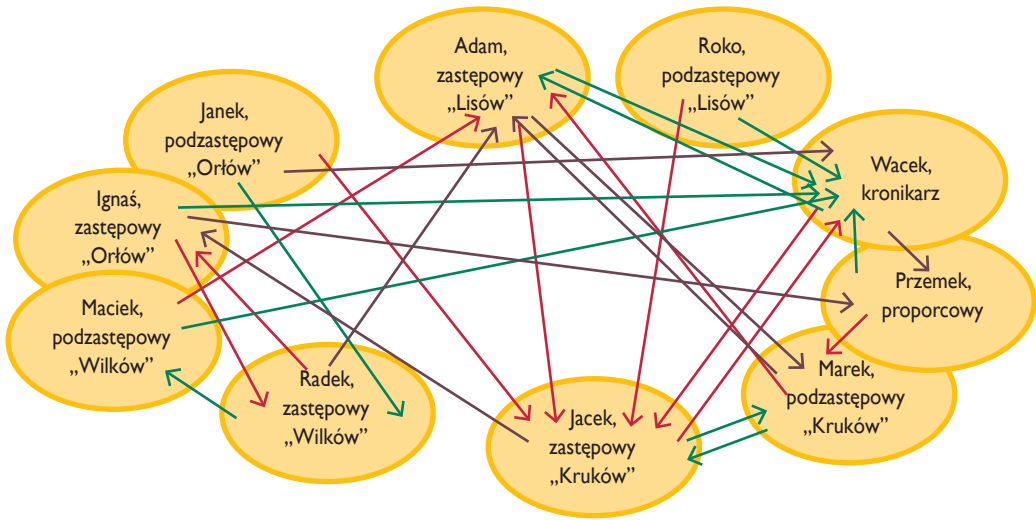
Następnie wykonaj graf wyborów. Na arkuszu papieru narysuj rozrzucone kółka (każde reprezentuje jedną osobę). Oznacz je inicjałami lub np. numerami z książki pracy. Potem nanieś wybory (każdy z nich oznacz strzałką).

Zróznicuj oznaczenie wyborów, np. pierwsze wybory dodatnie (odpowiedzi na pierwsze pytanie) oznacz linią zieloną, wybory drugie (odpowiedzi na drugie pytanie) linią brązową, a wybory ujemne (odpowiedzi na trzecie pytanie) oznacz linią czerwoną.

👉 INTERPRETACJA

- Najlepiej jest, gdy sieć wyborów pokrywa równomiernie całą grupę.
- Na podstawie wzajemnych wyborów pozytywnych poznasz, które osoby są ze sobą związane. Najsilniejsze są wzajemne pozytywne wybory (zwłaszcza, gdy brak jest innych).
- Osoby wskazane pozytywnie przez wiele innych to gwiazdy socjometryczne, jeżeli nie towarzyszą temu również wybory ujemne, to prawdopodobnie przyszli liderzy.
- Jeżeli ktoś jest wybierany negatywnie przez wiele osób, to oznacza, że jest odrzucany.
- Jeżeli jest kilka osób (trzy, cztery), które wybierają się wzajemnie i nie są wybierane przez innych, to tworzy się klika.

CZĘŚĆ V. DRUŻYNOWY

W prezentowanym przykładzie (badanie struktury rady drużyny) w kółkach zapisano imiona i funkcje członków rady, którzy brali udział w badaniu (nie brali udziału drużynowy i przyboczny). Na rysunku:

- zielona linia to podstawowy wybór pozytywny,
- brązowa linia to dodatkowy nieobowiązkowy wybór pozytywny,
- czerwona linia to wybór negatywny.

Z grafu dowiadujemy się, że:

- gwiazdą w radzie drużyny jest Wacek – kronikarz drużyny (ciekawe, dlaczego?),
- Janek, podzastępowy „Orłów”, jest w praktycznej izolacji, w radzie nikt go nie wybrał ani pozytywnie, ani negatywnie,
- Jacek, zastępowy „Kruków”, jest nielubiany, co może mieć związek z jego niechęcią (a może wrogością) do Wacka,
- podobna relacja zachodzi między Ignacym, zastępowym „Orłów” a Radkiem, zastępowym „Wilków”,
- w praktycznej izolacji pozostaje również podzastępowy „Kruków” – Marek, który z Jackiem tworzy coś w rodzaju małej kliky (takie zjawiska niekiedy prowadzą do rozpadu grupy).

Warto taki wykres interpretować przez pryzmat innych wiadomości i obserwacji grupy. Tak zdobyta wiedza może pomóc w codziennej pracy i wskazać kierunki na przyszłość (np. w kwestii wyboru funkcyjnych).

WARTO PRZECZYTAĆ

- R. Baden-Powell, *Skauting dla chłopców. Wychowanie dobrego obywatela metodą puszcząską*, Warszawa 1990 (reprint z 1938).
- R. Baden-Powell, *Wskazówki dla skautmistrzów*, Warszawa 1991.
- J. Chełstowska, B. J. Klima, *Najtrudniejszy pierwszy rok*, Warszawa 1883.
- E. Grodecka, *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*, Warszawa 1997.
- A. Kamiński, *Andrzej Małkowski*, Łódź 2000.
- M. Kudasiewicz, *Obrzędowy piec*, Kraków 2007.
- M. Kudasiewicz, *Vademecum zastępowego Chytrego Kota*, Kraków 2007.
- A. Małkowski, *Jak skauci pracują?*, Kraków 1986.
- S. Mirowski, *Styl życia*, Warszawa 1997.
- R. Philipps, *System zastępowy*, Warszawa 1983.
- *Przewodnik dla przewodnika: poradnik drużynowego drużyny harcerskiej*, red. E. Prędka, Warszawa 2006.
- A. Regucka-Kwaśnik i in., *Harcerki i harcerze. Zarys metodyki*, Warszawa 2003.
- *Stopnie i sprawności harcerskie*, Warszawa 2004.
- W. Szczygieł, *Jak prowadzić drużynę harcerską*, Kraków 1990.
- W. Szczygieł, *Jak prowadzić zastęp harcerski*, Kraków 1990.
- H. Wiśniewska, *Gawędy druhnny Babci*, Warszawa 2011.

AUTORZY

● hm. **Grzegorz Catek** – komendant Hufca ZHP Warszawa-Żoliborz, przewodniczący Rady Chorągwi Stołecznej ZHP oraz redaktor naczelny miesięcznika instruktorów ZHP „Czuwaj”. W ZHP pełnił wiele funkcji, m.in. był drużynowym, szefem kształcenia hufca, komendantem CSI ZHP oraz przewodniczącym KSI przy GK ZHP.

● hm. **Mateusz Cebula** – student inżynierii biomedycznej i informatyki stosowanej na AGH w Krakowie, drużynowy wędrowniczy, komendant szczepu, komendant Hufca ZHP Dębica, przewodniczący Rady Chorągwi Podkarpackiej ZHP i instruktor Wydziału Wędrowniczego GK ZHP. Kształceniowiec i opiekun prób instruktorskich, komendant obozów wędrownych, zastępca komendanta polskiego kontyngentu na Jamboree w 2011 r.

● hm. **Paweł Chmielewski** – specjalista w zakresie gospodarki przestrzennej oraz zarządzania i marketingu w przedsiębiorstwie, kierownik Wydziału Pozyskiwania Środków GK ZHP, komendant Rajdu Grunwaldzkiego i wiceprzewodniczący Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich. Współautor kilku propozycji programowych, m.in. „Roku Regionów”, „Mam szczerą wolę” oraz programu Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich na lata 2010–2013.

● hm. **Jakub Cichocki** – pedagog specjalny, surdopedagog oraz absolwent studiów podyplomowych z psychologii zarządzania oraz coachingu, instruktor CSI ZHP, szef zespołu kadry kształcącej i zastępca przewodniczącego KSI Chorągwi Zachodniopomorskiej ZHP, przewodniczący KSI Hufca Szczecin-Dąbie, członek Rady Naczelnej ZHP. Były drużynowy 158 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej „Arka” im. phm. Feliksa Pendelskiego i komendant Szczepu 158WDHiGZ „Oranżeria”.

● phm. **Ewa Czarkowska** – socjolog, pracownik oświatowej administracji samorządowej, dyrektor rodzinnego domu dziecka. Dawniej drużynowa zuchowa i harcerska, komendantka szczepu, namiestniczka zuchowa Hufca ZHP Warszawa-Centrum, zastępczyni komendanta ds. programowych tegoż hufca. Autorka publikacji w „Zuchowych Wieściach”.

● hm. **Jakub Czarkowski** – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel, dyrektor bursy szkolnej, wykładowca akademicki. Dawniej drużynowy zuchowy i harcerski, komendant szczepu, komendant hufca, członek komendy chorągwi ds. kształcenia, członek Wydziału Zuchowego GK ZHP, autor wielu publikacji o tematyce harcerskiej. Obecnie przewodniczący komisji stopni instruktorskich i zastępca komendanta Chorągwi Stołecznej ZHP.

● phm. **Ewa Daniłowska** – prokurator, instruktorka hufca Grodzisk Mazowiecki oraz Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich.

● hm. **Andrzej Grabowski** – inżynier budownictwa lądowego, członek KSI przy GK ZHP, szef Wydziału ds. Szczepów GK ZHP, szef ZKK Chorałwi Krakowskiej ZHP, dawniej drużynowy 208 KDH „HAKRATURY” im. K. Pułaskiego w Hufcu Kraków -Nowa Huta, komendant Tęczowego Szczepu im. T. Kościuszki, członek Rady Chorałwi Krakowskiej, Rady Naczelnej ZHP i zespołu tworzącego strategię ZHP.

● phm. **Agata Grzywacz** – magister International Business, studentka zarządzania, dawniej drużynowa, z-ca komendanta Szczepu „Burza” i namiestniczka harcerska Hufca ZHP Gdańsk-Śródmieście, obecnie instruktorka Wydziału Promocji GK ZHP.

● hm. **Emilia Kulczyk-Prus** – pedagog, geograf, trener, członkini Głównej Kwatery ZHP. Dawniej instruktorka Wydziału Zuchowego GK ZHP, szefowa Zespołu Zuchowego GK ZHP, szefowa Zespołu Programowego Hufca ZHP Warszawa-Mokotów, członkini namiestnictwa zuchowego, komendantka szczepu 54 WDHiz oraz drużynowa 54 WGZ „Zamkowe Duszki”.

● hm. **Jolanta Łaba** – doktor teologii, członkini Zespołu Wychowania Duchowego i Religijnego Wydziału Programowego GK ZHP oraz ZKK Chorałwi Stołecznej.

● phm. **Marcin Maryl** – student nauk politycznych, zastępca komendanta hufca ds. pracy z kadrą oraz sekretarz KSI w Hufcu ZHP Warszawa-Centrum.

● hm. **Beata Matyjaszczyk** – prawnik, specjalista w zakresie kwestii prawnych związanych z funkcjonowaniem organizacji pozarządowych, trener, ewaluator, autor poradników dla organizacji pozarządowych, specjalista w zakresie współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi, dawniej z-ca komendanta chorałwi ds. organizacyjnych, komendantka Hufca ZHP Gdańsk-Śródmieście i instruktorka GK ZHP.

● hm. **Maciej Młynarczyk** – prawnik, szef Zespołu Wychowania Patriotycznego i Obywatelskiego GK ZHP, wiceprzewodniczący Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich, programowiec Zlotu Grunwaldzkiego i Rajdu Grunwaldzkiego, komendant trasy w kolejnych edycjach rajdu, współautor propozycji programowych: „Rok Regionów”, „A niech to! Szlak?”, „Projekt Pogranicze”, „Pod grunwaldzką chorałwią”, „Patriotyzm jutra”, „Polacy nie gęsi”, „Ekspedycja 2030”, „Rok Partnerstwa”.

● hm. **Tomasz Nowak** – doktor muzykologii, adiunkt Uniwersytetu Warszawskiego, dawniej kierownik Wydziału Specjalności GK ZHP.

● phm. **Joanna Nurek** – socjolog, komendantka Hufca Warszawa-Mokotów, dawniej drużynowa drużyny harcerek oraz komendantka szczepu 152 WDHiz im. T. Kościuszki, członek komendy LAS 2011 oraz Zlotu Lwów 2011.

CZĘŚĆ V. DRUŻYNOWY

● hm. **Alicja Olesiejuk** – animatorka Centrum Nauki Kopernik, biolog, namiestniczka harcerska i starszoharcerska, członkini Komendy Hufca, KSI i ZKK Hufca ZHP Warszawa-Żoliborz oraz członkini Wydziału Harcerskiego GK ZHP, dawniej drużynowa 305 WDH.

● hm. **Sylwia Pokorska** – ekonomistka, pedagog, komendantka Hufca ZHP Warszawa-Centrum.

● hm. **Anna Poraj** – pedagog, namiestniczka zuchowa Hufca ZHP Ruda Śląska, kierowniczką referatu zuchowego i zastępczyni komendanta Śląskiej Chorągwi ZHP, w latach 2001–2005 zastępczyni Naczelnika ZHP.

● hm. **Czesław Przybytek** – księgowy, drużynowy, szczepowy, komendant hufca, instruktor wydziału specjalności GK ZHP, członek władz chorągwi i władz naczelnych ZHP.

● phm. **Aleksander Senk** – promotor sportu amatorskiego, dawniej drużynowy, potem komendant Szczepu 208 WDHiz im. Batalionu „Parasol”, instruktor i członek ZKK Hufca ZHP Warszawa-Mokotów.

● hm. **Anna Wittenberg** – dziennikarka, redaktorka portalu internetowego, komendantka szczepu 40 WDHiz, instruktorka Wydziału Zuchowego GK ZHP, dawniej drużynowa 40 WGZ „Sprzymierzeńcy Króla Kaspiana”.

● phm. **Aleksandra Wojewoda** – pedagog, specjalistka w zakresie resocjalizacji, dawniej instruktorka Centralnej Szkoły Instruktorów Harcerskich w Załączu Wielkim oraz Głównej Kwatery ZHP.

● phm. **Aleksandra Wołoszyn** – psycholog, psychoprofilaktyk, kierowniczką świetlicy socjoterapeutycznej, komendantka I Szczepu Harcerskiego „Focus” w Lublinie, członkini Zespołu Wychowania Patriotycznego i Obywatelskiego GK ZHP oraz Rady Wspólnoty Drużyn Grunwaldzkich, komendantka trasy Rajdu Grunwaldzkiego, współautorka propozycji programowych: „Rok Regionów”, „Rok Partnerstwa”, „Ekspedycja 2030”.

● phm. **Marta Wrzosek** – pedagog, specjalistka w zakresie resocjalizacji, studentka literaturoznawstwa na UW, nauczycielka, kierowniczką Wydziału Harcerskiego GK ZHP, wieloletnia drużynowa harcerska, starszoharcerska i wędrowniczka, dawniej także komendantka szczepu, namiestniczka, zastępczyni komendanta hufca ds. programowych.

Harcerstwo to wielka gra. Słowa hm. Stefana Mirowskiego, niezapomnianego Przewodniczącego ZHP, doskonale oddają ideę działania drużyny harcerskiej. Dzieci przychodzą do harcerstwa, aby zrealizować swoje marzenia o wielkiej przygodzie, wziąć udział w grze, której nie zapomną do końca życia. Twoim zadaniem jest spełnienie tych marzeń. W momencie, kiedy na Twoim ramieniu zawisł granatowy sznur, stałeś się mistrzem harcerskiej gry.

Poradnik drużynowego, który właśnie otrzymałeś, będzie dla Ciebie zbiorem wskazówek, jak dobrze prowadzić drużynę, jak się doskonalić i zwyciężać w harcerskiej grze.

hm. Małgorzata Sinica
Naczelnik ZHP

W ramach projektu „Wychowanie ku przyszłości. Harcerski wolontariat” ukazały się także:

